

I. 1582.

Čítanka

pro

ústavy učitelské.

Díl první.

(Pro první ročník.)

Složili

**Č. k. učitelstav
v Jičíně**

Karel Vorovka a Jan Jursa,

professoři při cis. král. ústavech učitelských v Praze.

(Úplně přepracované vydání I. dílu Čítací knihy pro ústavy učitelské.)

Cena 1 K 60 h.

V Praze.

Cis. král. školní knihosklad.

1897.

3543

**Všechny knihy, v c. k. školním knihoskladě vydané,
se prodávají dražší než za cenu na titulním
jich listě udanou.**

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA PEDAGOGICKÉ FAKULTY PRAHA	
Signat.	U 302/1
Invent. č. j.	201319

I. Poesie.

Básnictví epické.

a) Povídky prosaické.

I. R u k a r u k u m y j e.

Ondřej měl louku vedle polí dvou sousedů bohatších; jeden jmenoval se Ochotný, druhý Neužil. Když jednou po dlouhých deštích nastala zase pohoda, Ondřej sušil s čeledínem a se svými dětmi posekané seno a svážel je domů. Avšak vůz zabořil se do bažinaté půdy, deštěm změkklé, a volové Ondřejovi nemohli ho vytáhnouti. 5

Soused Neužil měl na poli mnoho dělníkův. Ondřej ho prosil, aby jim dovolil na okamžení odskočiti a vůz z bažiny vytlačiti; avšak Neužil pravil: „Dělníky jsem najal pro sebe, ne pro jiného.“ Ochotný, jenž také se svými koňmi 10 na poli pracoval, nečekal ani na požádání Ondřejovo, připřáhl mu své koně a vytáhl vůz.

Nastal čas obilních žní; nikdo nelenil, chtě pěkného dne užití. Po vedře denním stahovala se na obloze mračna, a bylo na jisto předvídati, že se strhne ještě před večerem 15 prouška bouřka.

Oba sousedé Ondřejovi na polích svých pracovali o překot, aby obilí ještě před bouří domů dostali; ale měli málo dělníků. Byl jich veliký nedostatek, protože se v ten den na přemnoha místech obilí sklízelo. Neužil sliboval Ondřejovi, 20 jenž měl již sklizeno, že mu hodně zaplatí, půjčí-li mu svého čeledína s potahem. Ale Ondřej odpověděl: „Právě chvátám s potahem a se svými domácími na pole Ochotného, který mi laskavě a bez pobídky pomohl, když jsem uvázl s vozem v blátě. Budu-li mítí kly, pomohu vám potom také. Leč 25 nyní se sluší, abych jednal podle přísloví, že ruka ruku myje.“

I pracoval se svými lidmi tak horlivě, že Ochotný všecko obilí své za sucha do stodoly dovezl; ale obilí Neužilovo zmoklo nadobro, a protože potom za dlouhou dobu přšelo, 80 vzklíčilo a zkazilo se na poli. Jos. Sokol.

2. Malé věci — veliké účinky.

Š p e n d l í k.

Jistý mladík představil se bohatému obchodníkovi, žádaje za nějaký úřad v jeho závodě. Byl chudobně oblečen, nesmělý a bez přímluvce. Obchodník mu zkrátka řekl, že všechna místa v jeho závodě jsou již zadána, a propustil jej.

6 Nešťastný žadatel odcházel, velmi jsa zarmoucen. Jda po dvoře, spatřil na dlažbě špendlík ležeti; i zastavil se a zdvihl jej.

Tento špendlík byl jeho štěstím. Velkokupec to viděl, dívaje se oknem, a soudil z toho, že mladík tak opatrný 10 a šetrný má asi žádoucí vlastnosti k obchodu. Dal ho zavolat a vykázal mu úřad v závodě svém. Po několika letech stal se mladík tento pokladníkem a konečně společníkem obchodníkovým.

P o d k o v á k.

Nájemník Tomáš strojil se do města. Osedlávaje koně znamenal, že vypadl hřebík z jedné podkovy. „To nic neškodí,“ myslil si; „co na tom, je-li o podkovák více nebo méně?“ Vsedl na koně, pobodl jej a odejel.

6 Za čtvrt hodiny podkova odpadla. „To je maličkost,“ řekl si Tomáš, „dobře pokluše i po třech; vždyť budeme již brzo ve městě.“

Protože cesta byla neschůdná a plna kamení, unavilo se nebohé zvíře a šlo jen s velikým namáháním. Náhle vy- 10 skočili dva zákeřníci a zastoupili Tomáši cestu, žádajíce na něm peněz anebo života. Tomáš pokusil se o útěk; ale kůň, dále již nemoha, nehnul se s místa. Zlodějové oloupili Tomáše o peníze a vzali mu také koně.

Smutně vracel se Tomáš domů a pravil ženě: „Po- 15 zbyl jsem všeho jmění, že jsem nedbal nahraditi hřebu, který vypadl z podkovy.“

3. O třech groších.

Kopal jednou jeden chudobný člověk při silnici příkopy. A neví, jak se stalo jak ne, dost na tom, že sám král kdysi šel po té cestě a optal se chudobného člověka: „Pověz mi, můj drahý, jakou máš mzdu na den za tuto těžkou robotu?“ „Ha, nejjasnější králi, já mám na den tři groše.“ Divil se král tomu a optal se ho, jak že může na ty tři groše býti živ. „Jé, Vaše Jasnosti, co pak býti živ, to by ještě bylo lehko; ale já z těch tří grošů prvý vracím, druhý půjčuji a z třetího sám žiji.“

Ale tu věru král nerozuměl, co to znamená; třel si rukou čelo, že si rozmyslí, co by to a jak by to mohlo býti. Ale nevymyslí nic, jen pěkně krásně se přiznal, že věru nerozumí, jak by to mohlo býti, z tří grošův i vracet i půjčovat i živu býti. „Nuž, nejjasnější pane,“ poví chudobný člověk, „to je takto. Chovám si otce už starého a slabého, tomu vracím; neboť mě vychoval. Ale chovám i malého syna; tomu půjčuji, aby mi vrátil, až zestárnu. A z třetího groše sám jsem živ.“ — „Nu dobře, když je tak,“ zaradoval se král. „Vidíš, můj drahý, já mám doma dvanáct rádcův, a čím větší jim dávám plat, tím více si stěžují, že nemají z čeho žiti a trávití. Nyní jim uložím tuto hádanku, co jsi mi ty povídal. Ale kdyby přišli k tobě optávat se, nepověz jim, co to znamená — pokud mého obrazu nevidíš.“ Jak to dopověděl, daroval ještě sedlákovi za hrst dukátův a odešel domů.

Jen co došel, dal povolati těch dvanácte rádců před sebe: „Vy,“ povídá jim, „co na tolik peněz nemůžete býti živi; jesti tu v krajině člověk, který má na den jen tři groše a ještě i z těch jeden vrací, druhý půjčuje a jen z toho třetího sám žije a přece se dobře užíví. Nyní, jste-li moudří, povězte mi, jak je to možno; nebo jak mi to do pozítřka nepovíte, dám vás všechny z krajiny vyhnati, abyste mi aspoň darmo chleba nejedli.“

Pobrali se slavní rádcové s dlouhými nosy domů a zasedli do rady, co a jak by to bylo. Každý chtěl býti moudřejší, ale s rozum prostého člověka nižádný z nich nebyl. Minul den, míjel i druhý; na třetí ráno měli již postaviti

se před krále a ještě nevěděli kudy kam. Konečně jim někdo pošeptal, aby vyhledali toho chudobného člověka, ten nej-
40 spíše že by je vytáhl z bláta na sucho. I vyhledali ho a do-
stavili se hned všichni k němu. Prosbou, hrozbou, zle, ne-
dobře dotírali do něho, aby jim pověděl, jak je to s těmi
třemi groši. Ale on věru neulekl se jich: oznámil jim krá-
lovský rozkaz, a že by mohly být ještě z toho prosa jáhly,
45 jen kdyby mu králův obraz ukázali. „Kde že ti my hříšní
lidé králův obraz ukážeme?“ pravili; „vždyť král na naše
slovo k tobě nepřijde, a ty bez toho nesmíš před něho?!“

I slibovali mu hory, doly, aby jim to pověděl; ale on
nic. Teprve když mu hromadu peněz nabízeli, a on už dosti
50 se jim byl navysmíval, že takoví moudří páni nevědí si
rady, vytáhl z kapsy jeden z těch dukátů, které mu král
daroval, a řekl: „No vidíte, tuhle je králův obraz, sám mi
jej daroval, vidím ho dobře; nemám čeho se obávat, žebych
přestoupil králův rozkaz. A tak vám, co chci, vyjeviti
55 smím.“ — A vyjevil jim hádanku.

Tu potom třetí den rádcové snadno odpovídali králi,
když jim chudobný člověk svého rozumu byl půjčil. Ale
i král hned zpozoroval, jak se věc má; neboť dal zavolati
toho chudobného člověka a zeptal se ho: „Pověz mi, jak je
60 to, že jsi ty jinak tak hodný člověk a tentokráte přece pro-
vinil jsi se proti mému rozkazu královskému?“

„Neprovinil jsem se, nejjasnější králi; neboť jsem mlčel
jako kámen, dokud jsem neviděl váš věrný obraz. Hle,
tu jej mám ještě; sami jste mi jej darovali!“ a vytáhl dukát
65 s obrazem královým a vypravoval mu všecku příhodu s těmi
dvanácti, a jak hrozili i prosili a nabízeli a jak on se jim
vysmíval.

„No,“ řekl na to král, „když jsi ty tak moudrý, že máš
více rozumu nežli mých dvanácte rádců, nebudeš už příkopů
70 kopati, ale budeš jako velký pán v mém dvoře přebývati
a vedle mne v radě zasedati.“

„A vy?“ — to zase k těm rádcům hovořil, „nehanbíte-li
se? Co teď s vámi? — Vám nejen že platů nepovýším, ale
ještě vám s toho uberu, co máte.“ — I nepřišli již krále
75 o plat obtěžovat.

(Podle sbírky „Ze slovenskej chalúpy“ od Strýčka Slavoše.)

4. Osamělý kvítek.

Když jsem studoval, býval o prázdninách les „Hory“ zvaný mou rozkoší, zábavou, mým spoludruhem, taková můj domov. Hned po kostele jsem brávil knihu a šel zadní zahrádkou, kde má otec včely, na panskou štěpnici, jež jest ohrazena trním, na němž rostou z jara krásné plané růže. Tam jsem skočil s tarasu a šel po humnech kolem myslivárny, ovčírny a hřbitova cestou na malý kopeček zvaný „Štompelky“. Na kopečku stojí kříž, a u něho roste hlohový keř a černé maliniště. S kopečka jde pěšinka po mezi asi dvě stě krokův a vede na louku „u olší“. Louka ta se jmenuje tak, poněvadž uprostřed ní je bahnisko, na němž olší roste. My hoši jsme se tam často houpávali. Bahno je porostlé pevným drnem, a když po něm skáče, povoluje jako pohovka. V noci tam skáčí světélka a už prý mnohého zavedla, že padl po pás do bahna. Přes tu louku jsem a pak přišel kolem malé panské nivky mezi jalovčí. Odtud vedla pěšinka k velkému mraveništi. Často jsem u něho stával, pozoruje ty němé tvory, jak bedlivě pospíchali ze svého města po silničce jak šňůra rovné a dobře ušlapané a přinášeli buď potravu nebo bodličky k stavbě. Potom jsem šel po měkkém mechu do vysokého lesa, kam modré nebe a slunce zelenými větvemi jako malovanými okny hledělo, mihavá světla a jemné stíny vrhají do lesa, toho velebného chrámu, mezi jehož tisíce sloupy krácejí andělé míru a Pán Bůh probírá zlaté struny na harfě světa. Kdo má sluch pro tu hudbu a srdce těm zvukům přístupné, ten je šťasten. Já prožil v lese tak blažené hodiny, jak onen mnich, jenž šel za zpěvem ptáčka rajskeho, a proto je mi vždy tak teskno po lese.

Jednou přišel na prázdniny domů, chvátal jsem hned na druhý den do „Hor“. Šel jsem milou mi známou cestou a došel lesa ulehl jsem si nedaleko kraje v houštině na mech. „Teď si pohov, má duše!“ myslil jsem si a zakochal se do té boží krásy. Najednou jsem zaslechl z daleka přídušený sladký tón. Nadzdvihl jsem hlavu, napnul ucho a poslouchal: byly to housle. Hra byla jednoduchá, ale dojemná. Napínal jsem ucho ještě víc a rozeznal konečně, že

hudec hrá píseň „Osířelo dítě“ dle nápěvu, jež zpívají u českých hranic kolem Telče a v mém domově. Hrál nápěv
40 dvouhlasně — a někdy jsem zaslechl i třetí tón — basový. Seděl jsem jak okouzlen ani sebou nehýbaje. Kdo to je? Já zde takového houslisty neznám. Snad je to nějaký pocestný, který si v stinném lese zahrál? — Po chvíli počal hráti jakýsi veselý pochod. Já vstal a šel zvědav v onu
45 stranu, odkud hudba zněla. Vyšel na samý kraj lesa, viděl jsem seděti pod jalovcem pasáček a hráti s celou duší. Ovce se mu pásly na nivce a pes ležel na zemi jak na vedetě. Šel jsem blíže — pasáček mne neslyšel. Bylo mu asi šestnáct roků. Měl plátěné kalhoty, lehounkou kazajku přes košili
50 a na hlavě klobouk z hrubé slámy. Nohy měl bosé a opálené. Hrál bez ustání ani se neohlížeje. Já šel kolem a domů. Doma mi řekli, že je to jakýsi cizí chlapík, jež si vzal ovčák z jara do služby a že trochu nedoslýchá, když na něj mluví, ale proto přece prý hrá celé dni na housle a večer
55 že ho bývá někdy až pozdě do noci slyšet šumařiti.

Druhého dne jda do lesa, šel jsem schválně jalovcím, kde včera pasáček seděl. Seděl tam dnes opět. Poznal jsem ho z daleka po žlutém klobouku. Seděl, housle maje vedle sebe na mezi, lokty opřeny o kolena a bradu o dlaně, a hleděl
60 před sebe do prázdna. Když jsem se k němu přiblížil, uviděl mě, nadzdvihl klobouk, obrátil pěknou osmahlou tvář a jasně modré oko překvapeně, ba udiveně na mne a řekl: „Pochválen buď Pán Ježíš Kristus!“ To řekl ani nevstav. Já mu poděkoval a šel dále, jako bych si ho nevšímal. Tak
65 jsem učinil několik dní po sobě. Když jsem však viděl, že mne hošík už zná a že už tak udiveně se na mne nedívá, zastavil jsem se jednou u něho.

„Synku, kde pak jsi se naučil tak pěkně hrát?“

Hošík otevřel ústa, jak by má slova chytal, a porozuměv
70 mi řekl: „Ve škole jsem se naučil trochu a to druhé sám.“ Zůstal však seděti.

„Sám? Hle, hle! A hráváš mnoho?“

„Co?“

„Jestli mnoho hráváš?“

75 Pasáček se bolestně usmál. „Já bych hrál, ale roztrhal bych mnoho strun a neznám na ně!“

„Chudáčku, a jiné práce nemáš?“

„Ne.“

„A proč aspoň nečteš?“

„Nemám co.“

80

„No, na struny ti dát nemohu, protože sám nemám; ale zítra ti donesu nějakou knihu ke čtení.“

Pasáček otevřel ústa a díval se na mne. Viděl jsem, že mi nerozuměl. „Donesu ti zítra nějakou kroniku ke čtení!“ opakoval jsem.

85

Hochovi se v očích zablesklo. Když jsem odcházel, vstal a díval se na mne docela jinýma očima — důvěrně, upřímně.

Druhého dne jsem mu donesl Čelakovského čítanku pro gymnasia, kterou jsem náhodou na prázdniny vzal. Sedl jsem si k němu a četl s ním. Hoch četl zběžně a já mu vysvětloval, co mu bylo tmavo a nepochopitelné. Učil se hravě. Tak jsem s ním celé hodiny sedával v jalovčí, kde slunéčko teplé hřálo, kde mateřídouška voněla, pestří motýli a rychlá šídla lítala, kde z keřů vykukovaly štíhlé ještěrky, a vypravoval mu, co jsem sám věděl o cizích národech, o jejich zvycích a mravech, o jejich životě a oděvě, o zvířatech a rostlinách cizokrajných a on mne zas učil znáti rozličný hmyz dle prstonárodních názvův a rozeznávat i zpěv ptactva. Divno, ač značně nedoslýchal, přece rozeznal každý zpěvný tón, zvláště vysoký a jasný. Visel na mně s celou duší, já jej miloval jako bratra.

90

95

100

Když se chýlily prázdniny ke konci, zeptal jsem se ho jednou, aby mi pověděl, odkud jest a kdo jsou jeho rodiče? Chlapec se jaksí rozesmutnil a řekl:

„Já mám jenom tatínka.“

„Jen tatínka? A kde bydlí?“

„Máme v R. . . u Telče chalupu. Tatínek je zedníkem. Dokud byla maminka živa, chočil jsem každodenně do školy a učil se také na housle — ale před třemi roky maminka umřela a od té doby jsem ve škole nebyl. Musil jsem býti doma u menších dětí. Otec býval celé dni pryč, a když jsem jednou plakal, že doma s dětmi sám nebudu, dobil mne jednou tak, že od té doby nedoslýchám. Potom se tatínek zase oženil a mne posílali na výdělek. Letos před

105

110

115 jarem mě vyhnal. Řekl, že už jsem dost velký, abych se šel živit sám, a macecha řekla, že se na mne nebude díti. Vzal jsem housle a šel žebrotou, až jsem přišel sem a tady službu našel. Nechá-li mne ovčák přes zínu, zůstanu; když ne, musím jíti světem dál. Ach Bože, kdyby má matka živa byla, neseděl 120 bych u ovec, učil bych se řemeslu!“ vzdychl ovčáček a vzal jako ze zvyku housle do ruky. Zabřínkal na struny, jsou-li naladěny, a počal bez pobídky hráti:

„Osířelo dítě
o půldruhém létě.“

125 Zeptal jsem se ho, umí-li tu píseň celou? On řekl, že ne, že jen čtyři slohy. „Tož počkej, já tě jí naučím.“ Počal jsem zpívat a on na housle doprovázel. Když jsem zpíval:

„Ach mámo, mamičko,
promluvte slovíčko“,

130 vyhrkly mu slzy. Plakal tiše až do konce písně, a když jsem dozpíval, položil housle a vzlykal, až se mu tělo třásllo. Já mu pohladil hlavu a šel do lesa slze též a z daleka zněly opět smutné zvuky „Osířelo dítě“. — — —

Před sv. Václavem šel jsem naposled do „hor“ a roz- 135 loučil se s pasáčkem. „Tondíku,“ řekl jsem, „pozejtří musím jíti opět do Jihlavy: měj se tady dobře a nezapomeň na mne. Já ti pošlu knihy.“

Ovčáček byl smuten a neodpovídal.

Na sv. Michala jsem se vydal na cestu. Cesta k císařské 140 silnici vede jiným dílem lesa, tak zvaným „milířem“. Šel jsem rázným krokem, až jsem přišel k mýtině, zvané „myslivečtv palouk“. Uslyšel jsem zvonce ovčí. Vskutku, ovčáček pásl dnes na „palouku“ a stál na kopečku u velké jedle s kloboukem v ruce. Ruku měl ohnutou kolem jedle a právě 145 dořežával do kůry její veliký kříž a pod ním číslo 1861.

To učinil chudák na památku rozloučení. Když jsem došel k němu, smál se na mne s usazenými očima. Já mu podal ruku a se srdcem rozbolestněným s ním se rozloučil.

Vybyl jsem osmou školou a přišel domů. Ptám se po 150 ovčáčkovi — nebylo ho již však u nás. Ovčák prý ho dal ze služby, a kde je teď, nikdo nevěděl.

Od té doby jsem o něm neslyšel a vzpomínám si na něj, jako na minulý krásný sen. Jestliže šel spat klidně pod zem,

jak ono kvítko, nebo jestli ho svět pošlapal — to Bůh ví. Ztratil se mi ve světě jako vlna v moři. Kdykoli jsem 155
v pozdějším čase šel kolem jedle, do níž vyřezal kříž, myslil jsem si: „Kdyby mnohé dítě bohatých rodičů mělo tvé vlohy, Tondíku, jak by bylo šťastno! A co tobě pomohou? — Možná, že srdce tvé otupí nouze a surovost světa, a že pak umlkne a budeš sedávati jako ztracený v mrtvém zadumání u svých 160
ovec. — Ubohý, osamělý kvítku!“

Kdo má statek a ujal by se takového dítěte — jak velkou by měl zásluhu!

(„Kukátko.“)

Václ. Kosmák.

5. Obět chudobné matěře.

Stará Pacačka žila v naší vsi Bůh sám ví kolik roků, ale takovou, jaká je dnes, znám ji hezkou řadu let; do-
stoupí-li člověk jistých let, již se prý nemění.

Je to malá, usměvavá stařena modrých, trochu jako do 5
běla přecházejících očí, obličej je někdy kulatého, ale dnes již trochu sešpičatělého, svrasklé, promodralé tváře; suché její
rty vroubí stálý milý úsměv. Nosí se po starosvětsku, jenom že halena je trochu již dle novějšího způsobu; ale strakaté
sukně sáhají jen trochu pod kolena, a pod nimi jsou suché, 10
stářím ztemnělé bosé nohy.

Pacačka bydlí v chudobné světničce, v nížto jsou nej-
důležitější zbytky domácího nářadí; zachovala si je z milé
domácnosti, kterou po dlouhá léta sdílěla s drahou hlavou,
tlející již několik roků ve hrobě našeho hřbitova.

Je tam postel s několika pelušinami, květovaná truhla, 15
stolek, almárka s talířky, s namalovanými pestrými kytkami
růží a fial, věšák a černá kachlová svítící kamna.

Pacačka den ze dne chodí na práci a hospodáři naší
říkají, že je to poslední zbytek těch starých, věrných pra-
covnic, které vykonají opravdový kus díla. Pacačka jest, 20
chvála Bohu, stále jako rys, práci se utužila, práce ji ne-
zmoří jako ledabylé dělnice, a žije daleko skromněji než
ony. Ať již pracuje na panském nebo na selském, ať již
okopává, váže nebo mlátí, kus černého chleba, hrnek bramborů,
zelná polévka a v neděli placka z šedivé mouky dodávají 25
sily tomu nevelikému tělu šedivé stařenky. V polední hodině

i v podvečer, když s pole domů přikluše, pustí se do svého kuchaření a v malé chvílce stojí na stole hliněná, lesklá miska s polévkou, ze které vesele plynou bělošedé mráčky jedno-
30 duché vůně, která nepřivábila by ostrého čichu městských labužníkův.

A tato Pacačka má syna, jenž brzy může býti velikým pánem; vystudoval osm latinských a teď je již několik
roků v Praze na právech, jen ty zkoušky ještě a syn i matka
35 vesele si zavýsknou. S nebožtíkem tatíkem měli domek, ale synkovi obětovali všecko, i ty kamenné mozoly na dlaních, kterých již žádná práce na světě nedovedla zkrvavěti . . .

Na staré slivě přede dveřmi chalupy jaksi ospale zpívala
pěnkava, a s věže zvučel zvon; slunce stálo právě na poledni.

40 Pacačka přiklusala odkudsi s pole a sedla k hruku čerstvého mléka sbíraného, do něhož nadrobila černého chleba.

Petlice dveří, slamou stále obložených a režným plátnem obšitých, cvakla a hospodyně chalupy vklouzla do dveří.

„Nechal vám tu psaní, je prý z Prahy od syna; snad
45 již je tím pánem a píše vám, abyste se honem k němu stěhovala!“ Hospodyně mluvila ostrým, jízlivým hlasem.

Pacačka nepromluvila, sáhla jen do starého koflíčku v almárce a vyndala dva krejcary. „Pěkně vám děkuju, kmotra!“ Hlas její zněl měkce, ale vyčítavě. Hospodyně se
50 ani do očí stařeniných nepodívala; ze suchých prstů vzala krejcary a odešla.

Pacačka již na mléko zapomněla, honem rozdělávala psaní a tichým šeptem slabikovala předrahé řádky jediné duše na světě, která ji opravdu milovala.

55 Hned po prvých řádcích zachvěly se kostnaté ruce, hlava se zatočila a papír padl na stůl; po starobné tváři pluly dvě slzy, nevelké — slzy starých lidí jsou drobné, ale těžké; bol, který je způsobil, je v nich téměř vykrytalován . . .

Stařena po chvíli znova pustila se do slabikování.

60 Těžce, smutně naříkal vzdálený syn. Denní život jeho že je hrůznou lopotou v kanceláři a příjem je skromničký, že sotva třikráte za den bídne se nají. Ani v noci nemá pokoje. A přece groše ušetřiti nemůže, aby měl na zkoušky, a času na přípravu také nezbyvá.

List opět padl na stůl a stařenka zalomila rukama, až 65
kosti zapraskaly. Potom zahleděla se němě do prázdna. Což
ona se také sotva třikráte za den nají, ale což stará, prostá
osoba — ale on, její dítě jedinké, předrahé . . . Staré zčernalé
hodiny na zdi cvakaly a bazalička v okně dýchala prostičkou
vůni. Hodina klidu dávno uprchla a stařena ještě seděla 70
u stolu; po chvíli jako v mátochách došla k almárce, vyndala
starý koflíček bez ucha, vysypala obsah jeho na stůl a po-
čítala. Stříbrných i měděných peněz bylo ještě tak maličko.
Stařena uloživši svůj poklad, sedla opět a hlavu položila na
ruce na desce stolové. 75

Hodiny cvakaly a pěnkava venku zpívala.

Petlice u dveří zaklapla a do světničky vešel neznámý
člověk švitorně pozdravuje.

„Pěkně vás vítám!“

„Jsem, babičko, vlasář a slyšel jsem, že máte z celé vsi 80
nejpěknější bílé vlasy, něco prý vzácného. Koupil bych je,
babičko, a dobře zaplatil — prodáte?“

„Vlasy?“ Pacačka zadívala se na cizince udivena.

„Ano, babičko, co vy s nimi, pod šátkem nikdo nepozná,
že jich nemáte, a peněz beztoho potřebujete.“ 85

„Potřebuju,“ zašeptala; „ale co vy s nimi?“

„Prodám je zas; to víte, babičko, každému tak vlasy
nerostou a v městech mají paničky rády hodně vlasů na
hlavách — kupujou tedy cizí.“

Pacačka stáhla šátek s hlavy. 90

Zřitelnice vlasářovy se rozšířily; byly to opravdu vzácné
šediny, bílé skoro jako kvítek jahodníku, jemné jako nitky
hedvábí a k tomu tak dlouhé . . .

„Pětku vám za ně dám, babičko, tuhle, vidíte, čistě
novou!“ 95

Stařena se zamyslíla. Vzpomínala, co řekne její nebožtík,
až k němu přijde s hlavou ostříhanou, a — pozná-li ji? Ne-
bude jí to míti za zlé? Ale po tom vypjala se v šedé lebce
myšlenka jiná. — Viděla chudobnou světničku a tam při
lampě nad papíry skloněnou bledou hlavu jedináčkovou. 100

„Prodám, vemte si je; ale jenom mne neošidte!“ Ten
hlas zněl silně, skoro vesele.

Nůžky zasvištěly a dlouhé kštice šedin skroutily se ve dlaních vlasářových do malého závitku.

105 Vlasář odešel a stařenka znova všečen svůj poklad přepočítávala. Potom sedla si opět u okénka, papírem a loučkami spravovaného, a ještě jednou slabikovala psaní synovo:

„Ó, milá matičko, kdybyste věděla, jak zle se mi vede! Jak rád rozletěl bych se k vaší chalupě a horkou, zmořenou
110 hlavu přiklonil bych k vašim skráním a libal ty dlouhé, měkké, stříbrné vlasy vaše!“ —

Dáma, jejíž hlavu zdobí krásný šedý cop s té hlavy české stařeny, může si gratulovati!

(„Z vlasářských pamětí.“)

K. V. Rais.

6. Vira blaži.

Vídal jsem dvě ženštiny kráčetí ruku v ruce: jedna byla maličká, hrbatá, s obličejem pihovatým a svráštělým, starší osůbka — druhá velká, slušně urostlá, mladé děvče.

Krok této byl nejistý, a když se druhá vzdálila od ní,
6 zastavila se, kde byla, nepohnutě čekajíc, až odešla se vrátí, a nešla-li dlouho, zmocnila se jí patrná úzkost, která se utišila teprve, až zase loket opřený měla v loket sestřin.

Sestry byly.

Starší jezdila pro mladší do ústavu slepých do Prahy
10 a vozila ji domů na prázdniny, do vesnice.

Táhly naším městem v pravidelnou dobu, jako táhnou ptáci: přicházely koncem července a den po sv. Václavu se vracely směrem opáčným, k nádraží, kde sedaly do vlaku, dovolávajice se malomocným postavením svým více nežli
15 slovy útrpnosti a ochoty zřízenců železničních.

Hrbatá se potom nepochybně vrátila do své vsi, ale přijížděla snad nočním vlakem a ubírala se hned domů, aby nový den práce neztratila; samotné jsem nikdy jí neviděl, jen vždy v průvodu slepé, podpírající ji hubenou rukou
20 a v druhé nesoucí kufřík s prádlem jejím.

Sleponu jsem potkával během roku vždy vícekrát a vždycky jsem ji poznal ve smutném průvodě, vedeném jeptiškou kamsi ulicemi malostranskými a vracejícím se zase k domu, z něhož byly vyšly, v Brusce.

A poznáváje ji, tu dívku, mezi druhými, kráčeujícími po 25
dvou, v párech za sebou, nevidoucích ani oblohu nad sebou,
ale v temnotách své noci pohybujících se bezpečně ve šle-
pých ošetřovatelky, z jejíž dlaně jako světlý paprsek do té
temnoty, středem celého průvodu se táhla tkanice, již prsty
slepých držely se křečovitě — v tom zasmušilém průvodě 30
tu dívku poznáváje, viděl jsem vždy, kterak zas více po-
bledly její tváře od posledního setkání a jaksi divně žlutne
běl jejich slepých očí. Krok její stával se vlečným, a pohy-
bovala se ku předu jen jako z přinucení a jakoby každou
chvíli pomýšlela na to, zůstatí zpátky únavou a sklesnoutí 35
stranou na chodník.

Potom jsem zase jednou potkal průvod slepých s jeptiškou,
ale jí jsem nespatriil mezi druhými.

Nějakou dobu po té malá hrbatá vezla si sestru domů.

Jindy chodívaly s nádraží pěšky k nám do města, jež 40
prošly vždy jenom, ubírajíce se do své vesnice. Tenkráté
přijely omnibusem a poseděly si asi hodinu v hostinci
u skleněných dveří, nežli se zdvihly, aby se vydaly na
delší cestu k domovu. Slepá, jsouc posilněna šálkem polévky,
již sestra dala jí přinésti, snažila se vykročiti dosti pevně; 45
ale brzo bylo znáti zápas jejich sil s vůlí, podpírala se celým
tělem. Šly pomalu, těžce, zastavující se zas a zase po něko-
lika krocích, aby si oddechly a odpočinuly.

Díval jsem se dlouho za nimi, jak zdlouha vzdalují se
z města po bílé, bezestinné polní cestě, vlekoucí se po naší 50
rovině jako do nekonečna.

Byl čas, kdy kvetly stromy. —

A z květů již dávno se zrodil plod, opadal nebo byl
sebrán, a někde ještě jen, tu a tam, zimní jablka dozrávala;
listí zežloutlo a zrudlo a stlalo se na zem; vítr hučel strništěm 55
a roznášel poslední pavučiny babího léta.

Ale těch dvou mrzaček jsem nespatriil. Slepá dívka
s tou maličkou hrbatou již nepřišly, nedostavily se, a ničeho
jsem o nich nezvěděl. —

Až jednou — bylo již dávno po Dušičkách, ptáci byli 60
odletěli všichni, a jenom vrány lítaly v houfech po polích
a chocholouš stěhoval se z brázdy do ulic a za komíny, kde

se mu v noci spalo tak teple — seděl jsem u přítele doktora v jeho pokoji, když prudce zacinkal zvonec na dveřích
65 předsíně.

Ustali jsme hned v rozmluvě, kterou jsme právě vedli. Doktor vstal, aby se podíval, kdo z venku jde s takovým spěchem; ale ten nedočkavý bral již za kliku a vstupoval zhurta dveřmi vnitřními.

70 „Co pak? Co pak se děje?“ skoro mrzutě a káravě zároveň ptal se doktor.

„Sestra umírá,“ zvolala vstupující na omluvu svého chování.

„Ta slepá,“ řekl jsem, poznáv hrbatou osůbku.

76 Pohlédla na mne udiveně, patrně překvapena, že ji znám. „Slepá od dětství,“ odpověděla. „Slepá do hrobu.“

Také doktor na mne pohlédl. „Tak, tak,“ řekl hlasem, k jehož soucitnému zjemnění nebylo zajisté potřeby mého pokynutí; byl dojat vzezřením příchozí i narážkou na žalostný stav té, pro niž pomoci jeho se dovolávala. „Opravdu
80 umírá,“ opakovala spínajíc ruce.

„Snad nebude tak zle,“ pokusil se naliti trochu útěchy do očividné beznadějnosti poselkyně. „Tedy pojďme! Kam pak mám jít?“

85 Jmenovala vesnici. —

Za chvíli jsme seděli podle sebe ve voze. Hrbatá sedla na kozlík.

Fičel ledový severník a přinášel s sebou řídké sněžné vločky, jimiž nás pohazoval, a které dopadnuvše hned tály
90 v drobné, studené krůpěje a sákly se do šatův i do těla. Hrbatá krčila se do houně, kterou jsme proti její vůli, násilím přehodili její tenký domácí oblek; třásla se zimou a více snad ještě bázní a strachem o sestru.

„Co pak se jí stalo?“ vyzvídal doktor cestou. „Roz-
95 nemohla se náhle?“

„Dávno již bylo znáti, kterak chřadne,“ odpověděl jsem za tázanou k jejímu podivu, jemuž výraz dala pohledem zaslzeným.

„Ano,“ přisvědčila. „V ústavu nesvědčilo jejímu zdraví.
100 V létě ji poslali na čerstvý vzduch. — Psali pro mne domů.“

Jsme jenom samy, my dvě sestry; nemáme nikoho jiného. Já jsem o osmnáct let starší. Mohla bych býti její matkou.“

„Kterou jste také vždy byla,“ řekl jsem v pohnutí. „Znám vás už kolik let. Vidal jsem vás často.“

„Učinila jsem, co jsem mohla, pro nebohou,“ odmítala 105
tónem hlasu a zároveň slovy potvrzovala uznání, za ně jsouc
vděčna patrně. „A teď v nemoci ve dne v noci jsem pracova-
vala, jen aby jí nic nechybělo. Hle, mám ruce rozpíchané.
Jsem jenom švadlena. Vyšívám pro selky bílé pleny hed-
vábím a zlatými penízky — jen pro ty staré ještě, ty mladé 110
už jich nenosí. Ale páni prý se teď pachtí po takových
věcech; dávají snad za kus až sedm zlatých. Kdyby věděli,
co je stehů v takovém jediném květu!“ povzdychla si. „Ty
karafiáty, které já dělám, jsou známy všude, daleko široko,
žádná jich tak pěkně nevyšije. A barvy umím volit. — — 115
Od maličkosti vydělávám si jehlou chléb,“ pokračovala, jako
by se byla zastyděla za svou sebechvalu. „I sestru jsem do-
cela živila kolik let, když matka nám umřela. Otec snad
ještě žije — někde je ve světě, nevíme ani, kde — nikdy
se k nám nehlásil, o nás nestaral od smrti maminičky. — —“ 120

„Jen kdyby se zas uzdravila naše Stázička!“ vyrušila
se ze svého povídání! „Aspoň zas aby chodila a netrpěla
tolik! Ale dnes ráno jí náhle vyhrkla z úst krev, i zeslábla
jako moucha, nemůže se ani hnouti. Ó Bože! Můj Bože!“ —

A ve volání tom, v tom hlase bylo tolik bolesti, která 125
rýsovala se i v obličejí a chvěla každým nervem vsedlých
skrání i vyhublé ruky. A bolest rostla v hrůzu a zděšení,
čím více blížili jsme se k vesnici, což dosti zvolna šlo po
špatné polní cestě, plné bláta a kamení.

Konečně kočár zastavil. 130

Hrbatá seskočila rychle, a také my jsme bez váhání
překročili práh dřevěné chalupy, kryté doškovou střešou,
na jejímž hřebeni uschlá květenství netřesků jako miniaturní
palmy ve větru se ohýbala.

Lékař bral se k posteli, odkud několik vesnických žen 135
tu shromážděných odstoupilo, jakmile nás spatřily.

Doktor sáhl na čelo hlavy, zabořené do červeně pruhovaného
polštáře kanafasového, zmocnil se ruky nehybně

skleslé, a pustiv ji pak, že bezvládně svezla se po pelesti
140 postele, sehnul se, aby chvíli poslouchal na prsou dívky.

Povstav pokrčil rameny. Hrbatá stála vedle něho u lože sestřina. Dívala se na ni pořád upřeně a jakoby sama nepoznávala, co se stalo, ale nemohla a nechtěla uvěřiti.

„Mrtva,“ řekl doktor stručně, obrátiv se.

145 Teprve slovo to celou tu hroznou propast osvítilo, i viděla náhle až na dno příšerným světlem pravdy.

Byla jako udeřena ohromnou ranou. Sepjaté ruce jí sklesly, hlava se snížila k prsům, a celá sražená, drobná postavička, jakoby až k zemi se ztrácela.

150 Bylo slyšeti zuby cvakat jako v zimnici. Do tváře nebylo viděti, bylo jen viděti temeno schýlené hlavy, s nížto šátek se strhl a rozpoutal cůpek stočený tu do korunky, že řídké kaštanové vlasy rozcuhané na všechny strany v nepořádku se rozbíhaly a pramen jejich pletiva splýval na hrbatá záda
155 po záplatované, široké jupce.

Očekávali jsme výjev bezmezného zoufalství.

Ale ona pojednou — jako zázračným obratem, jakoby vánek svěží byl proletěl celou její bytostí a světlo nadpřirozené síly bylo osvítilo temnoty jejího zdrcení, v které jí
160 sklátila smrt milované sestry . . .

Vzchopila se a jakoby zmračené, drobné její tělo bylo vyrostlo. Sepjala zas ruce a pozdvihla je k prázdným nadržům necítíc a nedbajíc, že prsty z bodávají jehly, zapíchané tu do staré jupky. Z očí jí tekly slzy, ale nemluvilo z nich zoufalství, ani zděšení, ani bolest z nich nezírala — sálala z nich
165 radost opojná a veliká — —

„Ona vidí! Ona vidí! Ona vidí!“ volala hlasem povýšeným.

Klesla na lože zemřelé, líbala její ruce tisknouc je s já-
170 sotem a v unesení dívala se do vyvalených, nehybných, bílých očí mrtvolky, jakoby hledala tu potvrzení svých slov. Potom zatlačila je pevnou rukou, ty vyhaslé, dávno slepé oči. — —

„Ona vidí! Ona vidí!“ opakovala vítězně a zdvíhala ruce do výše a tvář úsměvnou a sladkou obracela vzhůru, vděčně
175 děkujíc nebesům . . .

Venkovanky byly poklekly na zem a modlily se Otčenáš a Zdravas za blaho dalšího života zemřelé.

Jak jsme tu stáli uprostřed té oddané a nadšené víry — jak zahanbení a teskně dojati jsme tu stáli v chladné a zpytatvé nevěře naší doby, v jejím vyprahlém materialismu, v její 180 rouhavé, posměvačné skepsi . . .

(Bůh v lidu.)

Fr. Herites.

7. Praporečník Prokop Louda.

V Karolíně losovali, a los devadesátý devátý si vytáhl bohoslovec Prokop Louda. Mladý muž poněkud zbledl, zdálo se také, že se zachvěl, ale jenom na okamžik, a mezi studentstvem rozlehlo se hromovým sborem: „Výborně!“ Prokop Louda byl chlapík, za něhož by byl „bramburský král“ 5 hezkou řadu tolarů neváhal vysázeti. Bude z něho výborný praporečník legie. Doma chtěli z něho sice mítí pana pátera, ale Napoleon všechny sny jejich rázem sbortil. Po českém venkově býval rodičům tento životní cíl synů jejich nejžádoucnější, a je štěstí, že mezi lid český přicházela jeho 10 vlastní krev.

Ten den bylo vylosováno 200 studentů, jež bylo universitě české ku prvnímu pražskému praporu zemské obrany postavití. S orly francouzskými plížila se tehdy hrozným krokem na dědictví Habsburků příšera, jíž jméno jest — smrt. 15 K tomu Napoleon vypověděl rodu Habsburskému válku, jíž potřeboval jako soli. Císařská rodina uprchla z Vídně, císařská vojska ustupovala k vřapněji a kvapněji. Francouzové, opojení kopou vítězství, nedocházeli nikde již odporu, ve Vídni bylo 25.000 mužův; ale několik Napoleonových pum puštěných 20 do města postačilo, aby se Vídeň vrhla k nohám vítězovým.

Studenti, jež tehdáž odváděli, doplňovali v jednotlivých plucích mezery důstojnické.

Prokop Louda stal se praporečníkem u granátníků. Neustálým vybíráním akademiků scvrkla se legie na setninu. 25 Doma čekali Prokúpka na svátky velikonoční; měl podle úmluvy s panem farářem po prvé kázati, a to o pomlázce. Již mu i štolu připravili, hedvábím vyšívanou, zlatem lemovanou a širokou stužku červenou k rochetě.

Byla květná neděle, Prokop nepřicházel; již tu byl ze- 30 lený čtvrtek, a o synovi ani pohádky. Slyšeli sice ledaco,

kterak došlo i na studenty. Před několika lety dávali se dobrovolně, a nyní div že jich nechytali. Ale u Loudů těšili se výrokem Svatého písma: „Dávejte, co jest císařovo, císaři, a co jest božího, Bohu!“ A jejich Prokúpek patřil Pánu Bohu hned, když se narodil, merci-li když ho oblekli v kleriku.

Na veliký pátek však přinesl posel z města list. Byla na něm veliká pečeť, psaní bylo na obálce s obou stran popsáno, ale nemohli tomu nějak rozuměti. Starý Louda ne-
40 cítil z toho již nic dobrého, sebral se i odešel na faru. A když mu to staříčkový farář přečetl, ze všeho nepamatoval si více leč: „čtvrtá setnina“ a „praporečník“.

„K čemu jsme, matko, strádali? K čemu peníz ku penízi přikládali? Proč jsme si od úst utrhovali? Proč jsme ho do
45 těch škol posílali? Milý, dobrý synu! Co jsme se na tebe natěšili! A tak náhle po vši radosti!“

„Jsem jen žena sprostá; ale slýchávám od jakživa, že na praporečníky mířivají nejdříve.“

S bojiště přicházely do Čech zprávy den ode dne smut-
50 nější. Napoleon byl prý již ve Vídni . . . Jen jednou se rozléta po království radostnější zvěst, že byl na Dunaji poražen. Přidány byly hned noviny podrobnější, že Francouzové byli zahrnáni do vody jak ovce, že se utopilo švališarů na tisíce, že se prolomil pod nimi most, všichni generálové
55 Napoleonovi že jsou zajati. V kostelích bylo „Te Deum“ zpíváno, na bubny bubnováno, až okna se třásla. Z úradů posílány byly do vsí dlouhé listiny, jak císařská pýchota stála jako zeď a nakořistila přes tři tisíce lesklých kyrysů . . .

Starý Louda si došel již asi po třetí do města, není-li
60 tam psaní od syna. Ale pokaždé se vrátil s hlavou svěšenou, a potom ve statku vždycky se rozlehl z pěti hrdel úpěnlivý pláč.

Ten den, kdy přišel z města po třetí, bylo opravdu nej-
hůře. Vojsko arcivévody Karla stálo šedesát hodin ve zbrani,
65 ani se nehýbajíc. Děla jen hřměla do uší, jakoby se všecka země propadala, a Napoleon přepravoval hezky níže své pluky přes Dunaj. Karel očekával arcivévodu Jana, jenž měl každou chvíli přiraziti do Prešpurka. Ale arcivévoda Jan nepřicházel, a když konečně s 12.000 mužů přitřhl, bylo již

po bitvě, Karel ustupoval ke Znojmu, a v žitništích na Poli 70
moravském dodychávalo s každé strany několik tisíc životů.

„Necouvne ani krok! Staří Čechové nikdy necouvali.
V těchto místech padl nejbohatýrstější náš král Otakar!“

Tato slova zahřměla asi tři hodiny před koncem bitvy
ze čtvrté setniny granátnické v rakouském středu blíže sa- 75
mého arcivévody Karla.

Generalissimus se pousmál, projel šikem, před čtvrtou
setninou se zastavil a prohodil: „Brávo, hoši, staří Čechové
opravdu nikdy necouvali! Jen vytrvejte i vy!“

Arcivévoda Karel měl legionáře z duše rád. 80

Generalissimus s družinou jen kolem se zakmitnul, a
francouzská děla počala znova pracovati. Napoleon poručil
hnáti na rakouský střed útokem nejprudším. Šiky arcivé-
vodské stály však jako skály, neustoupily ani o krok; gra-
nátníci odráželi přívaly francouzské již jen bodákem ale 85
znenáhla řídli.

„Ani o krok nesmíme! Naši otcové necouvali nikdy!“

Praporečník Prokop Louda zdvihá praporec do výšky
již jen jednou rukou, druhá mu odtata od ramene, tvář jeho
kouřem zčernala, bílý kabátec byl krví všecek potřísněn. 90
Francouzové dorážejí urputněji a urputněji.

„Bodákem v před!“

Bezruký praporečník velí v šiku již sám.

Granátníci se vrhají na útočníky poslední silou, klesají
druh vedle druhá, již nad hlavami jejich se ztratil i černý 95
orel ve žlutém poli, jen tu a tam se ještě zakmitne bílý ka-
bátec, ale Francouzi jsou odrazeni naprosto.

Za nějakou chvíli zarachotily bubny a zavřeštily trubky
na celé čáře rakouské k dobrovolnému ústupu. Arcivévoda
Karel se nemohl dočekatí posily, a opětný útok francouzský 100
mohl se státi osudným veškeré armádě.

„Těch hochů, již tu zůstali, jest mi od srdce líto; bojo-
vali jako lvové,“ pravil arcivévoda, odjížděje za ustupující
armádou, kam doletovaly ještě poslední pozdravy francouzské. —

A když světili v Praze bohoslovce na kněžství, otevřely 105
se u Loudů ve světnici dveře, a vešel úřední posel, vytahuje
z náprsní kapsy listinu.

„Co nám to, příteli, nesete? Bude to asi německé, přečtete nám to.“

110 „Potěšitelného to není nic,“ pravil posel přehlížeje listinu a jednotlivá slova si bruče mezi zuby.

„Dává se vám na vědomost, že váš syn, Prokop Louda, praporečník ve čtvrté setnině granátnické, padl v bitvě u Ogruně dne 5. června.“

(„Po stezkách našich dějin.“)

Václav Beneš-Třebízský.

8. Smutný štědrý večer.

Na svahu Špicberka nastal čilý život, jenž trval od ranní tmy do večerní. Dřevaři vyhrabali nakupené zásoby polen zpod hlubokých závějí sněhových, smetli vrstvy sněhu s nahromaděných klad, upravili ke všemu cestu, dotáhli sami těžké sáně s vykřivenými, zobákovitě zakončenými sanicemi, železem okovanými; zvířata stěží by obstála při této strašné, úmorné práci, kterou tu konali synové lidští. Mráz ráno i večer žíhal krutý, že sníh pod nohama hvízdal a sípěl zvukem kovovým, že vousy, horkým dechem ovanuté, v tlusté rampouchy mrzly a řeči bránili, svrchní šat jiním se pokrýval, a krůpěje potu, řinoucí se po tváři a na oblek dopadající, ve stříbrné perly se měnily; nebylo stání ni ustání, zima nedala, ku práci a pohybu nutic. Když pak slunce k poledni silněji zasvítilo, překročivši téměř Luzného, jehož lesklou běl fialové, modré i nachové páry a stíny nevidanou krásou polévají, již popsati nelze; když paprsky přímo dopadly na sníh, bílý povrch tál, v drobné kapky se slévaje; ale studený dech spodních vrstev okamžitě miliardami tuhých sponek kapky spoutal, a hladká kůra ledová se utvořila. 20 Ušlapaná cesta proměnila se v lesklou klouzačku, o niž noha bez podpatku, obrněného zubatou podkovou, marně by se byla opírala.

„Sanice je hotova,“ hlásil hajný revírníkovi.

Počali nakládati dříví na sáně, dva i půl třetího sálu na jedny; ženy při té práci pomáhaly. Polena namnoze ledem byla oblita, spečena, násilně bylo je od sebe trhati.

Naloženy první sáně; odtáhli je ke svahu. Na předu se usadil silný muž, podepřel nohu na příčku, upravenou mezi

obě sanice, objal zobákovitě ohnuté konce sanic oběma rameny, vzal do pravice těžké bidlo, železem okované, jímžto 80
běh i směr saní brzdil a řídil. Opřelo se jich několik do
saní, ty pohnuly se na svislém svahu, šouply se níže, pomalu,
rychleji, vždy rychleji, až uhaněly s větrem o závod, puzeny
jsouce tíží vlastní. Syčely, hvízdaly táhlým tónem vysokým,
až doběhly dolů, kde jejich vůdce je zastavil; za dvě minuty 85
vykonaly cestu přes dvě stě metrů zděli. Dole je očekávali
lidé, kteří hned stranou je zatáhli a dříví skládati se jali.
Za pět minut přiběhly druhé sáně, potom třetí, pak čtvrté.
Když tyto doběhly, všecken zástup, jenž nahoře nakládal,
hnul se dolů, aby pomocen byl při skládání a potom sáně 40
zase nahoru vytáhl.

Svážeti dříví po saních jest práce nad míru obtížná
a nebezpečná, vymáhající neobyčejné síly, pilného cviku a
nemalé obratnosti a chladnokrevnosti; kdyby člověk, řídící 45
běh jejich, dost málo se opozdil při brzdění, sáně v letu by
se překotily, s dráhy vyšinuly a střemhlav bůhví kam za-
letěly. Není roku, aby doprava dříví po saních obětí nevy-
žádala. Kdo je sečte ty oběti neznámé, které se rodí
a mrou v zapomenutém světě? Vdovy a sirotci pláčí, a to je
všechno; pláčí v chudobných chatách, v jizbách očazených 50
dýmem, na hřbitůvcích, kde sotva tu a tam stojí černý kříž
s nápisem záhy vybledlým, ale přes hradby hor pláč a kvi-
lení nezavzní, ohlasu nebudí. Železná nutnost vládne pěstí
tvrdou, a nemilosrdná pata její přechází přese všecko, co by
zamýšlelo se zprotiviti. 55

Když byli dřevorubci sváželi po tři dni dříví polenové
a dráha ve sněhu hodně ssedla a jako zrcadlo hladkou se
stala, došlo ná klády. Nakládají se tím způsobem, že připoutají
se k saním v polovici své délky; je-li kláda velmi silná, jako
tehdy sta a sta jich bývalo, naloží se jenom jedna; jsou-li 60
slabší, připoutají se dvě, tři nebo čtyři. Muž, který řídí směr
saní i běh jejich, usedne před kládou, natáhne nohy a bidlem
řídí i brzdí. Je zajisté jízda s kladami mnohem nebezpečnější
a vymáhá ještě větší síly a obratnosti, ježto hřmotná, dlouhá
hmota se tetelí jak obrovská struna, a běda nešťastníkovi, 65
který by se neudržel: vymrštilo by ho do vzduchu letem
divným prchající drvo, jako tětíva mrskne šípem. —

„Skoro týden už trvá ta pohoda,“ radoval se revírník vida, že již přes sto klad je dole nakupeno, mezi nimiž
70 četní velikáni, mající skoro sáh v průměru, mrtvolý pralesa, které snad už padesát let ležely ve vlhkém mechu, větrem a vlastní tíhou, nikoli rukou lidskou sklány byvše; pouze zetlelý povrch odstranila sekera dřevorubců, vnitřek byl zdrav a hutn, kyselinou rašelinaté pudy uchován, nejlepší material
75 na prkénka resonanční.

„Kdyby se vydařily ještě tři takové dni, všecko bylo by dole — ale zítra bude štědrý večer, v poledne přestane se dělati.“ Ze slov těchto vyznívala jakási výčitka, reptání proti posvátnému obyčeji. Mluvící sám ihned to zpozoroval, zarazil
80 se, a chtě tvrdá slova opravit, dodal: „Ale je dobře, ať si chudáci odpočinou; snad i po svátcích bude pěkně!“

Druhého dne ráno již veškeré téměř obyvatelstvo pürstlinské se ocitlo na Špicberku, spouštěly se sáně s kladami. Krásný den zimní jako předchozí; slunce minulo Luzný a
85 plným světlem ozařovalo plaň podle potoka. Revírník stál nahoře, právě kde svah se klonil, příručí dole blíž potoka, kde nakupeny byly svezené klády. Právě zase vytaženy byly nahoru čtvrté sáně. „Jedenáct hodin,“ vece revírník, „ještě jednou dolů s nákladem, potom domů; ani minuty již se ne-
90 zdržíme, svatý je čas“ ... a po chvíli usmívaje se: „Švestková omáčka čeká.“

„Ba čeká,“ odvece obstárly dřevař, „a děti se na ni těší.“

„Dole se musejí složit ještě klády,“ vmísil se hajný do řeči; „saní tu nechati nelze; kdo ručí za to, že pohoda po-
95 trvá?“

Naložili kládu na první sáně, kládu jedinou, tři sáhy dlouhou, dva mužové by jí nebyli objali; strašná tíha, hrozná práce; deset lidí nasadilo páky — bylo děsno na ně patřit, každý sval napjal, že přetrhnutí se hrozil. „Ha, hou! Ha,
100 hou!“ křičeli všickni odměřeně v taktu, aby rázem zasadili, stejně povolili; konečně ji měli, kde patřilo, a připoutali ji. Jeden z mladších sedl, sáně se hnuly, šťastně se dostaly dolů.

Na druhé sáně přišly tři menší kmeny, čtyři sáhy dlouhé. Na nich se usadil dřevorubec a vzal bidlo do ruky. V tom
105 zpozoroval revírník, že krev se mu prýští skrze silné vlněné rukavice. „Matýsku, Vám krvácí ruka; ať jede jiný, slezte!“

„To nic není, milostpane!“ odvece oslovený, „malá odřenina, s tou již jedu po páté!“

„Nevidáno,“ pravil hajný, jenž v té chvíli přistoupil; „ten si z toho dělá málo, pane revírníku, ti chlapi mají ruce 110 jako z kamene. Jen ať jede, umí to lépe než druzí.“

Revírník pokrčil rameny, a Matýsek se spustil. Zzzzz — zněly sáně. V tom, asi na čtvrtině cesty, vylítlo drvačí bidlo z ruky, sáně udělaly skok jako raněný buvol a pádily, pádily, zadkem s počátku stranou, potom do výše. Bylo viděti, 115 jak muž se zoufale drží, i rukama objal trámy. „Ježíši, Maria!“ vzkřiklo vše nahoře, a lidé pádili svahelem dolů za letícími saněmi... „Ježíši, Maria!“ odpovídal pronikavě ohlas zdola, kde ponejvíce stály ženy, mezi nimi i žena tohoto chudáka.

120

Sáně právě dojížděly k místu, kde smyk trochu v levo bočil, aby vyhnul se kolmé zdi, ve kterou v pravo, asi dvacet krokův od něho, svah přecházel; dole propast porostlá lesem, jehožto stromy temeny sněhem pokrytými téměř stejné byly výše s onou stěnou.

125

Jakmile sáně dojely zatačky, vyšinuly se v divém úprku a smyku, převrhly se na stranu a několikrát se překotily. Přetrhané řetězy zařinčely, a muž, v předu klad se držící, vysokým obloukem byv vyhozen do vzduchu, letěl ku příkré stráni. Všichni v němém úžase viděli, jak dopadl na sněhovou 130 příkrývku černých větví smrkových; ta pod ním se probořila, prasklo ve větvích, zdola k nim zavzněl hřmotný temný pád.

Dole ticho, nahoře pláč a zoufalé volání. Několik mužů, kteří měli s sebou obruče, spustili se oklikami do propasti; revírník byl mezi nimi. Uběhlo půl hodiny, nežli se dostali 135 dolů. Našli ubohého Matýska, byl živ, ani smyslů zbaven nebyl, avšak, milý Bože, ve strašném stavu! Hluboce byl zaryt v kyprém sněhu, zbarveném vůkol krví jeho; na čele zela hrozná rána, končetiny byly polámaný, z úst šla krev, svědčící o vnitřním pohmoždění.

140

„Se mnou je konec,“ šeptaly zsinale rty, — „ach, pošlete pro kněze!“

Pro kněze! Do Rehberku je plných šest hodin cesty, i když sníh krokům nebrání. Hříza je obešla... Revírníkovi,

146 jenž přiklekl k raněnému, vytryskly slzy. „Štědrý večer!“ zvolal bolestně — „tohle je štědrý večer toho ubožáka, nadešení jeho ženě a ubohým dětem!“

Upravili nosítka, naložili na ně k smrti raněného, jenž trpěl beze slov, bez nářku, pečlivě pod něj podložili měkkou
156 chvoj, každý svlekl kus oděvu, aby ho teple přikryli, a donesli ho k dolejšímu konci smyku. Srdcelomný pláč jeho ženy a dvanáctiletého synka jej uvítal.

Potom ho naložili na jediné sáně, jež byly dole, a všeho zanechavše všichni ubírali se domů.

155 Pomalu, bez tichého slova ubíral se chmurný průvod k domovu; polední slunce jarým světlem ozařovalo sehnuté, udřené postavy mužů, s tvářemi nehybnými, s tvrdými rysy jako z kamene vytesanými. „Zase jeden! Kdy dojde na nás?“ — nemá ta otázka čtla se v každém pohledě. Ženy
160 a děti plakaly tiše.

(Ze světa lesních samot.)

Karel Klostermann.

9. Robinson hrnčičem.*)

Robinson měl tolikero prací, že někdy pro jednu zapomínal na druhou. Tu opominul zaříznouti vrub do kalendáře, tu opozdil se dojením koz, anobrž někdy zapomněl ošetřovati oheň. Takový poklesek býval mu velmi nemilý; proto pomýšlel na to, kterak by své práce lépe spořádal.

Učinil takto. Pomodliv se ráno, vykoupal se a upravil si kalendář, potom podojil kozy a přichystal si snídání. Posnídáv vedl kozy na pastvu, a potom teprve dal se do

*) Stručný obsah světoznámého spisu „Život a podivné příhody Robinsona Crusoe“ je tento: Mladý Robinson, vydav se proti vůli otce svého do světa, zachrání se z korábu, mořskou bouří ztroskotaného, sám jediný na břeh neobydleného ostrova v širém oceáně. Jsa poukázán sám na sebe a nemaje, než skrovné toliko náčiní, jež si odnesl z trosk korábu, pilnou potřebou donucen jest sám ze sebe naučiti se nejrozmanitějším pracím, aby si opatřil na ostrově tom život snesitelný. Později dostane se mu kromě několika zvířat, která si ochočil, ještě věrného společníka v divochu Pátkovi, jemuž z lodi cizí zachránil život. Konečně podaří se mu vrátiti se zase do vlasti. — Skladatelem řečeného spisu, uveřejněného ponejprv r. 1719., jest Angličan Daniel Defoe, jenž při tom užil zápisek a ústního vypravování námořníka Selkirka.

práce. Nechat týkalo se takové zaměstnání domácnosti nebo jiné věci, vždy ustal v práci, jakmile se značně zkrátil stín stromů. V tu dobu přistrojil si oběd, jehož požíval, vděčně si připomínaje dobrotivost Tvůrcovu. Potom ulehl na nějakou chvíli do stínu některého stromu; neboť na ostrově bylo o polednách vedro takové, že nebylo lze pomyslet na práci namáhavou. Teprve když stíny rozličných věcí dosáhly odpoledne jisté délky, dal se zase do práce a pracoval potud, až se slunce sklánělo za moře. Potom sehnal kozy, podojil je po druhé a schoval mléko do sklepa. Učiniv konečně potřebné opatření při ohni, povečeřel, a vykonav obvyklou večerní modlitbu, odebral se na lože.

Neměl-li nic důležitého na práci, konával v hodinách odpoledních vycházky, aby si snesl s dostatek potravy. Jenom když měl namířeno na větší hon, dovolil si odchýlit se od denního pořádku tohoto a bral s sebou oběd na hon.

Ačkoli byl denní pořádek zavedl teprve přede čtyřmi dny, poznal přece již dobré jeho následky. Získaltě tím mnohé pohodlí a úlevu v práci, tak že si umínil neodchylovati se nikdy od určitého pořádku, leda z pilné potřeby.

Jednoho dne uložil si za hlavní úkol pokusiti se znova o výrobu hrncův a mis. S počátku ovšem nedařilo se mu lépe nežli předtím; ano několikráte chtěl již rozmrzelý vším praštití, hrnčířství nadobro se vzdáti. Ale vždy připomenul si ještě v čas předsevzetí svého, že chce býti trpěliv a vytrvati — i dal se opět a opět do práce. A hle, k večeru slepil hrnec velmi sice nemotorný, ale přece k potřebě. „Žádný učený s nebe nespádl,“ pravil Robinson; „zítra vyrobím hrnec úhlednější.“

Výsledek práce dvou příštích dní dokázal, že se Robinson nezklamal. Každý hrnec nový byl dokonalejší svého předchůdce, tak že si Robinson již něco zakládal na své obratnosti hrnčířské. Jeho nádoby nebyly sice tak dokonale okrouhlé ani tak uhlazené jako ty, kteréž vycházejí z rukou hrnčířů našich — neměltě Robinson hrnčířského kruhu, aby na něm byl nádoby své kroužil — ale byly mu tak milý, že by byl nerad ztratil ni jediného ze sedmi hrnců, které slepil.

A přece této škody neušel. Aby hrnce uschly, postavil je na slunce a nechal jich tam po několik dní. Při tom pukl

jeden hrnec, snad že se dostal na slunce příliš vlhký. „Aťsi,“
těšil se Robinson; „mám jich ještě šest, a jak se zdá, všechny
50 se podařily.“ Protože se blížilo právě poledne, chtěl ihned
jeden hrnec zkusit. Naplniv jej tedy vodou a zemáky a přidav
soli, přistavil k ohni. Ale jak velice byl zklamán! V krátkce
voda vnikla do hlíny, až nádoba prosákla tak, že se rozpadla.

„Jaký troup jsem byl,“ řekl Robinson k sobě; „vždyť
55 je třeba hrnce dříve vypáliti, nežli jich užití lze.“ Tu teprve
se domníval, že našel pravou cestu. Přinesl dva veliké ka-
meny o rovné výši, postavil na ně pět svých hrnců v po-
době jehlanu a rozdělal mezi oběma kameny prudký oheň.
Ale sotva se vznal plamen, již bylo slyšeti „krr, krr“, a jeden
60 hrnec praskl.

„Bezpochyby udělal jsem náhle prudký žár,“ pomyslíl
si a odstranil pozorně několik štěpin z ohně, aby umírníł
horka. A skutečně zbývající hrnce zůstaly bez pohromy tak,
že po nenáhlém přikládání dostatečného paliva za dlouhou,
65 dlouhou chvíli konečně jeden hrnec počal se rdítí, jsa vy-
pálen do ruda. Robinson měl to za dobré znamení a zů-
stal proto téměř po celou noc mimo lože, aby se žár udržel
v pravidelném plápole.

Rozumí se samo sebou, že se nemohl rána dočkati, až
70 nádoby dosti vychladnou, aby jich mohl hned užití. Dočkav
se toho konečně, naplnil jeden hrnec vodou a přistavil k ohni.
Avšak i tenkrát byl zklamán; neboť za krátko prorážela
voda hrncem, hrozíc oheň uhasiti. Zkusil druhý, třetí —
při všech táz nehoda.

75 Nevěděl si naprosto žádné rady. Již chtěl se vzdáti
naděje, že bude kdy moci užití svých hrnců k vaření, an
tu náhodou mezi uhlím spatřil dno hrnce, jež voda při
ohni promočila. Toto zbylé dno vypadalo zcela jinak nežli
před tím; bylo jako sklem potaženo a nepropouštělo ni kapky
80 vody. „Hola,“ volal Robinson plný radosti, „již to mám!
Střepina ležela vespod mezi kamením, kdež horko bylo sou-
středěno, a tím dostalo se jí takového povlaku skelného.“
A rouče dal se do práce, aby užil této nahodilé zkušenosti.
Především vykopal hlubokou jámu do země a ohradil ji
85 cihlami, zbylými od stavby komína; kterouž ohradu za-

řídil v ten způsob, že část okrají zůstala otevřena, tedy přístupna. Potom rozdělal v jámě skrovný oheň, narovnal naň hrnce a zvolna přikládal paliva. Ale jakkoli plamen konečně vysoko vyšlehoval nad jamou, glasurou přec ani jeden hrnec se nepotahoval, a čeho se dodělal Robinson svou 90 pecí, záleželo pouze v tom, že se rozpálily hrnce v kratší době.

„V čem to asi vězí?“ přemýšlel Robinson, a vrtalo mu mozkiem dlouho a dlouho. Konečně si vzpomněl, že v rozmocném hrnci byla sůl, a ta že se stala snad příčinou, proč se osklil. „Inu,“ promluvil sám k sobě, „mohu se 95 o tom přesvědčiti,“ a hned přinesl několik hrstí soli a posypal jí své nádoby. Potom ještě bedlivě po některou dobu přikládal paliva na oheň, až se domníval, že se již dotopil dostatečného žáru.

Za takové práce bylo se již valně připozdilo tak, že 100 Robinson, nemaje nic důležitého na práci, odebral se na lože, aby pospal aspoň několik hodin. Avšak usnouti nemohl; byl příliš rozčilen, přemítaje o zdaru svého hrnčičení. Již nyní rád by byl věděl, kterak pochodil s posledním pokusem svým. Potlačil však svou zvědavost a zůstal na loži; ale 105 v jeho mozku křížovaly se přerozmanité myšlenky, které jej ještě více rozčílily. Brzy bavily ducha jeho rozličné záměry na zvelebení domácnosti, brzy zase myšlenka na konečné vysvobození jeho z pustého ostrova. Ku všem těmto hádankám však nemohl naléztí klíče, a jediné, co poznával jasně, 110 bylo, že ke kterémukoli podniku jest mu třeba požehnání Božího. —

Probděv velikou část noci, Robinson konečně usnul. Když se ráno probudil, slunce stálo již tak vysoko, že byl svrchovaný čas pokliditi kozy. Pomodliv se a opatřiv kozy, spěchal 115 ke svým hrncům a — kdo vypíše jeho radost! — měl čtyři hrnce velmi dobře polévané. Bylo mu tedy možno po prvé vařiti. A vařiti jal se hned, ačkoli bylo ještě dlouho před polednem. Naplniv tedy hrnec vodou, vložil do něho hodný kus uzeniny, do druhého pak několik batátův a přistavil oba 120 hrnce k ohni. Asi za dvě hodiny stál před ním zase jednou po více nežli šesti měsících — vařený oběd.

Z překladu V. L. Mosera.

10. Z kroniky Kocourkovské.

Nejbohatší kratochvilnou historií honosí se Kocourkov, jehožto sláva známa jest daleko široko po vší vlasti. Kde leží ten Kocourkov? Abych věděl určitě, to nevím; ale ačkoli bychom jej na mapě marně hledali, ve skutečnosti nacházíme jej ledakdes, a co při tom zvláštního, že se dnes vyskytuje tu, zítra jinde; neboť možno říci, že se Kocourkov píše a — jinak se vyslovuje. Ostatně historie Kocourkovská je snad tak stará, jako sám svět; jen že Hebreové ji kladli do Nazaretu, Řekové do Abdér, Němci ji svádějí na Krähwinkel, Slováci na Čudákovou, Srbové Lužičtí na Salov, Poláci na Pacanov a t. d.

Že podáváme pouze několik kocourkovských kousků na ukázkou, nikdo nám zajisté ve zlé vykládati nebude; neboť je to látka tak bohatá, že jí ani vyčerpati nelze. Nad to pak jí neustále přibývá a snad nikdy konce nebude. —

Kocourkovským nedostávalo se od jakživa soli (zvlášť attické). Aby jí nemuseli kupovati za drahé peníze, usnesli se, že si ji nasejí na obecné pole. Pan primator moudrý tento návrh pochválil a slíbil, že z jara — dá-li Pán Bůh zdraví — se stane, jak si přeji. Přišlo krásné jaro, sůl zasetá, a všichni prosili Pána Boha, aby byla úroda hojná. A hle: sůl pěkně se ujala, vzešla velmi hustě, a v krátké době bylo pole plno — kopřiv. Když potom hezky odrostly, městská rada i se svým primatorem shromáždila se, že půjdou té soli okusiti, zdali již dosti uzrála. I shledali, že jest už na samém kraji moc palčivá. A co teprve v prostředku: tam zajisté jest ještě slanější. Ale kterak se tam dostat, aby ji znatel nepošlapal? Z těch rozpaků vyvedl je primator, jenž rozkázal přinésti hnojná nosidla, sedl si na ně, a čtyři muži jej donesli do prostřed pole, kde sůl pohodlně ochutnal.

Kdysi přišel do Kocourkova nějaký cizinec na nocleh. Předě dnem — bylo ještě tma, — otázal se hostinského, kolik je hodin; neboť by byl rád dorazil ještě ráno do nejbližšího města. „Nemáme hodin,“ povídá hostinský; „ale počkejte, já se podívám na sluneční.“ — „Ty nám teď po tmě málo prospějí,“ vece cizinec. „A to by bylo pěkné!“

řekl hospodský se vši jistotou, rozsvítil lucernu a vyšel ven. Za chvíli se vrátil a vyřizoval: „Ještě můžete spát; když jsem si na ně posvítil lucernou, bylo teprv jedenáct.“

(Kratochvilná historie měst a míst.)

Primus Sobotka.

(Povídka prosaická.)

Povídka prosaická formou vyprávěcí předvádí obraz života lidského.

Obsahem povídky mohou býti skutečné události nebo smyšlené ze života současného nebo z dějin (povídka historická). Osoby jednající jsou z pravidla lidé, mohou však býti též zvířata i zosobněné věci neživé (v povídkách dětských).

Jsouc oblíbeným čtením všech, mládeže (povídky pro mládež) i dospělých, povídka má formu prostou, snadno srozumitelnou, ačkoli schopná jest i formy umělé.

Účel povídky jest záliba, která vyplývá z vypravovaného děje, spolu se snahou po zušlechtění a vzdělání mravním vůbec. Ale velmi často mimo to mívají povídky zcela určitou snahu paedagogickou nebo didaktickou (povídky poučné). Sem patří zvláště povídky pro mládež.

Povídka budí buď přímo zálibu líčením dějů mravně dobrých, neb nepřímo, když předvádí vady a slabosti lidské, které buď vážně odmítá neb činí směšnými. Dle toho jsou povídky vážné a komické; směs přímo libého a směšného obsahují povídky humoristické (někdy humoresky zvané). Jinak mají povídky často různá jména: arabeska, obraz ze života, črta, silhoueta, kresba a pod. Genre nazývá se rázovitá povídka, která kreslí typy lidského života; takové bývají zvláště povídky vesnické a maloměstské. Krátká povídka vtipná jest anekdota.

Povídku prosaickou pěstovali: Tyl, Pravda, Němcová, Světlá, Hálek, Neruda (Malostranské povídky), Čech (Povídky, arabesky a humoresky), Zeyer, Štolba (Humoresky, Americké povídky a j.), Herites, Kosmák, Stránecká, Preissová, Klostermann, Rais a mn. j. — Povídky historické: Chocholoušek (Jih), Beneš Třebízský, Jirásek, Winter a j. — Povídky pro mládež: Doucha, Sokol, Podlipská, Krásnohorská, Andrlík, Benýšek, Hrnčíř a mn. j.

Viz též Čit. měšt. I. 6. „Hrdinský jinoch“, 76. „Vlídlost císařova“; II. 48. „Náš dědeček“, 115. „Plivník“; III. 52. „Vesnický pohřeb“, 110. „Strýc Hutula“.

b) B á j e.

11. Stvoření člověka.

Na počátku nebylo nic než Bůh sám a Bůh spal a snil; ten jeho sen trval po věky věkův. I bylo souzeno, aby se probudil. Protrhnuv se ze spaní, počal se ohlížeti, a kamkoli pohlédl, udělala se hvězda. I podivil se tomu Bůh, vstal a šel se podívat, co stvořil očima. Šel pořád, ale nikde neviděl kraje ani konce. Konečně přišel také k naší zemi a byl už velmi unaven; pot mu s čela řinul. A jedna kapka toho potu padla také na zem, oživila se, a hle, to byl první člověk! Pochází z Boha, ale nebyl stvořen, aby žil v rozkoši; z potu se narodil, a již na počátku bylo mu souzeno, aby se trápil a potil.

(Z Kraňska.)

K. Jaromír Erben.

12. Den a Noc.

Seděli pospolu v červáncích, Den a Noc. Den pravil: „Čtyřmezitma dětí, — mnoho požehnaní, mnoho! Jak se o ně rozdělití? Ty dvanáct, já dvanáct, to by snad šlo někdy a na nedlouho; ale na delší dobu by to unavilo slabou ženu. Poslyš, ženo! Jakmile nastane léto, vezmu si jich panský díl na starost já. Již se na ně těším, na ty drobečky! Dopřeju jim slunce a tepla, květu a ovoce, hry a veselí; ale pak zase hodím na ně liják, proženu je divokými větry a dám je protřásti hromem. Vidím to rád, když jsou děti trochu pocuchány; je jim to zdrávo.

Noc neodpověděla. Ale když pak slunce začalo po nebi choditi již v smutku, když otcí Dni kladla se podzimní mhlá na ramena jako roucho vlečné, a on, omrzelý, ztrácel nevědomě jedno dítě po druhém, tu chodila matka Noc za ním a sbírala je. A když nastala zima a s ní dlouhá tma a úmorné mrazy, měla jich ona již plný svůj plášť a byla při nich od večera do rána.

Jan Neruda.

13. Héraklés na rozcestí.

Když Héraklés z věku dětského dospíval u věk, v němžto jinoši, stávající se již samostatnými, na jevo dávají, dají-li se

k životu cestou ctnosti, či cestou nepravosti, vyšed do samoty sedl si jsa na rozpacích, kterou z obou cest má se dáti.

A tu prý se mu zdálo, že dvě ženy veliké k němu 5
přicházejí: jedna spanilá na pohled a ušlechtilá povahou, v chování skromná, roucho majíc bílé, druhá pak s pletí nalíčenou tak, že se zdálo, jako by vypadala bělejší a červe-
nější, nežli vskutku byla, a držíc tělo tak, že se zdála býti
přímější, nežli byla od přírody. 10

Když pak se ocitly u Hérakléa, zprva zmíněná šla
týmže krokem; ale druhá, chtějíc ji předejít, přiběhla prý
k Hérakléovi a pravila: „Vidím, Hérakléo, že jsi na rozpacích,
kterou cestou k životu máš se dáti; učiníš-li si tedy při-
telkyní mne, povedu tě nejpříjemnější a nejsnadnější cestou, 15
strastí pak nezažiješ do smrti. Neboť nebudeš se starati
o války, ani o důležitosti obecní, nýbrž po celý život budeš
pomýšleti na to, jaký po chuti pokrm nebo nápoj bys našel,
anebo co příjemného bys buď viděl nebo slyšel, v jakých
miláčků společnosti bys co nejvíce se pobavil, jak bys co 20
nejměkčeji spal a jak bys bez nejmenšího namáhání toho
všeho docházel. Vznikne-li pak v tobě někdy podezření o ne-
dostatku prostředků k tomu, netřeba se báti, že tě přivedu
k tomu, abys si to opatřoval tělesnou i duševnou prací; nýbrž
čeho jiní dobývají prací, toho budeš užívatí, ničeho se ne- 25
zdržuje, z čeho bylo by lze něco získati; neboť poskytují
svým společníkům možnosti, aby se všech stran užitek brali.“

A Héraklés uslyšev to, pravil: „A které jest, ženo,
jméno tvé?“

Ona pak vece: „Moji přátelé říkají mi Blaženost; ti 30
pak, kteří mne nenávidějí, přezdívací mi, Špatností mě
jmenují.“

A v tom přistoupivši žena druhá, pravila: „I já jsem
přišla k tobě, ó Hérakléo, znajíc tvé rodiče a povahu tvou
při vychování poznavši; pročež doufám, že, kdybys se dal 35
na cestu ke mně, dojistá bys se stal konatelem krásných
a vznešených činův, a já bych ještě mnohem váženější se
objevila. Nebudu pak tebe klamati předmluvami o rozkoši,
nýbrž vyličím ti skutečnost pravdivě, jak bohové to zařídili;
neboť nic z toho, co je vskutku dobré a krásné, nedávají 40

bohové bez namáhání a přičinlivosti. Chceš-li, aby bohové ti byli milostivi, musíš bohům sloužiti; anebo chceš-li od přátel milován býti, musíš přátelům dobrodiní prokazovati anebo chceš-li od některé obce ctěn býti, musíš té obci pro-
45 spívati; anebo žádáš-li si celé Helladě pro ctnost býti podivem, musíš se snažiti, abys Helladě dobře činil; chceš-li, aby ti země vydávala plody hojnou měrou, musíš zemi ošetřovati; anebo máš-li za potřebno bohatnouti chovem dobytka, musíš dobytka si hleděti; usiluješ-li o to, abys se povznesl válkou,
50 a chceš-li, abys mohl přátele osvobozovati a nepřátele si podmaňovati, musíš válečným naukám u znatelů se učiti a v tom se cvičiti, jak se jich má užívati; chceš-li pak i tělem mocný býti, musíš tělo uvykati tomu, aby rozumu sloužilo, a tužiti je namáháním.“

55 A přejavši řeč Špatnost pravila: „Pozoruješ-li, Hérakléé, jak nesnadnou a dlouhou cestu k rozkoším tato žena ti vykládá? Ale já snadnou a krátkou cestou ku blaženosti tě povedu.“

A Ctnost pravila: „Ó bláhová, co pak ty dobrého máš,
60 anebo co libého znáš, nechtié nic k tomu konci konati? Ty, jež ani touhy po rozkoších nevyčkáváš, nýbrž dříve, než po nich zatoužíš, všemi se nasycuješ, požívajíc dříve nežli lačníš, a pijíc dříve, nežli žízniš, a abys s chutí pojedla, lahůdkáře si obstarávají, abys pak příjemně se napila, drahocenná vína
65 si opatřuješ a v létě kolem po sněhu se sháníš; abys pak příjemně usnula, nejenom lůžka měkká, nýbrž i pohovky a pod pohovky kolébadla si opatřuješ; neboť netoužíš po spánku proto, že se namáháš, nýbrž proto, že nemáš, co bys dělala. Jsouc pak nesmrtná, ze společnosti bohů jsi vy-
70 vržena, u dobrých lidí v nevážnosti. Kdo, maje dobrý rozum, odhodlal by se býti v kole tvých přívrženců, kteří rozkoše v mládí probíhajíce, nesnáze k stáru si odkládají? Já pak obcuji s bohy, obcuji také s lidmi dobrými; krásný skutek ani božský ani lidský beze mne se neděje; vážena jsem nade
75 všecko u bohův i u lidí, na jejichž vážnosti záleží, jsouc vítanou spolupracovnicí uměloům, věrnou pak strážkyní domácím pánům, laskavou tovaryškou čeledi, dobrou účastnicí prací míru, spolehlivou společnicí ve válečných podnikách a nejlepší družkou v přátelství. Moji přátelé okoušejí pří-

jemně a pohodlně pokrmův a nápojů; neboť zdržují se, až se jim jich zachce. Spánek pak mají příjemnější nežli ti, kteří se nenamáhají, aniž se mrzí opouštějíce ho, ani pro něj svých povinností nezanedbávají. Mladí radují se z chvály starších, starší pak těší se z úcty mladých; sladce rozpominají se na dávné skutky a libují si v tom, že nynější konají dobře, pro mne bohům mili, přátelům pak vítáni a ve vlasti váženi jsouce. Když pak přijde usouzený konec, neodpočívají bez vážnosti v zapomenutí, nýbrž v paměti, neustále velebeni jsouce, kvetou. Podstoupíš-li, synu dobrých rodičů, Hérakléa, takováto namáhání, lze ti nejšťastnější budoucnosti se dožiti.“ — 90

Héraklés dav se cestou ctností, stal se jedním z nejslavnějších bohatýrů národa svého, tak že docházel u Řekův úcty téměř božské.

Dle Xenofontových „Pamětí“.

14. Zimní pohádka.

1. K nám z jihu přišel divný host
na sever chladný, mrazivý,
ret jeho sterou písní zněl,
zrak něhou háral blouznivý.
2. A dokud léto trvalo,
žil u nás tich a spokojen;
však v podjesení zaplakal
a po prvé byl nešťasten.
3. A když napadal první snih,
pad v srdce hosta divný žel,
zamyšlen stával u okna,
až všecky písně zapomněl.
4. Vlas jemu zbělel pomálu
jak sněhy, které spadnuly,
a oči, někdy jeden lesk,
hluboko v důlkách zhasnuly.
5. A denně stával u okna,
uvadlé růže na skrání,
a zíral, planí sněhovou
jak poletují havrani.
6. Ó, co se jeho kalný zrak
tím sněžným polem natěká!
Jak líto mi ho u srdce!
Ó, zda se jara dočeka?
7. I usnul kdys — a divný sen
se sklonil jeho do duše;
tu zdálo se mu o jaru,
a on se usmál v předtuše.
8. A myslí jeho táhlo to
jak ptačí zpěv, jak dívčí smích,
že kalné oči zaleskly
se opět v slzných krápějích.
9. I snil, že k němu kloní se
postava plná božských krás
a fialkami proplétá
ten zšedivělý jeho vlas.
10. A venku náhle, jaký div!
tam roztál snih a zmizel led,
a země stála v kráse své,
nevěsta jara na pohled.

11. Na stromech květy, v houští zpěv
a sedmikrásky pod planí —
cizinec mrtev, v duši klid
a na rtu blahé usmání . . .

Jarosl. Vrchlický.

15. Sněženska.

1. Žalovaly hory, doly
na vládkyni Zimu strohou,
v poutech že a na závory
věžní zemi přeubohou.
2. „Za květ jsi nám sněhy dala,
za zpěv vichor lesem hučí;
vrať nám, Zimo, co jsi vzala,
ať nás mráz tvůj neumučí!“
3. „Pěvoťm pěti nedovolím!“
Zima přísná odvětila.
„Kdyby pěli nad údolín,
Vesna by se probudila.
4. Z tuhého by proctla spánku
ve hlubokém země lžnu,
mne by dechem jarních vánků
s ledového svrhla tržnu.
5. Ale kvítčko ať si rōste
na hor vašich na úpatí;
že však barvy mé jsou prosté,
sněhem smí jen zakvítati!“
6. Vyšlo kvítčko plné něhy,
z lžna země rychle vstalo,
a že bylo jak ty sněhy,
Sněženky též jméno vzalo.
7. Vstalo, rostlo útlým stonkem,
hlavinku v zem příklonilo:
a jak zkvětlo, sněžným zvonkem
na vzkříšení zazvonilo.
8. Zašuměly lesy blahem,
vody jezem zahučely,
skřivánků sbor dlouhým tahem
přilétá již převeselý.
9. Mrak se trhá, země vláhne,
Vesna proctla jarou mocí: —
v pláští chmurném Zima táhne
ke studené polonoci.

Vladimír Štastný.

(B á j e.)

Od nejdávnějších dob člověk přemýšlel o zjevech přírodních. Nemoha se dopátrati pravých příčin, představoval si je ve své vnitřní a tvůrčí myšli jako účinky bytosti nadpřirozených. Tak utvořil si člověk bytosti vyšší, ideální — své bohy, dobré i zlé, dle toho byly-li to personifikace zjevů příznivých neb škodlivých. Na tyto bytosti začal přenášeti svou vlastní bytost a učinil tak z původních nejasných představ bytosti mravní tím dokonalejší, oč sám byl lepší a osvícenější. Takoví bohové byli u Indův, Egypťanův a zvláště u Řekův, od nichž přejali je Římané.

Původní své názory přírodní vtělil pak člověk v podobu dějů, které vypravoval o svých bozích — první to zárodky poesie epické. Tak vznikly báje čili mythy přírodní, v nichž obsažen jest názor světový, náboženství pohanských národův. Soubor všech mytů jednoho národa slove jeho mythologií. Nejkrásnější a nejbohatší mythologií měli staří Řekové.

Z těchto původních bájí lidových vznikají časem báje umělé jednak tím, že básníci uměli je vypravují ve formě básnické, jako již u Řeků Hesiod (asi v IX. st. př. Kr.) a u Římanův Ovidius

(v I. st. př. Kr.), jednak tím, že dle vlastních názorů vysvětlují zjevy přírodní, podkládajíce jim často idee mravní, na př. Vrchlický v „Zimní pohádce“ a „Jarní romanci“, Erben v „Mateřídoušce“.

Báje jest povídka buď lidová neb umělá, ve které jednají bohové a bohyně, anebo která vůbec básnicky vysvětluje nějaký zjev přírodní.

U nás vlastních bájí zachovalo se velmi po řídku, nejčastěji nalézáme zbytky jejich valně porušené v pohádkách.

Viz též Čit. ob. IV. 35. „Mateřídouška“; měšť. I. 124. „Jarní povídka“.

c) Pohádky (báchorky).

16. Zlatovláska.

Byl jeden král a byl tak rozumný, že i všem zvířatům rozuměl, co si povídala. A poslouchajte, jak se tomu naučil! Přišla k němu nějaká stará babička, přinesla mu v košíku hada a povídá, aby si ho dal ustrojiti: když jej sní, že bude všemu rozuměti, co které zvíře v povětrí, na zemi a ve vodě mluví. Tomu králi se to líbilo, že bude uměti, co nikdo neumí; dobře babičce zaplatil a hned poručil sloužícímu, aby mu tu rybu připravil k obědu. „Ale,“ prý, „ať jí ani na jazyk nevezmeš; sice mi to svou hlavou zaplatíš!“

Jiříkovi, tomu sloužícímu, bylo divno, proč mu to král tak tuze zapověděl. „Jak živ jsem takové ryby neviděl,“ povídá sám sobě; „vypadá zrovna jako had! A jaký by to byl kuchař, aby ani neokusil, co strojí?“ Když to bylo upečeno, vzal koustiček na jazyk a pochutnával. V tom slyší kolem uší něco bzučeti: „Nám taky něco, nám taky něco!“ Jiřík ohlíží se, co to, a nevidí, než několik much, co litaly v kuchyni. Tu zas někdo venku na ulici siplavě volá: „Kam pak? Kam pak?“ A tenčí hlasy odpovídají: „Do mlynářova ječmene, do mlynářova ječmene.“ Jiřík koukne oknem a vidí housera s hejnem hus. „Aha,“ povídá, „taková to ryba?“ Už věděl, co je. Čerstvě vstrčil ještě jeden drobet do úst a potom hada donesl králi, jako by nic nebylo.

Po obědě poručil král Jiříkovi, aby mu osedlal koně, že se chce projeti, a on aby ho provázel. Král jel napřed a Jiřík za ním. Když jeli po zelené louce, poskočil Jiříkův

kůň a zařehtal: „Hohoho, bratře! Mně je tak lehký, že bych chtěl přes hory skákat!“ — „Což je o to,“ povídá druhý; „já bych taky rád skákal; ale na mně sedí starý: skočím-li, svalí se na zem jako měch a srazí vaz.“ — „Ať si srazí, co z toho?“ řekl Jiříkův kůň; „místo starého budeš nosit mladého.“ Jiřík té rozmluvě se zasmál, ale jen tak po tichu, aby král nevěděl. Ale král taky dobře rozuměl, co si koníci povídali, ohlídl se, a vida, že se Jiřík směje, ptá se: „Čemu se směješ?“ — „Ničemu, královská Jasnosti! Jen mi tak něco připadlo,“ vymlouval se Jiřík. Starý král však už jej měl v podezření a koňům už taky nedověřoval, obrátil a zas domů.

Když přijeli do zámku, poručil král Jiříkovi, aby mu nalil do sklenice vína. „Ale tvá hlava za to,“ povídá, „jestliže nedoleješ anebo přeलेješ!“ Jiřík vzal konvici s vínem a leje. V tom přiletěli oknem dva ptáčkové; jeden druhého honil, a ten, co utíkal, měl tři zlaté vlasy v zobáčku. „Dej mi je,“ povídá ten jeden; „však jsou moje.“

„Nedám, moje jsou! Já si je zdvihl.“

„Ale já je viděl, jak upadly, když se zlatovlasá panna česala. Dej mi aspoň dva!“ — „Ani jednoho!“ — Tu ten druhý ptáček za ním a ty zlaté vlasy pochytil. Když se tak o ně letmo táhali, zůstal každému v zobáčku jeden, a třetí zlatý vlas upadl na zem, jen to zazvonilo. V tom se Jiřík po něm ohlídl a přelil. „Propadl jsi život!“ vykřikl král; „ale chci s tebou milostivě naložiti, když té zlatovlasé panny dobudeš a přivedeš mi ji za manželku.“

Co měl Jiřík dělati? Chtěl-li svůj život zachovati, musil pro pannu, ačkoliv ani nevěděl, kde jí hledati. Osedlal si koně a jel kudy tudy. Přijel k černému lesemu, a tu pod lesem u cesty hořel keř; zapálili jej pasáci. Pod keřem byl mravenčí kopec, jiskry na něj padaly, a mravenci se svými bílými vajíčky sem tam utíkali. „Och, pomoz, Jiříku, pomoz!“ volali žalostně, „uhoříme, a naši mladí ve vajíčkách.“ — On tu hned s koně dolů, keř utal a oheň uhasil. „Až budeš toho potřebovat, zpomeň si na nás, a také ti pomůžeme.“

Potom jel tím lesem a přijel k vysoké jedli. Na vrchu na jedli bylo krkavčí hnízdo, a dole na zemi pištěla dvě

krkavčata a naříkala: „Otec i matka nám uletěli, máme si sami potravu hledat, a my ubohá písklata ještě lítat neumíme. 65
Och, pomoz, Jiříku, pomoz! Nasyť nás, sice umřeme hladem!“
Jiřík dlouho se nerozmýšlel, skočil s koně a vrazil mu do boku meč, aby krkavčata měla co žrát. „Až toho budeš potřebovat,“ krákoraly vesele, „vzpomeň si na nás, a taky ti pomůžem!“ 70

Potom dál už musil Jiřík pěšky. Šel dlouho, dlouho lesem, a když konečně z lesa vycházel, viděl před sebou daleké široké moře. Na břehu kraj moře dva rybáři spolu se hádali. Chytili velkou zlatou rybu do sítě, a každý chtěl ji mít sobě sám. „Má je síť, má ryba!“ — A druhý na to: 75
„Málo by ti tvoje síť byla platná, kdyby mé lodi a mé pomoci nebylo.“ — „Až po druhé zas takovou chytíme, bude tvá.“ — „Ne tak; ty na druhou počkej a tuhle mi dej!“ —
„Já vás porovnam,“ povídá Jiřík; „prodejte mi tu rybu, dobře vám ji zaplatím, a o peníze rozdělte se na poly.“ 80
I dal jim za ni všechny peníze, co měl od krále na cestu, nic si nenechal. Rybáři byli rádi, že tak dobře prodali, a Jiřík pustil rybu zas do moře. Vesele zašpláchala vodou, pohrouzila se a nedaleko břehu ještě jednou vystrčila hlavu: „Až mne, Jiříku, budeš potřebovat, vzpomeň si na mne, 85
odsloužím se ti.“ A po té zmizela.

„Kam jdeš?“ ptali se rybáři Jiříka. — „Jdu svému pánu, starému králi, pro nevěstu, pro zlatovlasou pannu, a nevím ani, kde ji hledat.“ — „Och, o té ti dobře můžeme povědět,“ řekli rybáři: „je to Zlatovláska, dcera králova 90
z křišťálového zámku tamhle na tom ostrově. Každý den ráno, když se rozednívá, rozčesává si zlaté vlasy; jde záře od nich po nebi i po moři. Chceš-li, sami tě tam na ten ostrov dovezeme, protože nás tak dobře porovnal. Měj se však na pozor, abys pravou pannu vybral; dvanáct je 95
panen, dcer královských, ale jenom jedna má zlaté vlasy.“

Když byl Jiřík na tom ostrově, šel do křišťálového zámku prosit krále, aby svou zlatovlasou dceru jeho pánu králi dal za manželku. — „Dám,“ řekl král; „ale musíš ji vysloužiti: musíš za tři dni práce udělati, co ti uložím, každý 100
den jednu. Zatím si do zejtrka můžeš odpočinouti.“ — Druhý

den ráno povídá mu král: „Má Zlatovláska měla tkanici drahých perel; tkanice se přetrhla, a perly vysypaly se do vysoké trávy na zelené louce. Ty perly musíš sebrati, aby ani jedna nechyběla.“ — Jiřík šel na tu louku, byla daleká široká, klekl do trávy a začal hledat. Hledal, hledal od rána do poledne, ale ani perličky neviděl. „Och, kdyby tu byli moji mravenci, ti by mi mohli pomoci!“ — „Však tu jsme, abychom ti pomohli,“ řekli mravenci; kde se vzali, tu se vzali, ale kolem něho jen se hemžili. „Čeho potřebuješ?“ — „Mám perly sebrat na té louce, a nevidím ani jediné!“ — „Maličko jen počkej, my je za tebe seberem.“ A netrvalo dlouho, snesli mu z trávy hromádku perel, nepotřeboval než na tkanici navlíkat. A potom, když už chtěl tu tkanici zavázat, přikulhal ještě jeden mraveneček, byl chromý — noha mu tehdáž uhořela, když u nich hořelo — a křičel: „Počkej, Jiříku, nezavazuj, nesu ještě jednu perličku!“

Když Jiřík ty perly králi přinesl a král je přepočítal, ani jedna nechybovala. „Dobře's udělal svou věc,“ povídá; „zejtra ti dám jinou práci!“ — Ráno Jiřík přišel, a král mu řekl: „Má Zlatovláska koupala se v moři a ztratila tam zlatý prsten: ten mi musíš najít a přinést.“ — Jiřík šel k moři a chodil smutně po břehu; moře bylo čisté, ale tak hluboké, že nemohl ani dna dohlédnout, a což teprva na dně vyhledat prsten! — „Och, kdyby tu byla má zlatá ryba, ta by mi mohla pomoci.“ — V tom něco v moři se zablesklo, a z hlubiny na vrch vody vyplynula zlatá ryba: „Však tu jsem, abych ti pomohla; čeho potřebuješ?“ — „Mám v moři najít zlatý prsten, a nevidím ani dna.“ — „Teď právě potkala jsem štiky rybu, nesla zlatý prsten na ploutvi. Maličko jen počkej, já ti jej přinesu.“ A netrvalo dlouho, vrátila se z hlubiny a přinesla mu štiky i s prstenem.

Král Jiříka zas pochválil, že dobře svou věc udělal, a potom ráno mu třetí práci uložil: „Chceš-li, abych svou Zlatovlásku tvému králi dal za manželku, musíš jí přinést mrtvé a živé vody; buďet jí potřeba.“ — Jiřík nevěda, kam se pro tu vodu obrátit, šel na zdařbůh kudy tudy, kam jej nohy nesly, až přišel do černého lesa. „Och, kdyby tu byli moji krkavci, snad by mi pomohli!“ — Tu mu nad hlavou

cosi šustlo, a kde se vzali tu se vzali dva krkavci: „Však tu jsme, abychom ti pomohli. Co chceš?“ — „Mám přinést mrtvé a živé vody, a nevím, kde jí hledat.“ — „O té my dobře víme. Maličko jen počkej, my ti jí přinesem.“ A za malou chvíli přinesli Jiříkovi každý jednu tykvici plnou 145 vody: v jedné tykvici byla živá voda, v druhé mrtvá. Jiřík byl rád, že se mu tak dobře poštěstilo, a pospíchal k zámku. Kraj lesa viděl od jedle k jedli rozpatou pavučinu, prostřed pavučiny seděl veliký pavouk, cucal mouchu. Jiřík vzal tykvici s mrtvou vodou, postříkal pavouka, a pavouk svalil se 150 na zem jako zralá višně; byl mrtev. Potom postříkl mouchu z druhé tykvice živou vodou, a moucha začala sebou házet, vyškřábala se z pavučiny ven a fuk do povětří. „Tvé štěstí, Jiříku, žes mě vzkřísil,“ bzučela mu kolem uší; „však beze mne sotva bys uhořel, která z dvanácti je Zlatovláska.“ 155

Když král viděl, že Jiřík tu třetí věc taky dokázal, řekl, že mu zlatovlasou dceru dá. „Ale,“ prý, „musíš si ji sám vybrati.“ — Potom jej vedl do jedné veliké síně, tam uprostřed byl kulatý stůl, a kolem stolu sedělo dvanácte 160 krásných panen, jedna jako druhá; ale každá měla na hlavě loktušku dlouhou až na zem, bílou jako sníh, tak že nic nebylo vidět, jaké má která vlasy. — „Tuhle jsou mé dcery,“ povídá král; „uhodneš-li, která z nich je Zlatovláska, získal jsi ji a můžeš ji hned s sebou odvésti; pakli neuhodneš, není ti souzena, musíš odejít bez ní.“ — Jiřík byl v největší 165 ouzkosti; nevěděl, co si počít. V tom zašeptalo mu cosi do ucha: „Bz-bz! Jdi okolo stolu; já ti povím, která to je.“ Byla to moucha, co ji vzkřísil Jiřík živou vodou. „Tahle panna to není — ta taky ne — ta taky ne — tahle je Zlatovláska!“ — „Tu dceru mi dej!“ vykřikl Jiřík; „tu jsem vy- 170 sloužil svému pánu!“ — „Uhodls,“ řekl král, a ta panna hned taky vstala od stolu, odhrnula loktušku, a zlaté vlasy plynuly jí hustými prameny s hlavy až na zem, a bylo od nich tak jasno, jako když ráno slunečko vyjde, až Jiříkovi oči zacházely.

176

Potom dal král na cestu své dceři, jak sluší a patří, výpravu, a Jiřík odvezl ji svému pánu za nevěstu. Starému králi oči se jiskřily, a poskakoval radostí, když Zlatovlásku

viděl, a hned poručil, aby se přípravy dělaly k svatbě. „Chtěl
180 jsem tě sice dát oběsiti pro tvou neposlušnost, aby tě krkavci
snědli,“ povídá Jiříkovi; „ale žes mi tak dobře posloužil,
dám ti jen sekýrou hlavu srazit a potom tě dám počestně
pochovat.“ — Když Jiříka odpravili, prosila Zlatovláška sta-
185 reho krále, aby jí toho mrtvého služebníka daroval, a král
nemohl toho své zlatovlasé nevěstě nijak odepřít. Potom
srovnala hlavu Jiříkovu k tělu, pokropila ho mrtvou vodou,
a tělo srostlo s hlavou tak, že po ráně ani památky nezů-
stalo; pak ho pokropila živou vodou, a Jiřík zase vstal,
jako by se byl znova narodil, čerstvý jako jelen, a mladost
190 jen se mu z tváří svítila. „Och, jak jsem to tvrdě spal!“
povídá Jiřík a mnul si oči. „Ba věru, tvrdě jsi spal,“ řekla
Zlatovláška, „a kdyby mne nebývalo, na věky věků byl bys
se neprobudil!“

Když starý král viděl, že Jiřík zas ožil a že je mladší
195 i krásnější než prve byl, rád by byl taky ještě zas omládl.
Hned poručil, aby ho taky stali a potom tou vodou po-
kropili. Stali jej a kropili živou vodou pořád, pořád, až
ji všecku vykropili; ale hlava nijak nechtěla k tělu přirůst.
Potom teprv začali mrtvou vodou kropit, a v tom okamžení
200 přirostla; ale král byl zase mrtev, protože už neměli živé
vody, aby ho vzkřísili. A poněvadž království bez krále ne-
mohlo být a nikoho tak rozumného neměli, aby všem živo-
čichům rozuměl jako Jiřík, udělali Jiříka králem a Zlatovlásku
královnou.

Kar. Jaromír Erben.

17. Smrt kmotřenka.

Byl jeden člověk velice chudobný na světě. Tomu se
narodil chlapeček; ale žádný mu nechtěl jít za kmotra, že
byl tuze chudý. Otec si povídá: „Milý Bože, tak jsem
chudobný, že mi nikdo nechce posloužit v té věci; vezmu
205 chlapce, půjdu, a koho potkám, toho naptám za kmotra,
a jestli nepotkám žádného, kostelný mi přece snad po-
slouží.“ — Šel a potkal smrt, ale on nevěděl, co to je za
osobu; byla hezká ženská jako jiná ženská. Ptal ji za

kmotříčku. Ona se nevymlouvala a hned ho přivítala kmocháčkem, vzala chlapce na ruky a nesla ho do kostela. 10

Chasníčka okřtili, jak patří. Jak šli z kostela, kmocháček vzal kmotřenku do hospody a chtěl ji trochu uctit jakožto kmotříčku. Ale ona mu povídala: „Kmocháčku, nechte si toho, ale pojdte se mnou do mého stánku.“ Vzala ho s sebou do své světnice, a tam bylo velice pěkně. Potom ho vedla 15 do velikých sklepů, a těmi sklepy šli až popodzem v temnosti. Tam hořely svíčky: malé, hrubé, prostřední — trojiho braku, a které ještě nehořely, ty byly velice veliké. Kmotřenka praví kmocháčkovi: „Hleďte, kmocháčku, tu mám každého člověka věk.“ Kmocháček se na to dívá, najde tam jednu velice ma- 20 ličkou svíčku u samé země a ptá se jí: „Ale kmotříčko, prosím vás, čí pak je ta malá svíčka u té země?“ Ona mu povídá: „To je vaše! Jak ta svíčka kterákoliv shoří, já musím pro toho člověka jít.“ On jí povídá: „Kmotříčko, prosím vás, ještě mně přidejte.“ Ona mu praví: „Kmocháčku, 25 to já udělat nemohu!“ Potom šla a tomu chlapcovi, co ho okřtili, zažala novou svíci velikou. Zatím, co kmotříčka neviděla, kmocháček vzal si též novou velikou svíci, zažal jí a přiložil tam, kde ta jeho maličká svíce dohořívala. Kmotříčka se naň ohlédla a pravila: „Kmocháčku, toho jste 30 mi mohl nedělat; ale když jste si již přidal, tož jste si přidal a máte. Pojdme z tuodtud ven a půjdeme ke kmotříčce.“ Vzala nějaký dar, a šla s kmocháčkem a dítětem ke kmotříčce. Přišla a položila kmotříčce chasníčka na lůžko a vypyávala se, jak jí je a kde jí co bolí? Kmotříčka se jí žalovala, 35 a kmocháček poslal pro nějaké pivo a chtěl ji jako kmotřinku uctít ve své chalupě, aby jí mohl vděk udělat a jí se zavděčit. Pili a hodovali spolem. Potom povídá kmotříčka kmocháčkovi: „Kmocháčku, tak jste chudobný, že vám žádný nechtěl v této věci posloužit, až já; ale nic nedbejte, 40 budete mne mít památkou! Já budu chodit po hodných lidech a budu mořit, a vy budete léčit a hojit. Já vám ty léky všecky povím, já je všechny mám a vám každý rád dobře zaplatí, ale jen pozorujte na to: komu já budu stát u noh, tomu každému pomůžete; ale komu budu stát u hlavy, 45 tomu již nepomáhejte!“ —

Stalo se. Kmocháček chodil po nemocných, kde kmotřenka mořila, a každému pomohl. Tu byl najednou taký vznešený lékař z něho. — Umíralo jedno kníže, ale i skonávalo; přece
50 ještě mu poslali pro toho lékaře. On přišel, začal ho mastí mazat a své prášky mu dávat — a pomohl.

Když ho uzdravil, dobře mu zaplatili, ani se neptali, co jsou dlužni. Umíral zas jeden kníže. Zas poslali pro toho lékaře. Lékař přijde, smrt stojí u hlavy za lůžkem. Lékař
55 křičí: „Již je zle, ale pokusíme se o to!“ Zavolal sluby, a kázal lůžko zatočit nohama k smrti, a začal ho mastí mazat a prášky mu podávat do úst, a pomohl mu. Hrabě mu zaplatil, co mohl unést, ani se ho neptal, co jest dlužen, byl rád, že ho pozdravil. — Smrt jak se s ním sešla, po
60 vídala mu: „Kmocháčku, když se vám to zas tak stane, víc mi toho nedělejte. Třeba jste mu pomohl, ale však jenom na chvílku; já ho přece musím odevzdat tam, kam patří.“ — Kmocháčkovi to tak trvalo několik roků; již byl velice starý. Ale do posledka již se mrzel a sám smrt ptal, aby ho vzala.
65 Smrt ho nemohla vzít, protože sobě sám přidal svíci dlouhou, musela čekat, až mu shoří. Najednou jel ještě k jednomu nemocnému, aby ho uzdravil. Pomohl mu. Potom se mu smrt zjevila a vezla se s ním v kočáře. Začala ho lehtat a dokazovat s ním a šustla ho zelenou ratolestí pod krk, on
70 se jí svalil do klína a odespal smrtelným spánkem. Smrt ho uložila v kočáře a utekla pryč. Tu najdou lékaře mrtvého v kočáře ležet a zavezli ho domů. Celé městečko a všechny osady želely: „Škoda toho lékaře, jaký to byl dobrý lékař! Dobře pomáhal; takového lékaře již nebude.“ —

75 Ostal po něm syn, ale ten syn již těch chytrostí neměl.

Syn jednou šel do kostela, a kmotřička se s ním potkala. Ptala se ho: „Synu milý, jak se máš?“ — On jí pravil: „Už to tak všelijak; dokud mám, co mně tatiček nahospodařil, je se mnou dobře; ale potom Pán Bůh ví, jak se mnou bude.“
80 Kmotřička povídá: „Inu, synu můj, neboj se nic; já jsem tvá křestná máma; co tatiček tvůj měl, k tomu já jsem mu pomohla, a i tobě vyživení dám. Půjdeš k jednomu lékaři za učně, a ty budeš chytřejší než on; jenom se pěkně chovej!“ Potom ho pomastila mastí na slechách a vedla ho k lékařovi.

Lékař nevěděl, co je za paní a jakého synka mu do učení⁸⁵ vede. Paní přikázala synkovi, aby se pěkně choval, a lékaře žádala, aby ho dobře učil a k dobrému stavu přivedl. Potom se s ním rozloučila a odešla.

Lékař a chasník šli spolem zeleniny sbírat, a tomu učňovi každá ta zelinka křičela, jaký lék nese, a učeň sbíral.⁹⁰ Lékař také sbíral ale nevěděl žádné zeliny, jaký lék která nese. Zeliny učňovy pomohly v každé nemoci. Lékař pravil učňovi: „Ty jsi chytřejší než já; nebo kdo přichází ke mně, já žádnému nevystihnu, a ty proti každé nemoci znáš zeliny. Víš co, buďme spolem: já tobě složím svůj list doktorský⁹⁵ a budu u tebe pomocníkem a chci s tebou být až do smrti.“ Chasník léčil a hojil šťastně, až mu v limbu svíce dohořela.

Beneš Met. Kulda.

18. O dvanácti měsíčkách.

Byla jedna matka a měla dvě dcery: jedna byla vlastní, druhá pastorčyně. Svoji velice milovala, ale na pastorčyni ani hleděti nemohla jediné proto, že byla Maruška krásnější než její Holena. — Dobrá Maruška neznala svojí krásy, nemohla si pomyslit, kterak to je, že se máti tak velmi na ni⁵ hněvá, kdykoli na ni pohlédne. Všecku práci sama podělati musela; poklízela v chýši, vařila, prala, šila, předla, tkala, trávu nosila i kravičku samotinká obstarávati musela. Holena se jen strojila a na zásiní si hověla. Než Maruška všecko ráda pracovala, byla trpělivá snášejíc lání, hřešení sestřino¹⁰ i matčino jako beránek.

Nebylo to však nic platno; ony byly den ode dne horší, a to jediné proto, že se Maruška stávala čím dále tím krásnější a Holena škaredější. I pomyslila si matka: „Načo že by mne to bolo, abych si ja nechávala peknú pastorčyni¹⁵ v dome; keď přijdú chlapíci na ohl'ady, zal'úbi si Marušu a nebudú choet l'úbit Holenu.“ — Od toho okamžení hleděly macecha i dcera její, jakby se ubohé Marušky zprostily; hladem ji mořily, bily ji, než ona trpěla a při tom všem stávala se den ode dne krásnější. Takových utrpení si na ni²⁰ vymyslily, že by statečnému člověku ani na um nepřišly. Jednoho dne, bylo to v polovici ledna, zachtělo se Holeně vůně fialek.

„Choj, Maruša, dones mi s hory kyticu fialiek, chcem
25 jich mať za pásom, aby som mohla k nim privoňávať“ —
rozkázala sestře.

„Jaj Bože, sestro milená, čože ti to prišlo na um? Či
to kto slýchal, aby rástly pod snehom fialky?“ — pravila
ubohá dívka.

50 „Ty švandra, ty gryňa ty, čože máš vraveť, keď ti ja
rozkazujem? — Chytro choď, a jak nedonesieš s hory fialiek,
zabijem ťa!“ — zahrozila jí Holena. Ale macecha Marušku
uchopila, vystrčila ze dveří a dveře za ní pevně zavřela. —
Děvče šlo hořce plačíc do hory. — Sněhu leželo vysoko,
55 nikde nebylo stopy. Děvče bloudilo, bloudilo dlouho; hlad jí
mořil, zima jí třásla, prosila Pána Boha, aby jí raději vzal
s toho světa.

Tu shlédne z pozdálí světlo. — Jde po záři i přijde až
na vrch hory. — Na vrchu hory hoří veliká vatra a okolo
40 vatry leží dvanácte kamenů; na těch kamenech sedí dvanácte
mužů. — Tři jsou bělovouší, tři jsou mladší jich, tři ještě
mladší, a tři nejmladší jsou nejkrásnější. Nemluvili, jen tiše
seděli a do ohně pohlíželi. — Těch dvanácte mužů bylo
dvanácte měsíců. Velký sečen (leden) seděl hore, měl vlasy
45 a vousy bílé jako sníh a v ruce držel batyk (kyj).

Maruška se ulekla; zůstala chvíli v udivení státi, ale
pak osmělivši se přistoupila bližše prosíc: „Dobří ľudia
boží, dajte sa mi zohriať pri vatre, zima ma trasie.“

Velký sečen pokynuv hlavou otázal se děvčete: „Načože
50 si prišla, dievka moja, čo tu hl'adáš?“

„Idem na fialky,“ — odpověděla Maruška.

„Nie je čas chodiť na fialky, veď je sneh!“ — řekl
velký sečen.

„Ej, veď ja viem, ale mi sestra Holena a macocha pri-
55 kázaly doniesť fialiek s hory. Keď jich nedonesiem, zabijú
ma. Pekne vás prosím, bačíkovia, povedzteže mi, kdeže jich
najdem?“ — Tu se zdvihl velký sečen, popošel k nejmlad-
šímu měsíci a dal mu batyk do ruky řka: „Bračok, po-
sadni hor!“ — Měsíc březem sedl hor na kámen a máchal
60 batykem nad vatrou. V tom okamžení vzplanula vatra výše,
sníh začal roztávati, stromky začaly pučeti, pod bíčkami

zelenala se travička, v travičke ružovely se poupátka chudobek, a bylo jaro. Pod křovím uschovány pod lístky rozkvétaly fialky, a než se Maruška nadála, bylo jich, jakby modrou plenu prostřel. — „Chytro sbieraj, Maruša, chytro!“ — 66 kázal jí březem. Maruška radujíc se trhala, až měla velikou kyticí fialek. Potom měsíčkům pěkně zaděkovala a vesele spíáchala domů.

Divila se Holena, divila se macecha vidouce Marušku, že přináší fialky: šly jí dveře otevřít, a vůně po celé chýši 70 zavanula.

„Kdeže si jich natrhala?“ ptala se urputně Holena.

„Nuž vysoko tam v hore rastú pod kříčkami; dost jich tam veru,“ pravila Maruška. Holena vzala fialky, dala si je za pás, voněla k němu sama, dala matce přivoněti, ale sestře 76 neřekla: „Privoňaj.“ — Druhý den hověla si Holena u peci, a zachtělo se jí jahod. — I zavolala si hned na sestru řkouc jí: „Choď, Maruša, a dones mi s hory jahod!“ — „Jaj Bože, sestro milená, kdeže najdem jahody? — Či to kto slýchal, aby pod snehom jahody rástly?“ — pravila Maruška. 80

„Eh ty švandra, ty gryňa ty, čo budeš vravet, keď ti já rozkazujem? — Chytro choď, a jak nedonesieš jahod, zabijem ťa!“ — zahrozila zlá Holena. Macecha chopila Marušku, vystrčila ji ze dveří a dveře za ní pevně zavřela. — Děvče šlo hořce plačíc do lesa. Sněhu leželo vysoko, nikde stopy 86 nebylo. Bloudilo děvče, bloudilo dlouho; hlad ji mořil, zima jí třásla. Tu vidí z povzdálí totéž světlo, co viděla před tím dnem. S radostí se k němu pustila. — Přišla zase k té veliké vatře, okolo níž sedělo dvanácte měsíčků. — Velký sečen seděl hor. 90

„Dobrí ľudia boží, dajte sa mi zohriať pri vatre, zima ma trasie,“ — prosila Maruška.

Velký sečen pokynuv hlavou tázal se jí: „A na čože si zase prišla, čože tu hľadáš?“

„Idem na jahody!“ — odpoví Maruška. 95

„Eh, veď je zima, a na snehu jahody nerastú,“ pravil sečen.

„Veď ja viem,“ smutně povídá Maruša, „ale sestra Holena aj macocha prikázaly doniesť jahod; jak jich nedonesiem, nuž ma zabijú. Pekne vás prosím, bačikovia, po-

100 vedzte mi, kdeže jich najdem?“ — I zdvihl se veľký sečen, popošel k mäsici, ktorý mu sedel naproti, dal mu batyk do ruky řka: „Bračok, posadni hor!“ — Mäsic červen sedl nahoru na kámen a máchnul batykiem nad vatrou. Vysoko vyšlehla vatra; žárem jejím roztál snih ve chvílce, země
105 se zazelenala, stromy obalily se listím, ptáčkové začali propřevovati, rozmanitých kvítků po lese rozkvétalo — a bylo léto. — Pod búčkami bílých hvězdiček, jakby nasil. Vůči-hledě se však měnily ty bílé hvězdičky v jahodky, skokem zrály a zrály, a než se Maruška nadála, bylo jich, jakoby
110 krve rozlil. „Chytró sbieraj, Maruša, sbieraj!“ rozkázal měsíček červen. — Maruška radujíc se sbírala, až měla plnou zástěru. Potom pěkně měsíčkům zaděkovala a vesele domů spospíchala.

Podivila se Holena, podivila se macecha vidouce, že nese
115 Maruška vskutku domů jahody, plnou zástěrku. — Běžely jí dveře otevřít, a vůně jahod hned po celé chýši zavanula. — „Kdeže si jich nasbírala?“ ptala se urputně Holena.

„Vysoko v hore, dost jich tam raste pod búčkami,“ pravila Maruška.

120 Holena vzala jahody, najedla se do syta, i macecha se najedla, ale Marušce neřekly: „Vezmi si jednu!“ — Zmlsala se Holena na jahodách, a třetího dne zachtělo se jí červených jab'ek. „Choď, Marušo, choď do hory, dones mi červených jablk!“ — rozkázala sestře.

125 „Jaj Bože, sestro milená, kdeže by sa v zime jabka vzaly?“ — namítala ubohá Maruška.

„Ty švandra, ty gryňa, čo budeš vraveť, keď ti ja rozkazujem? Chytró idz do hory, a jak nedonesieš červených jablk, veruže ta zabijem!“ — zahrozila zlá Holena. — Ma-
130 cecha uchopila Marušku, ze dveří jí vystrčila a dveře za ní pevně zavřela. — Děvče spospíchalo do hor hořce plačíc do lesa. — Sněhu leželo vysoko, nebylo stopy. Ale děvče již nebloudilo, upřímo spospíchalo na vrch hory, kde veliká vatra hořela, okolo níž dvanácte měsíčků sedělo. Seděli tam, seděli,
135 veľký sečen sedel nahoře.

„Dobří ľudia boží, dajte sa mi zohriať pri tej vatre, zima ma trasia,“ prosila přistoupivši k ohni.

Velký sečen pokynuv hlavou tázal se jí: „A na čože si prišla, čože tu hl'adáš?“

„Idem pre červené jablká!“ odpoveděla Maruška. 140

„Zima je; nerastú v zime červené jablká“ — odpoveděl velký sečen.

„Veď ja viem,“ odpoveděla smutně Maruška; „ale mi sestra Holena aj macocha prikázaly, aby som doniesia s hory červených jablk. Keď jich nedonesiem, zabijú ma. Peknie vás 145 prosím, bačíkovia, povedzteže mi, kdeže jich mám hl'adať.“

Tu se zdvihl velký sečen, popošel k jednomu ze starších měsíčků a dal mu batyk do ruky řka: „Bračok, posadni hor!“ — Měsíček září sedl hor na kámen i máchnul batykiem nad vatrou. Vatra rudě zahořela, sníh se ztrácel, ale 150 stromy neobalovaly se listím; jeden lísteček po druhém opadával, a chladný větřík je roznášel po zažloutlém pažitú, jeden sem, druhý tam. Neviděla Maruška tolik rozmanitých kvítků. Po stráni kvetla turanka, červenaly se klinčoky, v údolích jesenka, pod búčkami rostlo vysoké kapradí a 155 hustý zimozelen. Maruška se dívala jen po červených jablkách a tu vidí vskutku jabloň a na ní vysoko mezi ratolestmi červená jablka.

„Chytro, Marušo, ráňaj, chytro!“ rozkázal měsíček. — Maruška radujíc se zatřásla jabloní; spadlo jedno jablko. 160 Zatřásla po druhé, spadlo druhé. „Chytro, Maruška, ponáhľaj domov!“ — volal na ni měsíček, a Maruška hned poslechla, sebrala spadlá dvě jablka, měsíčkům pěkně zaděkovala a vesele domů pospíchala. — Podivila se Holena, podivila se macecha vidouce, že nese Maruška domů jablka. — Šly jí 165 rychle otevřít, a Maruška jim dvě jablka podala. — „A kdeže si jich natrhala?“ — ptala se Holena. „Vysoko v hore a dost jich tam eště,“ pravila Maruška.

„A prečo že si jich viac nedonesla? Či si jich zjedla na cestě?“ osopila se na ni Holena. 170

„Jaj, sestra milená, nezjedla som ja ani jedinké. Keď som najprv stromom zatriasla, spadlo jedno, keď som po druhý raz zatriasla, spadlo druhé, a viac mi triasť nedali. Volali, abych išla domov!“ pravila Maruška.

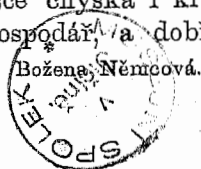
176 „Bodaj ta Parom ubil!“ — hřešila Holena a chtěla Marušku bítí. Maruška se pustila do hořkého pláče prosíc Pána Boha, aby ji raději vzal k sobě a nedal od zlé sestry a macechy ubiti. — Utekla se do kuchyně. Holena mlsná nechala prozatím hřešení a začala jísti jablko. Jablko zdálo se
180 jí tak lahodné, že jistila, takovou dobrotu že jaktěživa neokusila. I maceše zachutnalo. — Snědly obě a zachtělo se jim více. — „Daj mi, mamó, kožušok, idem sama do hory!“ řekla Holena, „ta švandra by nám jich zase po ceste zjedla. Však ja najdem to miesto a všetky jich sráňám, čo by ma
185 aj volali!“ — Darma matka odmlouvala, Holena vzala kožíšek, plenu na hlavu a pustila se do hory. Matka stála na prahu, pohlížejíc za Holenou, jak se jí to jde. — Sněhu plno, nikde stopy; Holena bloudila, bloudila dlouho, ale mls poháněl jí dál a dále. — Tu viděla v povzdálí světlo. Pustí se
190 k němu. Přijde na sám vrch, kde hoří veliká vatra, okolo vetry na dvanácti kamenech sedí dvanácte měsíčků. Holena se zalekne; ale hned se zpomatuje, přistoupí bliže k vatře a vztáhne ruce ohrát se. Neptá se měsíčků: „Smiem sa zohriať či nemiem?“ ani na ně nepromluví.

195 „Načo si prišla, čože tu hl'adáš?“ mrzutě zeptal se jí velký sečen.

„Na čože sa ma zpytuješ, ty starý blázon ty, netreba ti vedieť, kde idem,“ odsekla urputně Holena, odvrátila se od vetry a šla do lesa. — Velký sečen svraštil čelo a batykem
200 máchl nad hlavou. — V tom okamžení zachmuřilo se nebe, vatra nízko jen hořela, sníh začal se sypati, jakby cichu rozsypal, ledový začal douti vichr po hoře. Holena nevidí na krok před sebe; bloudí, bloudí, padá do závějí, údy jí slábnou, křehnou. — Ustavičně sníh se sype, ledový vítr duje, Holena hřeší na Marušku, na Pánaboha. — Údy jí v teplém
205 kožíchu mrznou. — Čeká matka Holenu, vyhlíží z okénka, vyhlíží z předdveří, nemůže se dcery dočkatí. — Ubíhá hodina za hodinou, Holena nepřichází. — „Či jej tak jablka zachutnaly, že sa jej od nich nechce — či čo? Musím ja
210 sama opáčiť, kde je!“ — pomyslíla si konečně macecha, vzala kožíšek, plenu na hlavu a za Holenou se pustila. — Sněhu plno, nikde stopy. Volala Holenu, nikdo se jí ne-

ozýval. — Bloudila, bloudila dlouho, sníh se sypal, ledový vítr dul po hoře.

Maruška uvařila oběd, spravila kravičku, Holena ani macecha nepřicházejí. — „Kdeže se tak dlouho zabývají!“ — povídá si Maruška sedajíc ku přeslici. — Již je plné vřetenko, již se v jizbě setmělo, a Holena ani macecha se nevracejí. — „Jaj, Bože, čož se jim přihodilo!“ — stýská si dobré děvče a úzkostlivě ven okénkem se dívá. — Nebe se třpytí, zem se svítí — člověka neviděti. Smutně zavírá okénko, udělá křížek a modlí se za sestru a matku. — Ráno čeká se snídání, čeká s obědem, ale nedočká se Holeny ani macechy více. — Obě v hoře zmrzly. Zůstala dobré Marušce chýška i kravička i kousek pole, našel se k tomu i hospodář, a dobře bylo jim oběma žiti v pokoji.

19. Len.

Len byl v plném květu. Kvetoucí len má pěkné modré kvítky, tak měkkounké jako hedvábí. Slunce ohřívalo a deštík poléval len a to právě lnu dobře dělá jako dítě, když je matka hezky umyje a pak poceluje. Dítě bývá pak hezčí a len také.

„Každý, kdo jde mimo, povídá, jak prý krásně stojím,“ ozval se len, „a že budu dlouhý až po pás, že ze mne bude hezká stučka plátna. Bude to štěstí! Já jsem zajisté šťastnější, nežli všechno, co je kolem mne! Mám se dobře, a ze mne něco bude. Slunéčko mě probouzí a zahřívá a deštík mi lahodí a mne zotavuje. Jsem nesmírně šťasten, jsem zajisté na světě nejšťastnější.“

„Arco, arco!“ řekly na to koly u plotu. „Ty nevíš, co je svět; ale my, staří součkové, víme, co je svět a co jsou lidé v něm,“ a k tomu žalostně jako prsty luskaly:

Lup, lup, lusk!
Komu dozněl zvonec,
tomu finis — konec!

„Ještě není konec,“ pravil len. „Zítřka opět slunce svítí, zítřka opět deštík padne. Kterak rostu; kterak kvetu, moje duše dobře cítí. Ještě není konec světu, a já nejšťastnější jsem.“

Avšak jednou z rána přišli lidé na pole, dali se do trhání lnu a s kořenem jej vytrhali. „Běda! běda! to bolí!“ volal len; ale lidé mu nerozuměli, anebo spíše nechtěli rozumět, 25 močili jej ve vodě, jakoby jej utopiti chtěli, pak jej dali do pekárny, jakoby z něho pečínku mítí chtěli; lnu nastaly strašné chvíle.

„Vždyť se nemůžeme stále dobře miti,“ těšil se len, „jen ze zkušenosti nabýváme moudrosti.“

30 Přišla však na len ještě větší bída. Hlavičky mu zurá-želi, tloukli jej, lámali, drhali, třeli a česali — a chudás sám nevěděl, co všechno s ním obmýšlejí. Když potom poznal lamačky, mědlice, trdlice a strhovačky čili vochle, nabýval ve světě trpkých zkušeností. Konečně se dostal na 35 přeslici a šel s kuzelem k tetě; s kuzele přišel na vřetenou a vrrr — vrrr hrčelo to tak, že ani svých pět pohromadě neměl.

„Byl jsem náramně šťasten,“ rozjímal ve svém největším trápení. „Těšme se aspoň tím dobrým, které jsme zažili. 40 Mladost je radost.“ Tak mluvíval ještě, když přišel na stav tkalcovský, který z něho udělal stůčku pěkného plátna — ano, ano, ze všeho lnu, z nesčíslného množství tenkolistých lniček byla jen jediná stůčka plátna.

„Toť veliká znamenitost,“ pravil len. „Neměl jsem o ní 45 ani tušení. Vida, jak mi štěstí přeje. Koly u plotu měly o tom všem známost, když jako prsty žalostně luskaly:

„Lup, lup, lusk!

Komu dozněl zvonec,

tomu finis — konec!“

50 Avšak tato píseň není ještě u konce, teprv se začíná, a která by se jí vyrovnala? „Přetrpěl jsem mnoho, ale za to stal jsem se něčím; jsem zajisté nejšťastnější na světě! — Jakou to mám sílu a hebkost, bělost a délku! Jsem docela něco jiného než kvítek, byť i sebe pěkněji kvetoucí. Kdo 55 se staral tehdy o mne, a vláhy jsem dostával jenom tehdy, když přšelo. Nyní mám řádnou obsluhu: hezká bělička každé ráno mne obrací, a každý večer dostanu z konve kapalnou lázeň; sama paní učitelka vychvalovala mne do nebe, řkouc, že jsem na celém velikém bělidle nejpěknější kus plátna.

60 Věru, většího štěstí mítí nemohu!“

Potom dostala se stůčka plátna do světnice a pod nůžky. Nůžky rozstříhaly plátno na menší kusy a jehly do něho píchaly, jakoby mu dávaly štípané hubičky. Z plátna bylo prádlo, dvanácte pěkných košil, a bez košile nikdo nechodí; neboť člověk bez košile jest jako týden bez neděle. 65

„Vida, nyní teprv jest ze mne něco pořádného! Takové tedy měl jsem povolání! Veliká to znamenitost! Nyní jsem užitečný ve světě, a k tomu má každý hleděti. Je nás dvanáctero sobě rovných. Piná dvanáctka. Jaké to nesmírné štěstí!“ — 70

Minulo mnoho let, a košile byly na dranc.

„Inu, jednou je všemu konec,“ pravila každá z dvanácti pěkných košil. „Byla bych velmi ráda ještě déle sloužila, ale nemožnosti nikdo nežádej!“ Staly se z nich hadry, a již se domnívaly, že je po nich veta na věčné věky; protože je roztrhali, rozsekali na kaši a svařiti dali. Samy nevěděly, co se s nimi děje, až konečně byl z nich tenký, bílý papír. 75

„Tot je překvapení — náramné překvapení!“ zašustil papír. „Nyní jsem ještě tenčí, než jsem býval a budu celý popsán. Jsemť nesmírně šťasten.“ A péra popsala všecken papír a byly na něm zaznamenány nejhezčí povídky; každý je poslouchával; byly dobré a užitečné, a lidé byli z nich moudřejší a hodnější. Pravým požehnáním bylo, co na papíře psáno bylo. 80

„Takové znamenitosti byl bych nikdy netušil, ani ve snách mi to na mysl nepřišlo, když jsem modrým kvítkem v poli stával. Kterak mi mohlo přijíti na mysl, že určen jsem k tomu, abych radosti a vědomosti lidu podával a je rozšiřoval! Sám toho nepochopuji, avšak vskutku je tomu tak. Buh ví, že jsem se k tomu ničím jiným nepřičinil, než co jsem vedle svých slabých sil pro zachování sebe sama vykonati mohl, a že z toho neustále se raduji. Kdykoli myslím, že je konec písni, pokaždé stávám se vzácnější a lepší tím, co následuje. Teč bezpochyby vydám se na cesty do světa, aby mě každý četl. Toť je pravdě nejpodobnější. Jindy jsem míval krásné modré květy, nyní mám krásné myšlenky. Já jsem na světě nejšťastnější a zůstanu jím!“ 85 90 95

Než papír nešel na cesty do světa, alebrž dostal se do knihtiskárny. Tam z toho, co na něm psáno bylo, udělali

100 knihu, ano mnoho a mnoho tisíc knih; neboť tím toliko způsobem mohl se kus popsaného papíru velikému množství lidí státi užitečnějším a větším jich potěšením, než kdyby sám byl šel do světa a snad na půl cestě byl u někoho ležet zůstal v knihovně.

105 „Toť je docela rozumné,“ pravil k sobě popsaný papír. „To by mně nebylo na mysl přišlo. Zůstanu doma a budu ctěn a vážen jako staří mudrcové. Já to jsem, na kterémž to všechno stojí psáno; já ze všech nejprvnější dal jsem sluchu a místa užitečným a utěšeným slovům, z péra na světlo
110 se linoucím. Já budu seděti doma, a za mne půjdou knihy do světa. Nyní teprv něco pořádného a velikého vykonáno bude. Ó jak jsem potěšen a šťasten!“

Potom přišel složený papír jakožto svazeček pod zámek.

115 „Milé bývá s dílem svým potěšení,“ pravil. „Také bývá věc užitečná, sebrati mysl svou a rozjímati o tom, co v někom bývá. Nyní teprv dobře poznávám, co ve mně vězí. Sám sebe znáti jest pravým pokrokem vědomostí. Což pak asi nyní přijde? A každý má dále pokračovati — dále — stále.“

120 Jednoho dne položeny byly všechny papíry na krb a měly ohněm za své vzíti. Neměly se dostati k hokynářovi, aby do nich máslo a sýr zabaloval. Děti z celého domu stály kolem krbu, byly dychtivy dívati se na jiskry, jak sem tam kmítati a ponenáhlu zhasínati budou. Tyto jiskry jsou děti ze
125 školy přicházející, a poslední jiskra jest učitel; často mívá se za to, že odešel, než on trochu později přichází než ostatní.

A všechny papíry v jeden svazek svázané ležely v ohni. Nebesa! Byl to plamen, plamen jediný a plápolal tak vy-
130 soko, jako len svá modrá kvítka zdvíhával, a třpytil se běle jako nejbělejší plátno. Písmenka na papír napsaná okamžitě zčervenala, a sláva a myšlenky, co jich tam bylo, okamžitě zhynuly. A plamen pravil: „Nyní vstoupím na nebesa k slunci“; a zdálo se, jakoby ta slova tisícové hlasy opako-
135 valy. Plamen vyletěl, a malinci duchové, průsvitnější než plameny v množství velikém, nejsouce ani viditelní zraku lidskému, vznášeli se ve vzduchu. Bylo jich množství nesčíslné

jako květů na lnu; byli lehčí než plamen je nesoucí, a když zhasl plamen a z papíru zůstal jen lehounký černý popel, skočili přes něj ještě jednou, a kdekoli se dotkli, zůstaly 140 stopy po nich. Byly to rudočervené jiskerky, dítky ze školy jdoucí a učitel s nimi. Milo bylo na to vše se dívat, a děti kolem mrtvého popelu zpívaly:

„Lup, lup, lusk!
Komu dozněl zvonec,
tomu finis — konec!“

145

Avšak malí neviditelní duchové zazpívali:

„Ta píseň konce nemá,
a dobrá, že ho nemá!
Na celém božím světě
z těch květů, co jich kvete,
jsem nejšťastnější já.“

150

Ale děti ani to neslyšely, aniž tomu rozuměly; a dobře tak bylo, protože děti všeho vědět nemají.

Z Andersena.

20. Pohanka.

Byl jeden král. Měl v Rusku pevný hrad,
kde střežil svoji dcery — zlatovlásky,
již nade všechny poklady měl rád.
Step byla plna nepřátel, již z dálky
6 v Rus vtrhli, loupili a na postrach
všem národům se hualí v děsné války. —
Jen Krupenička dlela v sladkých snách
a netušila vlasti nebezpečí,
že meče tatarské kol sviští, ječí.
10 Jí bylo v hradě milo přelíbezně,
svou měla zahrádku tam plnou kvítí.
Když zavítal král otec ku princezně,
moh' od dcerky se stěží rozloučiti.
I líbal uzardělá její líčka
15 a říkával: „Tys moje Krupenička,
tys moje zlaté dítě, buď mi zdráva,
ať potěší se šedá moje hlava,
až vrátím se.“

A spěchal v boje kruté. — —

20 Byl večer hvězdný, nebe rozžehnuté,
klid kolem hradu, květin vůně libá.

- A Krupenička v komnatě své dlela,
noc čarovná jí ve sny nekolíbá.
Bdí. Noci v hlubinu se zahleděla.
- 25 Ven chtělo se jí, blíž k té záři, vůni.
Šla. Všecko spalo v hradě. Volnost jará
jí v prsou pod zářivým nebem hárá,
a netuší, že meč tu zbujně trůní,
ne láska, mír.
- 30 Noc osudná! Co bolů
jen Krupeničce přinesla! Teď kloní —
jak sněženky květ bílý k svému stvolu —
svou hlavinku, a oči slzy roní.
Je v otroctví. Té noci směle jata
- 35 a zavezena v kraje dálné, cizí,
kde domov Tatarů. —

- Tak hrozná ztráta
se dotkla šedin krále. Mizí
mu z očí lesk, a čelo vrásky trudí,
- 40 žal svírá milující srdce v hrudi. —
Šla světem sudička, šla o berličce
a byla stařenka to dobrodějná;
ta věděla, co souzeno je Krupeničce.
Šla tedy za ní, usměvavě stejná,
- 45 jak u kolébky princezny když stála
a dítko zachrániti slibovala. — —
Jak vyvést dívku z tatarského kraje?
Co nemůž' sudička! Zná všechny taje,
moc čarovnou a kouzla. — Proměnila
- 50 tam Krupeničku v zrnko, pak je skryla
i putovala nazpět k svatě Rusi. — —
Před branou hradu zrno dala na zem,
a v Krupeničku změnilo se rázem,
jen slupka zbyla v půdě, ujala se.
- 55 Jak štěstím zářil král, když spatřil zase
svou zlatovlásku — Krupeničku!
Z té slupky skromné, z čarovného klíčku
se vytvořila „pohanka“ a v lidu
svým plodem zaháněla trpkou bídu.

(„Pohádka veršem.“)

Růžena Jescnská.

(P o h á d k a.)

Z bájí vyvinula se pohádka (báchorka). V pohádce jednají sice lidé, ale skutečný svět nahrazen vybájeným, zázračným. Mimo lidi zhusta vystupují též bytosti nadpřirozené, jako čarodějnice, vědmy, víly, obři, trpaslíci, draci a pod., zbytky to starých bájí. V po-

hádkách vykouzli si lid v době svého dětství svůj vlastní ideální svět a udržel si je podnes ústním podáním (tradicí), vytvářeje ze známých nové a přibíraje i cizí.

Význam pohádek není jen v tom, že zachovaly se nám v nich stopy dávných názorů přírodních (význam kulturní), nýbrž i v tom, že vnitřní jejich děj vyplývá ze zdravých zásad životních (význam mravní a paedagogický).

Pohádka jest lidová povídka obsahu zázračného, ve které vedle lidí vystupují a jednají z pravidla též bytosti nadpřirozené.

Pohádky mají všichni národové, nejvíce národové východní: Indové, Peršané a Arabové. Nejznámější je sbírka pohádek arabských „Tisíc a jedna noc“. U nás cena pohádek uznána teprve v době novější, kdy počaly býti sbírány a studovány. Sbírkou pohádek českých jsou od Bož. Němcové, Jakuba Malého, Košina z Radostova; moravských od Beneše Kuldy, Mat. Mikšíčka; slovenských od Němcové a Dobšinského. Pěknou sbírku pohádek slovanských vydal K. Jar. Erben: „Sto pohádek v původních jazycích slovanských“.

Kromě pohádek národních jsou též pohádky umělé, ve kterých spisovatel buď národní pohádky napodobuje nebo přiodívá veršem. Nejznámější jsou od dánského básníka Andersena († 1875). České máme od Václ. Beneše Třebízského a zvlášt od Krásnohorské. Pohádky veršem jsou od Jablonského („Tři zlaté vlasy“), Erbena (v „Kytici“), Vlad. Štastného („O dvanácti měsíčkách“). Motivy pohádkové básnicky zpracovala Růž. Jesenská („Pohádky veršem“).

Viz též Čit. ob. IV. 48. „Pohanka“; V. 25. „Almužna“, 29. „Boháč a chudák“; měšť. I. 42. „Chytrý uhlíř“, 101. „Král času“, 116. „Dobré děti“; II. 50. „Sůl nad zlato“, 117. „V růžovém poupěti“.

d) Pověsti.

21. O Přemyslovi.

Bylo za první jeseně, v sluneční tichý den.

Libušin kůň šel bystře, určitým krokem; nikdo z muž ho nevedl, ni slovem neřídil. Šel jistě tak, jakoby kráčel ke svému chlévu, až mužové žasli; až víry došlo domnění, tou cestou kůň že po prvé nejde, že kněžna jízdu příšernou často tu jezdila za večerního soumraku a zase než zapěly kury, že se vracela do svého dvora.

Ani krok nevybočil bělouš s cesty. Nic ho nesvedlo s jeho dráhy. Nejednou minuli stádo koní se pasoucích, jich veselý řehot ho vítal a vábil; než bělouš kráčel dál, ni

v pravo ni v levo zraků neobraceje. Když pak v širém poli zasedl pod planou hruškou nebo ve slabém stínu rudokmenné sosny, aby si odpočinuli, kůň kněžnin tiše postáv, sám první zase vykročil na další cestu.

15 Tak přešli hory a planě, až třetího dne ráno se blížili k dědině mezi stráněmi, kraj úzkého dolu, jímž řeka tekla. Když již dojížděli, vběhl jim jakýs chlapec v ústrety. Toho se zeptali pravice:

„Ej, dobrý chlapečku, to-li jsou Stadici? A je-li v nich 20 muž jménem Přemysl?“

„Jsou, to jsou Stadici,“ řeklo jim pachole. „A tamhle Přemysl v poli voly pohání.“

Spatřili opodál muže vysoké postavy, an v lýčených střevecích za pluhem statně kráčel a pobízel ostnem spřežení strakatých volů. Jeden z nich měl hlavu bílou, druhý 25 byl od čela po hřbetě bílý a měl zadní nohy též jako sníh. I jeli k oráči širokou mezí, a když se mu přiblížili, zastavil se kněžnin kůň, pak se v ráz vzbočil, vzepjal, radostí řehtaje. A jak se zas na přední spustil, sehnul hlavu před mladým 30 oráčem, jenž zarazil pluh a zastavil voly.

Vladykové vzali s bělouše knížecí roucho: sukni dlouhou, vzácnou kožešinou lemovanou, drahý a krásný plášť i převlaky, přistoupili k Přemyslovi a nízko se mu klanějíce, pozdravili ho.

35 „Muži blažený, kníže nám bohy souzený, buď zdrav a vítej! Pusť voly, roucho změň, na kůň se rač posadit a s námi jeti. Kněžna Libuše a všechen národ Čechův ti vzkazují, abys s námi přijel a přijal vládu tobě a tvým potomkům souzenou. Zvoliliť jsme tebe za svého soudce, ochránce a 40 knížete.“

Přemysl mlčky poslouchal, mlčky pak zabodl do země otku, kterou měl v ruce a pustil voly. Jho jim snímaje, pravil:

„Jděte, odkud jste přišli!“

45 Jen to vyřekl, a již se vznesli a zmizeli oba mžikem. Pod dědinou zanikli ve velké skále, jež se jim otevřela a hned zase zavřela, že nebylo po nich ani stopy.

K poslům pak Přemysl promluvil takto:

„Žel, že jste tak ráno přišli. Kdybych byl mohl tuto roli doorat, byla by po všechny časy hojnost chleba. Ale že 50
jste si pospíšili a mně mé dílo přerušili, vězte, že bude
v zemi často bývati hlad.“

Zatím jakoby země dala suchému ostnu v ráz mízu a život. Počalt liskový prut pučeti jako na jaře v keři a hned také tři odnože vyhnal, tři ratolesti, na nichž se 55
zelenalo svěží listí i mladé ořechy.

Poslové žasli, vidouce ten div divoucí. Než Přemysl jich prosil, aby podle něho ke stolu usedli a zval je na snidani. Obrátit pluh a vzav z meze lýčenou kabeli, vyložil z ní pecen a sýr na jasnou radlici na slunci se svítící. 60

„Toť ten železný stůl, o kterém Libuše mluvila!“ Tak si každý z vladyků v duchu připomněl a žasl. Jak s Přemyslem kol pluhu snídali a z jeho džbánu pili, uschly dvě ratolesti na lísce a hned opadly; třetí však rostla kvapem a bujně do výše i na šíř. Z toho až bázeň hosti pojala. Ukazovali 65
si ten div a ptali se Přemysla, co to znamená, že dvě
z těch haluzí zhynuly a jenom jediná zůstala.

„Toť vám povím,“ Přemysl vece. „Vězte, že z mého pokolení začnou mnozí panovati, ale toliko jediný pán a vladař ostane.“ 70

Pak se ho poslové ptali, proč ne na mezi, ale na železe jí.

„Proto jím na železném stole,“ odvětil zvolený kníže, „abyste věděli, že rod můj bude železný u vládě. Železo však u vážnosti mějte! Jím v čas pokoje role orejte, v čas 75
zlý se jím proti nepříteli chraňte! Dokud Čechové budou míti takový stůl, nepřátele své přemohou. Když pak cizozemci ten stůl jím odejmou, Čechové pozbudou své svobody!“

Tak pověděv, vstal a šel s posly do dědiny rozžehnat se se svým rodem, nyní tak počtěným a povzneseným. Oděm 80
pak v knížecí roucho s blýskavým pasem, obut obuvi knížecí, vsedl na bělouše, jenž pod ním opět vesele zařehnal. Když pak cestou se vladykové Přemysla ptali, proč vzal s sebou kabelu a střevíce z lipového lýčí, odpověděl:

„Na to jsem je dal vám a dám na věky uschovat, aby 85
moji potomci věděli, odkud pošli, aby živi byli v bázni a

lidi sobě svěřených netiskli z hrdosti, poněvadž jsme si všickni rovni.“

Když pak cestu dokonali a již přicházeli k Vyšehradu, 80 vyšla jim Libuše vstříc v stříbrolesklé čelence se vzácnými koraly jantaru a chalcedonu na bílém hrdle. Šla v bělostné říze, krásná a vznešená, a radostné pohnutí zářilo jí z očí, které již z daleka vyhlížely Přemysla na bělouši v čele poselstva. S kněžnou šly její dívky, se stuhou ve vlasech, jež 90 na zádu hlavy se stkvěla lesklými záušnicemi, na ní přišitými; s kněžnou šli dvořané a nejpřednější ze všech rodů, kteří tu jako všechen valný sněm čekali na poselstvo a nového knížete.

I zaradovali se všichni, jak ho shlédli, sličného, statného 100 muže. Nejvíce mladá kněžna, jež vídala ženicha na Budči. Nyní si podali pravice a blažení vešli do hradu; s nimi všechen národ u velikém veselí, a za jásotu všech posazen Přemysl na kamenný stolec knížecí. I slavili nového knížete i sňatek jeho s Libuší. Slavili jej v podhradí i na hoře na 105 hradě. Tam dvořané a hosté zasedli ke stolům na veliké síni na prostorném dvoře a hodovali.

Jedli hojná jídla a pili hojné medoviny, pili a pěli nebo naslouchali pěvcům, jak hráli na struny a zpívali staré zpěvy o hrdinách a bojích zašlých dob. Slavili volbu, slavili sňatek 110 za dne, slavili je dlouho do noci za svitu ohňův a smolnic. A když ohně pohasly a nad lesy se již zardívala ranní zoře, ještě zvučel Vyšehrad, ještě zvučelo podhradí hlučným veselím, a ranní vítr nesl jeho ohlas za řeku ke tmavým lesům, stopeným v bělavé mlze.

Alois Jirásek.

22. O Vojtěchovi, pradědu pánů z Pernštejna.

Byl jest muž jeden jménem Vojtěch, jenž, maje bydlení své na Moravě ve velkých lesích, tu sobě živnosti dobýval uhlí pále. Na hůrce mezi vysokými horami měl chaloupku, ve které chléb a jiné potřeby choval a přespával. Když pak 6 si živnosti své hleděl a nečasto doma býval, naučil se do té chaloupky choditi velký zubr — neb tehdá u nás dosti bylo zubrů, medvědů a vlků, — a chléb a jiné věci, které mu byly

pamlsky, požíral. Vojtěch dlouho nevěděl, kdo mu to dělá; aby chaloupku zamkl, k tomu ani neměl zámku, poněvadž lidé nekradli a ještě se nikde nezamykalo. Když však nějaký čas na svého nepřítele péči měl a poznal, že mu zubr krade, umínil si, že ho zabije. I stalo se jednou, když za svou chaloupkou smrček utínal a osekával, že zubra jdoucího do chaloupky ucítil, tak že věda o něm tiše se smrčkem a sekerou se přiloudil, aby jej zabil. Ale již chtěl zubr vyskočiti, tak že ani času nezbývalo, sekeru naň napřáhnouti; proto Vojtěch pustiv, co měl v ruce, silné zvíře za rohy uchvátil a prostrčiv rychle smrček skrze chřípě, upletl jej v houžev a za ni zubra marně se vzpírajícího držel. Potom se nahnul po sekeře a táhna zubra za sebou, ubíral se k tomu hradu, kde kníže jeho bydlel.

Slušně se podivil kníže síle a mužnosti tohoto člověka a ptal se ho, jaké milosti si přeje za dar ten, který přivedl. Odpověděl, že si ničeho nepřeje, než aby měl svobodu, sám a sám na těch horách uhlí pálití. Kníže nejen k tomu svolil, nýbrž i Vojtěchovi všecken ten les s horami daroval. Tu Vojtěch, chtě knížeti ukázati sílu svou, obrátil se k zubrovi, jehož držel levou rukou, a napřáhnuv sekeru svou, jednou ranou mu hlavu stal. S podivením patřil kníže na silného muže, který hlavu zubří za houžev držel, a aby potomci jeho vždy pamatováni byli na chrabrost svého praděda, nejen vyhlásil jej za muže svobodného, nýbrž i kázal jemu míti za znamení černou hlavu zubří v zlatém poli a v chřípích houžev. Vojtěch postavil si pak dvůr dřevěný, a poněvadž jako muž svobodný a zámožný nepotřeboval sám uhlí pálití, najal si k tomu lidi a bavil se včelařstvím. Syna svého dal ke dvoru knížecímu, aby se naučil panským obyčejům, a když již byl stářím přemožen, jemu všechno zboží i s těmi novými vesnicemi odevzdal. Když pak dvůr ten později shořel, potomci postavili v těch místech hrad a dali mu jméno Pernštejn, sebe pak nazývali pány z Pernštejna neb Perštejna.

Páni z Pernštejna honosili se nejen znamením zubří hlavy, jemuž Poláci říkali věňava, nýbrž i hrdinským skutkem praděda svého. Na zámcích a v městech jejich bý-

valy kamenné desky, na nichž byl vyobrazen muž, vedoucí zubra a napřahující sekeru; nápis při tom byl: „Vojtěch z Pernštejna vede zubra“. Větší slávu rodu toho hlásají podnes písemné památky pánů z Pernštejna, kteří hrubou silu předka
50 svého překonali tou bohatýrskou mocí, která šlechtné a dobré plodí k blahu lidstva a potěšení zarmoucených.

August Sedláček.

23. Košťálský poklad.

Skoro po celé milé vlasti naší povídá se mezi idem pověst, že ve dnech pašijových, a to v tu dobu, kdy čte svatý Otec ve věčném Římě pašije, všechny skryté poklady se otvírají a stávají lidem přístupnými. Taková pověst koluje
5 také v okolí Lovosickém o hradě Košťále, nyní zbořeném, jindy však mohutném, bývalém to soku protějščího hradu Hasenburka, někdy rovně slavného, nyní také již zbořeného.

V okolí Košťálském, a to ve vesnici Čížkovicích, tak zní pověst, žila před drahnými časy rodina velmi chudobná.
10 Ubozí neměli ni nejpilnějších potřeb, jimiž by života mohli ochrániti.

Ruka dobrodincův osvobodila je nejednou od smrti hladné. Byla by si však ubohá rodina přece zase jednou snad pomohla, kdyby se byl otec její najednou těžce nerozstнал.
15 I nastala matce a jejímu dítěti prává bída. Byla by jí ještě lehce snášela, kdyby jen byla svému manželu aspoň trochu mohla pomoci. Ale nedostatek, ježž měli, jí nedovoloval, aby nějakého lékaře na pomoc zavolala.

Jedinkou její útěchou byla modlitba. Jednou, když trvala
20 vroucně na modlitbách, připadlo jí, aby šla na hrad Košťál, tam že nalezne na skále léčivé koření, které jistě pomůže nemocnému manželu jejímu. I nemeškala, vzala malounkého synáčka Václava na ruku a pěchala ke hradu.

Bylo to právě — aniž si na to vzpomněla — ve dnech
25 pašijových. Když tak hledá sem a tam, spatří najednou před sebou jakousi bránu otevřenou. Užasla nemálo, protože této brány tu ještě nikdy byla neviděla.

Poznamenala sebe a své dítě třikráte znamením svatého kříže a vkročila do brány; ale jak se podivila, když tam

vstoupila! Sklep byl ozářen, jako by tam tisíce jasných světél 30
hořelo. Všude, kam se jenom podívala, viděla samé zlato,
stříbro a drahé kamení, o jakém jen v pohádkách jsou dítětem
slýchávala. Tu teprve se rozpomenula, že právě je pašijový
týden, a že v tomto týdnu všechny poklady se otvírají. Aby 35
toho tedy užila, položila dítě na zlatý stůl a nahnula si
do zástěry tolik dukátů, co se jich jen do ní vešlo. Potom
spěchala s pokladem svým ven myslíc, že jej tam rychle vy-
sype, a že se zase vrátí pro jiný. Ale jak se ulekla, když po
druhé do sklepa jíti chtěla a místo brány otevřené jako kdy 40
jindy jen holou skálu viděla před sebou. I vzpomněla si, že
tam svého dítěte zapomněla, a dala se do hořkého pláče
a nářku. Ale jejího hlasu neslyšel nikdo; jen klenuté zdi
čedičové odpovídaly dutou ozvěnou.

Plačky vrátila se domů a vypravovala muži s bolestným 45
srdcem, co se jí přihodilo. Zarmoutil se nemocný otec nemálo
a truchlil pro své dítě jedinké. Ztráty jeho nemohl mu na-
hraditi nikdo, ani to veliké množství zlata, které jeho žena
s sebou přinesla.

Minul čas; ale otec s matkou přece stále své dítě 50
oplakávali.

„Jen kdybych jej aspoň mrtvého našla,“ bědovala 55
nebohá matka v hoří svém, „abych jej na našem hřbitově
mohla pochovati. Ubohý Václavek musil tam hladu zemřít!
Až jen zase přijdou pašijové dni, hned časně z rána odeberu
se tam a počkám, až se ta brána zas otevře. Snad mě Bůh 60
vyslyší, budu se k němu vroucně modliti.“

Tak hořekovala nešťastná matka den jak den, a když 65
se přiblížil druhého roku první den pašijový, opustila zase
nemocného muže a pospíchala ke Košťálu. Tam čekala dlouho
a nábožně se modlila. Konečně táž jako před rokem brána
se jí otevřela. Ihned vrhla se do sklepa, aby v něm mrtvého
synka vyhledala a jej vynesla. Ale jak byla překvapena, když
milé dítě své úpině zdrávo zase spatřila na témže stole, na
němž ho před rokem zapomněla. Plesajíc radostí chopila
dítě v náručí, líbala je a rychle ven s ním pospíchala. 65

„Ale, maminko,“ pravilo dítě, „to vám byla krásná a
předobrá paní!“

„Která pak, můj Václavičku?“ tázala se ulekaná máti.

„Ta, co mi každý den jíst přinášela, mě česávala a se
70 mnou si hrávala. Byla vám, maminko, moc podobna. Počkejte,
co mi jen dala na památku, a což teprv pro našeho tatínka!
Vidíte, tamhle mi dala na památku tři jablíčka, kterými se
mnou si hrávala. To jedno prý mi dá všecko, čehokoli budu
potřebovat, než budu veliký; potom prý, až vyrostu, mohu
75 vzítí druhé, a až budu starý, třetí, a budu prý mítí vždycky
všeho dost a my všichni, maminko. A tuhle mi dala nějaké ko-
řínky. Ty prý máte tatínkovi uvařití, a déle že nebude stonati.“

Jakou radost matka měla, můžeme si pomyslíti. A což
teprve nemocný otec! Nechtěl tomu ani věřiti, že by to bylo
80 možná, aby jeho malinký Václav ještě žil.

Ted' nastaly dobré časy celé rodině, lepší, nežli si jich
kdy byla přála nebo jen kdy na ně pomyslíla. Otec brzy
po kořínkách se uzdravil a již nestonal. Václav rostl, bylo
všeho hojnost. Stal se nejbohatším mužem v celém Košťál-
85 ském okolí. Koupil si několik hradův a byl později nej-
slavnějším rytířem v celém Lovosicku. —

Od těch dob otvírá se každý rok brána, vedoucí k po-
kladům; ale nikdo prý nemůže jí najítí. Až prý jednou zase
budou na světě žítí tak hodní lidé, jako byla tato rodina,
90 zase se otevře.

Jan Kar. Hraše.

• 24. Růžový palouček.

Kdo jde z Litomyšle do sousedního města Vysokého
Mýta, spatří v levo od silnice dědinu Újezdec, asi tři čtvrti
hodiny vzdálenou. Může ji dobře přehlédnouti; neboť ta strana,
na níž Újezdec se rozkládá, jest nakloněná výšina. Za vsí
95 uvidí několik borků; pěkně se tam vypínají a krajinku
okrašlují. Blízko za vsí, jde-li se k borkům, spatřiti lze pro-
střed rolí nezorané místo, 23 kroky dlouhé a 15 kroků
široké; uprostřed něho vypíná se kříž. Kraje toho paloučku
jsou vroubeny šípkovými keříky, jejichž růžičky jsou barvy
10 rudé. Rostou prý jenom na paloučku tomto.

O původě toho paloučku vypravuje se toto:

Když Čeští bratři pro víru svou měli opustiti vlast, zástup
jich z okolí Litomyšlského sešel se do lesa u Újezdce. Tehdáž

byl les ještě až ku vsi. Tam prý nad neštěstím svým a nad osudem nešťastné vlasti své se rozplakali, potom vykonali 16 pobožnost, zakopali tam také kalich a z vlasti odešli. Ze slz jejich vyrostly prý růže pěkné, červené. Lid, jenž zůstal ve vlasti, měl místo toto v uctivosti, ano nezřídka i s bázní na ně pohlížel.

Podle Jos. Kořenského a J. Tykače.

25. Kurcius.

1. Slunce bledne, nebe se kalí,
žářem uvadá palouk i strom,
vše se vůkol ve smutek halí,
pod zemí temný hromuje hrom;
plaché ptactvo upadá s výše,
hrůzou mře, co na zemi dýše.
2. Kvirína město slavné se děsí,
bohů to sídlo posedá strach;
země se třese, peklo se běsí,
z bezedna hledá si nových drah.
Kolem se sloupy a chrámové boří,
svaté i nesváte záhuba moří.
3. A hle, v jekotu, prasku a kouři
prostřed Říma se rozpuke zem,
rozšklebí propast, a tou se bouří
nahoru zkáza u vzteku svém;
plamen nad plamen k nebesům šlehá,
ohenným vedrem moří a žehá.
4. Mřovné páry hltan ten zeje,
daleko metá skály a pýř,
veškero město pohltit spěje
rozdíraje se široko šíř.
Čeho se uchopí jeho šile,
upadá obětí mu té chvíle.
5. Říměnin bohův usmířit spěší,
do chrámu tlumí se polekán,
plnými žertvami Kvirína těší,
jenž jest města stavitel, pán;
ke všem milostným bohům se schází,
aby i tenkrát jej zbavili zkázy.

6. Kněží se věštkyně neomylné,
Sibyly samé již tázají
a po třídní prosbě pilné
tuto odpověď hlásají:
„Řím at do propasti té hodí,
eokoli nejvzácnějšího plodí!“
7. Konsul hned znaky vlády tam vrhá,
ženy se zbavují klenotů svých,
vojín kořisti se stěny trhá,
neželi vinků si dobytých:
čeho kdo nejvíc byl žádostivý,
to vše hltá jícen ten chtivý.
8. A vždy páry morové zeje,
daleko metá skály a pýř,
všecko město pohltit spěje
rozdíraje se široko šíř;
čeho se uchopí jelo šle,
upadá obětí mu té chvíle!
9. Po lásce bohův a po lítosti!
Neznikneme těch pekla tlam!
Kdo nás pak černé Stygy zproští,
jsou-li i věštbý bohův klam?
Odvracejí se od lidu svého,
po věky dlouhé jim mileného!
10. Myslí všech se zoufalost jimá,
v divokém hluku se z města trou,
reptání proti Kvirinu hřímá,
že chce vyhubit obec svou.
Hle, tu jezdece viděti v skoře,
an k té propasti pobodá oře.
11. Vizte Kurcia udatného!
Kam jej nese ten smělý cval?
Nenasazuj života svého,
nedobudeš tam obrany chval!
Neb kdež odtáhli bohové paži,
tam se smrtelník nadarmo snaží!
12. Vítěz povstane u tlamy kraje,
k lidu se obrátí zvolaje tak:
„Bohy by smífil, nedozraje
všeliké vlády velebný znak,
ani zlato, ni kamení skvostné,
ani kořist ukojí zlostné.“

13. Kvirín jen na toho laskav hledí,
který miluje obec svou,
pro ni a pro bratry krev svou cedí,
rád pro ně ve tmu jde žalostnou.
Vězte, ten že i v nehodě zdejší
jesti Římu ten nejvzácnější!“
14. Hlásá a ochotně Orku se oddá,
jakoby k vítězné slávě hnal,
zpuřného oře k propasti bodá,
vrhne se v dýmův a plamenů val;
za ním se pýř a kamení hrne —
užasne lid a v podivu trne!
15. A hle, propast se nad ním celí,
zavřena tůně moru a par;
Říman se plesu oddati smělí,
děkuje bohům záhuby zmar.
Pamět Kurcia hrdinného
nevyšla po věky ze srdce jeho!>

Šim. K. Macháček.

26. Půlnoční mše na Karlštejně.

1. Vánoční noc velká táhla nad krajinou,
Karlův Týn v ni tyčil svoji tvář sinou.
2. Tma v něm černá všude, do snů padly hlavy,
v okenci jen jednom přisvit třepotavý.
3. Šedý plebán k nebi vroucně pne tam zory,
Ježíšek by shlédł na ty české hory,
4. aby shlédł dolů k nivám na podhoří,
kde lid dávno v pláči, nekonečném hoři.
5. Slyš, hlas temný venku: „Čas jest na půlnoční,
zbožný zástup čeká, obět velkou počni!“
6. „Vždyť nezněla posud zvonů píseň mělká!“
„Vroucně tebe prosím, v kapli zástup čeká!“
7. Zněl ten hlas tak měkce jako hudba jemná,
jako s nebes výše, jako z hrobu temna.
8. Knězovy již kroky v černé chodbě duní,
ale v kapli září jako na výsluní.
9. V bělostkvoucím plášti Karel sám tu klečí,
biskupové v řízách kolem pozdálčí.

10. Rytířové šedí v přepodivné zbroji,
jaká v kobách hradu zrezavěla stojí.
11. Do dlaní se kloní holá čela mnichů,
potom zástup lidu v nejsmutnějším tichu.
12. Veleby tu plno. Teď dva mládci svěží
užaslého kmeta v roucha strojí kněží.
13. Čarně jemné zvuky ze zvonků se linou:
tak zní první tlukot z jara doubravinou.
14. Na oltáři zlatém sama světla vzplála —
počíná se obět velká, neskonalá.
15. Vypjaly se všecky hlavy v bílé písní,
Karlštejnský chrámek rozechvěl se písní.
16. Slovanských tu zpěvů hlahol velký, měkký
rozvlnil se klenbou nejčistšími vděky
17. mocně, jako by se hrad chvěl od základu,
jako by si národ v těžkém zalkal pádu,
18. jako by si zástup temných českých borů
oddychl až z hlubin v tajemném choru,
19. jak by ve Blanickém zčarováném rovu
pohrobená sláva oživěla znovu,
20. jako by si v bolu celá země vzdychla:
tak tu zněla opět píseň věky ztichlá.
21. Staré ruce plebán vzhůru k nebi vzpíná,
v duchu vidí úsměv Boha Hospodina.
22. Slzný dýmánek Bohu v řase bílé visí,
světla ruka žehná — národ velký křísí:
23. „Slyším, hlavy drahé, písně vaší steny;
nezahyne nikdy lid váš vyvolený!“ —
24. Dokonána obět, píseň v dále zmírá,
světla mžikem zhasla, kolem tma zas čírá.
25. Před oltářem plebán do tmy páže vznáší:
„Žehnáš, Bože věčný, drahé zemi naší;
26. duše věrných mrtvých prosily Tě, Pane,
ó, Tvůj úsměv dobrý rosou do Čech kane!
27. Pro ty písně velké, pro ty hlavy siné
vyvolený národ nikdy nezahyne!

28. Ty dáš lípě zmladnout v nejvonnější zdobě;
vstane lid můj, vstane — Bože, sláva Tobě!“
29. Karlštejnských zvonů hudba slavná, tklivá
s plebánovým hlasem v jednu hymnu splývá.

K. V. Rais.

27. O korunu.

1. Od moře k břehům víchr pověst vál,
že na výpravě zhynul Helge král,
a než v boj slunce vešlo s mlhami,
člun s mrtvolou, s černými plachtami
již ve přístavě stál.
2. Hned ku poradě ve hrad nad mořem
se rychle sešel valný kmetů sněm.
Tu každý stál, meč v zemi zarytý;
v jich středu ležel Helge zabítý
na černém štítě svém.
3. Před zkrvácenou krále mrtvolou
syn mladší klečel s tváří ubledlou,
za slzou slza kalila mu zrak;
leč vzdorně starší stál jak tmavý mrak,
jenž hrozí bouří zlou.
4. A nastal spor, vždy dál se jítřící.
Zda rozhodne se mečem v pravici?
Zda vyřkne lidu jednohlasná zvěst
či kmetů sbor, kdo vládcem země jest,
či kostka v přilbici?
5. „Hoj,“ provolal tu starší krále syn —
„ať rozhodne tu smělé páže čin!
Já nechci býti choutkám sporných stran,
ba ani bohům vděkem zavázán,
když králem budu jмін.
6. Hle, tam se ostrov sklání v mořský tok
jak lita šelma, když se chystá v skok;
kol něho přival, divých vírů pln,
k oblakům metá sloupy šumných vln
a bičuje ho v bok.
7. V ten živlů rej, v ten obzor mlhavý
z nás obou každý loď svou vypraví;
čí ruka břehu nejdřív dotkne se,
diadém vlády lid mu přinese,
v něm krále pozdraví!“

8. Lid zajásal tu v bouřném souhlasu,
a bratři strojili se k zápasu.
Jak lačný orel slétá na kořist,
tak starší skočil, korunou jsa jist,
jak šel by ke kvasu.
9. Však mladší bolně hryzl bledý ret;
snad tužil sám, že nevrátí se zpět . . .
Leč ať již k trůnu nebo k mohyle,
do lodí oba skáčí zmužile,
a již se dali v let.
10. A vichr bouří, jak by věstil zmar,
a s vřeskem sedá racek na stožár,
jak obět svou by smrt již vyhlídla . . .
Než statně oba noří kormidla
v kypící vody var.
11. Ha, tu ční ostrov, skloněn v mořský tok,
jak lita šelma, když se chystá v skok;
kol něho přival, divých virů pln,
k oblakům metá sloupy šumných vln
a bičuje ho v bok.
12. Tu starší brat si uťal pravici
a silou obra ve proud bouřící
jí mrštil k skalám — proud ji vynese,
tak ruka jeho běhu dotkne se —
ó chvíle smrtící!
13. I zírá na to mladší s údivem,
„Co znamená to?“ ptá se chvějícím rtem. —
„To znamená,“ starší se děsně smál,
„že já jsem vítěz, vladař tvůj a král,
a tys mým otrokem!“

Jaroslav Vrchlický.

(P o v ě s t.)

Z dávné minulosti své zachoval si národ ústním podáním povídky, ve kterých uložil své vzpomínky na slavné dějinné události národní nebo znamenité činy svých hrdinů. Jsou to pověsti národní a bohatýrské. V nich zahaleny jsou nejstarší dějiny nebo významné události, týkající se celého národa nebo některého kmene (pověsti kmenové). Vznikly zajisté brzo po událostech, ale postupem času děje byly zveličovány, až nabyly namnoze rázu nadpřirozeného, jako děje bájí a pohádek, s nimiž úzce souvisí také hlubokou vírou v působení bytostí vyšších i Prozřetelnosti. Od po-

hádek liší se tím, že mají skutečný podklad: místo, děj neb osobu historickou.

Podobně vznikly pověsti o významných událostech, známých pouze v obvodu některého místa (pověsti místní). Nejčastěji vykládají způsobem vybájeným původ měst, hradův a j. v. Někdy pověsti místní vztahují se k památným stavbám (pověsti architektonické), na př.: Karlovu mostu, chrámu na Karlově v Praze, anebo vykládají původ erbů (pověsti heraldické).

Pověst jest lidová povídka, vypravující děj nadobyčejný, namnoze zázračný, který připíná se ke skutečnému místu, osobě neb události.

V českých pověstech národních žijí v paměti národa praotec Čech, Krok a jeho dcery, Bivoj, Přemysl, Horymír, rytíři Blaničtí, Žižka. Nejlépe je vypravují kronikáři Dalimil (začátek XIV. st.) a Hájek (XVI. st.), v naší době Zap („Českomoravská kronika“) a Jirásek („Národní pověsti“). Z kmenových pověstí jest nejznámější moravská „O králi Ječmínkovi“, z místních pověstí „O bílé paní“. Sbírkou pověstí místních jsou od Beneše Třebízského („Z okolí Slánského“), Jos. Svátka („Pověsti pražské“). Pověsti heraldické sebrány jsou od Aug. Sedláčka („Sbírka pověstí historických lidí českého“).

Jako báje a pohádky tak i pověsti bývají zpracovány od básníkův umělých formou básnickou, a to buď věrně dle podání lidového nebo dle vlastního vkusu. Umělé pověsti prvního druhu jsou na př. Erbenův „Poklad“, Máchtův „Orlík“; k druhému patří na př. Vrchlického „Ballada blanická“, Zeyerův cyklus „Vyšehrad“.

Za četbu dětskou upravili pověsti české: J. Hraše („Babiččino vypravování“), Jan Tykač („Staré pověsti české“), Frt. Horáček („Libuše“ a „Víněk pověstí českých a mor.“) a jiní.

Viz též Čít. ob. III. 124. „O Čechovi“, 126. „Libušin soud“, 130. „O Horymírovi“, 134. „Zlatá kvočna Levohradecká“; IV. Sirotek v Radhošti“; V. „Silný Ctibor“; Čít. měst. I. 27. „Orlík“; II. 59. „Opatovický poklad“; III. 74. „Pověst o erbu Pernštejnském“, 57. „Hladová zeď na Petříně“.

e) Legendy.

28. V hojnosti zapomináme na Boha.

Za onoho času, když chodil Pán Ježíš se svatým Petrem po světě, přišli do dědiny, kdež obyvatelé právě slavili hodý. Když tam přišli, povídá sv. Petr: „Ale, Pane, já bych velice jedl!“ Šli právě podle hospody, z nížto veselou hudbu a hluk shromážděných bylo slyšet. Pán Ježíš mu odpovídá: „Nu, vejdi si tam; mají tam všeho dost, něco ti dají!“

Svatý Petr tam vešel a dostal hojnost jídla a pití. Když se vrátil, ptal se ho Pán řka: „Dali-li ti tam co jíst?“ — Sv. Petr odpověděl: „Ó Pane, dostal jsem tam do syta se najíst. 10 Ó, tam je všechno veselo, hospodáři sedí za stoly a hoduji, a mládež si při muzice volí.“ — Pán se ho otázal: „Také-li tam na mne vzpomínají?“ — Svatý Petr pravil: „Ó, Pane, nikdo!“ — Pán Ježíš se zarmoutil.

Po roce zase o hodech do té dědiny přišli. Svatý Petr 15 povídá: „Pane, já bych jedl!“ — Pán ho zase do té hospody poslal; ale tentokráte tam ničeho nemohl dostat; neboť v ten rok se jim polní osení neurodilo. V hospodě bylo jenom několik sousedův, ale nic nepili. Muzikanti tam byli, na chvílku hráli; ale že jim nikdo platit se nebral, sedíce za stolem 20 dřímali. Sousedé pak místo veselých písní stěžovali sobě, jak málo zboží namlátili, a naříkali, co dále jísti budou. Všichni k Pánu Bohu o smilování volali. Svatý Petr, poněvadž tam ničeho nemohl dostat, vyšel mrzut ven.

Pán Ježíš se ho tázal: „Nu, Petře, jak se ti dařilo?“ — 25 „Ó, Pane,“ odpověděl svatý Petr, „nic jsem tam nedostal; je tam jenom několik sousedův; ale ti nepijí ani nejedí, ani si při muzice nevolí, jenom jeden přes druhého náрек vede, jak se jim zle urodilo, že nemají co jíst. Všichni k tobě o smilování volají a o pomoc tebe prosí.“

30 Pán Ježíš jal se mluvit: „Vidíš, Petře: loni, že měli všeho dostatek, žáden na mne nevzpomněl; jenom hodování a rozpustilosti hleděli: proto jsem na jejich pole dopustil neúrodu, aby svou hříšnost poznali a ke mně se obrátili.“

Beneš Metod Kulda.

29. Jak Maria Panna obilí sela.

Marii Panně podařilo se bez úrazu vyváznouti z lesa i z rukou loupežnických; vykročila na pole, rozdělené mezezi v lány a brázdami v záhony čerstvě zorané, holé, ba posud ještě ani neoseté.

5 Kterak se tu skrýti, kudy prohnouti před pronásledovníky? Ve kterou stranu kroky obrátiti, když katané s meči, zbrocenými krví nemluvnat, již již jsou v patách božskému dítěti stíhající je, aby ani ono neušlo smrti?“ —

Po rozorané roli kráčí Maria Panna s dítětem na rukou a vedle ní Josef; klopýtají o brázdy, ale chvátají spěšně 10 dále, jen dále! Dech jim dochází, než přece neustávají; neboť děs je jim v patách: stíhá je Herodes král.

Doklopýtali se na mez, a vedle sedlák pšenici seje.

„Pomáhej Pán Bůh, milý sedláčku!“ volá Panna Maria.

„Dejž to Pán Bůh, milá paní!“ odpoví rozsevač. 15

„Dnes pšeničku seješ, zítra ji žítí budeš,“ praví k němu Maria; on pak vece:

„Šťastná bys ty paní byla, kdyby se pšenička již zítra hodila žítí.“

Tedy Maria Panna Ježíška Josefovi na ruce klade, sama 20 se rozsévkou opasuje a kráčí rolí podél zoraných brázd; — drobnou ručkou drobné zrní seje, a kamkoli hrst obilí hodí, proudy klasů vytryskují ze země a vesele se vlní; pšenice roste jako les. Osela tak celé pole daleko, daleko až po sám konec lánu a vrátila se. 25

„Dnes ještě budeš žítí!“ praví s úsměvem, běře děfátko na ruce a odchází po chodníku ke vsi, a sedlák pohlíží hned na to zázračné zboží, hned na ty tři, jichžto země více poslouchá než samého slunce, brzy patří k nebi, zda s něho andělé nesletují, a nic nechápe, jen se diví: sen to, či sku- 30 tečnost?...

Až konečně, jako by se mu rozbřeskló v hlavě, kleká na zem, bije se v hříšná prsa, čelem nízko se kloní a jedině toliko slovo v mysli opakuje:

„Pochválen buď Pán!... buď pochválen!... buď po- 35 chválen!“

I sekl ještě téhož dne obilí, jak mu slíbila nejsvětější Panna; ale sotva první pokosy shodil, přihnali se k němu po silnici od lesa královští pochopové s rykem a křikem. „Hej, hola, chlape!“ hulákají naň hrozivě, „nešla tudy kolem 40 se starochem mladá žena s dítětem na rukou?“...

„Šla,“ dí sekáč.

„A kdy, kdy?“ vyzvídají.

„A tehda, jak jsem tu pšeničku sel.“

„Juž tehdáž, a teď již zralou žneš?... Pak věru marně 45 bychom je stíhali dále!“...

Vrátili se s prázdnýma rukama vzdavše se naděje, že dostihnou uprchlíkův, a svatá rodina byla již daleko, daleko... a Bůh provázel ji bezpečně dále.

(„Královna nebeská.“)

Frant. Kahlík.

30. Petrklíč.

Nebeský klíčník sv. Petr odmyká i zamyká nebeské brány k rozkazu Páně. Upadly kdysi posvátným rukám klíče zlaté. Padaly ode hvězdy ke hvězdě, ode světa ke světu hluboko. Dopadly země. Ochotný anděl na křídlech rychlých zprudka se spouští. Ale než dostihl klíčů Petrových, utkvěly v zemi, odemkly brány květného jara, obrazu nebe na zemi. Již nese anděl k nebesům klíče, vznáší se vzduchem vysoko. Na zemi zůstala památka po nich, zlato-květá bylinka jarní: petrklíč. Otvíráť každoročně bránu
10 květnému jaru.

Jos. Pažout.

31. Domine, quo vadis?

Silnicí starou, po níž legionů
šik bojovný kdys pochodem se brával,
do Říma kráčel v matném slunce sklonu
z večera chodec zadumaný, bledý.
5 Západu paprsk různý obehával
mu líce teskné, kadeř kučeravou,
jež splývala mu k nachýlené šíji
vlnitou řasou jako cypřiš tmavou
a zasláněla zasmušilé hledy
10 touž rouškou měkkou, kterou v Kalvariji
ve zbožném hnutí sestra Veronika
stírala bědné líce mučenika.

Byl Spasitel to — v neunavném spěchu
dál kráčel, těžkým křížem přepásaný,
15 ježž ode věku mlčky, bez oddechu
na bedrách nese sůdbou Otce Boha.

Větérak mořský od pobřežní strany
mu sušil slzu v oka vlhké řase;
v prach bořila se probodaná noha,
20 a v krvavého slunka růžojase
trnitých ostnů břitké ostří plálo
jak čarovábný snítek granátový,
vzpučevší v zahrad tmavostinném křoví,
jež silnice práh hustý lemovalo.

25 Tu jako přelud v Kapuánské bráně
se protichůdce rysy objevily.
Soumrakem šerým z Říma do Kampaně
pospíchal Petr, poutník pobloudilý,
a prechal z Říma, divou bázní jatý,
30 opouštěl obec věřícího lidu,
to stádce bludné, jež mu pastýř svatý
v ochranu svěřil v nebeském kdys klidu,
vlídnými k němu slovy promlouvaje:
„Pas ovečky mé; byt' mé bědné tělo
35 upjala na kříž zaslepená láje,
ty od nich bdělé neodvracej čelo!
Věz, já že povždy, v radosti i trudu,
nad církví svojí do skonání světa
svou mocnou ruku pevně držet budu,
40 by nezmohla jí brána pekel kletá!“

Tu setkali se . . . Petr zraky klopil,
do tmava bledá líc se uzarděla,
mistrovo roucho žhavou slzou skropil
a s kajicných rtův otázka se chvěla:
45 „Kam, Pane, kráčíš v pozdní této chvilí?“ —
A Kristus na to k smrti zasmušilý
s výčitky jemné bolným pozachvěním,
jež sotva bylo v dobré tváři znáti,
obrátil k Petru oko zkaboněné
50 a odpověděl: „S jitičným kuropěním
za spásu církve, v strasti opuštěné,
jdu poznovu se ukřížovat dáti!“

Zaplakal Petr hořce, useďavě,
a hrud' mu rvalo nekonečné hoře,
55 jak tehda, když ve pustém vrahů davě
po prvé zhřešil v biskupově dvoře,
bojácným retem Krista zapíraje.
Spasitel zmizel — ve růžovém mraku
se jako anděl vznesl do oblaku.
60 Zkroušeně Petr z poklesku se kaje,
v Řím navrátil se. — Druhý den již pnělo
v pahorku pustém, v městských valů stínu
na dřevě kříže bědné jeho tělo. —
Tak smřil Petr těžkou svojí vinu.

Otakar Mokry.

32. Získaná duše.

Zisk je pěknou duší lidskou naléztí,
větší zisk je chovati ji v čistotě,
největší pak — navrátiti zbloudilou.

Navrátiv se z pustiny Patnické
5 svatý Jan, jsa věrný lidu pastýř,
opět dbal o spásu jeho: strážce
zřizoval mu, spoludělníky své.

V zástupu kdys sličného zahlédl
mládenečka, z tváří se mu stkvěla
10 zdravá veselost, a z očí plála
laskavá a přeochočná duše.

„Pachole to,“ vece k biskupovi,
„dávám tobě v ochranu. Svou věrou
ručíš za ně! Toho svědkem budiž
15 mým a Kristovým sbor tento svatý!“

Přijav k sobě biskup mládenečka,
pěstoval jej, ovoce překrásné
jevilo se; že pak důvěru vzal
k němu, povolil mu v přísne kázni.

20 Osidlem však byla zvlé mládeci;
přilákán od necných pochlebníků,
zliknavěl a hověl rozkošnictví,
potom vzdal se v objetí lži klamně,
až i pacl v žádost panování.
25 Shromáždív pak druhy své, vytáhl
do lesa, jsa vůdcem loupežníků.

Když po čase svatý Jan se vrátil
v kraj ten: „Kdeže syn můj?“ k biskupovi
byla první otázka. — „Onť umřel!“
30 vece stařec, sklopiv oči k zemi. —
„Kdy a jak?“ — „On umřel Bohu svému,
pravím s pláčem, stav se loupežníkem.“
„Duši jeho,“ dí apoštol, „někdy
od tebe požádám. Kamže děl se?
35 Viděti jej žádám!“ — „Tam dlí v horách!“ —

Svatý Jan když ledva se přiblížil
k lesu, uchopen jest (přál tak sobě). —
„K vůdci svému,“ praví, „mne dovedte!“

Když před něho předstoupil, odvrátil
40 mladý muž se, nemoha ten pohled
snést. „Neprchej, milý mladíku!
Nepomťej bezbranného otce,
k tomu kmeta! Tebe jsem zaslíbil
Pánu svému, za tebe mi státi.

45 Rád zde složím za tebe svůj život,
tak-li žádáš; ale upustiti
od tebe mi nelze! Důvěřil jsem
v tebe a svou duši Hospodinu
položil jsem radostně za základ.“

50 Zaražen a němě naň pohlíží
sličný jinoch, zakrývá pak tváři,
vrže se mu v náruč, slzí proudy
místo slov se vyprýšťují z očí.

Na kolena potom Jan pokleknuv,
55 líbá jeho ruce, jeho líce,
kajicného s hor s sebou odvádí,
čistí srdce jeho sladkým ohněm.

A tak žili potom nerozdílně
v milém spolku; s mládencovou
60 Janova se slila krásná duše. —

Což to bylo? Mládcovo to srdce
čím poznáno a tak vroucně jato?
Čímž nalezeno a tak mocně
zachráněno? — Svatojanskou věrou,
65 stálostí a předůvěrnou láskou.

Z Herdera Fr. Lad. Čelakovský.

33. Stin.

Vřel cirkus jako váza přeplněná.
Dav čekal. Do arény vešla žena,
za každou ruku jedno dítě vedla.
Již nechvěla se, pouze v tváři bledla,
5 když uzřela ten zástup jásající;
pak na své děti hlédla, bolest v lici,
a v pohledu tom toto bylo psáno:
„Mé zoufalosti přece svitlo ráno!
Než díky, můj Bože, na kříž u svých dveří
10 jsem nešlápla a nechala se v šerí
i s dětmi zajmout, vrhnout do vězení.
Já věděla, že pomoci již není;
jsem odhodlána, vítám svoje muky.
Však tyto děti! Žádné mojí ruky
15 se spustit nechce, a přec být to musí!
Mám vidět, jak je trhá tygr v kusy,
to vidět musím: tak zní rozkaz kata.“
Dí křestanka: „Tvá vůle staň se svatá!“

však matka praví: „Věčný Bože, jsi-li,
20 spas matku ve mně! Ušetř mi tu chvíli!
Tak jako po Tvém šlapala bych křfží,
tak zapři mne, ať nezřím jen, jak mřfží
lev skočí a mé děti trhá lačný.
Ó jsi-li, pomoz, obestři mě mračny,
25 zdrť mne svým bleskem, šetř však matky ve mně!“
Již potleskem se ořřasala země,
i mřfže padla, lev se mihnul skokem.
Tu žena zřela, kdosi velkým krokem
šel přes jeviště, obličeř tak známý:
30 jak někdy kráčel tichý nad vodami,
tak Ježíš zvolna bral se přes arénu
a přešel; jeho stín však mezi ženu
a děti její padl, velký, plný.
I neviděla žena nic, jen vlny
35 po sedadlech, huk slyšela jak moře,
na tvářf hrál jí úsměv, odlesk zoře.

(„Staré zvěsti.“)

Jarosl. Vrchlický.

34. Legenda o svatém Martinu.

U brány města Amienského v severní Gallii potkal se kdysi svatý Martin za mrazivé zimy s polonahým žebrákem, au všecek zkřehlý se třese a mimojdoucích za slitování prosí. Přemnozi minuli nebohého žebráka, jenž by byl jako jiní
5 v kruté zimě zmrzl, kdyby se byl sv. Martin nad ním neslitoval. Spatřiv žebráka, svatý vořín ihned hnut jest útrpností a pomýšlel, kterak by mu prokázati mohl milosrdenství.

Nemaje nic jiného, co by mu byl mohl dáti v jeho veliké nouzi, a věda, že nejvíce potřebuje oděvu, sňal s ramenou
10 bílý plášť vojenský a mečem, jímž byl opásán, rozdělil jej na dvě, polovici podal žebráku a druhou polovici oděl sebe. Někteři z okolostojících posmívali se svatému vořínu, protože znetvořen byl vojenský jeho šat, ale jiní zastyděvše se litovali toho, že bídného žebráka neoděli sami, mohouce tak
15 učiniti snadno, aniž by byli nějak zakusili nahoty.

V noci potom, když svatý vořín usnul, spatřil Krista Pána, oděného tou plášťf polovici, kterouž dostal u brány městské polonahý žebrák. Jsa provázen četným zástupem andělským, Kristus Pán kázal svatému vořínu popatřiti na
20 tvář jeho a dobře prohlédnouti si také plášť, jež dal žebráku.

Ve staně sv. Martina, oblaženého slastným viděním, zavzněl jasný a milostný hlas Krista Ježíše: „Martin, posud katechumen, tímto mě rouchem oděl.“

Potvrdilo se, že pravdivý jest výrok Páně: „Kdož učinil něco dobrého jednomu z nejmenších jeho, že tak učinil jemu.“²⁵ Svatý vojin přioděl žebráka a tím přioděn byl i Kristus Pán.

Kde sv. Martin spatřil Krista Pána, oděného pláštěm, ježž byl daroval žebráku, v pozdější době vystavěn klášter, a v něm žily zbožné řeholnice, oslavující chudobu sv. Martina chudobou dobrovolnou.

(„Život sv. Martina Turonského.“)

Mart. Řiha.

35. Legenda o sv. Zitě.

V slávě nebes nad oblaky
nevím, nevím, svatá Zito,
zda se ještě rozpomeněš
na ten zázrak divuhodný,
6 před lety jenž stal se tobě,
když v Janově, dobrém městě,
sloužila jsi u prefekta?

V moje snění časem vpadnou
tóny písní, zvuky varhan,
10 a jak holubičí křídla
zašumí to u mé hlavy.
Vidím staré, šeré dómy,
jejichž portál střehou sochy
v arabesek pestrém věnci,
15 dómy, v jejichž úzkých oknech
ztemnělých a malovaných
v barev hře se láme světlo;
zřím skrz otevřené dveře
v šeru svíce na oltáři
20 a buclaté andělíčky,
z kadidla vln namodralých
s úsměvem jak patří dolů;
a pohádky dávných časů
zachytí se v hlavě mojí,
25 jako hnízda vlašťovičí
ve rukávech světic božích
ve výklenku nad portálem.
Jeden z těchto andělíčků
buclatých a okřídlených

30 vyprávěl mi tuto báji,
a já doufám, svatá Zito,
že se snad tón nepohoršíš,
když ji dále povím světu
veršem prostým, nelíceným,
35 upřímným však, jak mé srdce,
a jak byla tvoje víra.

V onen čas, kdy ještě víra
zhlížela se v dětských duších
a se pnula duhou k nebi,
40 že měl zázrak blízko k lidem,
František kdy kázal ptákům
a vlkovi říkal „bratře“:
v Janově tu, dobrém městě,
žila služkou u prefekta
45 svatá Zita, dobrá duše,
věřící a spravedlivá.
Jestli mohla denně ráno
na chvilku jen zašloutiti
v tklivé šero starých domů,
50 na chvilku se pomodliti,
čilá byla celičky den,
veselá a příčinlivá,
od ruky jí šla jen práce
jako s retě steré písňě.)

55 Ale mnoho, příliš mnoho
práce měla svatá Zita
v prefektově domě velkém:

úklid v jizbách, a co hlavní,
špižírny a zásobárny
60 a pak péči o kuchyni.
Ale všeco postihnula
rukou pilnou, čilou myslí,
jen když mohla denně ráno
na chvilku si odskočiti
65 v tklivé šero starých domů.

Byly hodý u prefekta.
Od rána již svatá Zita
v trhu byla, kupovala,
koš za košem domů snesia:
70 ryb a zvěře, fiků, hroznů,
ananasů, artičoků,
vína druhů různých láhve,
juž i chtěla začít vařit,
když se náhle rozpomněla,
75 dnes že ještě ani chvilku
na jediný otčenášek
v kostele se nestavěla.
Do kuchyně oknem malým
velký, starý dóm se díval;
80 v dómu plála sterá světla,
zněly písně,zněly zvony.
Padalo vše Zitě z ruky,
zrak se zalil těžkou slzou.
Musila, jen na chvilčičku,
85 na jediný otčenášek —
chrám tak blízek a pak ještě
časů dost je do oběda.

Odešla — však divný osud!
Nikdy tak se nehrouzila
90 v modlitbu a rozjímání
jako dnes, ba věru nikdy
nebyl chrám ten starověký
útulný tak, přívětivý.
Staré malby na omítce
95 svěžejším dnes plály lesken,
hudba, zpěv a staré zvony
do snění dnes kolébaly,
a co svatých na oltářích,
na sloupech a na výklencích,
100 novým dýchalo vše kouzlem;
ba i plazící se rarach,
jenž pod nohou andělovou

civěl a se děsně šklebil,
v záři slunce usmíval se
105 v bolnosladké resignaci.

V pološeru zadní lodí
na kolenou snila Zita,
na svět kolem zapomněla,
na zásoby nakoupené,
110 na ryby a na ovoce,
na hlad hostů čekajících
i na zlý hněv pána svého. —

Bylo dvanáct. Jako bleskem
omráčena byla Zita;
115 rychle vstala — v zmatku vstala —
běda jí! Co dělat nyní?
Sotva kříž si udělala,
domů létla v jednom kvapu.

U vrat domu prefektova
120 vozů tiseň a ryk sluhů.
Ulekla se znova Zita,
běda jí, co dělat nyní?
Rychle, rychle do kuchyně!
Běží chodbou, a tu náhle
125 zarazí ji divná vůně.
Z kuchyně, hle, dým se valí,
tam to syčí, kypí, piští,
nože řinčí, zvoní misky
a požáru zážeh rudý
130 rozlévá se širou chodbou.

Najal pán snad jiné služby?
u sebe si myslí Zita;
nemožno, v tak krátké chvíli,
aby oběd ustrojila;
135 rychle dál — a patří v jizbu,
patří, bledne, trne, žasne.
Tisíc nahých andělíčků
buclatých a okřídlených
v kuchyni je v jednom slouhu,
140 až jim tváře žhou jak růže,
jako jabka granátová.
Ten příkládá na ohniště,
a ten rychle točí rožněm,
ten zas meloun krájí zlatý,
145 jiný tučné řízky zvěře
na stříbrnou klade misku

ovroubenou zeleninou.

Jiný v pestré pyramidě
jablka a hrozny staví,
150 jeden krájí, druhý seká,
třetí tlouče ve hmoždíři,
až mu s čela pot se leje
bohatý, jak velké perly.
A tam jeden ubožáček
165 při děláni makaronů
uskříp' sobě malý prstík,
fouká si naň, ušklibá se,
neví sám, jak mu to sluší.
A ten shon a ruch a vřava
170 stále prudší, stále větší!
Vše již stojí upraveno,
dvanáct jídel v jedné řadě:
od jehlance zlatých fiků
až ku misce, na níž leží
185 velká ryba ve rosolu,
která drží v ústech citron,
a mezi tím láhve vína
a lahůdek plné misky —
všecko, jen to odnášeti!
170 Jaká krása, jaká vůně!

Ztulaná a udivená
na zápraží Zita stojí,
až pak, lonie bílé ruce,
vrazí v dílnu anděličků.
175 Svatý Bože, jaký zázrak!
V slzách stojí, ruce spiná.

Sotva ji však uviděli
okřídlení andělkové,
jakby stěleli, zmizeli již;
180 jenom šumot sterých křidel
u stropu zněl, hynul, hynul,
jenom s krbu kynuli jí
s kouřem v mlhu splývající
smavé, krásné dětské hlavy,
185 plavovlasé, kučeravé,
a šum křidel hynul, hynul.

V jizbě sama stála Zita
v ustrnutí, v zamyšlení,
an tu v dveřích zněl hlas pána:
190 Poledne jest, nos už na stůl!

Nevím, co se dále stalo;
ale malý andělíček,
jenž mi sdělil tento příběh,
do ucha též pošeptal mi,
195 že prý tenkrát prefektovi
a všem jeho vzácným hostům
chutnalo, jak nikdy před tím.
Pravil to a usmíval se;
při tom foukal na svůj prstík,
200 křídélkama zatřepetal
a v družině snů svých zmizel. —

Veršem prostým, nelíčeným
dozpíval jsem svoji pověst;
jak se bude líbit světu,
205 neptám se, jen tebe ptám se:
Nehněváš se, svatá Zito?

Jarosl. Vrchlický.

(Legend a.)

Když křesťanstvím zatlačena byla vybájená božstva pohanská, obrazivost lidu našla dostatečné náhrady v příbězích neméně zázračných ze života Krista Pána, svatých a světic. Mythus pohanský přešel poněkud v křesťanský.

Příběhy ze života svatých a světic žily nejen v ústním podání, ale i písemně zachovávány a při bohoslužbách čítány, odtud název jejich legendy (z lat. legenda = co čteno býti má, kterýmžto slovem původně označovány knihy, ze kterých se čítalo při mši svaté.)

Látky legendické, které oblíbila si poesie tradiční, zachovaly se buď v rousě pohádek neb lidových písní, a vane z nich duch vášně prostoty a hluboké víry křesťanské našich předků (legendy o Kristu

Pánu a Mariánské); ve mnohých jeví se prostosrdečný humor (legendy o sv. Petru).

Původní legendy psané byly latinské a množily se tou měrou, že záhy vznikaly bohaté sbírky jich (největší středověká od Jakuba de Voragine, nazvaná „Zlatá legenda“). Tyto legendy staly se pak bohatým zdrojem umělých legend veršovaných i překladů prosaických, v nichž obráží se kulturní stav středověku. Tak vznikla v Čechách ve XIII. a XIV. stol. bohatá literatura legendická, básnická i prosaická; z veršovaných vyniká objemem legenda o sv. Kateřině; prosaické byly dílem legendy vlastní, totiž životy svatých, dílem povídky smyšlené ze života církevního vůbec, nazvané též duchovní romány. Mnohé legendy v podobě písní kostelních dostaly se do kancionálů.

V nové době legendu jako druh básnictví epického obnovil německý básník Herder (v XVIII. st.). Nová legenda naproti středověké jeví často snahu moralisující, někdy má i ráz vlastenecký a filosofický.

Legenda jest povídka, která bere látku z mytického podání církevního, zvláště ze života Krista Pána, Panny Marie a svatých.

Legendu básnickou u nás vzdělávali v době nové: Štulc, Sušil, Štastný, Vrchlický („Legenda o svatém Prokopu“), Zeyer („Kronika o sv. Brandanu“); Rais napsal pěkné legendy pro mládež („České pohádky o Kristu Pánu“); lidové legendy Mariánské sebral Kahlík.

Viz též Čít. měšt. I. 20. „Oblesk na vodách“, 51. „Legenda o července“, 52. „Legenda o sv. Václavu“, II. 18. „Div svatého Prokopa“, 51. „Den soudný“, 78. „Pověst o původu skřivánka“, 107. „Svatý Jan Křtitel“, 117. „Ukřižovaný“.

f) Báje zvířecké.

36. Staré pohostinství se zapomíná.

Jednou padl vlk do želez, ale jaksi se vytrhl a šel do pusté krajiny. Zahlédli ho myslivci a počali ho stopovati. Příhodilo se vlku běžeti přes cestu; tou dobou šel po cestě s pole sedlák s pytle a cepem. Vlk k němu praví: „Buď tak laskav, sedláče, schovej mě do pytle, ženou se za mnou myslivci!“ Sedlák svolil, schoval ho do pytle, zavázal a naložil na záda.

Jde dál a potká myslivce. „Neviděl jsi, sedláčku, vlka?“ táží se. — „Ne, neviděl,“ odpovídá sedlák. Myslivci uháněli dál a zmizeli s očí. „Co, odešli moji nepřátelé?“ otázal se vlk. — „Odešli.“ — „Nyní mě vypuště na svobodu!“ Sedlák rozvázal pytel a pustil ho ven. Vlk řekl: „A co, sedláče, já

tě sním!“ — „Ach, vlku, vlku! Z jaké potřeby jsem tě vysvobodil, a ty mě chceš snísti!“ — „Staré pohostinství se zapomíná,“ odpověděl vlk. — Sedlák vidí, že je zle, i praví: 15 „Nu, když je tak, pojďme dále, a řekne-li první, koho potkáme, jako ty, že staré pohostinství se zapomíná, pak není pomoci — sníš mě!“

Šli dál a potkali starou kobyly. Sedlák se jí táže: „Bud' tak laskava, kobyly, rozsuď nás! Tuhle jsem vlka z veliké 20 potřeby vysvobodil, a on chce mě snísti,“ a vypravoval jí všecko, co bylo. Kobyly přemýšlela chvíli a řekla: „Byla jsem u hospodáře dvanáct let, přinesla jsem mu dvanáct hříbat, ze všech sil jsem na něj pracovala, a jak jsem se zestarala a nemohla pracovati — vzal mě a zatáhl do zmlou; 25 lezla jsem, lezla, sotva se vydrápala, a nyní se pletu, kam mě oči vedou.“ — „Vidíš, že mám dobře!“ pravil vlk. Sedlák zarmoutil se a počal prositi vlka, aby počkal do druhého setkání. Vlk přivolil i k tomu.

Potkali starého psa. Sedlák obrátil se k němu s touž 30 otázkou. Pes chvíli rozmýšlel a pravil: „Sloužil jsem pánovi dvacet let, hlídal jsem mu dům i dobytek, a jak jsem zestárl a přestal štěkati — vyhnal mě z domu, a tu se toulám, kam mě oči vedou. Ano, staré pohostinství se zapomíná.“ — „Nu vidíš, že mám dobře!“ Sedlák ještě více 35 se zarmoutil a uprosil vlka, že počkal do třetího setkání; potom dělej, co myslíš, když mého pohostinství nepanatuješ.

Po třetí potkali lišku. Liška počala se hádati: „Jak pak je to možná, aby vlk, tak veliké zvíře, směstnal se v tak malém pytli?“ I vlk i sedlák se zaklínali, že je to věrná 40 pravda; ale liška přece nevěřila a řekla: „Nuže, sedláčku, ukaž, jak jsi ho sázal do pytle!“ Sedlák roztáhl pytel, a vlk tam vstrčil hlavu. Liška zakřikla: „Což jsi jenom hlavu schovával do pytle?“ Vlk vlezl tam celý. „Nuže, sedláčku, ukaž, jak jsi ho zavazoval.“ Sedlák zavázal. „Nu, sedláčku, 45 jak jsi mlátil v poli obili?“ Sedlák počal mlátiti cepem po pytli. „Nu, sedláčku, jak jsi obracel?“ Sedlák počal obracet i a zasáhl lišku po hlavě řka: „Staré pohostinství se zapomíná.“

(„Ruské nár. pohádky.“)

Fr. Vymazal.

37. Smrt komárova.

1. Keď komára ženili,
kvapky vína nemali.
2. Prilefal k nim slávičok,
nalial on jim žajdličok.
3. Tak sa oni napili,
že komára zabili.
4. Komár leží na dvore,
muška pláče v komore.
5. Neplač, muška, nič ti je;
veď ti komár ožije.
6. Horké jeho ožiti,
keď je na smrť zabitý.
7. Sádlo z neho vybrali,
za peť zlatých predali.
8. A kožtičku za mueru,
na mú dušu a vieru.

Slovenská lidová.

38. Vánoce ptáků.

Sem, sem, ptáčkové,
lesní záčkové,
sem všici lítají,
Stvořitele vítají.

- 6 Strnad se ohlašuje:
„Narodil se Kristus Pán!“
Krkavec v letu
volá, že je tu
„král, král, král!“
- 10 Sýkora hlas vyvyšuje,
žeť jest on pán, oznamuje:
„Ty jsi pán! Ty jsi pán! Ty jsi pán!“
Kuřátka se ozývají,
jeho spáti pobízejí:
- 15 „Spi, spi, spi! Spi, spi, spi!“
Zezulka s ním hrát chce,
aby spalo, nechce;
pročež naň houká,
do oček mu kouká:
- 20 „Kuku, kuku, kuku!“
Hrdlička volá maticku,
aby dala na kašičku
„cukru, cukru, cukru!“
Vrabec volá na včeličky,
- 25 že bude papat maličký
„meď, meď, meď, meď!“
Kohout volá na salaši:
„Kristu Pánu!“

Takhle ptáčkové,
30 lesní žáčkové,
panáčka malého
s křepeličkou jeho
„velebí, velebí, velebí!“

(Bartoš, Anthologie z nár. písní.)

Česká národní.

39. Spor ptáků.

Husák, kohout, kačer, holub, vrabec a strnad složili se na vědro piva. Husák jakožto hlava všech nejpřednější odrazil čep, strčil hlavu do vědra a pil. Pil tak dlouho, až se mu pivo vrazilo do hlavy; potom vyskočil na kámen, zatřepal křídly, vznesl se do vzduchu a volal: „Hejsasa, 5 hopsasa!“

Po něm pil kohout. I ten vypil piva seč byl. Kačer však, maje krátký krk, až broukal, že měl piva „jen tak—jen tak.“ Ale marné bylo namáhání holubovo, aby také ke svému dílu přišel. I rozhněval se, a odletěv na střechu, 10 hovořil sám k sobě: „Hrom do toho — hrom do toho!“

Došlo na vrabce. Ten měl už jiný rozum než holub; ptal se, hledaje pomoci u ostatních: „Čím naberu, čím, 15 čím, čím?“

Potom kohout směje se pravi: „Měl jsi si vzít na to 15 džbáněk!“

Strnad, zastávaje se mužně svého bratránka, pravi: „Kdybych měl něco, já bych tě švih!“

Rozezlení odletěli oba. Tu teprve zasedli husák, kohout a kačer k sudu a pili, až se hory zelenaly.

(Květy, 1868.)

40. Veliký trh ptačí.

Lítala sýkorka, mladá modřinka,
po zemích po dalekých cáfe ruského:
od Volhy ona matičky do Bucharska,
do Tybetu, Kytaje, do Sibiřska,
5 Tobolsk a Irkutsk mimoletem vzala.
A devět moří modřinka přeletěla,
Německo a Polsko k tomu proletěla.

Čemuž ona sýkorka, mladá modřinka,
daleké krajiny proletovala?
10 Proto ona sýkorka, mladá modřinka,
daleké krajiny proletovala:
radostnou zprávu ona zvěstovala
všemu ptactvu podnebeskému,
podnebeskému i pozemskému;
15 všeclněch ona ptáků přizývala,
tož na veliký trh k moři sinému,
se vším towarem, drahým zbožím
i se všemi penězi hotovými.

A bylo divu na siném moři,
20 na jeho teplých na zátokách;
hejnem se ptáci sletovali,
na bohatých korábech přijížděli
se vším towarem, drahým zbožím,
a byli stavu slavného, kupeckého.
25 Datel v dlouhých řadách krámy stavěl,
boudy sbíjel, stany rozbíjel,
a vše to za jednu za děněžku.
I počali ptáci vykládati
svoje tovary, drahé zboží,
30 a kupovači kupovati.
Sokol s krahujcem kožešiny,
liščiny, vlčiny, soboliny,
ne dýmem propouštěné prodávali,
a jasné dobré srsti vydávali.
35 Čáp s jeřábem sukno prodával,
a sukno všech barev, pevné dobře;
on na aršínu neodměřoval,
odměřoval na svém čapím zobanu,
a čapí zoban dobrá míra.
40 Měl tu též dedek veliké sklady
vzácných koží, tož safiánu,
juchtoviny, kordovánu;
proto on dedek kožemi zapáchá.
Vedle něho kupcová mladá
45 se svými sestrami konopkami
plachty a provazy loďní prodává
i se vším loďním příslušenstvím.
Dále na kamky, na šat kysejný
a na pláténko drahé indické
50 labuť s husami, se služkami,
z daleka kupce přivolává.
Potom z Polska klenotníci,
tož pávi, sojky, žluvy — hosté bohatí,

drahé kamení různého květu,
65 prsteny zlaté i jiné klenoty
za nevelký peníz prodávali.
A chtěl-li by kdo na tom trhu hlučném
všech prodavačův a kupovačů
ze jména a řadem vypovídati,
60 nestačilo by z matičky Moskvy,
z matičky kamenné Moskvy do Smolenska
a ze Smolenska do Vitebska.

I byl trh veliký, v polovic trhu
přijela sova — bohatá vdova,
65 se svými strýci — všemi kulichy,
se svými kmotry — všemi výry,
statnými bojary, dvořany hladkými.
Ona sovička — pyšná vdovička,
mezi boudami se prochází,
70 a za ní milé příbuzenstvo,
výrovské a kuliší urozenstvo.
Ona do všech krámů nakukuje,
vysoké obočí namhuřuje;
tož i výři a kuliší přikukují,
75 vysoké panské obočí přimhuřují.
A ona sova, bohatá vdova,
se svým tím milým příbuzenstvem
všecky tovary i drahé zboží,
soboliny i pěkné liščíny,
80 dobrého sukna všelikých barev,
i juchtoviny i safánu,
blých plachet i provazů lodních,
i drahé kamky, šat kysejný,
drahých kamenů různého květu,
85 i prstenů zlatých nakoupila,
a mnoho jiného pokoupila;
bylo všech všudy pět tisíc rublů —
na hotově pět tisíc vyplatila.
Z toho všem kupcům radost se stala,
90 radost se stala, veselí nemalé;
počali kupci se veselití,
sovičku vdovičku velebiti,
i počali z trhu se ubíratí
zas do svých zemí, dalekých krajin.
95 Ach, ty neštěstí, nehodo zlá!
Čáp — slavný kupec suken dobrých —
on jediný na moři pohromu vzal;
dohnala bouře koráb jeho,

koráb s bohatstvím na příkré skály;
100 u korábu se boky rozbily,
peníze jeho se v moře zatopily,
jedva že on sám život zachránil.

Od těch časův on čáp, slavný kupec,
po břehu smuten sem tam pochází,
105 chytaje žabky, plazy vodní,
potřásá je a vyklepává,
ku penízku penízek shledává.
Dejžiž mu štěstí peníze najíti
a zpěváku té písni s ním se rozdělití.

(„Ohlas písní ruských“.)

Frant. Lad. Čelakovský.

(Báje zvířecká.)

Týž bádavý duch lidový, který v bájích dospěl konečně k zosobňování sil přírodních, vypožoroval záhy na zvířatech jisté duševní nadání a vtáhl je ve svůj obor myšlenkový. Již v pohádkách vystupují zvířata skutečná i vybájená, opatřená rozumem i řečí. Odtud v poesii lidové učiněn další krok, že dáno zvířatům jednati jako lidem. Tak vznikly povídky, ve kterých zvířata jednají samostatně dle své přirozené povahy — báje zvířecké. V povaze zvířat jeví se nejčastěji stinné stránky života lidského, které se tudíž činí směšnými, proto báje zvířecké mají ráz poesie komické.

Báje zvířecká jest lidové vypravování, ve kterém zvířata jednají jako lidé podle své přirozené povahy.

K bájím zvířeckým záhy přidružila se snaha moralisující; proto se jich zachovalo málo v původní podobě své. U nás známe je pouze v podobě písní lidových. Jinde se udržely jakožto zpěvy epické (na př. ruské báje o „velikém trhu ptačím“, kterou Čelakovský napodobil v „Ohlase písní ruských“). Umělá báje zvířecká jest naše „Bajka o lišce a džbanu“ (ze XIV. st.). Sem spadají též mnohé povídky z literatury dětské.

Viz též Čít. ob. IV. 47. „Tak svět odplácí“.

g) Povídky básnické.

41. Vnuk a děd.

Ve Schönbrunně u popraží
když na stráži stál vojn,
slunce ohněm zemi praží
s nebes jasných vysočin;

- 6 proud pak žhavý ode zdí se sráží
a svým ohněm, svoji září
ve vysmahlé tone tváři.
V tom vykročí do nádvoří
ven z paláce vážný kmet:
- 10 na ctihodné tváři, hlavě
zřítí stopy péči — let,
a po boku
na poskoku
pacholátko jako jarní květ;
- 15 rajské vnady stkvějí se mu v oku,
nebem usmívá se jeho hled,
na lícech se, jako by z poupátka,
rdějí růže, stkvějí lilijátka.
- Strážník uzřev kmeta stanul,
20 vzdávaje pak na ručest
zbrani jemu čest,
v srdci plesal — duchem zplanul.
Zná ho — ctí ho — miluje ho
jak syn věrný otce svého.
- 25 Ale čím to nenadále,
pacholíček dříve na poskoku,
pojednou že jaksi vážne v kroku?
Upíraje zraky na vojína,
že mu jíti, zapomíná.
- 30 „Hle, dědoušku,“ k starci praví,
„počkej trochu! My jdeme z hradu
ven do sadu
pro ochladu,
a ten chudšas — co ten zkusí!
- 35 On tu musí
na rameni s těžkou zbraní
procházet se bez ustání
neb na parném slunci stát!
Kéž bych dnes
- 40 měl peněz,
abych mohl jemu něco dát!
Viš, dědoušku, otec říká, říká máti,
nad chudým že náleží se smilovati;
dej mi tedy, ať mu mohu peníz dáti!“
- 45 Vnukovi kmet peníz dal,
pohládív mu jasné čelo,
a sám v srdci zaplesal:
„Na, miláčku — a co dáš chudému,
jako bys dal Pánu Bohu svému!“

50 A hle, jak anděl, pomoc nesa,
pacholíček něžný plesá,
z očí se mu radost září,
srdce blahým citem tluče,
k vojínovi běží ruče
55 a zaplesá s jasnou tváří:
„Tu máš, milý brachu! Co tu mám,
že zde musíš státi — rád ti dám.“

Vojín trna ovšem radost cítí,
slza v mužném se mu oku třpytí;
60 ale vrtě hlavou odpovídá:
„Zaplat Pán Bůh, drahé robě,
čin a dobrou vůli tobě;
ale daru tvého nesmím vzíti.
Řád a kázeň toho zapovídá.“

65 Co si počít? Veta po radosti!
Dítě utlé, plné útrpnosti,
těžko kráčí nazpět od vousáče;
a když lítostnými slovy,
co se stalo, praví dědouškovi,
70 zrak se jemu kalí — srdce pláče.

„Ovšem,“ děd tu vece k vnučeti,
„málem vypadlo mi z paměti,
co stráží
zákonové káží.

75 Voják, pokud jest na stráž, nesmí vzíti,
kdyby někdo jej chtěl něčím obdařiti;
tak to velí zákon — takýť obyčej.
Než jdi a svůj sám do kapsy dar mnu dej!“

A hle, jak anděl pomoc nesa
80 pacholíček něžný plesá,
srdce opět blaze jemu tluče
i žene jej k vojínovi ruče.
A tak, jak dědoušek radil jemu,
vousáčovi statečnému
85 rád do kapsy sám by dar svůj dal;
nadarmo však zas se namáhal!
Vojín jest veliký — okázalý —
a on — malý!

I když nijak nelze dojit cíle,
90 jme se prosit — volat čile:
„Pojď honem, dědoušku, pojď,
dar vojáku vousatému
sám do kapsy vhod!“

A tu ke vnoučkovi spanilému
95 vážným krokem kvapí kmet.
S čela zmizly stopy let,
ze ctihodných tváří
nebe se mu září.

Již se chýlí
100 k miláčkovi milostnému,
ze vší síly
již ho pozdvihuje,
a on — dar vojínu vousatému
do torby sám zastrkuje.

105 Milo na to patří nebe,
slunce jasněji se stkvěje.
Vojín sám necítí sebe,
on se třese, on se chvěje
na všech údech, na všem těle.

110 Po tváři mu slzy kanou,
a on ruku milovanou
tiskne směle, libá vše
i tu, která dar mu dala,
i tu, dát jež pomáhala. —

115 A kdož útlé ono čilé
pacholátko — a kdo kmet?
Znáš je, bratře, znáš.
Znáte je i jméno milé —
Pacholátko? — František to

120 Josef, císař náš!
A kmet?

. Aj, František První — jeho děd.

Václ. Svatopl. Štulc.

42. Tři pěvci.

Tři pěvci přišli ke kalifa dvoru
i pěli tam, a vzešlo mnoho sporu,
kdo mistrem větším; neb umění jejich
tak unášelo a tak jínalo,
5 hned zvuků laškovalo na peřejích,
hned divě jako moře hřímalo
a v rozkoš duši každou potápělo,
že těžko věru bylo rozhodnouti,
kdo první z nich. Sám kalif sklání čelo;
10 neb rád by nejlepšího přebohatě
zvláště odměnil na laurech, špercích, zlatě.

Lid rovněž na dvě rozdělen je strany
tak, sotva že mu stačí brány,
a pěvci před kalifem denně hraji.

- 15 Tu slyšel kalif, ve dalekém kraji
na poušti že prý velký mudřec žije.
Kdys pěvcem též byl, jemuž poésie
zdroj pěníval se mocně vrchovatý.
I zavolán byl rychle muž ten svatý,
20 ať kalifa všech pochyb vyléčí
a rozsoudí, kdo z pěvců největší.

- I přišel vskutku; jásnající dav
jej vedl v dešti květů do paláce,
a kynul kalif zástupu stu hlav,
25 by ztichnul, pak spor kmetu přednes' krátce
a kynul pěvcům, aby pěli znova.

- Vstal mudřec: „Ticho! Netřeba mi slova!
Ty, kalife, dřš, títo pěvci tři
že stejně krásně pějí bez rozdlu?
30 Dle toho, jakou cenu svému dílu
z nich každý příkládá, tvou řeším při:
Rci, kalife, co kdo chtěl za odměnu,
a posoudím hned jejich písně cenu!“

- Děl kalif: „První vyžádal si meč,
35 je spolu rek a rád se pouští v seč,
chtěl damascenku s drahokamů svitem,
by jako v písni vyhrál v boji lítém.“

— „Co druhý chtěl?“

- „Ten vyžádal si koně,
40 na kterém s vichry v závod v divém honě
by pouští lít' a slunce do svých dlaní
moh' chytit, když se ku západu skloní!“

— „A třetí přál si?“ mudřec ptal se. —

- „Chleba,
45 jen chleba, chleba nejvíc prý mu třeba;
o sirotky se po svém bratru stará,
pak o dva druhy neschopné již k práci:
těm dětem oslazuje dny jich jara,
těm starým blahé, zašlé časy vrací“ ...

- 50 „Dost,“ zvolal mudřec, z křesla vstávaje;
„zde největším je ze všech pěvec třetí;
ať letí sláva jeho do kraje,
buď živa ještě vnukům našich dětí!

On jistě srdce vložil v zpěv svůj vždycky;
 55 neb kdykoli pěl, myslil pod taji,
 co jeho děti doma dělají,
 co staří druzi — jeho zpěv byl lidský.
 Ti dva snad rovněž velcí mistři byli,
 však sobě hráli jen a sebe ctili;
 60 ten třetí jiným srdce v obět dal
 a proto největší je zpěvu král.“

Ztich' mudřec. Kalif v souhlas hlavou svědčí,
 lid jásá kol a pěvci blahořečí.

Jaroslav Vrehlický.

43. Meč a pluh.

1. Starý rytíř blízky smrti
 synu k sobě zavolal,
 aby žehnal skráně jejich,
 rodné statky své jim dal.
2. „Drahé děti! Brzy k sobě
 povolá mne mocný Bůh;
 hle, tam vizte dědictví své:
 ostrý meč a klidný pluh!
3. Tobě, synu starší, statný,
 meč ten budiž údělem;
 vládni hradem, chrabrosti pak
 zůstaň věrným přítelem!
4. A ty, synu mladší, tichý,
 vezmi v podíl tento pluh:
 v údolí tam v polích, chýších
 žehnej tobě dobrý Bůh!“
5. Starý otec umřel klidně
 a již vložen v země klín;
 k dědictví se svému vrátil
 s celým srdcem každý syn.
6. Na hradě tam starší vládne;
 zní již kolem chvalná řeč,
 nad něho že reka není,
 ni nad ostrý jeho meč.
7. V klidu však a ve tichosti,
 v smavém, slunném údolí
 bratr mladší s vesničany
 v tiché práci zápolí. —
8. Či však práce z obou bratří
 přetrvala dlouhý věk?
 Kterou mladší pluhem konal,
 vítězem-li zůstal rek?
9. Viz ty šedé zříceniny!
 Dřív tam sídlil mocný pán;
 meč tam někde v sklepeš leží
 tupý, rzi jsa rozežrán.
10. Avšak hleď tam do údolí,
 jak se v slunka záři stkví,
 jak se v šíř i v dálku vlní
 zlatých klasů bohatství!
11. Tiché, zbožné, svaté práci
 žehnal hojně dobrý Bůh — —
 posuď tam se v pilné ruce
 leskne starý klidný pluh!

Ant. Kosina.

44. Z e m ě.

1. Muž do továrny chodí po práci,
a žena doma, po dvoře i v poli
den jako den se v potu trmácí,
až ruce pálí, pukají a bolí.
2. Kravičku straku ráno podoji
a potom s dětmi na pole se vydá,
nejmladší v brázdě uspí, ukojí,
dvě starších pak to ubožátko hlídá.
3. A na kolenou sama po poli
v té hnědé hlíně hrabe, kopá, pleje,
pohlednout sotva že si dovoli
po dětech zpátky, co se s nimi děje.
4. A do práce se celá ponoří,
sluneční úpal mučí ji a dusí. — —
Z těch bylinek, jež tady živoří,
rodině celé chleba vyrůst musí!
5. Jak koroptev se v poli popelí
a zápasí tu s neustupnou hrudou. —
Však jestli pán Bůh dobrý nadělí,
před hladem v zimě děti jisty budou.
6. K té hnědé zemi hloub se nahýbá,
vždy soucitně se dotkne ji a jemně
a div to pole vskutku nelíbá, —
vždyť jejích je ten kousek tvrdé země!
7. Tři míry jenom, — pole hubené, —
však pro ni ubohou je celým světem,
a práce-li ji zmáhá, vzpomene:
„To patří nám, to patří našim dětem!“
8. Co krvavého potu vylito
na tyto brázdy, hnědé hrudy vědí.
Však na vlastním přec méně bolí to,
tu krev i s polem děti aspoň zdědí!
9. Vždyť jiní také tak se trmácí
a pro cizího, — hůře, nežli ona!
Jí dobře jest, — když zemře při práci,
na vlastní půdě — bohudíky — skoná!
10. Skřivánek zpívá nad ní ve výši,
s jásavým zpěvem v oblohu se ztrácí. —
Nezvedne hlavy žena, neslyší,
jí volá pole, vždy jí volá: „K práci!“

11. V poledne sotva děcko pochová
a mezi větší suchou kárku dělí
a v robotu se vrací poznova;
však ztracené té chvílky dlouho želí.
12. Když konečně se večer přiblíží,
s povzdechem domů děti vede zpátky;
však stokrát se ještě ohlíží.
Je tolik práce, a den je tak krátký!
13. V zapadlé vsi tam dole v údolí
pln děr a ran a stářím už se kloně
je domek jejich. — To však nebolí,
v tom chudém koutku dost je místa pro ně.
14. Když pomalu se večer sešeří,
u kamen z ticha kroužkem děti sedí,
tu vytratí se matka ze dveří,
až na silnici vyjde, do tmy hledí.
15. A z tmy se noří temné postavy,
z továrny na noc dělníci se vrací.
Jdou těžkým krokem. Cesta unaví,
když člověk zemdlen celodenní prací.
16. Pokryti prachem, bleďi umdlením
jdou porůznu a sotva pohnou rtoma,
ze starých dýmek pouští špavý dým
a duchem jistě už jsou napřed doma.
17. Zde sám a sám jde také její muž, —
hle, poznal jí a z daleka jí kyne.
Poskočí žena, dlaň mu tiskne už
a k boku se mu lichotivě vine.
18. A doma děti naň se zavěsí,
on s úsměvem se blažený k nim shýbá,
mazlíčka potom na klín vezme si
a krmí jej a do vlasů jej líbá.
19. Až do dna vždy se u nich dojídá —
a po večeři, když si manžel hoví,
o sterych věcech žena povídá.
On mlčí, dýmá, sotva slůvko poví.
20. V továrně vše je stejné beztoho,
ty stroje se tak jednotvárně točí,
a strhne-li to někdy někoho,
na jeho místo ihned druhý vkročí.

21. Však doma — ano! Jeník rozpusta
tvář poranil si (však se mu již hojí!)
a Anduličce zoubek vyrůstá,
a kravka stůně, jaksí málo dojí. — —
22. Je mnoho příhod stejně velikých,
o kterých jemu vypravovat musí,
a někdy při tom na rtech zahrá smích,
a zase jindy žal i slova dusí.
23. Však vypráví-li žena o poli,
kdy přestati má, nikdy ani neví.
Což pole, pole! Přijď tam kdykoli,
cos nového tam vždycky se ti zjeví!
24. Tam klíčí, vzhází, roste obilí
a vymetá a kvete, zvolna zraje. —
Dubnové mrazy řepu spálily,
a plevelem teď příliš dušena je.
25. Však to se zlepši. Trávu vypleje,
a deštík vlašný oživí vše znova. —
Tak od jara tu roste naděje —
i pod sněhem jí dobré pole chová.
26. Na jaro v zimě vzpomínají už
a na podzim a sklizeň myslí z jara.
Jen poslouchá a usmívá se muž;
vždyť také on se o své pole stará.
27. O svátcích, když mu práce dovolí, —
(továrna jestli chvilku odpočívá), —
tu vyjde k němu, hledí po poli,
na každý listek přátelsky se dívá.
28. A jest-li někdy třeba pomoci,
když dobrou ženu zmáhá namáhání,
sám na pole jde kopat za noci
a do továrny odtud za svítání.
29. A v pošmurných těch stěnách uvězněn,
kde pára syčí a kde hučí stroje,
na ticho polí myslí celý den. —
„Ach pole, pole! Zlaté pole moje!“ — —
30. Jedenkrát domů přišel mrzutý
v den sobotní — a mlčky za stůl sedne,
pokrmy před ním stojí netknuty
a na ženu a děti nepohlédne.

31. Mzdu vydělanou na stůl pohodí
a jednou rukou čelo podepírá.
„Nešťastný, kdo se chudým narodí!“
děl rozhněván, a pěst se maně svírá.
32. „He, co pán — boháč — platí za práci! —
Dnes, vidíš, opět menší mzdu nám dává.
Div člověk víru v Boha neztrácí, —
což pro chudého nikde není práva?
33. Však dovedem si sami pomoci,
bezpraví jednou obrátíme v ruby,
jsme lidé též a žádni otroci!“
a smál se divně, lál a skřípal zuby. — — —
34. A: „Nepracujuj!“ řekli dělníci.
Továrna ztichla, stroje zahálely.
Stál před továrnou zástup hlučící, —
dnes vyslechl tak mnohý výkřik smělý.
35. A v pokřiku to znělo divokém:
„Nač při vši práci máme mřítí hladý?
Hoď kladivem, kdo nejsi otrokem,
svět otevřen je a dost díla všady!
36. Tam na severu, v Němcích, jiná zem,
tam cení práci — a my dělat známe!
Dost zadarmo jsme dřeli. Odejdem
a za sebou tu bídu zanecháme!“
37. A smějí se: „Ba věru dobrý plán!
My uprchnem a bídu nechme doma!“ —
Jen jeden muž tu stojí zadunán
a poslouchá, však nehne ani rtoma.
38. Když ptali se ho: „Půjdeš s námi přec?
Jdem štěstí hledat!“ ani slova nedí.
„Na lepší práci jdeme do Němec!“ —
Jen hlavu sklonil a do země hledí.
39. „Snad budeš přece státi ve slovu?
vem ženu, děti a pojď s námi taky!“ —
Odešel z davu, kráčel k domovu,
na duši smutek a na čele mraky.
40. Za ruku ženu vzal, a na pole,
na svoje pole vyšli oba němi.
On bledý byl a roven mrtvole
a klonil se k té hnědé drahé zemi.
41. Na poli zraje zlaté obilí,
ty plné klasy vlní se a šumí.
Do očí jemu slzy vstoupily,
tvář zakryl si a marně povzdech tlumí.

42. Po cestě kolem jeho druzi jdou
vesele, volně, hledat jinde štěstí.
S uzlíkem v ruce, snítku za čapkou,
jen dýmku v ústech a hůl v drsné pěsti.
43. Nic nevíže jich. Svět jest otevřen.
„Pojď s námi, bratře!“ mnohý z nich mu kývá.
Co říci má jim? Usmívá se jen,
tím úsměvem svou velkou bolest skrývá.
44. Cos tlačilo jej. Stále níž a níž
se chýlil, klesal, padl posléz na zem
a dusila jej jakás hrozná tíž.
V zem prsty vryl a otřásl se mrazem.
45. A dobře cítil v okamžiku tom,
že jeho život kotví v této zemi
jak bylina, jak starý pevný strom.
K ní připoutaný kořeny je všemi.
46. A nelze vyrvat z půdy kořeny. —
„Pojď!“ volá soudruh, „budem jinde šťastni!“ —
„Však komu tady —“ dí on stísněný,
„nechatí měl bych svoje pole vlastní?“
47. „Vstaň! Otročit chceš tady ještě dál?
V cizině lépe! Prchnem bídě holé!“ —
Vstal, vykročil a zase němý stál, —
to v cestě leželo mu — jeho pole.
48. A volali naň: „Hleďte otroka!
Je zrádce bídný! Nedbá svého slova!“
On zařal zuby, vzdychl z hluboka
a na tu vyschlou hlínu padl znova.
49. A polbil ji s pláčem, — tvrdou zem.
Pak zarděl se a ohlédl se plaše.
„Prokletá země!“ vykřik'. — S úsměvem
mu řekla žena: „Ale přec je naše!“

Karel Leger.

45. Před hajnicí.

Měl hájovnu svou na samotě,
žil v dole, dál byl vrchů tůn,
kmen pohmoždil ho v bouřné slotě,
teď kmetovi byl otcem syn;
však teskno bylo hlavě staré,
vždy o něco se bál — až leh',
a svět když kráčel v stopy jaré,
tu nejvíc tajil se mu dech.

Z niv jaro dýše-li a laď,
svět celý mládne zas,
10 a tomu, jež má Pán Bůh rád,
vždy pošle něco v čas.

Vždy radost zjevila se v lici,
svit jara sňi kdy pokropil,
i dal se nésti před hajnici,
15 sám k chůzi neměl tolik sil:
„Ven, ven chci zase k svému buku,
již dávno po něm touží hled!“
A syn a snacha tuží ruku,
déd s vnoučkem na lávku si sed’.

20 „Tu posedíme sobě trošku,“
tak dědoušek, „vzduch vlah a čist;
leč sláb můj zrak. Nuž pověz, hošku,
již na buku-li pučí list?“
„Buk vyháni.“ — „A což pak jiva?“ —
25 „Je plna rozkypělých štav.“ —
„Však osyka?“ — „Ta stále zpívá,
že kočička má velký dav.“

„To slyším rád, můj zlatovlasý;
však jak pak dub?“ — „Ten ještě hol.“ —
30 „No, takové-li budou časy,
hned zpupenatí každý stvol.
A jak pak na Boubína skrání,
mluv, roztaven-li drahý kov,
a zpět-li přišly za svítání
35 zas vlaštovičky pod náš krov?“ —

„No, dědoušku, hor skráž se nítí —
však prostonal jste roku půl —
kam dohlédnu, je všude kvítí,
vrch vřesem bují, travou děl,
40 sbor pěnkay s buku na buk letí,
je smavý, modrooký den,
včel plno bzučí v kyprém snětí,
a klen je pyšně rozložen.“

„Však vlaštovičky, divno věru,
45 ty nejsou tady doposud,
snad příleťnou až v ranném šeru.“ —
„Snad, hochu, snad! Mne jímá trud.
Víš, loni nepřišly nám taky
v to prázdné hnízdo, tam v ten kout,
50 Bůh babičce tvé zavřel zraky
a mně rozkázal ulehnout.“

„To vždycky znamením mi platí —
jsem zkušěn toho drahně let —
že vlaštovky, když v dům se vrátí,
55 i štěstí přivádějí zpět.

Tak zase ne!“ — Děd hlavu kloní
a vzpírá třesoucí se páž,
slz přival z očí se mu roní,
ret šepce: „Bože, Otče náš!“

60 V tom slyš! Cos šumně vzduchem pílí —
a přímo, hájovny kde lem,
dvě vlaštoviček touže chvílí
niž s jemným klesá štěhotem;
aj hle, teď kolem domku krouží
65 a do vnitř, záprsně kde roh;
tu jako zděšen — hruď se ouží —
„Jsou tu! Jsou tu!“ si výská hoch.

„Kdo, co je tu?“ děd chvatem ptá se,
a stará pozvídá se hruď...

70 „Aj, naše vlaštovičky zase!“
„Že jsou? Bůh velebený buď!
Vždyť štěstí přišlo zpět mým dětem,
Pán slyšel mě, jsem žalu prost,
tak mílo s tím se loučit světem“ — —

75 a vzdech a usnul na věčnost.

Z niv jaro dýše-li a lad,
svět mláďne zas,
a tomu, ježž má Pán Bůh rád,
vždy pošle něco v čas.

(„Obrázky.“)

Adolf Heyduk.

(Povídka básnická.)

Povídka básnická od prosaické liší se toliko formou. Obě vypravují děje skutečné nebo smyšlené ze života jednotlivých lidí. Na rozdíl od povídek lidových, které vyjadřují smýšlení a citění lidu formou primitivní, zděděnou z dávných dob, jeví se zde smýšlení a citění básníka umělého se zřejmou snahou, vlastní stavy duševní vzbuditi ve čtenáři formou sice prostou, ale umělou.

Povídka básnická se dělí tak jako prosaická.

Povídka básnická veršovaným vypravováním děje líčí obraz života lidského, jak obráží se v mysli umělého básníka.

Drobné povídky byly pěstovány s velikou oblibou v západních literaturách ve středověku a podávaly věrný obraz života nejvíce po stránce směšné. Takového rázu byly starofrancouzské povídky veršo-

vané, nazvané fabliaux (fablió). K dokonalosti básnickou povídku středověkou přivedl přední humorista, anglický básník XIV. st. Chaucer (Čásr) („Canterburské povídky“).

Didaktickým účelům podřídil básnickou povídku něm. básník Gellert (XVIII. stol.). V tomto století vynikli v tom oboru Angličané Byron a Tennyson („Enoch Arden“), Američan Longfellow („Evangelina“), Němci Chamisso a Lenau, Polák Mickiewicz („Grażyna“ a j.) a Rus Puškin („Kavkazský plenník“ a j.).

U nás mimo jednotlivé básně některých básníků, jako Rubšovy „Berličky“, Nerudův „Kolovrátek“, povídku básnickou vzdělávali: Čech, Vrchlický, Quis, Stašek, zvláště pak Jakubec („Povídky z kraje“) a Leger („Pohádky z naší vesnice“ a „Drobné povídky a kresby“).

h) Básně dějpravné.

46. Z dob slávy řecké.

1. Již vzhůru vzneslo Hellénů se jméno,
to jméno rektů chrabrych, vítězných,
jež lidstvem bude věčně velebeno,
jsouc pevnější pomníků kamenných.
To jméno slavné věčně bude pláti,
jak svaté lásky skvělé znamení,
té lásky, jež vždy hotova je dáti
svou za vlast krev i život v nadšení.
2. Byl Xerxes král to, hordami jenž svými
to malé Řecko v plen a požeh dal;
však národ malý zpěvy nadšenými,
vítězem vyšed, náhle zajásal.
Ač v rumy klesly bohů chrámy svaté,
ač trosky kryjí zemi milenou,
však nekles' národ — z duše láskou vzňaté
ty chrámy k slávě zas se rozklenou.
3. Tam u Thermopyl Xerxes v marném vzteku
do boje žene bičem tlupy své;
však hrstka Řeků pevná v bitvy jeku
jak stoletý dub v noci bouřlivé —
jen zradou padli, zbraní zasypáni,
jak zákony jim vlasti kázaly,
a divé hordy přes ně za jásání
ve vlast se řeckou směle vedraly.

4. A vítěz zpítý v město slavné vchází,
by volný národ v okovy své jal;
již zhoubný požár v domy, chrámy hází
a pánem země již se chlubně zval;
na břehu moře zlatý stolec státi
a Xerxa krále ve vší slávě viz — —
však leskem jasným nepřestane pláti
vítězstvím Řeků slavná Salamis!
5. A Xerxes žalem roucho svoje trhá,
když spatří lodí útěk zoufalý,
sám v zmatku hrozném na útěk se vrhá,
komonstva tlupy za ním spěchaly —
a vítězové bohům díky vzdají,
a celou zemi jáсот proletí — —
Nepřítel v zemi! — avšak u Platají,
tam hvězda slávy vzplála po třetí!
6. Aj, oltář bohům zbudován tu stojí,
a oběť hojnou na něm zřítí již,
a k díkům hlasným všecek lid se strojí,
zpěv vítězný se opět vznese výš —
však ohně není posvátného tady,
jímž oběť bohům by se vznítíla;
bylť cizák krutý znečistil je všady,
kam noha jeho drze vkročila.
7. V tom občan starý do popředí kročí,
nadšení svaté z oka plápolá,
k oltářím svojích pozvídáje oči,
tu ke krajanům hlasně provolá:
„Já do Delf svatých, bratří, nyní spěji,
kde noha cizí nikdy nestála,
by oběť bohů, již nám vezdy přejí,
v blahostném lesku brzo zaplála!“ —
8. A žehnán všemi na cestu se dává,
již ve svatyni s úctou vstupuje,
kde oheň svatý pláti neustává;
již běře jej a nazpět putuje —
již hrubě rychle, úprkem se žene;
neb dalek velmi tužeb jeho cíl.
On nedbá tváři horkem rozpálené;
nadšení svaté pramenem mu sil.

9. Ač noha slábne, dech se jemu krátí,
však dále, dále letmo kvapí v před,
by mohl bratřím oheň odevzdati;
tou tužbou plane všecek jeho hled.
Však tam už Plataj budovy se skvějí;
již zanik' slední slunka paprsek,
červánky kolem rudou záři lejí,
stáří se v zlato celý okrsek.

10. Muž vysilený na náměstí klesá,
jen oheň čistý svým podává
a v duši radostí on svatou plesá,
ač srdce jeho tlouci přestává.
Již obět svatá v záři plane jasné,
kouř k nebesům se vzhůru ubírá —
však oko muže v pohledu tom hasne,
on s díky na rtech klesá — umírá.

(„Z dob slávy řecké.“)

Ant. Kosina.

47. Spartakus.

1. Řím oddych' sobě z bloubí. — Otroků
již vzpoura zlomena mocí,
lstí, svárem, řadou dlouhých útoků
a bojem ve dne i v noci.
2. Na cestách všech jen krev a krev,
i slunce v krvi se ztrácí,
zní mroucích ston a poraněných řev;
dnes vojsko těžkou má práci.
3. Šest tisíc křížů musí řadou stát,
ke Kapni kde cesta,
čiš ověčenou by moh' pozvedat
dnes vítěz zpuštěného města.
4. Šest tisíc křížů v tmavé nebe ční,
šest tisíc mrtvol s nich visí,
a z měst jak orgie divoké zní
a v stony mroucích se mísí.
5. V tom Krassus rázem dělil fora dav,
svým hlasem přehlušil vřavu:
„Kde Spartakus jest? Tisíc jiných hlav
rád za jeho dám hlavu!“

6. „Jest mrtev,“ dí otrok; „v zápasu vir
s odvahou, sílu jež budí,
se vrhnul první, pravý bohatýr, —
kdes leží s proklanou hrudí.“
7. „Sem s mrtvolou!“ hřmí Krassus. „První všech
ta na kříž budiž vbita!“
A nastal v davu shon a ruch a spěch,
a smečka otroků hbitá
8. již vleče zahalené v krev a prach
Spartaka mohutné tělo,
na první kříž s ním sterých paží vzmach . . .
však třikrát dolů jim sjelo.
9. A provazy jej spjali, řetězy
a hlavu na dřevo vbili
a potom, jak se sluší vítězi,
ve tvář mu plili a pili.
10. Číš zněla v orgie hlahol a smích
k oslavě panského Říma,
jenž zrušil otrokův odboj a pych.
Tvář reka tiše dřímá.
11. Je psán v ní hluboký, vítězný klid;
jen v oku otázka klíčí:
Ó lidstvo, nežli vzplá jitra ti svit,
co křížů ještě se vztyčí?

Jarosl. Vrchlický.

48. Čechové u moře Baltického.

1. Již kvetou růže z mráček libých zoře,
jež východ klade jitra na oltář,
a z hladiny vln Baltického moře
již oko světa zdvíhá svatou zář;
zrcadlo vln přijímá teď v pokoře
do lůna svého slunce blahou tvář —
v modrosti jasné zlatý blesk se koupá,
větérek tichý jen vlnami houpá.
2. S tichostí světí moře na pokraji
velebné koule v nebe stoupení;
to zvěstující, vlny pospíchají
ku břehům, kde jak snůh se rozpění.
Již blesky jitra na pahorku hrají,
jenž povelně tu nad pomořím ční;
nad vlnami a lesy ticho pluje,
jen ranní ptáče slunce oznamuje.

3. Tu náhle zavzní ryk a rohů hluky,
tu zarachotí bubnů divý třesk:
ke chlumu vyjíždějí četné pluky,
sluneční prchá ode štítů blesk,
a třikrát rozbouřivše chrabré zvuky,
vítají plesem moře slavný lesk. —
A ticho opět panuje nad strání,
skřivánek jen píseňku svou vyzvání.
4. V podivu kvapném statní rytířové
na vrchu zastavili oří skok;
tam cizích krajů váleční synové
obzírají rozlehlý moře tok;
oslavy jim se vyjevili snové,
jim v lících rdí se hrdé slzy mok —
v korouhve české mořské větry dují,
Lva slavošumné vlny pozdravují.
5. Hle, ten, jenž vedl voj v severní seče,
teď vroucně k zemi na kolena kles',
a vůkol hávy, štítové a meče
klekajících zařinčí v luh i les;
tu pluk surových bojovníků kleče
k jasnému nebi vřelé díky vznes',
a zpěv, jenž v milované vlasti znívá,
nad vlnou mořskou sbor pobožně zpívá:
6. „Svatý Václave, vévodo České země!“ —
Tak v dálky mořské zpěv ten zazvučel,
pod železem budící city jemné,
a milou vlast všem srdcím připomněl;
a hle, když žehnal zpěv předrahé plémě,
a blaženost budoucích vnuků pěl:
tu níže hlavy k zemi se sklonyly,
a slzy hojné z očí se ronily.
7. Dokonán zpěv, a vůkol Čechů krále
se rozestoupí reků valný řad —
tu Otakar, vyzdvihnuv k nebi hrále,
je v horu bod, oslavy duchem jat.
„Hle,“ zvolá, „na pomořské této skále
má město stát a nad ním králův hrad;
ten budoucím ať časům známost dává,
kam Čechy nesla mužnost — vira — sláva!“

49. Mikuláš Zrinský.

1. Po šesté v útok hřmí a bouří děla,
po šesté Turkům zkrvácena čela,
a pomstou šílí krutý Soliman.
„Ó hnízdo klaté — při sám prorok — Allah!
ať křepký jančar v nový útok cválá;
dnes musím v Siget vejít jako pán!“
2. Jak anděl smrti na bělostném oři —
s krunýřem přilba zlatem plá a hoří —
a první v seči Zrinský Mikuláš.
Kam mečem mávne, stele k smrti;
kam kouli pošle, lebku drtí,
„Jen mužně, děti, s námi Bůh jest náš!“
3. Ó, divy čini pušky bojovníků!
A handžar rube, dělá hřmí a v ryku
zas Turek prochá s hlavou krvavou . . .
A když noc vzešla s lunou snící,
hrad zřela jen na skále tmící;
neb Siget ladný zrudl záplavou. >
4. I halí luna mrakem tvář svou v žalu.
Na hradě Zrinský ve prostranném sálu
se svými na smrt věrnost přísáhnul.
„Potrava došla, není spásy více;
a milost žádat? — čeká šibenice,
neb připravuje moslem ostrý ktl.“
5. „V smrt s tebou jdeme!“ řekla hrstka v sboru,
„naposled zítra pozdravíme zoru:
jak ke slávě, tak vůdcem k smrti buď!“
A ruce tisklí. Ohoť v tom vešla mladá
a malý syn, kol šíje ruce skládá —
„My s tebou zemřem!“ k hrudi tiskne hrud' . . .
6. I líbá synka, s očí slzy kanou:
„Buď s Bohem, drahý! Tamo na shledanou!“
a k nebi vyslal vroucí, mužný hled.
Pak velel chrabře k poslednímu boji
a opásán již bohatýrskou zbrojí,
vycházel k bráně Zrinský naposled.
7. V tom stanul. — „Nikdy této svaté země
se nesmí dotknout nevěřící plémě!
Zásoby prachu sneste v rodný dům!“ —
Do kofán brána, Turci po nádvoří,
vítězné „Allah“, řev, hrad blískem hoří
a hromem letí k jitřním oblakům . . .

(Báseň dějepravná.)

Má-li povídka básnická za podklad skutečnou událost historickou, nazývá se báseň dějepravná.

Již záhy ve středověku potulní pěvci přinášeli do hradů zprávy o významných událostech historických v umělé formě básnické. Tyto básně dějepravné zůstaly v oblibě jak na západě tak u nás (na př. píseň o bitvě Kreščacké, o smrti Viléma Zajíce z Valdeka (ze XIV. st. a j.) Byly to veršované noviny. Konečně i kroniky zcela nepoeticky veršem byly skládány. (Kronika Dalimilova z poč. XIV. st.)

Novodobé básně dějepravné mají za účel, vypravováním zajímavého děje vylíčiti určitou dobu a zároveň působiti v cit, pročež často užívají formy zpěvné.

Báseň dějepravná vypravováním zajímavé události historické podává v úpravě básnické vylíčení určité doby.

V nové literatuře české zvláště Vocel básnicky vylíčil dobu Přemyslovců v „Přemyslovcích“ a století XIV. a XV. až po záhuby posledních Táboritů po bitvě u Lipan v „Meči a Kalichu“. Obě sbírky skládají se ze samostatných básní, spojených jen volně hlavní ideou, jsou to cykly.

Pro školní mládež skládali básně dějepravné Jan Nečas, Ant. Kosina a j.

i) I d y l l y.

50. R ú t.

- V dnech vlády soudců nastal v zemi hlad,
i vyšel z Betlehema Júdského
muž, usadit se v kraji Moábském,
on, žena jeho a dva synové.
- 5 Muž Elímélek slul, choť Noěmi,
dvou synů jména Machlón s Kiljónem,
Efratští byli z Júdska, z Betléma.
A všedše v Moábský kraj, zbyli tam.
A zemřel Elímélek, Noěmin muž,
- 10 i zbyla ona a dva synové.
Ti vzali sobě ženy moábské,
jich jména jedné Orpá, druhé Rút.
Tak bydlili tam deset asi let.
A zemřeli též Machlón s Kiljónem —
- 15 po muži, synech žena zůstala.
I zvedla se a její nevěsty
a vracela se od moábských niv;
neb uslyšela v kraji Moábském,
že rozpomněl se Jahve na svůj lid.

20 by dal jim chléb. I vyšla ze sídla,
v němž bydlila, s ní obě nevěsty,
šly cestou navrátit se v Júdskou zem.
A děla Noěmi k svým nevěstám:
„Vy jděte, vraťte každá do domu
25 se matky své; Bůh budiž milostiv
vám, jak i vy jste byly k mrtvým těm
a ke mně; Bůh dejž klidu dojítí
vám jedné každé v domě mužově,“
a políbila jich; tu ony svůj
30 hlas pozdvihše, se daly do pláče
a pravily jí: „S tebou vrátíme
se k lidu tvému“. Řekla Noěmi:
„Jen vraťte se, mé dcery; proč byste
šly se mnou, dcery mé?
35 Mně pro vás bolestno jest velice,
že vyšla na mne ruka Jahvova.“
Tu ony hlasu svého pozdvihly
a na novo se daly do pláče.
Pak políbila Orpá švakruši
40 a šla; leč Rút se přidržela jí.
I děla Noěmi- „Hle, švakrová
tvá vrací k lidu se a bohům svým,
nuž, vrať se ty též za svou švakrovou!“
A odvětila Rút: „Ty nenut mne,
45 bych opustila tě a vrátila
se od následování tebe; neb
kam půjdeš ty, tam půjdu také já,
a kde ty spočíneš, já spočinu.
Lid tvůj lid můj, a Bůh tvůj Bůh i můj;
50 kde zemřeš ty, tam zemru také já,
a budu pohřbena tam. Jehová
tak učiní nyní mně i nadále;
neb smrt jen odloučí mne od tebe.
A viděla, že odhodlána jest
55 s ní jít, i přestala jí domlouvati.
Šly obě pak, až vešly v Betlehem.
A stalo se, až vešly v Betlehem,
že celé město bylo na nohou
jen nad nimi, a ženy pravily:
60 „Je tohle Noěmi?“ I pravila
jim: „Nenazývejte mne Noěmi,
mne Marou zvěte; nebo hořkosti
dal zakusit mi Mocný přehojně.“ —
Tak vrátila se Noěmi a s ní
65 Rút moábijská, její nevěsta,

z niv moábských zpět navrátivši se.
A vešly do Betlehema v čas, kdy
se počínaly tam žně ječmenné.

A měla příbuzného Noěmi
70 se strany muže svého, člověk byl
to zámožný, Elímélekova
člen rodu, Bóaz zval se jménem svým.
I děla moábská Rút k Noěmi:
„Což, abych na pole jdouc sbírala
75 tam klasy za tím, v jehož očích snad
bych milost nalezla?“ a Noěmi
jí odvětila: „Jdi jen, dcero má!“
I šla a všedši jala na poli
se sbírat za ženci. A náhoda
80 se stala. Ten kus pole Bóaze
byl z Elímélekovy rodiny.
A ejhle, Bóaz přišel z Betléma
a pravil k žencům: „S vámi Jehová!“
A odpověděli mu: „Požehnej
85 ti Jehová!“ Pak mládci Bóaz děl,
jenž nad ženci byl určen dozorcem:
„Či pak je tato dívka?“ Odvětil
ten, nad ženci jenž určen dozorcem
byl, mladík pravě: „Dívka moábská
90 je to, jež s Noěmi se vrátila
z niv moábských. I pravila: Zda smím
si sbírat zde? Budu shledávat
si klasy do svazečků za ženci.
A všedši, vytrvala od rána
95 zde do nynějška, doma malinko
jen prodlevši.“ I pravil Bóaz k Rút:
„Zda neslyšelas, dcero moje? Ať
mi nejdeš sbírat jinam na pole
a ani odsud neodejdeš mi,
100 než tak se přidržíš mých služebných.
Své oči na poli, jež budou žnout,
ty kráčet budeš za nimi. Či snad
jsem nerozkázal služebným svým, by
se netkli tebe? Budeš žízeň mít,
105 i půjdeš k nádobám a budeš pít
tam, odkud čerpají mí sluhové.“
I padla na svou tvář a sklonila
se k zemi mluvíc k němu: „Jak to, že
jsem milost nalezla já v očích tvých,
110 bys na mne zření měl, ač cizinku?“
A odpověděl Bóaz a děl jí:

„Mně zvěstí zvěstováno všecko, co
jsi učinila pro svou švegruši
po smrti svého muže: kterak vše
115 jsi opustila, otce, matku svou
i zemi narození svého a
šla k lidu, jehož nepoznalas prv,
než včera nebo předevčirem snad.
Jehová odměň plně skutky tvé,
120 a plné mzdy kéž se ti dostane
Jehovou, Bohem Israellovým,
pod jehož křídla vešlas, ochrany
si hledajíc.“ A pravila Rút: „Aj,
já nalezla jsem milost v očích tvých,
125 můj pane! Naše mnou jsi slítoval
se a k své služebnici promluvil
jsi od srdce, ač nerovná se já
z tvých služek jedné.“ Pravil Bóaz k ní:
„V čas jídla přiblíž se sem, budeš jíst
130 zde z pokrmu a v octě namáčet
si sousto své.“ I posadila se
po boku žencův, a on svázal jí
v trs klasy pražené, a pojedla
a nasyčena ještě nechala.
135 Pak zvedla se, by klasy sbírala.
A rozkaz dal Bóz služebníkům svým
řka: „Bude sbírat mezi snopy též;
vy neublížte jí, spíš sami klas
jí vytahujte ze snopův, ať si
140 její sbírá, vy pak na ni nekřičte!“
A sbírala až do večera tak
na poli, vytloukla pak sebrané,
a byla to as mírka ječmene.
I vzala to a ubírala se
145 s tím do města. A zřela švegruše,
co sebrala a vyšla ven k ní, Rút
pak dala z jídla jí, co nechala
se nasytivši. Tehdy pravila
jí její švegruše: „Kde sbírala
150 jsi dnes neb u koho jsi dělala?
Buď požehnán ten, který postaral
se o tebe!“ I sdělila pak Rút
své švegruši, u koho dělala,
a řekla: „Jméno muže, u něhož
155 jsem dělala dnes, Bóz je.“ Pravila
Noemi nevěstě své: „Požehnán
buď Jehovou on, který přizní svou
nespustil živých se ni zemřelých!“

- Pak řekla Noëmi jí: „Příbuzný
 160 náš je ten muž a z našich góelů.“ *)
 A pravila Rút moabijská: „Těž
 mi řekl: Přidržuj se ke slulám
 mým, dokud neukončí veškeru
 žeň, kterou mám.“ I řekla Noëmi
 165 Rút, svoji nevěstě: Je dobře tak,
 má dcero, že lze s jeho služkami
 ti vycházet a nejsi ústrkům
 v šanc vydána na poli jiného.“
 Tak přidržela tedy služek se
 170 Rút Bóazových, aby sbírala
 klas, dokud nebyly by u konce
 žně ječmenné a též žně. pšeničné.
 A bydlela Rút u své švegruše.

(Kniha Rút, kap. I. a II.)

Podle překladu Rud. Dvořáka.

51. Stará idylla.

1. Tvář vždycky hladkou měl a vlasy bílé.
 vždy okuláry stejné, kostěné.
 Když odpolední pokročila chvíle
 a děti — proudy vody spuštěné —
 zanikly v kapkách po okolí blízkém,
 byl všecek blažen, že zas jednou svým,
 a v jizbě prosté při okénku nízkém
 psal shrben noty pérem brkovým.
2. Pak černý stín se mihl při okénku,
 postava vážná s vlasy jako sníh.
 „Což, Karle, půjdem?“ ozvala se venku.
 „Hned, Důstojnosti!“ — Starcům na očích
 vzplál úsměv štěstí, vzali po šnupečku.
 „Nuž, pojďme!“ — Vyšli. A po zvyku svém
 je provázela zraky ke kopečku
 stařenka v bílém čepci krajkovém.
3. Hned hovor proudem rozvlnil se čilý:
 tu o počasí, zdraví, úrodě,
 ty časy dávné jak přec lepší byly,
 a teď jak všecko vrakem na vodě.
 I polemiky v hovoru se dbalo,
 však nevzplanula při ní hněvem líc;
 děl jeden: „To se před pňl věkem stalo!“
 a druhý: „Tomu jistě o rok víc!“

*) Góel asi tolik jako svat.

4. Pak na návrší na lavičku sedli,
druh ptal se druhá: „Nu, jakž — unaven?“ —
a čekali, až starou poštu shlédli,
jak drkotala tudy den co den.
Ta archa! Někdy pobouřila oba;
bylť to jich k světu můstek jediný!
Když zpozдила se — jaká dlouhá doba, —
vzruch, o čtvrt dřív když přišla hodiny.
5. Tak bez odchylky ve přátelské shodě
stařečkům v horách plynul po dni den:
řeč o počasí, zdraví, o úrodě,
spor, pošta, dotaz, jak kdo unaven.
Jim na rtech stejný sídlil úsměv vřdycky,
jich mysl — jak ten hořký květů pel,
jak ten náš dávný život idyllický,
jenž Bůh ví kam teď od nás odletěl!

Vojt. Pakosta.

52. Jesličky mé báby.

1. V pozadí město východních zříš tvarů,
toť baňatých a štíhlých věží směs,
žhnou střechy v zlatém a stříbrném žáru,
pod nimi obloukův a štítů les;
do brány vjíždí zástup dromedarů,
za stádem mezků věrný běží pes,
a jezdců tłum ve fantastickém kroji
s pestrými turbany se kolem rojí.
2. Od města příkrý svah se dolů sklání:
to skály jsou, tak divně hrbaté,
jich tesy v rudém hoří mihotání,
a stezky v nich se vinou klikaté;
po různu palma, svah kde schýlen v pláni,
stře vějiře své, plody bohaté,
zdroj zurčí přes zvětralá skaliska,
o které na perly se roztříská.
3. Tam pastevců se stáda rozkládají,
koz hbitých, ovec tučných v travě svěží,
nechť s modré výše zlaté hvězdy plají,
pastýři klidně ve skupinách leží;
ti jedí chléb svůj, ti na šalmaj hrají,
kluk bosonohý ku prameni běží,
kam zaběhla mu koza zvědavá —
v tom noci temnou šlehne záplava.

4. A roste v zář a nebe objímá,
a hvězdy, nebes jiskry, před ní hlednou;
jat děsem každý jest, kdo nedřímá,
jak na povel se hlavy všechněch zvednou,
i družný oslík stříhá ušima.
Hle, jasů toho vlnou nepřehlednou
se sklání s nebe křídlatý sem zjev,
ba zástup zjevů; s rtů jim zvoní zpěv:
5. „Již narodil se Ježíš; vzhůru, spáči!
Buď na výsostech věčná chvála Bohu!
Má vesel být, kdo v starostech tu kráčí,
a volný ten, kdo v poutech vleče nohu;
má po rúčích jít, kdo jde po bodláčí!
Což nevěříte? Hledte na oblohu!
Jen vizte, svět jak plní štěstím, klidem,
jenž snáší se v hrud' dobré vůle lidem.
6. Nuž vzhůru, vzhůru! Přijdou doby zlaté,
ráj ztracený se člověčenstvu vrátí;
vy šťastní, vy jej první uhlídáte,
ó spějte v Betlém; spěch vám cestu zkrátí;
tam v chlévě dětátko vy uzřít máte,
spí s usmíváním v klíně šťastné máti,
bdí Josef nad ním, a v sen jemu zticha
vůl s oslem do chudobných jeslí dýchá.“
7. A dole pastýři se chutě ženou,
ten beránka, ten s ovocem koš nese,
ten tučným sýrem torbu naplněnou,
hle, starci jak se bílá brada třese
tím pospěchem; tam muž a hoch tam s ženou,
kdo zdrav, kdo sotva o berličkách hne se,
vše s dary chvátá chutě ku Betlému.
kde starý chlév se tmí ve skalin lemu.
8. Tot' jesličky jsou v hlavních obrysech,
jak rokem každým v jizbě báby mojí
se podél čtyř zdi táhly; svěží mech
kol vroubil je, výš čerstvý věnec chvojí,
a pryskyřice a jehličí dech
táh' s vůní kadidla kol po pokoji,
a v předvečer když rozžehly se svíce,
kdo na světě moh' šťastnější být více?

9. Již měsíc napřed jaké těšení
a práce! Tu se domy lepívaly,
pak u stropu se sbilo lešení,
naň připjaly se blyskotavé skály,
a každým rokem rostlo nadšení;
vždy nové divy před dítětem stály:
tu mlýn, jenž pískem běžel, došky krytou
tam chatrě viděli jste s eremitou.
10. Pak řemesníci přišli, a též divni
vojíni národů všech ze bran jeli.
Ach, upomínko, prstem svým jen kývni,
ať vidím zas ten luzný obraz celý!
Ty pestré postavy, tak primitivní,
tu do práce, tu do boje zas spěli;
jak zatáhlo se tenkou nití,
tu kovář bušil, tam švec začal šíti.
11. A o štědrý den teprv nastal ples,
kdy čekali jsme na půlnoční spolu,
pod sněhu loktuškou co spala ves
a chrámu okna žehla ve plápolu,
kdy venku ozvala se písní směs
a padla s plesem zvonů do hlaholu,
jenž zasněženou dálkou letěl k polím
přes pusté zahrady a k lesům holým.
12. Ó tichá visko, spící v hustém sněhu,
tys jak tak ta pochovaná báje mládí;
ó dětství, dýchej celou svoji něhu
mi do strun duše, jež se k písni ladí,
při vánočního stromku slavném žehu
ať necítím čas, divě kol jenž pádí,
ať štěstí mládí zřím zas v dětech svých
a slyším saní cinkot, zpěv a smích.

Jaroslav Vrchlický.

(Idylla.)

Prostý děj, vyplývající ze správného smýšlení, se zakoučením šťastným je děj idyllický. Vylučuje veliké činy i hluboké myšlenky a proto jest možný pouze v neporušené přirozenosti nejprostších stavů, jako rybářů, pastýřův a venkovanů vůbec, u jiných stavů jen, když jednají s nelíčenou přirozeností. Idyllický děj může býti částí delší epické básně, nebo může sám tvořiti samostatný celek, a v tomto smyslu míní se idylla (selanka) jakožto básnický útvar epický.

Idylla jest povídka, jejíž děj vyplývá z prosté, neporušené přirozenosti lidské, se zakončením šťastným.

Idyllickou skladbu nacházíme již v Písmě sv. (v knize Rút) a idyllická místa v básních Homérových. Jakožto samostatný útvar básnictví epického vznikla idylla, když lidé, uchýlivše se pokročilou vzdělaností od prostého života, zatoužili opět po původní neporušené přirozenosti. Původcem idylly jest Řek Theokrit (III. st. př. Kr.), u Římanů napodobil jej Vergilius (I. st. př. Kr.). Idylla klassická má vnější formu básnickou, a jednající osoby jsou pastýři, rybáři a prostí vesničané.

Idyllu novodobou počal první pěstovati Švýcar Gessner (XVIII. st.), jehož antikující idylly prosaické veliké obliby došly u nás na počátku tohoto století. Po něm jiní, napodobující toliko formu klassickou, podávali více nebo méně věrné obrázky života skutečného: u Němců Voss a Goethe (Hermann a Dorota), u nás Slovák Jan Hollý, Vinařický, Čech (Václav Živsa) a j. Jinak idylla novověká jest povídka básnická neb prosaická, kratší neb delší, která vybírá děj z prostého života venkovského neb zátíší městského, na př. Vít. Hálka „Děvče z Tater“, Ad. Heyduka „Oldřich a Božena“, Sv. Čecha „Ve stínu lípy“, Bož. Vítkové-Kunětické „Čtyři idyllky“.

Viz též Čit. pro šk. měšť. I. 85. „Zdravas“, 115. „Vesnická stařenka“, 118. „Dědeček a babička“; II. 47. „U okna“, 101. „Sváteční odpočinek“; III. 51. „Při bibli“, 194. „Ve stínu lípy“.

(Básnictví epické vůbec.)

Báje, pohádka, pověst, legenda, báje zvířecká, povídka, báseň dějepavná, idylla jsou jednoduché útvary básnictví epického. Některé z nich jsou plody epiky lidové, jiné jsou výtvoři tvůrčí obrazivosti básníka umělého. Báje, pohádka a báje zvířecká jsou nejstarší druhy epiky vůbec.

Básnictví epické má za předmět události, vůbec jednání, které vypravuje. Forma epická jest vyprávěcí.

Osoby jednající jsou buď lidé nebo bytosti za osoby pokládáné.

Řeč epické básně je buď vázaná nebo nevázaná (prosa).

Bajky, paraboly, allégorie.

53. Zajíc a lev.

Byl jednou lev v krajině, která byla velmi úrodná a měla prameny vod čistých i zdravých. Proto tam přebývalo mimo něho velké množství zvířat jiných, a nechybělo nic k jejich blaženosti úplné, než tichá a bezpečná mysl; měli co jísti a píti a společnost veselou; ale lev, lev na blízku! Jeho jícen živý je hrob; zařval-li, jakoby uťal přestaly radovánky, zasmušili se všichni obyvatelé a sklopenýma očima, ohonem spuštěným a temným hlasem pozdravovali se: „Pamatuj na smrt!“ V každé číši míti přimíchanou kapku žluči, to uhoří život celý. Přemýšleli tedy o pomoci, ale nevymyslili ničeho, až konečně můj praděd jim poradil na obecném sněmě takto:

„Shromáždění občané! Stále nám všem, vždy a všady kalí nejistota života všelikou radost. Zdaž by nebylo lépe, aby denně jen jeden nosil smutek, ani by se zatím druzí bezpečně mohli vespolek radovati? Jeden i více nás bývá požíráno, ale ve strachu jsme všickni. Což, abychom učinili smlouvu se lvem, aby ráčil požíratí nás podle určitého pořadu, aby se to aspoň dělo dle práva a úmluvy? Každý týden budiž losováno, kdo má míti čest, býti pohřbenu v žaludku královském; takto aspoň od týdne k týdnu budeme ostatní žíti v bezpečnosti, a jen v sobotu, když se bude losovati, podstoupíme úzkosti smrtelné, avšak ne bez naděje.“

Moudrou zdála se všem rada tato, pročež ihned napsali a předložili smlouvu králi.

Ten vrtěl nad ní hlavou, mumlal cosi o zradě země, o rušení starého práva, o nevděčnosti poddaných a velebně klátil ohonem; ale když viděl, že jsou všechna zvířata podepsána, od slona až do myšky, tu z jistých důvodů přivolil a ustanovil výběrčí své i ředitele losování sám jmenoval. Tito arci, že záviseli na králi, hleděli pod rukou losy osudné podle žádosti královny spravovati a při tom ne-

zapomínali také na sebe. Zvířata viděla, že psaná smlouva málo jim prospěla, a proto jevila se potajmu veliká nespokojenost mezi nimi.

35

Jednoho dne měl býti odveden na snídání jistý zajíc; ten však náležel též mezi nespokojence a přemýšlel, kterak by mohli ujíti hladové vládě lva mocného.

A proto řekl k těm, jižto jej doprovázeli k stanu královskému: „Učinite-li po vůli mé, podaří se mi snad osvoboditi vás všechny.“

40

„Jak že bys, zajíčku ubohý, chtěl osvoboditi nás a protiviti se lvu?“ tázali se průvodčí.

On jim pak tajně řekl, co zamýšlí, a oni na to odpověděli: „Bodež by se tak stalo!“ i odešli od něho.

45

Zajíc hověl si a otálel, jda ke dvoru královskému, i myslil si: „Byl bych ochotný, kdybych měl naději, že uchovám sobě života; ale nač bych byl ještě spěšně úslužný ke lvu, když jdu na smrt?“ Přišel ke dvoru mnohem později, než byl ustanovený čas snídání; pročež obořili se naň služebníci a dvořané pravice: „Na tebe, bidáku, má ještě čekati lev? — Tak to nemůže zůstat; musí se učiniti náprava, aby byl konec nedbalosti vaší.“

50

Lev sám nevrlý hladem ptal se přísně: „Odkud přicházíš tak pozdě?“

55

Odpověděl pokorně zajíc: „Vedl jsem zajíce, který byl určen pro dnešní den, ale setkal se s námi lev jiný a vzal mi onoho pro vás ustanoveného. Činil jsem mu proto výčitky, a on pravil, že jemu patří tato krajina, jakož i všechna zvířata v ní přebývající. Podotkl jsem dále, že je ten zajíc pro snídání královskou, ježto jej zvířata zdejší posílají; ale on se mi vysmál velice posměšně. Já rychle uskočil a bloudil jsem strachem; pročež odpustte, že přicházím tak pozdě.“

60

Lev řekl: „Pojď se mnou a ukaž mi, kdes viděl toho lva, jenž se opovážil přivlastniti sobě práva královská; já jej náležitě potrestám.“

65

Zajíc pak vedl lva před hlubokou studni řka: „Sem pohlédněte, uvidíte toho lva.“

Lev nahlídnuv do studně, uviděl lva a pln zlosti vrhnul se na domnělého odbojníka — a žblunk! zavřela se nad ním voda, i utopil se lev udatný a slavný lsti špatného a bojácného zajíce, jenž stal se osvoboditelem zvířectva celého. Proto se pravi:

Zlostí tak se rozum kalí,
že lva přelstí zajíc malý.

Z Bidpaje.

54. Kohout a perla.

Hrabaje se ve hnoji a hledaje si potravu, kohout spatřil perlu ležeti na neslušném místě. K ní řekl takto: „Ó předrahá věci, jak tak hanebně ležíš ve hnoji! Kdyby tě našel klenotník, jak přeradostně by tě pochytil a ku předešlé kráse a vzácnosti přivedl. Ale já naleznuv tě ležící na tak mrzkém místě, raději bych našel byl něco jiného, čímž bych se mohl poživiti; neboť ani já tobě, ani ty mně se nehodíš.“

Podle Aesopa Václ. M. Kramerius.

55. Kavka a krkavci.

Kavka, velikostí nad ostatní kavky vynikající, pohrdši svými soukmenovci, ke krkavcům se přibrala a s těmi žádala společného živobyti. Oni pak, neznajíce její podoby ani hlasu, klovajíce ji vypudili. Tož ona, jsouc od nich odehnána, přišla opět ke kavkám. Ale ty, rozmrzelé nad hrdostí tou, nepřijaly jí; a tak se jí přihodilo, že byla zbavena obcování s obojími.

Tak i z lidí, kteří své vlasti opouštějí a cizí zemi pokládají za přednější, mezi těmi nemají vážnosti, i od svých občanů jsou odháněni.

Z Aesopa Fr. Lepař.

56. Liška a hrozen.

Liška majíc hlad, jakmile uhlídala hrozny, visící na jakési révě vysoké, usmyslila si jich se domoci, a nemohla; tož odcházejíc si řekla: „Kyselky ještě jsou!“

Tak i z lidí někteří, nemohouce věci dojíti pro slabost, na doby vinu strkají.

Z Aesopa Fr. Lepař.

57. Pes, nesoucí maso přes řeku.

Právem tratí vlastní, kdokoli po cizím baží.
Tichou řekou, aj, pes plovaje kus masa nese.
V hladině zrcadlové vidí svou podobu,
a jiný jinou kořist že nese, za to tak maje,
chce vyrvati mu ji. Než lakotnost ošizená
i ten, v zubech co měla, do vody pustí pokrm,
a tak, po čem bažila, nemohla dostati.

Z Phaedra přel. Jos. Chmela.

58. Zajíc a žáby.

Zajíc bázlivec když zplašen byl,
v husté křoví pod mezí se skryl,
potom běžel, jako by byl hnán;
byl to prazbabělý tatrman. —
5 Povříšlo a hrnek obilný,
starý klobouk na tyči jej lekal,
myslil, že to hajný, jenž naň čekal,
nebo polesného lačné feny,
ba i strašák, z kapusty jež trčil,
10 polekal ho, že se chvěl a krčil.

Těžce vzdýchal skrytý na svém loži,
od honu a strachu všecek ztrápen;
bál se chuďas, aby nebyl lapen.
„Ach, já nejbídnejší tvor jsem boží,
15 nemám pranejmenší srdnatosti,
strachem nemohu být ani syt,
ba ani se nesmím pobavit
ani pohodlně vyspat dosti! —
A jak spím, můj Bože svrchovaný! —
20 Otevřeným okem musím spát,
stále pozorovat, čenichat,
by mne nezasáhly střelné rány;
na těle se stále jenom třesu,
věru, věru, toho neunesu!

25 Dobrou sice radu dává
mnohá zkušená a stará hlava,
abych hleděl strach svůj potlačit,
abych sobě dodal kuráže;
ano, snadno takto hovořit,
30 ale kdo to dokáže!
Strach, ten poroučet si nedá,
každý před smrtí se skrýti hledá.

Co pak se jí člověk neleká?
Ta nemůž být nikdy ďaleká.“

35 Chudák zajíc při tom mudrování
ohlížel se strachem, neměl stání,
vyvaloval oči, klopil uši,
a při každém listu zašumění
krev mu v žilách stydne neb se pění,
40 všude, všude nebezpečí tuší!

Když tak ztrápen v koutku nařikal,
svadlým listím větřík šumě vál,
zajíc zachvěl se a zakřičel,
vzal své nohy na ramena
45 a již kolem osení a sena
jako blázen k lesu uháněl.

Když tak kolem kalužiny pálí,
kde se žáby v trávě vyhřívaly,
zůstal jako omámený stát;
50 neboť žáby veliké i malé
poskákaly v bahno nenadále,
jako na komando v jeden chvat.

„I co že?“ dí ušatec,
„žáby se mne bojí? Divná věc,
55 já jsem přece jistě jenom kos;
jenom vystrčím svůj vous a nos,
a již poděšených běsným strachem
v skoku prahanebně plachém
v bahno skáče množství žab:
60 celý národ přede mnou se třese;
myslím, že jsem přece pánem v lese.“ —

Zbabělec jest nejsměšnější, milý brachu,
zbabělcům když z nenadání nahnal strachu.

Adolf Heyduk.

59. Páv a kohout.

Jednou řekl páv k slepici: „Hleď jenom, jak hrdě a zpupně tvůj kohout si vyšlapuje! Ale přece neříkají lidé: pyšný kohout; nýbrž vždycky: pyšný páv.“

„To se stává tím“, řekla slepice, „protože člověk důvodné pyše hoví. Kohout se pyšní svou bdělostí a svou zmužilostí; ale čím ty? — Barvami a peřím.“

Z Gotth. Efr. Lessinga přel. Jan V. Rozum.

60. Jelen u potoka.

Jelen pil z čistého pramene, v němž uzřel svůj obraz. — „I v pravdě, máti příroda zle se mnou nemyslila, alespoň s mou hlavou. Jaké jsou to krásné parohy, které ji kráslí! Jen kdybych měl trochu pěknější běhy; pak bych krásnou postavou předčil přede vši zvěří ostatní.“

Ještě to mluví, když tu zaslechne hlas polních trub a již uzří chrty, ani štěkajíce po něm se ženou. Přes rokle jen letěl, a daleko za ním hnali se pronásledovnicki jeho. Nyní vběhl do lesa; ale tu do hustiny se ukrýti chtě, parohem ve větvích se zapletl a hned ode psů dostižen a poražen jest.

Umíraje vzdýchal a pravil: „Ó mne nešťastného! Jak bludně jsem své přátele za nepřátele a nepřátele za přátele pokládal! Běhy, které jsem tupil, byly by mně ochránily, a vychválení parohové znova mě ve zkázu uvedli!“

Zřídka víme sami, co jest nám na škodu a co nám ku prospěchu.

Gotthold Efr. Lessing.

61. Štika.

Na štika v soud žaloba dána byla,
že v řece vraždila a loupežila.

K lepšímu práva průchodu
na říru snesli důvodů,

a lapeného pak zločince blíže jezu
před soud u velikém přineseno střežu.

Z nedaleka hned přišli soudcové —
nevím, zda z pastvy čili z chlívu;
leč jména jich jsou posud v zvířecím archivu:

byli dva oslové,
staří dva valaši a dva nebo tři kozlové;
potom pro nestrannost slovatný pan orátor
lišáček vrahu dán jakožto prokurátor.

Sic povídá se, že na půl
s ním zlosyn ten dělival postní stůl;
leč tentokráte
tak byly lotrovství již míry vrchovaté,
že spravedliví nebrali

soudcové ohledu ani na masti zlaté
a rozsudek ten vydali:
by štika zhoubkyně k obecné výstraže
svůj život skončila na lněném provaze.

„Ctihodní soudcové!“ — tu liška promluvila —

„Oběsit není dost! však já bych usoudila

25 za vinu tu

mnohem hroznější pokutu:

my utopíme ji!“ — „Výborně!“

zvolali radní jednosvorně.

Svůj výrok rychle změnili

a štiky v řeku hodili.

Z Krylova Frant. Lad. Čelakovský.

62. Liška a veverka.

Liška dí veverce: „Ty ocasem, srstí a postavou maličko's ode mne rozdílna, ale ve způsobě života zúplna jsi mi rovna. Louskáš ořechy, skáčeš s větve na větev a hledíš jedno své rozkoše, jinak nikomu nejsouc k užitku. Já podobně po své zvůli chodím; ale přece mne člověk nenávidí, ježto na tebe jest laskav a přeje ti veselého živobytí.“

„Nediv se tomu, lištice,“ odpověděla jí veverka. „Má rozkoš nikomu neškodí; ale tvá stojí vraždou zajíců, housátek a slepic.“

Vinc. Zahradník.

63. Tesař a Merkur.

Tesař kdysi nad jemčinou

tesal dříví širočinou,

až mu z nenadálé příhody

z ruky vymkne se a padne do vody.

5 „Běda,“ zkríkne, rukama si lomě,

„jak se krutě o mne

protivný ten los opírá!

Ne dost, že se tudy

přetěžkými hnětu trudy,

10 ještě se mi živnost odbírá.

Co si počnu? Čeho jsem měl nejvíc třeba,

ach, to tam! — Čím teď si vydělám kus chleba?

Pomoziž mi, mocný Jupiterě,

zase nějak ku sekeře!“

15 V tom, ó div, bůh lidí ztrápených,

patron věcí ztracených,

Merkur, spustiv sebe

s vysokého nebe,

před chudáka tesaře se stavi:

20 „Co je ti, a proč že pláčeš?“ pravi.

- Tesař odpoví: „Ach, jaksi z náhody
vymkla se mi sekera a padla do vody.
Tou jsem já se živil mnohá léta,
teď ta tam, ó bože, teď je po všem veta!“
- 25 Merkur, jen co v tůni nesálme,
širočinu zlatou vytáhne.
„Vida,“ ptá se, „ta-li tvá?“
„Není,“ odpoví; „to není má.“
Stříbrnou mu potom vydobude.
- 30 „Tuším ta to bude?“
„Ani ta!“ — I po třetí se spustě v zátočinu,
železnou vynáší širočinu.
„Ta je, ta!“ — I přikročí a božskou libá ruku,
díku čině laskavému Atlantovu vnuku.
- 35 Sprostností bůh tčknutý svatou,
sekeru vzav stříbrnou i zlatou,
dí mu: „Duše upřímná, i tyto obě
sekery měj sobě!“
Dav je, zmizel. Tesař z vděčnosti
- 40 spiná za ním ruce, pln jsa radosti. —
Když se takým darem vychluoval,
sousedům svým ohlašoval
božské nad sebou div prozřetelnosti,
veliké i štědrosti:
- 45 jeden z nich, ne v té co tesař chudobě,
smyslil klamu užít v stejném způsobě.
Nikomu nic neříkaje, šel a vlez'
u jemčiny na vysoký jez;
tu, co tomu maně tam se přihodí,
- 50 schválně sekeru svou v tůni zahodí;
rukama pak začne lomiti a plakati,
před celým i nebem klamati.
Merkur přiletuje,
sekeru mu napřed zlatou vytahuje.
- 55 „Příteli můj,“ ptá se, „zdaž to tvá?“
S radostí on poskočí a vykřikne:
„Ó má vlastní, má to, má.“
Taká nestydatost boha pronikne.
Lež i všetečnost mu začav vytykati,
- 60 nejen té mu nechtěl darovati,
ale ani tam té jemu nevrátil,
div ho ještě hočně nezmlátil.
Tak, co zradou rád by byl se obohatil,
zlaté nedostal a železnou svou ztratil.

64. Heraklit a Demokrit.

Heraklit, přibrav se odsud na onen svět a postaviv se před soudce Eaka, promluvil takto: „Stále jsem plakal nad zlým, převráceným, nešťastným světem; nebe jsem si zasloužil ustavičným pláčem svým.“

6 Vyslyšev ho, Eakus řekl: „Jdi v říši duchů na místo, kde se blázni učí moudrosti!“

Slyše to Demokrit, jenž touž dobou stanul před soudcem Eakem, srdečně se zasmál uplakanému Heraklitovi a s radostí vydával počet ze svého života na zemi řka: „Já jsem se za 10 svého bytí na zemi mravům lidským a povahám světa vždy jen smál.“

Po té soud vynesl Eakus řka: „Jdi také ty v říši duchů na místo, kde se blázni učí moudrosti.“ —

Nade vším plakati a všemu se smáti rovné je bláznovství.

Vinc. Zahradník.

65. Fialka.

„Proč tak se skrýváš v ústraní, fialko?“ volalo luční kvítí na fialku, která kvetla za paloukem pod křovím. „Vystup z osamělého zátíší, a pojď mezi nás! Viz, jak pěknou pestrotou širé výsluní nás odívá, dodávajíc okvěti našemu 6 ceny.“

Fialka mlčela; ale keř, pod jehož houštinou kvetla, lučnímu kvítí odpověděl: „Nekalá je to cena, která se zakládá na plané pestrosti zevnějšku. Což nevíte, že jedna fialka člověku je vzácnější nežli vás plná hrst?“

10 Dceruško má! Kéž se ti zlíbí fialce podobnu býti a věřit, že ne v šustu nádherného oděvu, ale ve skromnosti jemných mravů leží hřivna půvabů dívčích!

Matěj Havelka.

66. Rozsevač a símě.

Hle, vyšel rozsevač s výše do údolí,
vysel símě dobré na širé své roli.
Símě plnozné, klíčná to pšenice,
na vše válo strany z jeho ze pravice.

- 5 Jedno vedle cesty padlo upěchané,
druhé na skalisko prstí počechrané,
jiné mezi trní padlo rozsochaté,
jiné však do země žírné a bohaté.
- 10 „Kam se zrní dělo, které v cestu padlo,
již se dotud nikdy netklo řízné rádlu?“
Viz, jak chodět nohou na prach rozdupáno,
viz, jak plachým ptactvem lakotně szobáno!
„Kam se zrní dělo, na skálu jež padlo?“
Ach, to vzešlo jenom, aby šmahem zvadlo!
- 15 „Kam se požehnané dělo boží zrní,
ježto padlo mezi rozsochaté trní?“
Pod krovem trněným zrní se ujalo,
ale tlakem jeho brzo za své vzalo!
Bolestí se srdce rozsevačí hnulo,
- 20 násevu že tolik marně pohynulo.
Než hned radost živá čilou duší hýbe,
kypré když v zemi zrna bohu libé
zdařile se vzkličí, vzkličíc zazelená,
bujně zzelenavši, metá zrna plenná,
- 25 zrna vymetavši, zlatem je ošatí,
užitkem pak sterým rozsevačí splatí.

(„Perly nebeské.“)

Václ. Svatoopl. Štulc.

67. Tré přátel.

Nevěř příteli dříve, než bys jej zkusil; více jich bývá na hodech a kvasech, nežli u dveří žaláře.

Muž jakýs měl tré přátel: dva miloval nad míru, ke třetímu choval se chladně, ačkoli tento s ním nejupřímněji smýšlel. Byv těžce nemocen a maje se staviti před soud, dí k nim: „Kdo z vás půjde se mnou a bude mým svědkem? Neboť těžce jsa obžalován, uvalil jsem králův hněv na sebe.“

I vymlouval se hned první přítel, že mu nemožná jíti pro zaměstnání jiná. Až ke dveřím soudnice ho doprovodiv druhý, obrátil se a zpět ustoupil, boje se rozhněvaného soudce. Třetí však, na něhož spoléhal nejméně, předstoupil s ním a mluvil za něho, ochotně dokazuje nevinnost jeho tak, že soudcové jej propustili a obdarovali.

Troji přátele nalézá člověk na světě tomto; ale jak se mají k němu v hodině smrti, když jej Bůh volá na soud? Peníze, nejmilejší přítel jeho, nejdou s ním, první jej opou-

štějíce. Příbuzní a přátelé, doprovodivše ho ke dveřím hrobovým, vracejí se v domy své. Třetí, na něhož v životě nejvíce zapomínal, jsou dobří skutkové jeho. Jenom tito ho
20 doprovázejí až ke trůnu soudnému, ano již předešedše jej, přimlouvají se zaň a vyjednávají mu milosrdenství a smilování.

Z J. Gottfr. Herdera Fr. L. Čelakovský.

68. Koník.

U nás v domě měli v nádherném prvním patře hezkého hošíka. S nastávajícím dědicem obrovského jmění mazlili se svoji i cizí.

Tu jednou o Ježíšku dostal hošík ten dřevěného koně, který se stal ideálem všech dětí z celého domu i ze sousedství. Nikdo z nich neměl takového koně, ba ani podobného. Všichni dívali se kradmo na svůdnou hračku, a nejednomu dítěti zaleskla se v oku nevinná slza žádosti.

Ale onen hošík z nádherného prvního patra byl také dědicem rodinného sobectví. Jakkoli chlapeč z domu a ze sousedství k svému velmoži se všelijak lichotili, on přece nikomu nedovoľoval na jeho koně si sedati a s ním si hráti.

To to!

Jen jedině dovoľoval náš malý velmož svým soudruhům z domu a sousedství: směli strkati koně ku předu, když na něm jeho majetník královsky seděl. A když špatně strkali, ještě je bičíkem švihnul.

Než to nic nevadilo dětem. Náš velmož měl kolem sebe stále hejna nádenníčků, kterým stačilo k zábavě . . . alespoň strkati koně svého soudruha.

(„Nahodilosti.“)

Edvard Jelínek.

69. B a n d a s k a .

Byl ve městě jakémsi člověk, jenž si nashromáždil rozličným způsobem náramné jmění. Ačkoli byl již veliký boháč, nicméně toužil neustále po větším ještě bohatství, a bylo ho často vidati, an se hmoždí tou neb onou prací sám, aby dáti nemusil nikomu jinému ničeho vydělati. Byl to člověk zároveň i skoupý i lakomý, a jako bývá při lidech toho druhu, tvrdého srdce k nešťastným.

Jednoho dne, když právě seděl před síní, maje bandasku na vodou nedaleko sebe, přistoupila k němu žena, na níž bylo viděti, že jde z daleké cesty. Byla bledá a přepadlá ve tváři; 10 bosé nohy jí krvácely; byly rozpíchnány ostrým kamením, trním a bodláčím, na klesavé chůzi její bylo viděti, jaká unavenost a utrácenost, jaká bolest svírá zemdlené údy její.

„Milý příteli,“ promluvila k boháči, „slitujte se nade mnou! Jsem ubohá pocestná. Nežádám na vás peněz, ale 15 dejte mi jenom napítí se vody; neboť hynu náramnou žízni.“

„Tamhle dole teče vody dosti v potoce,“ odpověděl zpuřně boháč; „nemám kdy ledajaké poběhlici posluhovati.“

„Netřeba vám samému pro mne se trmáceti,“ připomenula mu žena; „řekněte jenom někomu ze své čeledi, 20 aby mi tu dobrotu prokázal a navázil mi vody do této nádoby!“

„Nikdo ať se mi nehne!“ zakřikl je boháč. „U všech všudy! To by krásné bylo nadělení, abych takový lid poběhlý přijímal do svého domu a jim sloužil! Druh druhu 25 by vypravoval, že dávám zadarmo jísti a pítí, a v obydlí mém brzo by bylo hůře nežli v nějaké hospodě. Jdi tedy svou cestou a dej mi pokoj; zde pro tebe ničeho není.“

Pocestná žena upřela na boháče pohled, v němžto se jevil hluboký bol s plamennou rozhoršeností. 30

„Zlý, nelítostný boháči!“ pravila k němu, „dosti bylo by proměnití tě v plazivého hada nebo ve dravého ptáka; chci však, aby tvůj trest byl tobě k užítku a na výstrahu jiným tobě podobným; chci, abys poznal sebe a poznal, jak veliká jest nepravost tvá. Tys mi odepřel kapku vody; nuže, 35 odsuzuji tě, abys ustavičně nabíratí musil vody v tuto nádobu svou.“

Po těchto slovech zmizela žena neznámá, zůstavivši boháče v úžase.

Boháči nechtělo se sice do toho, aby vykonal, co mu 40 uložila rozhoršená žena svým výrokem; avšak puzen jsa mocí neodolatelnou, chopiti se musil nádoby a k nedalekému potoku se ubíratí. Potopil tam svou bandasku; ale jak veliké bylo jeho leknutí, když, ponechav jí po delší nežli jindy dobu pod vodou, vyzdvihl ji docela prázdnou! 45

„Co to?!“ zvolal všecek zbledlý úžasem, a potopiv nádobu znova, zase čekal chvíli, až by se naplnila. Ale když ji pozvedl po druhé z vody, byla rovně prázdná jako prve; neboť vlnky plynuly kolem nádoby, ale nižádná do ní ne-
50 vcházela. A tak bylo také po třetí.

Boháč vzal svou nádobu a šel s ní ke studánce; avšak ani zde nebylo jinak. Uvázal k bandasce provaz a spustil ji do studny; avšak i tam vyhýbala se voda nádobě, a on ji vytáhl — opět prázdnou.

55 Skoro již zoufalý vešel do komory své, vzal si zde něco peněz, a nikomu nic o tom nepověděl, dal se na cestu, aby někde vyhledal pramen nebo studánku, potok nebo řeku, kde by svou nádobu mohl naplniti. Ale marně hledal v pramenech i studánkách, v malých potocích i velikých
60 řekách — nikde, nikde nemohl ničeho nabrati, a jeho nádobu zůstávala napořád suchá.

I poznával boháč, kterak se vyplnilo slovo ženy, kterouž od sebe tak necitelně odpudil. Poznával křivdu, kterou ji učinil, poznával svou zarytost a tvrdost, která mu nedala
65 útrpnost míti ni s ní, ani s jinými nešťastníky.

Tu pojato srdce jeho trpkým bolem a naplněno těžkou lítostí. A pozdvihnuv oči k nebesům, zvolal: „Veliká, ó veliká jest moje vina, že takovým je stíhána trestem; a mnohými slzami vykoupiti jest mi všechny ty žalosti, které padají na
70 duši mou, že jsem pomáhati nechtěl nešťastným. Oslýchal jsem prosby jejich a odpuzoval je od sebe: ty pak, nebe, neučiň podobně se mnou a vyslyš prosby mé! Nesuď mne podle toho, co jsem spáchal, ale podle toho, jaký býti chci budoucně! Smiluj se nade mnou a přijmiž ode mne
75 svatosvatý slib, že od té doby láska k nešťastným a dobročinnost budou hlavním úkolem živobytí mého!“

Když všecek ve svém srdci zkroušen pravil tato slova, ukápla mu do suché nádoby slza — byla to slza lítosti.

A hle, co se děje? Jaká děje se to najednou změna! Ta
80 jedinká slza lítosti činí, že již není odsouzen nabíratí vody do nádoby napořád prázdné. Slza vyprýštěla z pramene srdce obměkčeného — a z tvrdého, nelitostného boháče stal se od té doby člověk citlivý, útrpný a dobročinný.

Frant. Doucha.

70. Štěstí.

Byl Hospodin zahradníkem, jenž v neskonalé své péči o lidské dobro obdařil svět všemi květinami. Vysázal štědře pole, les, ba i skálu. Nejkrásnější a nejuzácnější z květin sám nazval Štěstím. Chtěl dobrý zahradník, aby útlý ten květ lidé šetrně pěstovali, aby mezi nimi vonělo a smálo se Štěstí. Toužil, aby pučelo na všech cestách života.

Ale útlému tomu kvítku nedařilo se mezi lidmi v té všední jejich vřavě. Ve vírech sobeckých zápasů, na kolbišti závisti, nenasytnosti a lakoty, tam, kde jeden druhému vzácný ten květ rval výbojně z ruky — tam šlapán každý jeho pupen a z pelu jeho neporušeného a nepokoseného nemohl se skoro již těšiti nikdo. Neboť i ten, kdo ze zápasu jej vynesl vítězně, měl ruku krví zbrocenou a stal se spíše závistí ohroženým hlídačem Štěstí, nežli klidným snoubencem jeho

Což tedy divu, že odtud semeno Štěstí ujímá se pomalu již jen na samotách, a mezi lidmi nejraději kvete jen — bodlák.

(„Nahodilosti.“)

Edvard Jelínek.

71. Ctnosti klášternice.

Dlouho ctnosti jako klášternice
žily — pravi pověst — pospolu;
žily spokojeně, bez bolu,
dobrých skutků hojnost konajíce.

Bohobojnost převorkou se stala,
Štědrost byla vrátnou strážkyní,
Střídmost panovala v kuchyni,
Mírnost mladší sestry vzdělávala,
Opatrnost dána do dvora,
všem pak sloužila ctná Pokora.
Takto klášter ctností přespanilých
zkvétal řádem sester bohumilých.

Náhle převorka však zemřela.
Sestry po ní jinou ne zvolily,
ale pospolu se uradily,
opustily klášter docela.
„Není,“ pravily — „tu místa dosti;
více vykonáme u volnosti.“

Šly a brzo přišly do osady.
20 Potkala se s nimi žena bledá:
„Smilujte se! Dítě mře mi hlady,
moje ruka darmo práce hledá.“ —
Štědrota hned po měsíci tu sáhla,
plnou hrstí almužny chce dáti;
25 ale Šetrnost jí měsíc stáhla:
velký dar prý jiné chudé zkrátí.
Opatrnost potom radu dala,
aby vyšetřil se případ ten;
že však nestačil už k tomu den,
30 ničeho dnes žena nedostala.

A šly dále sestry v dědinu.
Jaký pláč tu slyšet usedavý?
Hle, tam nezbedného klučínu
mrská otec! — Mírnost hned ho staví,
35 plná útrpnosti jemu praví:
„Ustaň, otče! Zlosti výhost dej,
dobrým slovem dítko pokárej!“
Ale Přísnost se sestrou se vadí,
ku většímu ještě trestu radí,
40 až zas Opatrnost rozeznama,
otci by se vůle ponechala.)

Potom úvozem šly milé ctnosti;
tu se jezdec divém na oři
v ústrety jim z lesa vynoří;
45 že pak stavily ho, v divé zlosti
bodne oře — bičem naměří
a dvě sestry zpupně udeří.
Krví se jim tváře zalila.
Spravedlnost přísnému chce trestu,
50 Pokora však zastoupá jí cestu:
„Odpust jemu, sestro!“ pravila.
Opatrnost dí jim: „Nechme vády!
že jsme živý ještě, buďme rády!“
Takto sestry na svém pochodu
55 neměly než samou nehodu;
sestra sestře v činu překážela
tak, že darmo putovaly zcela.
Zavřely tu, že se rozejdou,
jedna každá různou cestou svou
60 do světa že zajde širého,
ale za rok že se sejdou zase,
aby zvěstovaly, co v tom čase
každá vykonala dobrého.

Brzo rok se s novým setkal rokem;
hle, tu milé sestry vážným krokem
ze všech končin na sněm spichají.
Ale smutné, vážné jsou jich tváře,
5 z oka neleskne se štěstí záře,
se slzou se v oku vítají.

Zasedly, a sestra Štědrota
prvá líčí osud života:
„Dospěla jsem na své cestě světem
10 na bohaté paní krásný hrad.
Lásky její dobyla jsem letem;
ihned hrnulo se odevšad
mnoho přátel k nám a hostí ctěných,
davy chudých též a opuštěných;
15 nikdo s prázdnou z hradu nevyšel.
Všechny bohatě jsme pohostily,
poddaným jsme daně odpustily;
všecek svět nám za to chválu pěl.
Ale sláva světská jesti vratká;
20 tak i naše radost byla krátká.
Čím víc dávaly jsme, tím víc chtěli,
hejnem množili se žebráci,
nikdo nestaral se o práci,
hrad i pole za svůj statek měli.
25 Když pak nemohly jsme dávat více,
počaly se bouřit zlolajíce,
hrad až vybili a zpusťšili.
Na štěstí jsme kdysi založily
ústav chudých; tam jme tedy zašly,
30 bychom přístřeší a chleba našly.
To jsou osudy mé přeneblahé.
Ó, jak želim smrti matky drahé!“

Šetrnost teď s vážnou tváří vstává,
takou zprávu o své cestě dává:
35 „Do chudé jsem zavítala chaty
a tam s chudobnou jsem vdovou vládla,
radila jsem jí a pilně přadla,
až jsme uschránily mnohý zlatý.
Mohla za to být už kravička;
40 ale nastojte — má vdovička,
aby sousedkám se vyrovnala,
za celého roku úspory
hedvábné si šaty pojednala!
Nemohla jsem snést té úkory;
45 odešla jsem, bych vám zprávu dala
a smrt naší matky oplakala.“ —

Pracovitost těmito lká slovy:

„V službu jsem se dala sedlákovi,
tam jsem pracovala ze všech sil.

50 Ale když nám za mé namáhání
hojného Bůh skytnul požehnání,
hospodář se, běda, zlenošil:
mařil statek, jedl, hrál a pil,
že jsem neměla tu déle stání.

55 Poznávám, že marná jest má snaha,
nevládne-li se mnou máti drahá!“

Potom Střídmost stěžovala sobě:

„Mnoho zkusila jsem v této době;
u lakomce rok jsem vysloužila,

60 jenž, čím více peněz nabýval,
tím se chudobnějším nazýval,
až ho hlad a nouze dosoužila.

Bohobojnosti kde se mnou není,
daremné též moje přičinění.“

65 Taký všechny sestry náрек vedly,
všude bez matky jen nezdar shlédly.

Nejhůř však se ze všech ze ctností
vedlo Pokoře a Mírnosti:

za blbě je lidé všude měli,

70 ze statků je hrdě vyháněli. —

Když tak všechny přednesly své žaly,
sestra Opatrnost povstala:

„Nebědujte, sestry!“ počala.

„Ne nadarmo jsme se světem braly;

75 vzácné nabyly jsme zkušenosti,
bez matky že hynou všecky ctnosti.

Proto radu svou vám předkládám,

bychom v domě tom se uhostily,

zase v bývalé tam shodě žily,

80 kde má matka Bohobojnost chrám.“

Sestry svorně radu přijaly,

lhně se domu hledat vydaly.

Vladimír Štastný.

(Bajka, parabola, allégorie.)

Z původní báje zvířecí vyvinula se bajka. Báje zvířecí ne-
měly snahy poučné více, nežli kterýkoli epický výtvar jiný. Teprv
časem připojena k nim tendence didaktická a děj obmezován jen na
tolik, kolik třeba, aby vyložilo se jím nějaké pravidlo života nebo
nějaká mravní idea. Tak vznikly bajky (= krátké báje). Základem

bajky je tedy děj, ve kterém jednající osoby jsou zvířata, a ze kterého přirozeně vyvoditi možno naučení. Původně byla tedy bajka jenom zvířecká. Ponenáhu však místo zvířat za jednající osoby připouštěti i lidé i předměty přírodní vůbec i výrobky lidské. Konečně i tím porušen původní ráz bajky, že děj někdy nahrazuje se pouhou rozmluvou.

Bajka je stručné vypravování smyšleného děje, v němž jednají a mluví zvířata nebo jiné bytosti, osoby a věci, tak aby z něho přirozeně vyplývalo nějaké pravidlo života nebo nějaká idea mravní.

Nejstarší je sbírka bajek řeckých, které připisují se vybájenému Aesopovi, nejnověji přeložená od Fr. Lepaře. Velmi staré jsou též indické bajky Bidpajovy, po česku vydané od Mat. Klácela. U Římanů bajky skládal Phaedrus, u Francouzů lehkým a volným veršem Lafontaine (XVII. st.), u Němců Lessing (XVIII. st.), jehož bajky vynikají stručností, u Rusů Krylov, u nás Ant. Puchmajer, Jarosl. Langer, Vinc. Zahradník a jiní.

Parabola (podobenství) vyplývá z přirovnání (řecké parabolé = přirovnání, podobenství). Kdežto při bajce naučení vlastně jako vedlejší užitek děje se jeví přenesením jeho na život lidský, při parabole naopak děj vzrůstá z podoby obrazu a skutečného života. Děj paraboly je vzat ze života lidského.

Parabola je krátké vypravování děje smyšleného ze života lidského, které svou podobností se skutečným jednáním lidským poučuje buď o jeho správnosti nebo převrácenosti.

Nejkrásnější paraboly jsou podobenství Kristova v Novém zákoně. U nás veršem je vzdělal Václ. Štálc (Perly nebeské). U Němců paraboly skládal Krummacher.

Allégorie (= jinotaj) není vlastně samostatný útvar básnický, nýbrž způsob vyjadřovati myšlenky tak, že nepraví se to, co kdo svými slovy povídati se zdá, nýbrž něco jiného, podobného, na př.: „Prázdný sud se nejvíc ozývá,“ nebo „Přijde čas, že se zeptá zima, cos dělal v létě“. Jakožto samostatný útvar básnický allégorie užívá děje za prostředek k zobrazení nějaké obecné idee nebo zkušenosti, a prostředku toho může užívati kterýkoli druh básnický. Užívá-li toho způsobu epika, vzniká allégorie v užším smyslu. V allégorii, tak jako v mythu, jednají často bytosti smyšlené, zosobněné pojmy (ctnosti, nectnosti a pod.); jindy znázorňování allégorické užívá i zvířat, zvířka obrazů přírodních.

Allégorie jest epická báseň, která, vypravujíc děj smyšlený, skrývá v sobě jiný děj podobný ze skutečného života, aby zobrazila určitou všeobecnou ideu nebo zkušenost.

Allégorické básnictví kvetlo zvláště v pozdním středověku, u nás ve XIV. st. Kromě vlastních allégorií užíváno toho způsobu ve skladbách didaktických, zvláště v oblibených sněmích zvířecích (Smila Flašky „Nová rada“ ze XIV. st. a ještě v nové době K. Vinařického „Sněmy zvířat“). Allégorie je také Komenského „Labyrint světa“. Další allégorie z naší doby jsou Ad. Heyduka „Dědův odkaz“ a Sv. Čecha „Pravda“.

Bajka, parabola a allégorie jsou epické skladby, které nejenom budí zálibu vypravováním děje, ale slouží též účelům didaktickým; proto se počítají též k básnictví didaktickému.

Viz též Čít. ob. II. 79. „Kocourek a veverka“, 93. „Nespokojený stromček borový“; III. 81. „Můra“, 92. „Zachvácený osel“, 94. „Straka lakomá“; IV. 12. „Pes a kus masa“, 13. „Vlk a kozlátko“, 14. „Včela a čmel“, 16. „Falešný tolar a člověk“, 17. „Červ a skopec“, 18. „Vlk a medvěd“, 43. „Osel v květnici“, 86. „Vrána a liška“; V. 61. „Páv“. Čít. měšť. I. 28. „Trpaslík a jeho stín“, 67. „Dvě sovy“, 68. „Spolek zajíců“, 128. „Pes a vlk“, 129. „Dvě jabloně“; II. 3. „Zrcadlo“, 16. „Bystřina“, 88. „Lev a liška“, 120. „Opice tanečnice“, 121. „Umírající vlk“; III. 18. „Hodiny a člověk“, 68. „O čápovi a lišce“.

Básnictví lyrické.

a) Lyrika lidová.

72. Mořena.

Mořena, Mořena,
kam jsi klíče děla?

Děla jsem je, děla
svatému Jiří,
aby nám otevřel
do ráje dveří.

Svatý Jiří vstává,
zem odemykává,
aby tráva rostla,
travička zelená,
růžička červená,
fialka modrá.

Česká.

73. Jaro a babička.

Každá babička stará
je veselejší z jara,
vezme svou berličku,
sedne na sluníčku,
myslí si: „Kýž jsem mladší,
ach, což bych byla radší!“

Česká.

74. Počkej, růžičko!

Růžička se hněvá,
že listečků nemá;
počkej, počkej, růžičko,
až dá Pán Bůh teplíčko,
až zahučí hrom,
obalí se strom
listem zeleným,
květem červeným!

Česká.

75. V máji.

1. Měsíce máje
půjdem do háje,
kde kvítky lesními
větríček hraje.
2. V tom pěkném máji
ptáčkové hrají:
„Zdravas, Maria!“
libě zpívají.
3. Kvítky sbírejme,
korunku víjme
a tu Synáčkovi,
Marii dejme!

Česká.

76. Anděl a dítě.

Byla jedna, byla stará žena,
měla ona jediného syna,
a ten leží v smrtelnej nemoci.
Chtělo se mu studnej vody píti,
neměl mu kdo pro voděnku jíti.
Šla mu pro ňu stará jeho máti;
potkalo ju mladé pacholátko,
a to bylo od Boha poslátko:
„Už já nesu jeho milú duši
do radosti, do nebeskej vlasti.“

Moravská.

77. Kačena.

1. Kačena divoká
letěla s vysoka;
přišel na ni střelec,
střelil ji do boka.
2. Urazil jí křídlo
i pravou nožičku;
smutně zaplakala,
padla na vodičku.
3. „Ach Bože, Božičku!
Už jsem dolítala,
už jsem svoje děti
tady zanechala.“
4. Moje drobné děti
nedělají škody;
plynou po Dunaji,
napijí se vody.“

Slovenská.

78. Vlaštovička.

1. Vlaštovička lítá, lítá,
povídá, že svítá,
hychom vstali, chválu vzdali,
slavic božskou moc
za přečkanou noc.
Doma, v poli vždy šveholí,
pěje, slyš i slyš:
„Já jsem vstala, posnídala,
a ty ještě spíš?“
2. Vlaštovička lítá, lítá,
vesnu k nám už vítá:
krásná záře v ranní páře
vede mladý den,
puďic plachý sen.
Doma, v poli jen šveholí,
pěje, slyš i slyš:
„Já jsem vstala, posnídala,
a ty ještě spíš?“
3. Vlaštovička lítá, lítá,
huízdečko si splítá:
hledá, shání pro své stlaní,
co kde může snést,
v práci pilná jest.
Doma, v poli vždy šveholí,
pěje, slyš i slyš:
„Já jsem vstala, posnídala,
a ty ještě spíš?“

Václav Hanka.

79. Chléb svůj tvrdě dobývám...

1. Chléb svůj tvrdě dobývám,
na jiné se nedívám,
kde můj děd a otec bydlel,
přebývám.
2. Ať je mračno nebo čas,
nějak bylo, bude zas;
orám, seju — někde přece
vzejde klas.
3. Nežaluju osudu,
spoléhám svou na hruď;
tvrdá je — a já s ní také
přebudu.

(„Starosvětské písničky.“)

Jos. V. Sládek.

(Píseň národní.)

První projev poésie dávných národů byl sborový zpěv spojený s tancem jakožto výkon bohoslužebný. Rytmický pohyb tance podmiňoval rytmický postup zpěvu (melodie i slovního podkladu). Tak vznikla řeč rytmická, „vázaná“ taktem pohybu tanečního. Ponenáhlu zpěv odděloval se od tance, a obě vyvíjelo se dále jakožto umění samostatné: vyvinula se samostatná píseň zpívaná, ačkoli vedle toho nepřestávala provázeti národní tance.

V písni původně oslavována přírodní božstva, v nich ozýval se cit radosti i žalu při slavnostech, kterými slaveny přírodní změny.

Toto těsné spojení s přírodou zůstalo pak při písni lidové, i když později obor její rozšířen na veškerý vztahy života.

Jako pohádky tak i písně zachoval si lid ústním podáním a posud je zpívá. V nejstarších zachovaly se namnoze zbytky jeho přírodního náboženství a s tím spojených obyčejů, ve všech pak zrcadlí se věrný obraz jeho duše. Tyto zachované písně lidové nazývají se vůbec písně národní.

Původcem písně národní jest neznámý básník lidový.

Předmět její je cit nebo výsledný stav citový (nálada), vyplývající z obecné povahy národa. Těž cit a táž nálada budí se v mysli posluchačů slovem básnickým i nápěvem, který s písni národní jest nerozlučně spojen.

Básnická řeč písni národních je prostá, ale názorná a srdečná, užívající ráda určitých oblíbených obrazův a figur básnických. Rythmus nebývá jednotný, nýbrž mění se dle nápěvu. Místo rýmů bývají assonance.

Písně národní rozdělují se v duchovní a světské, tyto pak v taneční, svatební, vojenské, milostné a jiné.

V písni národní neznámý básník lidový zobrazuje cit nebo náladu v duchu národním formou prostou a zpěvnou.

Krátká píseň národní o jediné strofě nazývá se popěvek.

Význam písně národní jest jazykový, kulturní, hudební a estetický. Cenu její první hlásal Němec Herder (XVIII. st.). Sbírkou písni českých jest od K. J. Erbena z r. 1864., moravských od Sušila z r. 1860. a od Bartoše dvě z r. 1882. a 1889., slovenských od Kollára z roku 1834. a 1835. a Kadavého z r. 1880. České písně duchovní sebral Jos. Vl. Kamarýt. (České národní duchovní písně 1831—32).

Někdy též básníci umělí napodobují píseň lidovou. Takové písně umělé, které národ přijme za své a obecně je zpívá, nazývají se znárodnělé. Tak znárodněly mnohé písně Čelakovského, Vacka Kamenického, Jablonského, Chmelenského, Pícka a jiných. Nejnověji píseň národní napodobil Sládek (Starosvětské písničky, Směska).

b) Lyrika umělá.

a) Lyrika situační.

80. Píseň ranní.

I. Chodem trochejským.

1. Okřáli jsme spánkem zase,
vstaňme s lože v ranním čase!
Prosíme již, Otče, v písni,
přítomen nám budiž v tísni! | 2. Tobě napřed jazyk zpívej,
k Tobě zahoř duch náš dřívěj;
počátkem nám Ty buď, Svatý,
pro čin každý předsevzatý! |
|---|--|

3. Ustup, tmo, již světla moci,
denní hvězdě uхни, noci,
aby vina, již noc snesla,
moci světla v niveč klesla!
4. Prosíme též v ranní dobu,
odvrať od nás každou zlobu,
bychom vzdali s myslí sličnou
chválu Tobě ustavičnou.
5. Dej to, Otče přelaskavý,
i ty, Otcův Synu pravý,
s Duchem svatým, Těšitelem,
jeden vládce v světě celém!

II. Chodem jambickým.

1. Snem okřáli jsme na těle
i povstáváme s postele;
ó přijmi, Otče náš, zpěv ten
a buď nám v lásce přítomen!
2. Dřív Tobě náš se jazyk koř,
a plápol myslí Tobě hoř,
a co dnes vezmem před sebe,
měj počátek jen od Tebe!
3. Již ustup světlu temná moc,
a denní hvězdě uхни noc,
by vina, ze tmy zrodilá,
se darem světla zmařila!
4. Též prosíme Tě my, Tvůj rod,
raď veškerých nás chránit škod,
i bude po veškeren čas
Ti zníti chvalo zpěvů hlas!
5. Buď Otcí vzdána háravá
i Synu Jeho oslava,
a slavme v slávě zvroucňelé
též Ducha Utěšitele!

Z latiny přel. Frant. Sušil.

81. Sluníčko boží.

1. Sluníčko boží
s hory si vyskočí,
v zlaceném loži
červánkem zatočí.
2. V radosti pravé
celý svět pozdraví,
veselé, smavé
cestu si upraví.
3. Všude se staví,
ke všem si pospěší,
silu dá, zdraví
a slzy utěší.
4. Všeho si uděbá,
na všecko zavolá,
jako když hudba
zahraje dokola.
5. Všem blaho množí,
nejvíce člověku —
sluníčko boží
od věku do věku.

Vítězsl. Hálek.

82. Planá růže.

1. Kdo tě, planá růže,
ve dne pěstuje?
Kdo ti v noci lůže
poopravuje?
Na sta bujných poupat
jeví síly tvé;
ó, bych směl se koupat
vždy ve vůni té!
2. Otec plané růže
ve dne nehledí,
u jejího lůže
máti nesedí;
ona zná jen vily,
s těmi ráda hrá,
tak moc její síly
denně přibývá.
3. Zem — ta ji odívá
šatem zeleným;
noc — ta ji zdobívá
vínkem zperleným;
jitro jí na lice
červeň maluje,
ostří k branné dýce
tmu jí půjčuje.
4. Růže, planá růže,
vrahům všem se směj,
tvá je moc přemůže,
děj se již co děj.
Můž sic vzítí tobě
bouře mnohý list;
směj se její zlobě —
kmen tvůj — ten je jist.

Jos. Krasoslav Ohmelenský.

83. J a r n i.

1. Skřivánek vylít' do mraku
a jása
a s lemu šedých oblaků
na svět, jenz plný zázraků,
déšť zpěvných perel strása!
2. A každý tón jak ze zlata
jen zvoní,
a zemí poslouchá dojata
a tuší v nádrech poupata
a čerstvou hlinou voní.

Jaroslav Vrchlický.

84. Starý dům.

Tak vetchý dům, tak starý dům,
a je mi posud milý,
že zažil jsem v něm nejprvších,
nejsladších světa chvílí.
5 Jak často na ten starý dům
mé oko se zadívá;
ach, divu-li, že oko to
pak slzou se zalívá!
Mně bývá, jak by starý dům
10 mluvil matkou ke mně,
a jeho slova, ach, ta zní
jak lásky šepot jemně.
On zná mé srdce skrz a skrz,
a před ním pýcha hyne;
15 vždyť se mnou modlival se vždy
mé modlitby dětinné.

(„Kniha veršů.“)

Jan Neruda.

85. Vánoční.

Za překrásné jižní noci
v daleku tam, v daleku
vzešla hvězda, jejíž záře
svítí z věku do věku.

- 5 S tajným šeptem skláněly se
palmy nad práh jeskyně,
kde se robě usmívalo
v obejmutí matčině;
pastýřů jen chudých zástup,
10 schýlen k jeslím, vítal s ní
první jeho pohled, úsvit
blaženějších lidstva dní,
a vzduch jasný rozplesal se
andělskými písněmi:
15 Sláva Bohu na výsostech,
pokoj lidem na zemi!

Od té noci šťastné přešlo
dva tisíce málem let,
ale ona hvězda svatá
20 dosud září v širý svět.
Dalekém zde na severu
rajským třeptem blaží nás,
nechťsi ledové jen palmy
kouzlí v okna tuhý mráz,
(„Modlitby k Neznámému.“)

25 nechťsi bledší hvězdy hledí
na kraj bílý pod sněhem —
dnes tu všude teplý, jasný,
divuplný Betlehem.

- Z každé chaty září hvězda,
30 tichá hvězda veselí,
noc ta aspoň třeptnou cetou
každou ručku podělí,
celý rod se vítá spolu
kolem oteckého stolu,
35 o jiných se radost dělí
dnes i člověk osamělý,
dnes i žebrák, tulák bídný
najde teplý kout a vlídný,
srdce vřeřejšího tluku
40 a štědrější lidí ruku.

Do měsíčné zimní noci,
do stříbra a do běla
z oken chrámu na výšině
záře svítí veselá,
45 jásavě zní hlaloh zvonu
s radostnými písněmi:
Sláva Bohu na výsostech,
pokoj lidem na zemi!

Svatopluk Čech.

β Popisná.

86. Jde jaro.

1. Jde jaro a v mysli probírá,
jakých má barev a zvuků:
co vidět, to v květ se rozvívá,
vše hovoří v skříváním tluku.
2. Jde jaro a v mysli vzpomíná,
jakých má přátel a dětí;
kde pole, tam nová rodina,
a mladátek na každé sněti.
3. Jde jaro a v mysli zpomíná,
jakých má domovů, bytů:
co srdcí, tam domov počíná
a pne se až do nebes krytu.

(„V přírodě.“)

Vítězsl. Hálek.

87. Pramen.

1. Jsem pramének smavý, jenž vine se s hor,
mým otcovským domem je nejtmaší bor,
kde nevniknou hvězdy ni slunko mu v stín,
kam slétají mraky a pláčí mu v klín.
2. Tam šeptají větry mi truchlivé sny,
tam náhlé jen blesky mě vzbouzejí z tmy,
tam svírají skály můj zpěněný tok,
pláč nebes tam sytí můj vzkypělý mok.
3. Leč v dolinu k lidem kdy snáší mě proud,
cos učí zas klidně a lадně mě plout,
krýt nebeské slzy jim v úsměchu svém
a útěchu šumět jim v nápěvu svém.

Eliška Krásnohorská.

88. Horská chýše.

1. Podle strání, luk a lesů
drobné chyšky — samé kráče —
střechy — mech jen, okna — dírky —
stébla — sloupky u pavlače.
2. Vichor rejdiště zde zvolil,
často v boky chatku stíská,
vábí, nutí do poskoku,
skáče, zpívá si a píská.
3. Metelice spousty sněhu
v tyl jí zkřehlou dlaní vrhá,
nizounké jí přikrovečky
jako žertem s beđer trhá.
4. I ty družné lípy v čele
tabulečky v oknech sloní,
klepou na ně zvadlým prstem —
ledem o led, až to zvoní.
5. Měsíčno. Já vedle srubů
v pošumavském jedu kraji.
Zda ti lidští sýslíkové
někdy zde as jaro mají? ...
6. Dolů z korby! Stanu chvíli ...
„Zůstaň, hochu, při otěži!“ —
Noha zvolna příkrádá se,
všetečnost však skokem běží.

7. Sňůka malá, sklípek pouhý,
ve stojánku dračka plane,
plamen skáče, jiskří, hasne,
jak kdy vítr pozavane.
8. V koutku lože, na něm k prsu
dítka tiskne matky ruka,
děd siváček na kolenou
buclatého houpá kluka.
9. Babička čte v staré bibli,
sotva zvadlým retem hýbá,
a když na okamžik stane,
rusovlasou vnučku líbá.
10. Mladý šuhaj do trnovky
unnělé si řeže zdoby,
otec, statný dřevorubec,
loučku robí do zásoby.
11. Dívky předou, — z rudých rtíků
tisícerá zvěst se raší:
kam zalétá plávník zlatý,
hýkal volá a kde straší.
12. Milý Bože! Také chvílky
nedaly by za vše světy,
v srdci jejich všechných, všechných,
prostřed zimy jaké květy!
13. Podivnější, čarovnější,
nežli ty zde na okénku,
v srdcích jasno, milo, krásno,
sotva věřit v mrazném venku.
14. Nevím, žárem-li či touhou
zaplanulo moje líce;
v skrovné chatce jaká divná
jarních květů chumelice!
15. Tichý život, skrovný život,
kéž jsem také mezi svými! —
Ó, jak to v mém srdci pučí
uprostřed tak kruté zimy:

Adolf Heyduk.

89. Tichá noc.

1. Den zhynul, cvrček hrany zvoní,
a staré duby hlavy kloní,
spí v háji mech i kapradí;
dol usíná, a v mlhy šero
hvězd drobounkých se kmitá stero —
nuž, dobrou noc, kdo ještě bdí!
2. Již v bezpečí lne ptáček k ptáčku,
i vánek spí, kol ani mráčku,
šum vlnek tlumí spánku moc:
lměv usnul, láska bdí i ve snu,
dech matky cítím, v sen kdy klesnu —
nuž, hvězdy strážné, dobrou noc!

Eliška Krásnohorská.

90. Východ slunce.

1. V horách noc jsem probděl, z hlavy prochá se,
rád bych býval zvěděl, jak se budí den;
rázem touha moje lesní cestou chvatí
po jezerním břehu, horském po úpatí
na temeno skály teplou nocí ven.
2. Sedím, odpočívám, rád jsem tomu byl,
že jsem mladé jitro záhy obelstil,
a již oko moje do oblak se noří,
kol nich zlatofasná obruba se tvoří,
jako u motýle skvoucí pláště pyl.
3. Zachvěl sebou oblak, jiskry vrhal výš,
jako plívník žhavý, opouštěje skryš;
po jednou tu vzhůru zlata proudy vrže,
jako rozšumělý pramen skalní strže,
nesa diamanty v rusalčinu skryš.
4. Již se oblak nítí rudým zápalem,
chvěje se a blýská, vzhůru — tam i sem,
kol z ryzího zlata, uvnitř jako z krve,
lesklý kov svůj rychle mění na ostrve,
na chvějící šípy padající v zem.
5. Skvoucím ohněm plane ranní nebes svah,
sivost skal a strání vzplápolala v nach,
zdivoké mé oko, oslepené skorem,
zří, jak nový svět se tvoří nad obzorem
něhozvukou písní citu na vlnách.

6. Plamenem, hle, sžato údolí a stráň,
rubínovým skvostem věnčena je skrář,
a s té čelky k zemi skvostná přší krása,
na listech se leskne, celá země jásá,
deštěm drobných perel zachvívá se plář.
7. Udivené oko vidí v nebi plát
purpurného slunce žhoucí majestát;
ejhle, zlatý koráb světům život nese,
ptactvo píseň zpívá v pláni, luhu, lese:
„Vítej, živiteli, na stotisíckrát!“
(„Hořec a srdečník.“) Adolf Heyduk.

7) Lyrika dějová.

91. Na silnici.

1. Muž a žena, hromádky dvě skalí
tepajíce, chleba dobývali.
2. Proudý potu po skráních jim tekly —
zvoní poledne, hned oba klekli.
3. Zdvihli ruce ku modlitbě spjaté,
pohlíželi ku obloze zlaté.
4. Dí pak žena: „Hlad mám nevýslovný,“
rychle uchopila uzlík skromný.
5. Z uzlu brambory se kutálely
v slupce; jedli, vodu připíjeli,
6. až nebylo jediného ani.
Pak se pustili zas do tepání.
7. Tu se děvčátko k nim přikolíbá,
školačka, jich tvrdé ruce líbá.
8. Matka krajíc chleba vyndá pro ni.
„Jak je chutný, maminko, jak voní!“
9. „Ba že voní! . . .“ rodičové děli
a oběma koutky úst se chvěly.
10. Sklonili se ke hromádce skalí,
v potu tváře chleba dobývali.
(„Kresby a písň.“) Jos. Kallus.

92. Dolorosa.

U brány do města si sedla chudá žena
a s hrůzou slyšela, jak dítě její stená,
jež těžkou hlavičkou jí leží na rameni.
Ji úzkost přepadla, že pomoci již není,
a slzy stékaly po líci jejím tmavém.

Tu Kristus kráčel kol, provázen lidu davem,
i ruce sepjala a zavolala k němu:
„Ó Pane, přístup bliž a pomoz děcku mému,
hle, již mi umírá, Ty činíš všude divy!“

- 10 A Kristus přistoupil a zamyslíl se snivý
a viděl pod křížem, kde bude pněti v krátku,
svou hoře plačící a zoufající matku,
jak marně zvedá zrak a marně ruce spíná;
neb nikdo nepřijde, by zachránil ji Syna,
15. ba její bolesti se rouhat budou skrytě . . .

A ruku položil i uzdravil to dítě.

(„Spadalé listí.“)

Antonín Klášterský.

δ) Lyrika rozjímavá.

93. Večer v lese.

1. Na západě nebe hoří,
v hrob se klade bílý den,
anděl na blankytném moři
táhne na zem, roně sen;
u jezera čáp jen bloudí,
pták se tulí v hnízda skryt,
do srdce se touha loudí,
ve vlast hvězdnou dme se cit.
2. Nebe bledne, luna vchází
jako v tiché srdce bol,
laň k ní hledí v tichém mlázi,
lesnatý kde dřímá dol;
z lůna lesa v černém chvění
zvonku hlahol zaznívá,
zbožný hlas se při něm v pěni
vážných tónů rozplývá:
3. „Na nebi plno zlatých hvězd,
na zemi plno smutku,
tu pro cit padá v srdce trest
a v ducha kletba skutků;
jen víry svatém ve prameni
se prýští tvorům ukojení —
zdrávas, Maria!
4. Jak v proudu vrátké neshody,
hle, člověk žitím plave,
syn mní se býti svobody —
a míč je vůle hravé!
Jen víry svaté vpraoběti
duch pro blaho se pravé světi —
zdrávas, Maria!
5. Kdy tvůj se v západ kloní den
a zásvit oka hasne,
ve skutek pestrý vzejde sen
a směs tmy v ráno jasné:
kdy ze studnice víry vroucí
jsi silu pil pro dny budoucí —
zdrávas, Maria!“
6. Dozněl popěv z lesa klínu,
luna září v údolí,
stříbrem stovčkových modřínů
polévajíc vrcholy;
růže vzácná z mechu dýše,
laň usnula ve mlázi,
kradmo prchá ze snů říše
zástup lidských nesnázi.

7. S větve k větvi rosa kane,
lesem táhne míru jih —
sněte, oči uplakané,
o růžových nadějích;
snujte štěstí v luncy sviťu,
žehnej vám je Boží moc,
a nad světem rajských citů
jako máš stůj dobrá noc!

Alois Vojtěch Šmilovský.

94. Nikdy dosti.

1. Jen stále v srdci, na rtech jméno svaté,
ó jméno vlasti mějme s horoucností!
Té naší lásky vroucí, přebohaté
k ní nikdy nebylo a není dosti.
2. Vždyt více dala nám, než kdo jí vrátil.
I děti ztracených svou něhou chrání,
jest věrná, nechať syn jí víru zvrátil;
když klnul jí, má proň jen požehnání.
3. Odpouští bratřím, již ji zaprodali,
všem otvírá svou náruč ke smíření.
Ó klekněme, ať zrak nám slza kalí,
v nás nikdy, nikdy dost k ní lásky není!
4. A kdyby za ni krev svou prolil v boji
a na hranici spálit chtěl své kosti,
ó, kdo smí hrdě vznésti hlavu svoji,
kdo říci: Matko, učinil jsem dosti?
5. A kdo by věřil, že již dostál cele
k ní svoji slastné, horující tužbě,
že dost již v náruči jí okřál vřelé,
dost blaha poznal v její svaté službě?
6. Kdo dost již cítil, jakou rozkoš sladkou
zdroj nehynoucí lásky její line?
Ó věz, jak vlast tvá umí býti matkou,
když dítě vyvolené k srdci vine!
7. Ó spějme k ní a nesme duše vznaté
jí každým dechem v obět oddanosti;
vždyt v nás té lásky k matce, k vlasti svaté
až posledním jen dechem bude dosti!

Eliška Krásnohorská.

95. Pluh.

1. Pluh dřimal celou zimu v kolně,
kde léhal na něj prach a rez,
a on cti dbalý těžce, bolně
to poskvrnění svoje nes'.
2. Tu přišlo jaro, záře, kvítí,
vše chtělo zase k slunci ven,
a nemohlo to jinak býti —
i starý pluh byl vytažen.
3. On pevně zaryl ostří v zemi
a rovné brázdy polem táhl';
vždyť věděl, že tam s nadějemi
se zrno chytne v hlubinách.
4. A čím se hlouběj v zemi vrýval,
tím více mizel starý stesk,
tím více rzi a kalu smýval,
tím více svítil, víc se lesk'.
5. A já, když tak se toulám luhem
a blysknutí jej v slunci zřím,
tu vždycky nad tím starým pluhem
jen tiše sobě pomyslím:
6. Když zakalily duši tvoji
rez vášně nebo viny tíž,
jen velkou prací v tuhém boji
ji ozáříš a očistíš.

Antonín Klášterský.

(Lyrika umělá.)

Lyrika umělá zobrazuje city a nálady básníkovy formou zpěvnou a umělou.

Nejjednodušší útvar lyriky umělé jest píseň.

V písni zobrazuje básník nějaký cit, vzbuzený nazíráním na různé předměty a zjevy, smyslné i nadmyslné. Cit může býti různý nejen dle rozmanitosti předmětův a zjevů, nýbrž i dle zvláštních poměrův a okolností (situací), dle nichž mění se stanovisko, s kterého básník na ně nazírá. Proto píseň patří k lyrice situační jakožto její útvar nejprostší.

Píseň zobrazuje cit neb náladu formou lehkou a zpěvnou.

Jako národní, tak umělá píseň dělí se v duchovní a světskou. Duchovní je prosebná, kajicná, děkovací a j., podle slavností: adventní, vánoční, postní a t. d. Nejstarší písně duchovní jsou v duchu národním a vynikají vroucí prostotou: „Hospodine, pomiluj

ny“, píseň k sv. Václavu, „Narodil se Kristus Pán“ a jiné (stol. X.—XIV.). Pozdější písně duchovní jsou umělé: katolické, hušitské a bratrské. Sbírký duchovních písní nazývají se kancionály. Nejslavnější jest bratrský z r. 1576. tištěný v Ivančicích.

Písně světské má každý stav, každé období roční, každá důležitá změna životní; tak rozeznáváme písně myslivecké, vojenské, studentské, školní a j.; jarní, letní, zimní; ranní, večerní; vlastenecké, společenské a jiné.

Za prostředek vzbuzení citu nebo nálady může býti v lyrice také děj. Básník lyrický vyličuje děj, pokud třeba, aby zobrazil svůj duševní stav, vyvolaný tímto dějem. Tak vzniká lyrika dějová (epická), nazvaná též historická, předvádí-li osoby neb události dějinné.

V básni epické je děj předmětem, v lyrické prostředkem. — Lyrika epická (historická) teprve v nejnovější době u nás se vzdělává.

Příroda mluví k nám svými tvary, barvami a zvuky, které společným dojmem budí v nás city a nálady. Příroda jest nevyčerpaný zdroj básnictví lyrického — lyriky přírodní. Předmět lyriky přírodní je zobrazení citu nebo nálady, vzbuzené nazíráním na zjevy přírodní, formou popisnou, líčením. Odtud také její název lyrika popisná (poésie deskriptivní).

U nás tento druh lyriky je zastoupen hlavně ve sbírkách Hálkových „V přírodě“, v Heydukově „Lesním kvítí“, Krásnohorské „Ze Šumavy“ a j. v. Sem počítáme též delší básně popisné, jako jest Polákova „Vznešenost přírody“.

Předmět lyrické básně může býti konečně zobrazení stavu duševního (citu neb nálady), vzbuzeného rozjímáním o životě lidském nebo zjevech přírodních. Taková lyrika nazývá se rozjímavá neboli reflexivná.

c) Lyrika didaktická.

96. Jezerní hladina.

1. Pojď, poživej, milý synu,
přívabného večera;
upří zraky na hladinu
hlubokého jezera!
2. Na vrchu tam větrů vláda
mocné kmene skácela;
ona však se tu rozkládá,
jak by hnutí neměla.

3. Na ní čile pohrávají
sněhobílé labutě,
utěšeně rozkládají
jasné svoje perutě.
4. Této vodě podobaj se
duše tvojí hlubina;
žádou vášni nezmítej se
klidná její hladina.
(„Moudrost otcovská.“)
5. Každá pak myšlenka tvoje
při svém duši plynutí
podobaj se v lesku zdroje
plující zde labuti.
6. A tvé srdce, perla všeho,
podobaj se slavíku,
jenž tu tluče pro každého
ve svém klidném lesíku.
Bolesl. Jablonský.

97. Láska ku přírodě.

1. Pohleď, synu, na to ptáče,
jak se v písku popelí,
jak zas radostně si skáče
a se z jara veselí!
2. Až pak bude v poli zrání
zlatoklasé obilí,
bude s plesem zalétati
pro zrnka si do polí.
3. Až pak jeseň slunce lesku
ublednouťi povelí,
neuslyšíš jeho stesku;
snadno léto oželí.
4. A až zima v spěchu čilém
přiletí v to okolí,
na ubruse jejím bílém
rádo ptáče postolí.
5. Takto žijíc v zimě, v létě,
s všemi živly zápolí,
aniž je kdy na tom světě
neduh jaký zabolí.
6. A když je kdy něco zlého
v zemském potká údolí,
příroda mu ránu jeho
mateřsky zas zacelí.
7. Budiž přítelem přírody,
věren buď jí, rozmilý;
neutrpiť od ní škody
ten, kdo s ní se spřátelí.
(„Moudrost otcovská.“) Bolesl. Jablonský.

98. Kvetoucí jabloň.

1. Jabloň kvete! Zdaž ta vůně
libou není obětí,
jížto skýtá Tvůrci svému
krása s láskou v objetí?
2. A ta jabloň nemá sice
řečí známou mluví k nám:
„Hleďte, jak mě šatem krásným
k svátku oděl Tvůrce sám!“
(„Luční kvítí.“)
3. Z dále včelok sbor sem letí
s hudbou v jarém plesání.
„K hostině my slavné jdeme,
věťřík, hle, již vyzvání.“
4. A má mysl s nimi letíc,
radostí se zachvěla,
pak se, jak ta bílá jabloň,
v květy — písňě rozpěla.
Ant. Kosina.

99. Starý a mladý věk.

1. Tam pod blankytem usměvavým
hled' na ten živý, čerstvý háj;
kde krása, vůně podávají
si družných rukou v sladký ráj!
2. Zde kmeny stáří velebného
pnou zlato korun vznešených,
štit' mocných klenut ratolestí,
nebeskou rosou svěcených.
3. A vedle nich ten lesík mladý,
ochotnou péčí sázený,
jak jímá oko, rouchem něžným
své zelenosti kráslený!
4. Těm útlým stromkům od sadaře
nadějný tikol vyměřen,
k té vyrůstati velikosti,
jakou se vznáší silný kmen. —
5. Ó věku mladý, na své dráze
dle statných mužů hotov stůj;
bys vystřídal je v rázném činu,
ten překrásný je podíl tvůj!
6. V čem otců velkých stkvěl se život,
co v srdcích vzali do hrobu,
ty rovněž pěstuj na zdar krásný —
vždy otčině buď v ozdobu!

František Doucha.

100. Práce tichá a společná.

1. Ne horoucnost povalečná
zjedná duchu potravu;
práce tichá a společná
získá vlastní oslavu.
2. Jedno-li by zrnko zdravé
každý v půdu položil,
brzo by, mťj Krasoslave,
dvůr se pustý ostožil.
3. Kdo však marnou chloubou práší,
koše plev na trh vynáší,
vítr času odvěje
jej i jeho naděje.

(„Růže stolistá.“)

Frant. Lad. Čelakovský.

101. Úkoly.

1. S námi štěstí nech zahrálo
na pány neb posluchy,
k činům přec každému přálo
dostí volné okruhy.
2. Nepaměti do propasti
klesne pustý darmocheb:
blah, kdo pěstoval své vlasti
jednu růži, jeden stěp!
3. Kому los však méně stkvoucí
padl, aspoň pro budoucí
poutníky a poutnice
urovnávej síhlice.

(„Růže stolistá.“)

Frant. Lad. Čelakovský.

(Lyrika didaktická.)

Ode dávna užíváno formy básnické, aby se myšlenkami působilo nejen v mysl, nýbrž i v poznávání rozumové. Aby však výsledky činnosti rozumové působily dojmem aesthetickým, nesmějí se podávati abstraktně, nýbrž smysluými obrazy, jimiž básník mluví k srdci a srdcem k rozumu. Takové básně jsou lyrické a zároveň poučné (lyrika poučná, didaktická). Účel lyriky didaktické jest vzbuditi náladu a s ní spojenou mravní ideu prostředkem myšlenky.

Báseň poučná je báseň lyrická, která budíc náladu řečí obraznou a vášnou, vyjadřuje myšlenky básníkovy, týkající se života mravního.

Nejsou tudíž básněmi rymovačky, složené k účelu poučení o věcech života všedního.

Pro svůj směr poučný počítá se tato lyrika k básnictví didaktickému (tendenčnímu), jako bajka, parabola a allégorie.

Poučné jsou mnohé básně z Kollárovy „Slávy dcery“, jakož i z Čelakovského „Růže stolistá“. Zvláště pak sem patří Jablonského „Moudrost otcovská“, mnohé básně Doučovy a Vladimíra Štastného „Drobné květy“.

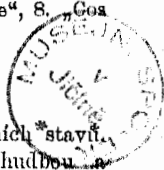
Viz též Čít. měs. I. 12. „Vlast a Tvůrce“, 14. „Hvězdy“, 188. „Odměna“ a j.; II. 1. „Víra“, 10. „Brána k ráji“ a j.; III. 5. „Práce“, 8. „Co vykonal“, 62. „Vítězství“ a j.

(Básnictví lyrické vůbec.)

Básnictví lyrické má za předmět zobrazování duševních stavů.

Lyrika vznikla z lidových zpěvů, doprovázených hudbou a tancem. Jméno své má od řecké lyry, nástroje hudebního. Proto má také lyrika formu zpěvnou (strofickou).

Dle původu rozeznává se lyrika lidová a umělá; dle předmětu jest buď citová neb náladová, dle prostředků, kterých užívá, je situační, dějová, popisná nebo rozjímavá.

Účel básně lyrické jest vzbuditi v posluchači nebo čtenáři podobný duševní stav, jaký měl básník. Proto mluví lyrika řečí smyslnou, obraznou, sytou. K slovu druží se na zvýšení účinku rozmanitý rytmus, ladná, často umělecká stavba strof a konečně zhusta i nápěv. Mocný prostředek udržeti náladu bývá refrén.

Obsahem i účelem básní lyrických podmíněna jest jejich stručnost, kterou liší se od básní epických. Ale řada básní lyrických může býti spojena vyšší ideou v jednotný celek, který se nazývá cyklus, jako na př. Kollárova „Slávy dcera“, Čelakovského „Růže stolistá“, Hálkovy „V přírodě“ a j.

Hlavní lyrikové čeští jsou Kollár, Čelakovský; Hálek, Neruda, Heyduk; Čech, Vrchlický, Sládek, Krásnohorská.

Pro děti skládali lyrické básně: Vinařický, Doucha, Kulda; Krásnohorská, Sládek a j.

102. Přísloví a pořekadla.

a) *Přísloví.*

1. Přísloví — napoví. — 2. Čiňme od Boha počátek, bude dobrý pořádek. — 3. Bohat Bůh milostí. — 4. U Boha milosti mnoho. — 5. Bůh dá, i v okénko podá. — 6. Bůh vysoko sedí a široko hledí. — 7. Chval Boha jak moha. — 8. Bůh s námi, kdo proti nám? — 9. Ctnost v prostřední míře stojí. — 10. Hřích dčáblu smích. — 11. Čert nikdy nespí. — 12. Dobrý čím povýšenější, tím lidu milejší. — 13. Čím se činí dobré více, k tomu vždy přibývá chťiče. — 14. Dobré se pomní dlouho, a zlé ještě déle. — 15. Vlk koží platí. — 16. S kým jsi, takový jsi. — 17. Starého vrabce plevami neošidíš. — 18. Boháč dává pro pověst, chudý pro čest. — 19. Z mnoha ruk větší pomoc. — 20. Za nevděčníky Bůh se prokazuje vděčným. — 21. Nevy-loudíš u vlka kůže. — 22. Těžko z kamene olej vytlačiti. — 23. Neušpiní se saze uhlím. — 24. Kdo včera lhal, tomu ani zítřa se nevěří. — 25. Zloděj u lháře rád hospodou stává. — 26. Meče za ostří bráti nelze. — 27. Výše lbu uší nerostou. — 28. Rtové a zuby závorý dvojí. — 29. Co tři vědí, i tři sta se dovědí. — 30. Kdo mnoho mluví, lže nebo se chlubí. — 31. Tlachati není cepem máchati. — 32. Když se ti hry nej-více chce, tehdy přestaň. — 33. Laskavé slovo jest kyje sil-nější. — 34. Kdo smích jiným válí, špatně sebe chválí. — 35. Od slova do skutku, co od hlavy do kůtku. — 36. Pokora milosti, pýcha dochází žalosti. — 37. Pýcha peklem dýchá. —

38. Kdo se chlubi, čest svou hubí. — 39. Vlastní chvála z hrdla smrdí. — 40. Chlouby s pytel a lži s dva. — 41. Kdo sám cti nemá, jinému jí nedá. — 42. Zlý pláče od závisti, dobrý od radosti. — 43. Otepi nepřelomíš, a po prutu všecku zlámeš. — 44. Povolnost přátele činí. — 45. Boha se boj, lidé se styď! — 46. Příčinnivému dvoji život. — 47. Z pilnosti se štěstí rodí, lenost holou bídu plodí. — 48. Jednou ranou dub 80 nepadne. — 49. Hoden dělník mzdy své. — 50. Nůž, kterým se pořád krájí, nerezaví. — 51. Po práci milo odpočinouti. — 52. Mnoho lenochů, mnoho hříšníků. — 53. Stojatá voda ráda se zsmradí. — 54. Kdo mnoho pije, sám svou hlavu bije. — 55. Hráč nejčastěji bez peněz. — 56. Komu přeje štěstí, po- může mu na kůň vséstí. — 57. Štěstí s neštěstím ob jeden dvůr žive. — 58. Blázen, kdo štěstí věří a před nuzným zavírá dveří. — 59. Jakou přízi napředeš, takovou i tkáti budeš. — 60. Peníze jedněm panují, druhým slouží. — 61. Boháč želí korábu, žebrák mošny. — 62. Malých ptáků malá hnízda. — 40 63. Chudoba cti netratí. — 64. V kalné oči písku nepřisypuj. — 65. Každý nejlépe ví, kde ho bolí. — 66. Hlad žene do světa. — 67. Hladovému vždy poledne. — 68. Co se stalo, odestati se nemůže. — 69. Mysl soudí, vůle volí. — 70. Rozumu nikdy nazbyt. — 71. Raději rozumem než sochorem. — 72. Vší 45 moudrosti počátek. — 73. Živá hlava klobouku dobudě. — 74. Bláto bez břehův a blázen bez ohrady. — 75. Lépe něco znáti nežli mnoho míti. — 76. Řemeslo zlaté dno. — 77. Zvyk je druhé přirození. — 78. Kavka, by na sněhu se válela, nezbělí. — 79. Všude dobře, doma nejlépe. — 80. Lepší doma 50 krajíc chleba, než v cizině kráva celá. — 81. Otcovské země odumři, ale neodcházej. — 82. Míti přátel zásobu není na škodu. — 83. Příteli přej, nepřítelé nehněvej! — 84. Přítel s takavou hlavou ubíhej, s přímým čelem objímej! — 85. Přítel 55 vždy ušetřuj, a z něho nikdy nežertuj! — 86. Nestrkej prstu, kde se dveře svírají! — 87. Přítel příteli hrad staví, nepřítel nepříteli rakev teše. — 88. Sobě vlk ostronos, sobě ježek kadeřav, — 89. V každé věci hled' konce! — 90. Z malého oblaku velký déšť. — 91. Lepší „počkej“ než „bych“. — 92. Spěšné dílo z rukou padá. — 93. Zvolna-li jedeš, dále do- 60 jedeš. — 94. Když se lýka drou, tu na ně i s dětmi. — 95. Čas na nikoho nečeká. — 96. Časem vše přijde. — 97. S tváří

- mysl září. — 98. Sud' z podstaty, ne z pohledu! — 99. Na černém poli pšenička se rodí. — 100. Všudy svět, velký svět, široký a dlouhý svět. — 101. Člověk časem se mění. — 102. Bez rozumné svobody nemá život lahody. — 103. Bez chyby nikdo není. — 104. Více svéc, více světla. — 105. Nenarodil se ten, kdo by se líbil všem. — 106. Veselé srdce s kužele přede. — 107. Jedna vlaštovka nedělá jara. — 108. Když vůz namažeš, jako bys třetího koně připráhl. — 109. Dobře chmeli, když se tyčky drží. — 110. Zdraví na všecko vystačí. — 111. Veselá mysl polovice zdraví. — 112. Mnoho jídel mnoho nemocí. — 113. Jez do polosyta, pij do polopita, vyjdou ti na plno léta. — 114. Co neuspíš před půlnocí, po půlnoci nedospíš. — 115. Škoda krásy, kde rozumu není. — 116. Z mládí se trn ostří. — 117. Letům ani cvaalem neutčeš. — 118. Kůň jest jednou hříbětem, člověk dvakrát dítětem. — 119. Kolik krajů, tolik obyčejů. — 120. Povolující s činícím na jedné jsou váze. — 121. Kdo dříve do mlýna donese, tomu melí. — 122. Hleď svého a nech, co jest mého! — 123. Přípověď je spravedlivý dluh. — 124. Když se dva pohánějí, třetímu nahánějí. — 125. Zkalil beránek vlku vodu pod ním stoje. — 126. Hustá přísaha, řídká pravda. — 127. Co se vleče, neutče. — 128. Kdo chce pokoji, hotov se k boji! — 129. Ve svém domě každý je pánem. — 130. Svůj svého želí. — 131. Blížší košile než kabát. — 132. Bratr bratru jako silná věže. — 133. Jaký otec, taký syn; jaká voda, taký mlýn; jaké dřev, taký klín. — 134. Jablko nerado daleko padá od jabloně. — 135. Lepší blízký soused než daleký přítel. — 136. Dítě špiní a dere, matka šije a pere. — 137. Vědí sousedé, jak se komu vede. — 138. K vůli milému hosti rád hospodář nadsadí svůj statek. — 139. Hosta chlebem, solí, nezdvořáka holí. — 140. Čím kdo pluhu bedlivější, tím zisk hotovější. — 141. Pot chlebu první vláha. — 142. Oči hospodářovy střežou domu. — 143. Lepší jedno oko své, nežli cizí dvě. — 144. Uspořené peníze, dvojnásobné peníze. — 145. Rychleji se vybere, nežli seběře. — 146. Kdo si mála neváží, po mnohu ať nebaží. — 147. Slunce peče, déšť poteče. — 148. Jak vítr věje, tak slunce hřeje. — 149. Lidé se radují létu a včelky květu. — 150. Lepší vánoce třeskruté nežli tekuté.

b) *Pořekadla.*

1. Tak naše niva rodí. — 2. Krátká to řeč, ale uzlovatá. — 3. Už jsem na břehu. — 4. Na jazyku se mi to plete. — 5. Všecko na něm se otvírá a zavírá. — 6. Člověk jako dobrá hodina. — 7. Tichý jako pěna. — 8. Má pravdu na jazyku a duši na dlani. — 9. O prst by jej ovinul. — 10
10. Jest u lidí v jasných očích. — 11. Na jeho slovo mohl by skály zakládati. — 12. Myslí na zadní kola. — 13. Odpovídá na měkkém polštáři naděje. — 14. Uhodil se přes kapsu. — 15. Ještě dotud mnoho vody uplyne. — 16. Znají ho jako zlý peníz. — 17. Není hoden, že ho země nosí. — 18
18. Není v něm dobré žíly. — 19. Mluví přímo, a dělá křivo. — 20. Je šelma vybraná. — 21. Má za ušima. — 22. Kdyby řeč jeho byla mostem, nechtěl bych já po něm choditi. — 23. Koupil za pět prstův a šestou dlaň. — 24. Suší zuby na slunci. — 25. Všechno měří na dlouhé lokte. — 26. Honí 15
- vítr v noci po ulicích. — 27. Jest na halíř jako čert na hřišnou duši. — 28. Pro krejcar by si dal koleno vrtati. — 29. Táhne vodu na své kolo. — 30. Vykračuje si jako páv. — 31. Osnovy dost, ale útku málo. — 32. Ten, rozumím, že slyší trávu růsti. — 33. Div z kůže nevyskočí. — 34. Hned 20
- se kohoutí. — 35. Hned oheň na střeše. — 36. Ten dnes levou nohou vstával. — 37. Nevaří spolu. — 38. Každý svou hude. — 39. Však se již rozkmotřili. — 40. Utopil by jej na lžici vody. — 41. Mám toho až po krk. — 42. Vytírá jím kouty. — 43. Hledí na mne nebozizem. — 44. Jest své 25
- hlavy člověk. — 45. Vybíl mu kozla. — 46. Poseďte kroupy, až uvře hrách. — 47. Je tam pečený vařený. — 48. Všecko se sebe střese jako pes. — 49. Jak by hrách na stěnu házel. — 50. Jedním uchem tam, druhým ven. — 51. Jako by mu ve mlýně hudl. — 52. Chodí jako zmoklá slepice. — 53. Stín 30
- mne tu jest, mysl všecka jinde. — 54. Pozdě bycha honí. — 55. Počal housti jinou. — 56. Načněme z jiného soudku! — 57. Mluví jako by zlata ukrajoval. — 58. Nebéře si před ústa listu. — 59. Řekl mu to barvou. — 60. Právě jsem to měl na jazyku. — 61. Nesáhej do krámu, až vyložím. — 35
62. Jazyk jako břitva. — 63. Mluví jako slepý o barvách. — 64. Mluví o jablkách, a nezná jabloně. — 65. Dříve přijel,

než vyjel. — 66. Jak nabije, tak vystřelí. — 67. Mlátí, mlátí, neobráti. — 68. Nemá kosti v jazyku. — 69. Co neví, nepoví. — 70. Umi zavinuté nositi. — 71. To jest ještě pod pukličkou. — 72. Jak jsem koupil, tak prodávám. — 73. Ne-dojev zkácel. — 74. Uchvátil požehnání. — 75. Je toho potřeba jako soli.

(Příslaví a pořekadla.)

Z dávných dob zachoval si národ *krátké a bystré průpovědi, kterými vyslovuje mravní soud o jednotlivých případech života — přísloví.*

Původně vznikala zajisté přísloví v těsné spojitosti s nejstarší poesí epickou, když nad určitým dějem pronesen stručnou průpovědí mravní soud, z děje toho vyplývající. Pak pronášeny tyto průpovědi také ve spojitosti s jinými ději podobnými a tak nabývaly samostatnosti. Dále pak již tvořil si lid svá přísloví samostatně, čerpaje z bohatého zdroje svých zkušeností. V příslovích obsažena jest lidová filosofie praktická (mudrosloví lidu).

Forma přísloví je trojí:

1. Na př.: „Kdo dřívě do mlýna donese, tomu melí.“ „Z pilnosti se štěstí rodí, lenost holou bídu plodí.“ „Kavka by se na sněhu válela, nezběhí.“ — Tu mravní soud pronáší se smyslným obrazem po způsobu paraboly neb allégorie (příslaví parabolická a allégorická).

2. V přísloví: „Vrána k vráně sedá, rovný rovného si hledá“ jest obraz a mravní soud vedle sebe v podobě příměru (příslaví příměrná).

3. Jindy v příslovích, jako na př.: „Ohval Boha jak moha,“ „Ctnost v prostřední míře stojí“, mravní soud klade se bez obrazu prostě po způsobu obecné průpovědi (gnomy — přísloví gnomická).

Příslaví jest nejstarší a nejjednodušší útvar poesie didaktické.

Význam jejich jest kulturní, jazykový, estetický a paedagogický. Příslaví byla dřívě oceněna než ostatní plody poesie lidové. Již ze XIV. st. máme sbírku přísloví od Smila Flašky z Pardubic. Největší sbírku přísloví českých a slovanských vůbec pořídil Čelakovský: „Mudrosloví národa slovanského v příslovích“. —

Od přísloví liší se pořekadla. Jsou to charakteristická pro-povědění, která řeči dodávají ráznosti, ale nemají všeobecného významu mravoučného. Význam jejich je hlavně jazykový.

103. Dětské hádanky.

Hádankami bavival se dřívě velmi rád náš lid na besedách, přástkách a podobných schůzkách přátelských, užívaje

jích druhdy také za řeči, jako ve svůj hovor vplítává příslovi a pořekadla. Tak stařec kterýsi, jsa tázán, jak se má, odpověděl: „Zle; na horách sníh (= na hlavě šediny), v dolinách voda (= v očích slzy), v ruce les (= hůl).”

Nyní zachovává nám národní hádanky už jenom naše drobná mládež, i jest si věru přát, aby se z její paměti nevytrácely.

Hádanky prostonárodní, nehledíc ani k ceně básnické mnohých z nich, poskytují mládeži ušlechtilé zábavy a jsou výborným cvičivem její soudnosti. Jsou to básnické rovnice o jedné neznámé, jelikož tu k daným výroky hledati jest neznámý podmět.

Podávám tuto výbor hádanek, nasbíraných po Moravě a Slezsku od mládeže školní.

Celá chalupa vyhoří a přece se nezboří. (*Dýmka.*)

Bez nohou jsem, břicho mám;

bez hlavy jsem, pyštek mám;

bez sluchu jsem, ucho mám;

nedýchám, a hrdlo mám. (*Džbán.*)

Malý domeček, plný koleček. (*Hodiny.*)

Hora hučí, beran bučí a kůň táhne. (*Housle.*)

Když mne přidávají, menší jsem;

když mne ubírají, větší jsem. (*Jáma.*)

Jiné šatí a samo je to nahé. (*Jehla.*)

Listy mám, a strom nejsem. (*Kniha.*)

Jde posel, má čtyři rohy, nic nemluví a všecko poví. (*List.*)

Měkké dělám z tvrdého, tvrdé dělám z měkkého, s větry rád se pojím, ale vod se bojím. (*Oheň.*)

Dennice to roztrousila, slunce sebralo, měsíc vrátil. (*Rosa.*)

Ve mně tma, venku světlo; ve mně zima, venku teplo; ve mně teplo, venku mráz: uhodne to někdo z vás? (*Sklep.*)

Spadne ti to do studně a nežblunkne to. (*Stín.*)

Čtyři nohy, čtyři rohy má; nechodí to ani netrká. (*Stůl.*)

K hádankám družily se rozmanité úlohy početní, poskytující nemálo zábavy mladým starým. Jsou to většinou

rovnice o jedné neznámé, které se řešily z hlavy. Jako hádanky tak i tyto zábavky početní jsou stereotypní; vy-
40 skytují se skoro všude jedny a tytéž.

Na příklad: Půl deváta bez půl páta a dvě a půltřetí?

$$8\frac{1}{2} - 4\frac{1}{2} + 2 + 2\frac{1}{2} = 8\frac{1}{2}. \text{ (Půl deváta.)}$$

Pásli dva ovčáci. Ten na vrchu povídal dolnímu:

„Dáš-li mi jednu ovci, budu mít dvakrát tolik co ty.“

45 Načež dolní: „Dáš-li ty mi jednu, budu míti tolik co ty.“
Kolik ovec měl každý? (*Horní sedm, dolní pět.*)

(„Naše děti.“)

Frant. Bartoš.

II. Prosa.

V y p r a v o v á n í d ě j e p i s n á .

104. Šalomoun a Hiram.

Hiram, král týrský, poslal služebníky své k Šalomounovi; neboť uslyšel, že jej pomazali za krále místo jeho otce; nebo byl přítel Davidův Hiram po všecken čas.

Poslal pak Šalomoun k Hiramovi řka: „Viš o vůli Davida, otce mého, a že nemohl vystavěti domu jménu Hospodina Boha svého pro války nastávající vůkol něho, dokud nedal jich Hospodin pod paty nohou jeho. Ale nyní Hospodin, Bůh můj, dal odpočinutí vůkol, a není protivníka, ni útoku zlého. Pročež myslím stavěti chrám jménu Hospodina Boha svého, jakož mluvil Hospodin Davidovi, otcí mému řka: 5
„Syn tvůj, jejž posadím místo tebe na stoličce tvou, ten vystaví dům jménu mému.“ A proto rozkaž, ať mi služebníci tvoji nasekají cedrův na Libaně, a služebníci moji budou se služebníky tvými: mzdu pak služebníků tvých ti dám, jakéžkoli požádáš; nebo viš, že není v lidu mém muže, jenž by 15
uměl dříví sekati jako Sidonští.“

Když tedy uslyšel Hiram slova Šalomounova, zrađoval se velmi a řekl: „Požehnaný Hospodin Bůh dnes, an dal Davidovi syna nejmoudřejšího nad lidem tímto tak mnohým.“

I poslal Hiram k Šalomounovi řka: „Slyšel jsem, cos mi koli poručil; jáť učiním všecku vůli tvou s strany dříví cedrového a jedlového. Služebníci moji složí je s Libanu k moři, a já spořádám je ve vory a po moři, až k místu, kdež mi uložíš, a tu je přestavím, a ty vezmeš je a dáš mi potřeby, aby dán byl pokrm domu mému.“ 25

A tak Hiram dával Šalomounovi dříví cedrového a dříví jedlového vedle vši vůle jeho. Šalomoun pak dával Hiramovi 20.000 korečů pšenice ku pokrmu domu jeho a 20 měr oleje nejčistšího: to dával Šalomoun Hiramovi na každý rok.

30 Dal také Hospodin Šalomounovi moudrost, jakož mluvil
jemu; a byl pokoj mezi Hiramem a Šalomounem, a učinili
oba dva smlouvu. I vybral král Šalomoun dělníky ze všeho
Israele, a byli počet 30.000 mužův. I posílal z nich na Liban
10.000 na každý měsíc jedny po druhých tak, že jeden měsíc
35 bývali na Libaně a dva měsíce v domích svých, a Adoniram
byl nad těmi vybranými.

I měl také Šalomoun 70.000 těch, kteří břemena nosili,
a 80.000 kamenníků na hoře kromě úředníků, kteříž byli
nad každým dílem, počtem 3.300, kteříž rozkazovali lidu
40 a těm, kteříž dělali dílo.

I přikázal král, aby vzali kamení velké, kamení stkvostné
k základu chrámu a aby otesali je čtverohranně; jež tesali
kamenníci Šalomounovi a kamenníci Hiramovi; Giblitští pak
připravovali dříví a kamení k stavbě domu.

Knihy Král. III., kap. 5.

105. O řeckých osadách.

Z nejdůležitějších a nejslavnějších skutků historie řecké
je bez odporu založení četných osad zámořských. Prvý k za-
kládání jich podnět dalo stěhování různých národů severo-
řeckých. Tehdáž osazeny Kyklady a Sporady, a na západním
5 pobřeží Malé Asie založena četná města hellénská. Jimi spo-
jena Hellas s Asií jako mocnou páskou, jimi brala se vzdě-
lanost východní k národům západním. Tam stýkali se Řekové
i se vzdělanými národy orientálskými i mezi sebou hojně,
a rozmanité styky tyto působily blahodějně v ranný i rychlý
10 rozvoj osvěty. V kolóniích maloasijských položen základ
k nevídanému dotud ve světě hellénském bohatství hmotnému
(nezbytné to podmínce vzdělanosti národa každého! —);
v nich učinila vzdělanost řecká první krok smělý a mocný
k oné velebné výši, na níž ji spatřujeme za Perikléa; v nich
15 pokusil se duch řecký nejdříve o řešení otázek praktických
i vědeckých. V kolóniích maloasijských dospělo nejenom
epos, nýbrž i lyrika nejdříve k vyšší formě básnické, a tam
byly také počátky řeckého veleobchodu a veleprůmyslu, řecké
demokracie, řecké vědy, prosy a filosofie!

Založením osad těchto jest kolonisační činnost řecká 20 povzbuzena k dalším ještě podnikům, a činnost ta trvala po několik století. Celkem stěhovali se Řekové za moře z té hlavně příčiny, že jim jako Féniciánům jakýsi kolonisační pud 25 takořka vrozen byl, a že jim jakožto národu poměrně četnému a rychle se množícímu přirozené bohatství vlasti 25 jejich nemohlo všem postačovati k zahrazování veškerých potřeb života vezdejšího. Také stěhovaly se za moře strany, poražené v občanských rozbrojích anebo vůbec nespokojené, dílem z donucení, dílem dobrovolně. Nezřídka opatřila vláda 30 sama vystěhovalce prostředky potřebnými, aby se zbavila chudiny a nepokojných hlav, a kromě toho vycházeli za moře též národkové ve válkách přemožení, jako na př. Messéňané. Největší však počet kolónií založen z počítavosti obchodnické. Řekové poznali zajisté již záhy, že čím více kolónií, 35 tím více stykův a výhod kupeckých. Kolonie byly obchodu jako ruce a páky, jako brány, jimiž bohatství skoro ze všeho známého tehdy světa vcházelo v pokladny řecké. Bez nich byl by národ Řecký zůstal chudým a nepatrným.

Kolonie řecké zakládány celkem týmž asi způsobem 40 jako fénické. Nejdříve rozbili plavci na pobřeží tábor a vložili v něm na odív a na prodej rozmanité zboží. Vedlo-li se jim dobře, založena na místě tom stanice, z níž, zůstaly-li poměry příznivé, konečně vznikla kolonie. Od takových osad původních sluší však rozeznávat kolonie, založené na místech či v městech dříve již Féniciány a j. založených, jako na př. Sinopu, Lampsakos, Thasos, Syrakusy, 45 Massilii a j.

Poměry mezi kolóniemi a městy mateřskými byly různé. Z pravidla panovala mezi nimi jakožto „dcerami“ a „matkami“ 50 obaplná láska a šetrnost. Různice vzniklé mezi nimi měly tudýž uklizeti se mírně, a války proti sobě vésti dovoleno bývalo jim toliko z příčin obzvláště důležitých. Šetrnosti této nezanedbáváno, leč tam, kdež osada založena stranou nespokojenou nebo vyobcovanou. Kolonie slabé bývaly města 55 mateřského do jisté míry poslušny; kolonie však silné a veliké pokládaly se více nebo méně za nezávislé, za dospělé a tudý samostatné dcery svých matek. Osadám bylo účast-

niti se hlavních slavností obce mateřské zvláštními deputacemi, a konána-li slavnost nějaká v kolónii, náležela při ní
60 občanům města mateřského ve všem přednost před jinými.

Kdo chtěl založiti osadu, tázal se obyčejně v Delfech o radu. Bylť Apollo patronem kolónií jako fénický Melkart, a knežstvo delfské honosilo se vzácnými v onom věku vědomostmi obchodnickými a zeměpisnými. Orakulum podporovalo
65 kolonisaci plnou měrou, a to jednak z příčin náboženských a vlasteneckých, aby se šířily a rozmáhaly Hellénstvo a kultus Apollónův, jednak i ze sobectví; nebo čím více bylo kolónií, tím více ctitelův a příjmů měly Delfy.

Vystěhovalci brali se z města mateřského, v čele majíce
70 oikistu, t. zakladatele budoucí osady, a nesouce s sebou posvátný plamen Hestiin. Osady zakládány za posvátných obřadů způsobem slavným.

Jestliže vystěhovalci všichni pocházeli z téhože státu, kolónie byla obrazem města mateřského, podobajíc se mu
75 zúplna ústavou a kultem i ostatními řády svými. Obyčejně však pocházeli vystěhovalci z obcí rozdílných, nýbrž druhdy z rozdílných národků. Jmen kolónií jónských, dórských, achajských, milétských, chalkidských a j. dostalo se osadám
80 toliko podle předních rodů, které činily jejich jádro, nebo dle prvních zakladatelův, aneb i dle přistavův, odkud vystěhovalci vypluli. Obyvatelstvo jejich bývalo tudyž nemálo pestré a různorodé. V takovémto případě však valné části jeho rovnoprávnosti politické nedopráváno, což mívalo v zá-
pětí sváry a rozbroje.

Frant. Šembera.

106. Kroisos a Solón.

Když si Kroisos podrobil a k Lydské říši připojil skoro všechny národy, bydlící před řekou Halyem, přicházeli do Sard, oplývajících bohatstvím, všichni řečtí sofisté, toho času žijící, ten z té příčiny, onen z oné. Přišel tam i Solón
6 Athénský, jenž zákony vydav Athénským, kteří mu svěřili úkol zákonodárce, po celé desetiletí putoval cizinou, odebrav se z vlasti, aby se ohlédl po světě a aby takto nebyl nucen zrušiti nižádného z těch zákonů, jež vydal. Athéňané pak sami nebyli s to, aby tak učinili; byli se totiž slavnou při-

sahou zavázali, že se přidržeti chtí po deset let těch zákonů, 10 které jim vydal Solón.

Opustiv tedy vlast z té příčiny, jakož i proto, aby se ohlédl po světě, Solón přišel do Egypta k Amasiovi a potom téže do Sard ke Kroisovi. Přišed tam, častován jest od Kroisa na hradě královském. Potom jej třetího nebo čtvrtého dne 15 k rozkazu královu služebníci vodili po pokladně a ukazovali mu všechnu slávu a všechno bohatství.

Když všecko uviděl a pohodlně si prohlédl, Kroisos tázal se ho takto: „Hosti athénský! Došly nás četné zprávy o tvé moudrosti a tvém cestování; k moudrosti láskou jsa puzen, 20 proputoval prý jsi veliký kus země, abys se po světě ohlédl. I zachtělo se mi tázati se tebe, kdes as užíval člověka na celém světě nejblaženějšího.“ Tak se ho tázal, maje sám sebe za nejblaženějšího; ale Solón ani za mák mu nelichotě, než pravdy se drže, odvece: „Ó králi, Tella Athénského!“ 25 Podiviv se Kroisos těmto slovům, tázal se dychtivě: „Podle čeho pak uznáváš Tella za nejblaženějšího?“ Jemuž odpověděl Solón: „Tellos měl předně v blahých dobách obce své zdárné syny a vnuky; za druhé měl sám za živa hojný všeho dostatek, a k tomu dostalo se mu ještě veleslavného 30 skonání. V bitvě totiž, svedené mezi Athéňany a jejich sousedy Eleusinskými, bojoval též on, a obrátiv nepřátele na útěk, slavně skonál, a Athéňané jej obecním nákladem pohřbili tamže, kde padl, a velice jej poctili.“

Když Solón takto vypravováním svým o veliké blaže- 35 nosti Tellově Kroisovu vzbudil zvědavost, král se otázel, koho viděl nejblaženějšího po onom, doufaje, že se mu dostane zajisté aspoň místa druhého. Ale Solón odvece: „Kleobia a Bitona; neboť argivští junáci tito měli dostatečně z čeho živu býti a kromě toho takovou sílu tělesnou, že si oba zí- 40 skali ceny v zápasech. Dále vypravuje se o nich i toto: Argivští slavili kdysi slavnost Héřinu; i bylo nezbytně třeba matku oněch mladíků, poněvadž byla Héřinou kněžicí, na voze dopravití do chrámu; avšak volové nevraceli se s pole v čas domů. Čas ubíhal, i nemohouce matky jinak do 45 chrámu dopravití, synové zapřáhli se sami do vozu a táhli jej; na voze pak seděla jejich matka, a když byli takto vůz

táhli 45 honů, přišli ke chrámu. To když učinili a vším shromážděním vidění byli, dostalo se jim smrti nejkrásnější, 50 i zjevil bůh na nich, že lépe je člověku mrtvu nežli živu býti. Argivští totiž obklopivše vůz, blahoslavili sílu mladíků, ženy argivské pak matku, že se jí dostalo takových dětí. Potom matka, rozradovaná tím činem a slávou svých synů, přistoupivši k soše Hérině, modlila se, aby bohyně Kleobiovi 55 a Bitonovi, jejím synům, kteříž velice ji poctili, dala to, co by bylo člověku nejlepší. Když vzdána po této modlitbě obět a po oběti hodováno, mladíci usnuli v chrámě samém a již nevstali, nýbrž umřeli. Argivští davše jim udělati sochy jako mužům, kteří se prokázali výtečností, po 60 stavili je veřejně ve chrámě Delfském.“

Solón tedy těmto druhou cenu blaženosti přiřkl; Kroisos pak pohoršiv se pravil: „Ó cizince athénský, a naši blažeností pohodil jsi do kouta tak, jako by za nic nestála, že nekladeš nás na roveň ani lidem sprostým?“

65 Solón však odvece: „Ó Kroise, vědoucího mne, že všeliké božstvo závistivo jest a změny chtívo, tážeš se o poměrech lidských? Za dlouhého živobytí svého vidá člověk a zakouší mnoho, co mu není vhod. Ze všech dnů jeho živobytí ni jeden nepřináší nic podobného druhému. Tak, 70 ó Kroise, člověk skrz na skrz nic není, než pouhá náhoda. Ty vidíš se mi i velice bohatým býti i králem mnoha lidí; avšak oním jménem, o němžto se mne ptáš, nemohu tebe zváti dříve, dokud neuslyším, že jsi dobře dokonal živobytí. Nebo není veliký boháč proto, že je boháčem, o nic 75 blaženější nad onoho, kdo má jen tolik, čím by právě vystačil každý den, leda dostane-li se mu toho, aby, všelikým dobrem oplýváje za živa, i dobrého došel skonání. Mnozí velicí boháči jsou lidé neboží, mnozí pak skrovně vystačující jsou šťastni. Kdo jest velice bohat, ale při tom nešťasten, 80 jen ve dvou věcech předčí před chudým, ale při tom šťastným, ale tento před nešťastným boháčem ve mnoha věcech. Onomu totižto spíše lze chťičům hověti a velikou ztrátu, nahodí-li se, snášeti; avšak tento předčí před oním v jiných věcech, a to v těchto: chťičům hověti a ztrátu snášeti nelze 85 mu sice tak snadno jak onomu; ale za to jeho štěstí zame-

zuje těmto věcem přístup k němu; on bývá prost neduhů, nemocí, nehod, obdařen zdárnými dětmi a krásnou postavou. Skončí-li k tomu ještě živobyť své blaze, tu máš onoho, kterého hledáš; ten zasluhuje blaženým se zvátí; avšak nežli skoná, nepřekvapuj se a nenazývej ho blaženým, ale jen šťastným. Všech těchto výhod nemožno však jednomu člověku v sobě zahrnovati právě tak, jako nižádný kraj nestačuje, aby si poskytoval sám všech plodů; jenom některé věci má, jiných nemá; onen kraj pak jest nejlepší, který má nejvíce. Tak ani žádný jednotlivec sobě nepostačuje; neboť má jenom něco, jiného se mu nedostává; kdo pak nejvíce má za živa a potom živobyť blaze dokoná, ten podle mého úsudku zasluhuje onoho jména. Vůbec při tom sluší pozorovati, jaký bude konec; neboť už mnohým bůh štěstí jen ukázal a potom je dokona zničil.“

Tak hovoře, nikterak se nezavděčil Kroisovi, jenž nevěšimaje si ho již, propustil jej, maje jej za náramného nedouka, protože, pomíjeje blaha přítomného, kázal pohlížeti při všem na konec.

Z Hérodota překladem Jana Kvíčaly.

107. Leonidas.

Aby se zdálo, že Spartané Thermopyl miní uhájiti, postaven v čelo výpravy král Leonidas, muž starší padesáti let, avšak udatný a odhodlaný, od něhož očekáváno, že vykoná úkol svůj náležitě. Táhna s mužstvem Boiotií, dostal od Thespijských 700 ozbrojencův a přinutil Thébany, o nichžto bylo obecně známo, že drží s Peršany, aby také 400 mužů jakožto rukojmí s jeho sborem vypravili. Lokrové a Fokidané poslali 1000 mužův, tak že vzrostlo Leonidovo vojsko, než dostoupilo Thermopyl, na 7200 mužův.

Těsnina Thermopylská má jméno od sirnatých teplic, jež se vytryskují z pohoří zvaného Oita. Pohoří to padá při ústí Sperchejském do zálivu Malidského při břehu tak srázně, že mezi mořem a vápencovými stěnami na obou místech vede prosmyk tak těsný, že jím projdou sotva dva nebo tři lidé vedle sebe. Břeh mořský jest velmi bahnitý, a proto cesta Thermopylami není bez patrných obtíží.

Na místě tak výhodném položil se Leonidas se svým sborem, očekávaje vojska perského. K severnímu prosmyku postavil silnou hlídku. Jakmile však řecké vojsko spatřilo
20 Peršany v nekonečných řadách od severu přicházeti, kleslo na myslí tak, že se chtělo domů vrátiti. Než Lokrové a Fokiďané, jejichž otčiny nejprve byly Peršanům na ráně, opřeli se úmyslu tomu, a když i Spartané se prohlásili, že stanoviska svého neopustí, sneseno, dáti se v boj nerovný.
25 Leonidas poslal do Sparty a do jiných měst posly, žádaje za posilu; do té doby hodlal těsuiny zachrániti. Spartané — jako vůbec — i zde vyznamenávali se neobyčejnou odvahou a zvláštním smrtí pohrdáním. Když jednoho dne před bitvou jakýsi Řek vypravoval Spartanům, že je počet nepřátel
30 tak veliký, že se zatmí slunce množstvím jejich šípův, odpověděl jeden z nich: „Nuže, dobře jest, budeme tedy ve stínu bojovati!“

Xerxes dověděl se již v Thessalii, že Řekové Thermopyl hájiti zamýšlejí malým sborem; domníval se však, že
35 ucouvnuou neprodleně, jakmile spatří jeho zástupy. Když pak táborem se položil u městečka zvaného Trachis, vyslal jezdce na zvědy, aby vyšetřil, kolik Řeků jest a co dělají. Toho času byli právě Spartané na přední stráž. Když se jezdec vrátil, vypravoval králi, že jedni z nich těla svá cvičili, jiní pak vlasy si česali. Slyše to Xerxes, nemohl se takovému počínání dosti nadiviti; proto povolal k sobě vypuzeného ze Sparty krále Demarata, aby mu to vysvětlil. Ten pravil: „Tito mužové přišli, aby se s námi potýkali a vchod do Hellady bránili, a k tomu se chystají. Nebo jest jim zákon
40 takovýto: hodlají-li života svého nasaditi, krásí hlavy své. Věz pak, pokoríš-li tyto a ty, kteří zůstali ve Spartě, není národa, který by proti tobě stál a rukou svých zdvihl; neboť máš s královstvím nejkrásnějším mezi Hellény se potkati a s muži nejlepšími.“

50 Plné čtyři dni čekal Xerxes, než nařídil hnáti útokem ustavičně doufaje, že Spartané utekou. Když pak pátého dne neodcházeli a, jak se hrdý tyran domýšlel, „v nestoudnosti a nerozumnosti setrvali,“ poslal na ně Medy a Kissy, rozkázav jim, aby je za živa pochytili a přivedli před jeho

tvář. Medové spatřili Řeky jako v litinu sešikované v přední 55
části těsniny, i povstala půtka veleprudká. Medové měli
veliké ztráty, ale ani o krok dále nepostoupili. Po Medech
nařídil Xerxes, který s vyvýšeného místa tomu boji se díval,
Kissům útokem hnáti; ale ani těm nevedlo se lépe. Konečně
nařídil sboru „Nesmrtelných“, jenž obsahoval 10.000 nej- 60
udatnějších mužův, osobní stráž při králi zastáváje, na Řeky
udeřiti. Také Leonidas vystřídal zatím své bojovníky, po-
staviv na bojiště své Spartany. Obnovil se boj, a Hydarnes,
vůdce Nesmrtelníků, posílal lidi své po malých zástupech,
poněvadž Medové pro veliké množství sami sobě překáže- 65
jíce, tonuli v sousedním bahně; než ani to nepomohlo.
Lakedaimónští dokázali, že zbrání umějí vládnouti a že dobře
rozumějí řemeslu válečnému. V těsných zástupech postupo-
vali proti nepříteli, a když jeho šik první porazili, obrátili
se, jako by utíkali, do bezpečného útulku, na prostranství, 70
zakryté horskými stěnami, a potom zase se vyřítili, když
se nepřítel v zástupech za nimi hrnul. Tak bojovali neustále,
a Peršanů hynuli tisícové. Konečně k večeru učinil Hydarnes
útok plným šikem; ale ani ten se nezdařil, a tak bylo Per-
šanům hanebně s bojiště odtáhnouti. Xerxes prý při těch 75
útocích třikrát vyskočil se stolce, vida své utíkati a Spar-
tany postupovati. Úhrnem padlo toho dne přes 6.000 životů
perských, a Xerxes nabyl prospěchu pouze toho, že poznal,
kterak má mnoho lidí, ale málo mužů.

Druhého dne počal útok se strany perské znova; ale 80
bojováno zase bez výsledku, a snad by se byla nesčetná
armáda perská rozbila o Thermopyly, kdyby v řecké vlasti
nebyl vyrostl bídník, jenž za mrzký peníz zradil vlast a čest.
Byl to Efiáltés, muž malidský. Ten doufaje, že se mu do-
stane od Xerxa hojné odměny, vstoupil před jeho trůn 85
i zjevil mu úzkou stezku, vedoucí přes hory do Thermopyl.
Později uložili Řekové na jeho hlavu odměnu; tékaje s místa
na místo, Efiáltés konečně zhynul dýkou krajana svého.

Xerxes radoval se návrhu Efiáltovu velice a vyslal
ještě téže noci Hydarna se sborem „Nesmrtelníků“ do hor, 90
aby obešli tábor řecký.

Na témě horské vystoupili Peršané, když se právě roze-
dnávalo. Na stráží tajné stezky této stálo tisíc fokidských

těžkooděnců, kteří netušíce zrady liknavě střežili a teprve
05 šelastem bukového listí pod nohama perského vojska ze sna
vyburcováni byli. Spatřivše Peršany, počali se v brnění
oblékati a Hydarnes velice se ulekl, poněvadž v těch místech
vojska netušil a měl je za Spartany. Teprve když mu oznámil
Efialtés, odkud ti bojovníci jsou, sešikoval své řady jako
100 k boji. Fokidáné ulekli se velikého počtu nepřátel i spasili
se útekem na vrchol hory. Peršané, nic jich nedbajíce, rychle
s hor sestupovali a tábora Leonidovu se blížili, když vychá-
zelo slunce. Hellénům v Thermopylách předpověděl z utrob
zvířecích nejprve věstec Megistias den před tím, že jim z rána
105 bude umřítí. Když z rána strážé oznamovaly příchod Per-
šanů, Leonidas poznal, že mu Thermopyl nelze déle uhájiti,
protože měl příliš málo vojska, aby na obou stranách s prospěchem
mohl bojovati. Aby tedy lidí marně neobětoval, přikázal spojencům odejiti, sám pak se svými Spartany
110 vytrval, poněvadž stanovisko své opustiti za nečestné měl;
předvidalť dobře, že zůstaví po sobě velikou slávu, a že
jeho úmrtím štěstí obce Spartské nebude zničeno. Bylo hned
s počátku této války Spartanům věštěno:

„Vám pak, jimžto širá planina Spartská jest obydlím,
115 buď bude město veleslavné vyvráceno perským mužstvem,
anebo, nezběhne-li se tak, bude oplakávati vlast Lakedai-
mónská smrt krále z rodu Hérakléova.“

Bylo však ve vojště Leonidově mnoho mužů, kteří chtěli
raději životy své obětovati, než na porobu vlasti patřiti. Byli
120 to Thespiáné, kteří se odhodlali s ním padnouti; také Thé-
bany zdržel Leonidas při sobě, poněvadž měl za prospěš-
nější, aby zemřeli, než aby k vlastní záhubě vojsko ne-
přátel rozmnožili.

Úhrnem zůstalo s Leonidou 1200 hrdin, připravených
125 na jistou smrt. Xerxes učinil vycházejícímu slunci obět
a potom seřadil své vojsko k útoku. O desáté hodině měl se
dle úmluvy s Hydarnem počítí boj s obou stran. Ještě čekal
na umluvenou hodinu, když Hellénové, sestoupivše se kolem
Leonidy s nížiny na prostranné místo, perskému vojsku po-
130 stupovali vstříc. Jsouce odhodláni zemřítí, bojovali s neví-
danou odvahou; vše, co jim perského přišlo do rukou, za-

hynulo. Peršané couvati nesměli; neboť za jejich zády stáli náčelníci s karabáči, ku předu jíti je pobádající. V tlačenci jich mnoho spadlo do moře, mnohem více jich za živa rozšlapáno, ale nic nedbáno umírajících. Hellénové polámané většinu svých kopí, tasili meče, jimiž nemění porážku učinili Peršanům. A v této seči padl konečně Leonidas, prokázav se mužem nejstatečnějším, a s ním padli mnozí jiní znamenití Sparťané; avšak i na straně perské skleslo mnoho vznešených jmen, mezi nimiž i dva Xerxovi bratři. Nad mrtvolou Leonidovou povstal krutý boj, v němžto Sparťané nepřítel čtyřikrát obrátili na útěk, až mrtvolu jeho vysvobodili.

Jakmile zvěděli Hellénové, že Hydarnes na ně postupuje se zadu, změnili zápas; ustoupivše do těsny, vystoupili na kopec, kde potom postaven jest kamenný lev na památku Leonidovu. Na tomto místě bránili se meči ti, kterým ještě zbyly, jiní rukama a zuby, až je barbaři zasypali střelami, sevšad je obklíčivše.

Toliko Thébané posledního toho boje se neúčastnili; nebo zahodivše zbraně a ruce sepavše, nepřítel za milost prosili tvrdíce, že k boji jsou přinuceni a že vždy s Peršany jedné byli myslí. Zrádná tato zbabělost se jim však nepovedla; neboť Peršané mnoho jich pobili, ostatním pak kázal Xerxes vypáliti na těle znaky otroků královských.

Když už poslední z Hellénův rekovnou smrtí vypustili duše své, Xerxes nařídil mrtvolu Leonidovu vyhledati, hlavu jí utíti a na kříž přibiti. Tímto skutkem nezhanobil ovšem ukrutník ten jména Leonidova, než jméno své, sápage se na mrtvolu po způsobu lité hyény.

Sparťané zřídili rekovnému králi hrob na pahorku, kde byli padli poslední bojovníci, a na něm postaviti kamenného lva a všem padlým Sparťanům věnovati tento nápis:

„Poutníče, zvěstuj Lakedaimónským, my že tuhle mrtvi ležíme, jakož zákony kázaly nám!“

Všem Hellénům, kteří v Thermopylách byli bojovali, věnován byl nápis následující:

„Zdeť naproti třem stům myriád zápasily jsou z Pelopových vlastí čtyři chiliady.“

Věštec Megistias, který svým krajanům předpověděl
170 jistou smrt, padl také po boku Leonidově; i jemu postaven
pomník s nápisem:

„Tot slavného památka Megistia, jež muži medští, přes
proud Sperchejský když přešli, usmrtili; věštec to, který
zrakem jasným vida blížiti se smrt, při spartských vůdcích
175 vytrval odhodlaně.“

Nápisy tyto složil k nařízení spolkové rady řecké zna-
menitý básník Simonidés.

Václ. Petřů.

108. Mládi Démosthenovo.

Démostenés narodil se kolem roku 385. př. K. v Attice.
Otec jeho měl ve dvou továrnách, v jedné truhlářské, v druhé
nožířské, více nežli padesát otroků, kteří pracovali na účet
jeho. Zemřel však záhy, zůstaviv po sobě vdovu s Démo-
15 sthenem, tehdy sedmiletým, a sestrou jeho pětiletou. Tuto
rodinu svou a jmění čtrnácti talentův (asi 31.500 zl. r. č.)
odevzdal otec závětí péči tří poručníků, z nichž byli dva
zemřelému příbuzni, třetí druh jeho ode dávna. Ale tito
poručníci hospodařili svorně jen ve prospěch svůj a na škodu
10 osiřelé rodiny, již poskytovali sotva tolik, aby jen po skrovnu
mohla žiti.

Po devíti letech přejal Démostenés zbytek dědictví
svého; byltě to sotva desátý díl zboží otcovského, o ostatek
odkázán k zákonu a právu. Snadno uvěřiti, že za poměrů
15 tak neblahých vychování mladého Démosthena nepovzneslo
se nad pouhou obyčejnost; nýbrž spíše poručníkům prospěch
kázal, zanedbávati duševní rozvoj mladíka, jenž by někdy
na nich žádati mohl účtův. Aniž prospíval na těle, jsa pro
svou slabost od matky příliš pečlivě vzdalován tělesného
20 cvičení, občanu athénskému naskrz obyčejného a potřebného.
Následky toho později trpce cítil; i ve dnech slávy slyčati
mu bývalo přezdívkou rozmazance, kteroužto protivníci naráželi
na jeho nestatečnost tělesnou.

Přese všechny nedostatky a překážky tyto roztoužil prý
25 se Démostenés, jsa ještě hošík, po slávě řečnické, slyše
jednou velikého předchůdce svého Kallistrata mluvíti před
soudci.

Mezi šestnáctým a sedmnáctým rokem věku svého stával se Athéňan plnoletým a nabýval práva občanského; Démosthenu nastala doba věsti s poručníky při o dědictví. V době naší měl⁸⁰ by mladík v takové při účastenství sotva jiné, než které plyne z dobrého nebo zlého věci vyřízení; v Athénách žádal zákon, aby se žalobce práva svého domáhal ústy vlastními. Právní přítel vystupoval jenom někdy před soud jakožto přimluvěcí svěřence svého. Takoví právníci nazývali se logografi, t. skladatelé řečí. Démosthena tedy vedly domácí poměry jeho k řečnictví. I obrátil se v příčině své k Isaiovi Chalkidskému, jenž byl logografem na slovo vzatým a ve věcech dědických, jak se zdá, zvláště zběhlý. Isaios tedy připravoval Démosthena, aby vedl svou při.⁴⁰

Po čtyřleté přípravě vystoupil Démosthenés roku 366. jakožto žalobce nejprve proti prvním ze svých poručníků. Po všelikých vytáčkách poručník ten konečně odsouzen nahraditi talentů deset; zaplatil-li je však kdy, nevíme, ani jakým způsobem se vyrovnal Démosthenés s dvěma poručníky⁴⁵ ostatními. Pře tato byla Démosthenovi výbornou školou nejen práva a zákonů, nýbrž i života vůbec; poznalťe průběhem jeho dostatečně, čeho člověk v lakotě své je schopen, a jaká to společnost, jižto chtěl věnovati své živobyti.

Kterak se vzdělával Démosthenés mimo svou při za⁶⁰ právníka a řečníka, o tom zachovala se nám zajímavá zpráva. Obcoval prý pilně soudním přím a jiným hromadám veřejným, poslouchal tam pozorně a doma rozjímal prý o všech důvodech, které v každé příčině pro věc a proti ní pronášeny, i zkoumal, zda by věci ještě jiným způsobem provésti⁵⁵ možno nebylo, než jak se stalo. Tím záhy nabýval v projednávání otázek právních obratnosti takové, že se jí dostávalo jinak jen právníkům zkušeným. Mimo praktická cvičení tato zajímaly Démosthena také rozmanité školy řečnické; zvláště bylo mu obrátiti pozornost ke škole Isokrata, nej⁶⁰slavnějšího učitele řečnictví věku svého. Dále čítal výtečné spisy Platónovy, a Dějiny Thukydidovy byly budoucímu státníku knihou nad jiné oblíbenější.

Ale vzdělání sebe důkladnější se schopnostmi nejskvělejšími a s povahou nejslechetnější — to vše v Athénách⁶⁵

státníkovi nestačilo, nedostávalo-li se mu jediné schopnosti, totiž uměti přednášet umění své před lidem pohyblivým, i při věcech vážných krásy milovným a k posměchu náchylným. A Démosthenovi schopnosti té od přírody se nedostá-
70 valo. Bylo mu přirozeno jaksi vadně vyslovovati hlásku „r“, tělo jeho bylo slabé, dech krátký, pohyby neladné a poněkud směšné; byl ostýchavý a nesmělý. I stalo se také, že prvními pokusy řečnickými před lidem athénským dokonce neprospěl. Příčina toho byla ve způsobě, jak přednášel.

75 I přesvědčiv se o svých vadách, jakož i o důležitosti, kterou při řečnickovi do sebe má přiměřené přednášení, a nadlidsky prý téměř jsa pilen, dal se do zápasu s odpornou přírodou. Bera oblázky do úst, usiloval o správné vyslovení oné souhlásky; aby si utužil dech, chodíval rychle do vrchu,
80 odřikávaje jedním dechem verše; doma před zrcadlem zvykal slušným pohybům rukou, maje přímo nad sebou viseti meč, aby mu připomínaly jeho body hnusné potrhování ramenem; v zálivě Falerském odřikával řeči před vzbouřeným mořem, aby uvykl hluku v hromadě lidu athénského.

85 Povídky tyto možná že jsou z veliké části nepravdivé; nicméně patrně dokazují, že řečnictví Démosthenovo bylo hned s počátku a vždy plodem umění a práce. Záhy nabyt Démosthenés jakožto logograf jména i jmění znamenitého, a za nedlouho nebylo nad něho řečníka oblíbenějšího.

Edvard Novotný.

109. Cincinnatus.

Náramná síla Sabinů přistoupila skoro ke hradbám městským nepřátelsky pleníc. Šeredně zpustošeny byly dědiny, městu nahnáno strachu. Tu chopil se lid rád zbraně. Přes odpor tribunů byla dvě velká vojska sebrána. Jedno
5 vedl Nautius proti Sabinům, a položiv se táborem severně od Říma, splácel jim drobnými výpravami nejvíce v nájezdech nočních takovým pustošením v krajině sabinské, že přirovnaný k tomu kraj římský téměř od války nedotčeným se zdál. Ale Minucius neměl ani téhože štěstí, ani téže síly
10 duševné, konaje svůj úkol; neb nedaleko nepřitele táborem se položiv, meškal bojácně v ležení. Jakmile to znamenali

nepřátelé, přibýlo jim ze strachu cizího, jakož obyčejně, smělosti, a udeřivše nočního času na ležení, obklíčili je nazítří ohradami, když se dodělali zřejmým útokem malých úspěchů. Nežli však tyto odevšad proti náspům zdělaný¹⁵ byly a východy zavřely, vpuštěno jest mezi strážemi nepřátelskými pět jezdcův, a ti přinesli zprávu do Říma, že konsul a vojsko jsou obleženi. Nic nemohlo se přihoditi tak mimo pomyšlení, nic tak mimo nadání. Proto bylo takové leknutí, takové strachování, jako kdyby nepřátelé²⁰ obléhali hlavní město, a ne tábor. Povolali konsula Nautia, a když se při něm málo pomoci vidělo a za vhodné uznáváno, aby zvolen byl diktátor, jenž by kleslou obec přivedl v předešlý stav, zvolen shodou všech Lucius Quinctius Cincinnatus.

26

Jediná naděje panství národa Římského, Lucius Quinctius, zdělával za Tiberem pole čtyř jiter. Tam jsa rolnickou prací zaměstnán, jest od poslu po obapolném pozdravení a poděkování požádán, aby ke své a obce pospolitě spáse rozkazy rady vyslyšel v tóze. I divě se a táže, zda se vede dobře,³⁰ poručí své choti Racilii spěšně tógu z chýše přinésti. Když prach a pot s těla setřel a tógou oděn jsa vystoupil, pozdravili jej poslové jménem diktátorským, přejíce mu štěstí, i volali jej do města vykládajícíce, jaký postrach jest ve vojště. Loď byla od obce připravena pro Quinctia, a když³⁵ se převezl, vítali jej tři synové, vstříc mu vyšedše, potom příbuzní a přátelé, konečně větší část otců. Tímto četným zástupem jsa obklopen, doprovoben jest domů, maje před sebou liktory. Také lidu byl náramný shon. V oné noci po všem městě toliko bděli.

40

Když nazítří před úsvitem diktátor přišel na náměstí, jmenoval velitelem jízdy Lucia Tarquitia, muže rodu šlechtického, jenž, ač konal pro chudobu služby vojenské pěšky, přece daleko za prvního z římské mládeže byl pokládán. S velitelem jízdy vstoupil do shromáždění, nařídil zastaviti⁴⁵ soudní řízení, prikázal zavřítí kotce v celém městě a zakázal všem nějakou soukromou věc vykonávati; potom měl, kdokoli byl ve věku vojenském, ve zbrani s pokrmy vařenými na pět dní před západem slunce na poli Martově se

50 dostaviti; kteří pak byli k službě vojenské příliš staří, těm poručil, aby svému vojínu sousednímu strojili pokrmy zatím, co on by si zbraň chystal a koly snášel. Tak rozběhla se mládež snášet koly. Vzali je, odkud komu bylo nejbližší. Nikomu se v tom nepřekáželo. I dostavili se všichni ochotně
65 k rozkazu diktátorovu. Potom seřadivše se, připraveni byli jak k pochodu, tak k bitvě, a diktátor sám vedl své legie a velitel jízdy své jezdecke. V obojím voji byla povzbuzování, jakých čas sám vyžadoval: aby zrychlili krok, že pospěchu je potřebí; aby se v noci k nepříteli přiraziti mohlo, že
60 konsul a římské vojsko jsou obleženi a již třetí den sevřeni; co každá noc a každý den s sebou přináší, to že jest nejisto; že se udává často mžikem obrat rozhodný v nejdůležitějších věcech. „Pospěš si, praporečnicku!“ „Ku předu, vojíne!“ volali také mezi sebou, chtěje se zavděčiti vůdcům.
65 O půlnoci přitáhli k Algidu a jakmile znamenali, že jsou blízko nepřátel, zastavili se.

Tam objel diktátor na koni, a jak daleko v noci bylo viděti, pozoroval, který byl směr a složení nepřátelského tábora a rozkázal plukovníkům, aby vojínům břemena na
70 jednu hromadu sházeti a se zbraní a koly do své řady se navrátiti povelili. Stalo se, co rozkázal. Potom v jakém pořádku na pochodě byli, v tom vede všecko vojsko dlouhým vojem okolo ležení nepřátelského a velí, aby, jakmile se dá znamení, všickni učinili pokřik válečný, a učiníce pokřik,
75 každý před sebou příkop vedli a koly zaráželi. Když rozkaz dán, následuje znamení. Vojíni konají rozkazy. Křik zavzní kolem nepřátel, přejde ležení nepřátelské a pronikne do ležení konsulova. Tam způsobí leknutí, tu radost náramnou. Římané štěstí vespolek si přejíce, že to je pokřik jejich rodákův,
80 a že pomoc je zde, zastrašují nepřítel samy od sebe ze předních stráží a z hlídek. Konsul oznamuje, že se nesmí odkládati; oním pokřikem že se dává znamení, nejen že se přišlo, nýbrž i že boj od jejich lidu počat, i divno prý by mu bylo, kdyby se již na vnější stranu ležení nepřátelského
85 útokem nehnilo. Proto velí svému vojsku zbraně se chopiti a jeho následovati. V noci pustili se v bitvu. Legiím diktátorem dávají válečným pokřikem znamení, že také s té strany

k rozhodné době přišlo. Již chystali se Aequové, aby obklíčení svých ohrad zamezili; ale když boj od vnitřního nepřítele počat, odvrátili se, aby středem jejich výpad z ležení se nestal, na vnitř od zákopníků k bojujícím, a nechali oněm noční dobou volné chvíle ku práci. S konsulem bojováno do dne. Na úsvitě byli již od diktátora kolím obehnáni a odolávali v boji sotva jednomu vojsku. Tu učiněn na náspy jejich útok od Quinctiova vojska, jež neprodlévajíc od práce dokonané se vrátilo k boji. I nastávala nová bitva, ježto dřívější v ničem neustala. Potom když na ně pohroma doléhala s obou stran, obrátivše se od bojování ku prošení, žádali tu diktátora, tu konsula, aby vítězství v jejich zahlazení neskládali, a jim beze zbraně odtud odejiti dopustili. Od konsula jim nařízeno, aby se odebrali k diktátorovi. Ten povelí k sobě přivésti vůdce a jiné náčelníky v poutech. Krve Aequů prý si nežádá, volno že jim jest odejiti; než aby přece jednou vynuceno bylo vyznání, že jest národ pokořen, odejdou prý pode jhem. Jho dělá se třemi kopími; dvě do země se razí, a přes ně napříč třetí se uváže. Pode jho toto poslal diktátor Aequy.

Opanovav ležení nepřátelské, naplněné všemi zásobami — neboť byl je bezbranné propustil — dal všechnu kořist vojsku svému, na konsulovo pak vojsko a na konsula samého se obořiv, praví: „Vojíni, budete bez podílu kořisti z toho nepřítele, kterému jste málem sami kořisti byli; a ty, Lucie Minucie, pokud konsulského ducha nepočneš mítí, těmto legiím jako pobočník veletí budeš.“ Tak vzdal se Minucius konsulského úřadu a zůstal k rozkazu při vojště.

Quinctius do města u vítězoslávě vjel s vojskem svým. Před vozem vedeni vůdcové nepřátel, neseny vojenské prapory, za ním táhlo vojsko, ztížené kořisti. Hody byly připraveny přede všemi domy, a hodující šli za vozem diktátorovým s vítězospěvem a s obvyklými žerty po způsobu společnosti pijácké. Bez prodlení byl by se diktátor svého úřadu vzdal, kdyby ho nebyl zdržel sněm za příčinou křivého svědka. Strach z diktátora bránil tribúnům, aby sněmu na překážku nebyli. Potom Quinctius vzdal se svého úřadu šestnáctého dne. To se událo roku 295.—296. od zal. Říma.

110. Cornélia, matka Gracchů.

Cornélia byla dcera Publia Cornélia Scipióna, jenž byl z největších mužů národa římského; neboť přemohl Hanibala, nejúhlavnějšího nepřítele Římanův.

Cornélia byla žena na svůj věk velice vzdělaná; znala se v literatuře římské i řecké. O její ruku ucházel se král egyptský; avšak ona nepřijala jeho nabídnutí, ale vdala se za Tiberia Sempronia Graccha, Římana zásluhami o vlast i vzdělaností znamenitého. Z tohoto manželství pošlo dvanácte dětí, o jejichžto vychování bylo se starati Cornélii samé; neboť Tib. Sempr. Gracchus brzy zemřel. Veliký to měla úkol, ale přece myslí nepozbyla. Jsou v pravém slova smyslu Římanka, povahy neohrožené, téměř mužské, jevila, vychovávajíc dítky své, velikou sílu ducha a rozvahu; zároveň chovala k nim vroucí lásku a tím si zjednala velikou chválu u všech tehdejších Římanů. Z dvanácti dětí jí devět smrt rychle odňala. Zůstala jí jen dcera a dva synové, Tiberius a Gajus. Přece však neklesla pevná a vzdělaností ušlechtěná mysl její těmito pohromami. I přilnula tím větší láskou k dětem, kterých jí nebesa ponechala, a nakládala všemožnou péči na jejich vychování. Zvláště pečovala o dobré vychování svých synů. Ačkoli tito nad tehdejší Římany vynikali nadáním, lid římský přece později vysoké jejich ctnosti ne tak velikým vlohám, jako spíše moudrému od matky vychování připisoval. Dbala pak toho, aby nejen výcvičeni byli ve všem, co se slušelo na Římana, nýbrž aby si také plnou měrou osvojili vzdělanost řeckou. Proto povolala k sobě výtečné učitele z Řecka. Avšak ani na tom nepřestávala; i sama vštěpovala každodenními rozmluvami v mysl synů vše, co velikým duchem svým v sebe byla pojala. Oni byli její pýchou největší. Když jednou, jsou u ní hostem, jakási paní ukazovala jí překrásné šperky své, protáhla Cornélia hovor, až synové přicházeli ze školy. Když je viděla přicházeti, ukázala na ně a pravila podobně jak ona Spartanka: „Moje ozdoba jsou tito synové!“

Že pak vychovávajíc je přihlížela k tomu, aby byl i rozum vzděláván i srdce šlechtěno, o tom svědčí pozdější činové jejich. Jakmile dospěli let mužských, ihned, ačkoli

z urozených pocházeli rodičů, všecku pozornost obraceli k tomu, by zlepšili bídný stav nižší třídy lidu římského. I snažili se jakožto tribúnové raziti cestu zákonům, které by zamezily, aby lid úplně nezchudl. Avšak marně se svatým 40 zápalem mluvili a jednali pro dobrou věc. Potkali se s tuhým odporem u římské šlechty, a v bojích z toho vzniklých přišli oba o život.

Tak ztratila Cornélia oba syny, na něž s hrdostí pohlížeti byla uvykla. Převeliká to zajisté byla pro ni ztráta; 45 avšak i toto snad největší neštěstí, které ji potkalo, snášela s myslí pevnou. Brzy po smrti synův uchýlila se z Říma do jižní krajiny italské a usadila se na svém statku nedaleko Neapole. Tam trávila dni stáří svého ve společnosti svých přátel a ctitelů, a dům její pohostinný každému stál otevřen. 50 Zvláště pak vzdělání a učení Řekové přicházeli k ní a veliké nacházeli zalíbení v moudrém a duchaplném hovoru jejím. Všichni ji poslouchali s rozkoší, když jim líčila živobyťi velikého otce svého; všichni jí se podívovali, když přišedši 55 za řeči na své syny, vypravovala s myslí klidnou nenaříkajíc o činech a tragickém konci jejich. Proto zdálo se mnohým, kteří velikého ducha jejího nechápali, jako by velikými nehodami nebo stářími byla se stala necitelnou. Avšak tomu nebylo tak; mysl její veliká a pevná byla s to, aby i nejkrutější rány osudu snášela klidně. Za to se také její 60 jméno s největší úctou v Římě vyslovovalo. Lid jí ctil, že byla veliká dcera otce velikého; on ji takořka zbožňoval, že vlasti vychovala takové dva syny, jako byli Tib. a G. Gracchové. Po smrti postavena jí na počest kovová socha s nápisem: „Cornélia, matka Gracchů.“

J. Zahradník.

III. Řehole svatého Benedikta.

Nestalo se pouhou náhodou, že právě v ten čas, když se říše Římská rozpadla, jednota mužů se sestoupila, aby pevnou byla ohradou jednak proti nemravnosti, jednak proti nevzdělanosti. Zakladatelem jednoty té, o vzdělanost lidstva velezasloužilé, je sv. Benedikt, „Pythagoras světa 5 křesťanského“.

Sv. Benedikt narodil se r. 480. v Nursii, a vzdělav se v Římě, záhy oddal se životu asketickému. Krajina Subiacká (Subiaco nedaleko Tivoli n. Tibura) poskytla mu žádoucího útulku, klidná jeskyně po tři léta byla jeho bydlištěm. Tu na něj uhodili pastýři, a poznavše v něm člověka svatého, pověst o něm za krátko rozšířili po krajině. Mnichové blízkého kláštera na něj doléhali, aby se stal jejich opatem; světec je od toho zrazoval, ale konečně přece se uvázal v úřad mu nabízený. Avšak za nedlouho zanevřevše na něj pro jeho přísnost, chtěli jej otrávit; ale když mu podali nádobu, naplněnou jedem, nádoba se rozpukla, sotva že ji dle zvyku svého požehnal svatým křížem. Pokáráv za to hanebníky, vrátil se do své jeskyně, kde znova počal vésti život poustevnický. Ale jméno jeho již bylo proslulo tou měrou, že se valem k němu hrnuli lidé nábožní, aby se vedením jeho oddávali životu asketickému. K tomu konci znenáhla založil dvanáct klášterův a dal každému z nich představeného. Závist a řevnivost jistého kněze přiměly ho však k tomu, že opustiv Subiako, odešel do Montekassina (529). Tam vyčistiv krajinu ode zbytků pohanstva — byly tam ještě háje zasvěcené bohům a chrám Apollinův — s věrnými druhy svými vystavěl klášter, mateřský to klášter řádu Benediktinského.

Řehole, způsobená sv. Benediktem, kláštery napravila a zdokonalila velice. Tehdejší mnišstvo všude, zvláště pak na východě, v žalostném vězelo úpadku. Kláštery a klášterníci sice se množili; avšak lidé dávali se mezi mnichy obyčejně jenom ze tížádnosti nebo pro snadné zaopatření, chtěje beze vši starosti pokračovati v předešlém živobytí světském; jiní pak vstoupivše do kláštera s dobrým sic úmyslem, ale bez rozvahy a zkušenosti, záhy neměli dosti síly a vytrvalosti, aby náležitě plnili povinnosti předepsané. Mimo to mnozí zapomínajíce, že mnišstvo vzalo původ z poustevnictva, bydleti chtěli ve městech, jiní pak z kláštera odešedše, semo tamo chodili, vedouce život neklášterní. Kteří pak v klášteře zůstali, většinou povinnostem dosti činili jenom povrchně a mechanicky. Ctnosti klášterní, poslušnost a pokora, pracovitost a veselá mysl bohumilá, chudoba

a čistota z klášterů víc a více se vytrácely. Mnozí mniši 45 také pletli se do věcí světských, vyjímali se z poslušnosti, k níž byli zavázáni biskupům, a přidržovali se někdy i bludův. Ano v klášteřích mnohých dokona vzmáhala se trestuhodná pýcha: majíce se za dokonalé, mniši nechtěli účastniti se služeb božích ani přijímati svátosti. Jiní nechtěli obíratí se 50 ni prací ni učením, a hledíce si toliko modlitby, přivykali zahálce. Na západě bylo sice v té příčině poněkud lépe; než i tam bylo by mnišstvo místo požeňnáním brzo stalo se kletbou, kdyby v pravý čas sv. Benedikt byl se svou řeholí nevystoupil. 55

V době tehdejší pravidel klášterních takové bylo množství, že bezmála tolik bylo řeholí, kolik klášterů. Chtě do zmatenice této uvésti pořádek, sv. Benedikt ustanovil pravidla řeholi nové, obsahující v sobě sedmdesáte tři články. Rozeznáváje čtveré mnichy, výslovně praví, že píše jen pro 60 klášterníky, kteří bydlí pospolu. Především ustanovil, aby do řádu přijímali každého bez rozdílu, avšak aby jej brali napřed na zkoušku, do noviciátu, tu aby se cvičil a pozorován byl, a teprve když by mu život tento se zalíbil a představený uznal jej za schopna, aby se slibem zavázal, 65 že kláštera svého nikdy neopustí. Každý klášter měl býti svobodnou jednotou stejně smýšlejících lidí, kteří by si ze sebe volili náčelníka, jehož by všickni poslouchali, nazývajíce jej otcem (abbas, opat) a sebe vespolek bratřimi. Opatovi po boku, jemu však podřízen byl převor (prior) 70 a k lepšímu dozoru nad každým desaterem mnichů byl děkan (decanus). O věcech důležitých opat raditi se měl s klášterníky všemi, o méně důležitých toliko se staršími. Klášterní statek měl býti společným majetkem bratří všech, osobitý majetek míti zakázáno bylo mnichům pod těžkým trestem. 75 Kázeň měla býti přísná; představený však raději měl hleděti, aby byl milován, než aby se ho báli. Stravu a oblek mnichů sv. Benedikt ustanovil s velikou moudrostí, výhost dav přemrštěné přísnosti řeholí východních, za hlavní povinnost bratří pak kromě modlitby a cvičení pobožných prohlásil 80 práci. „Zahálka jest nepřítelka duše; pročež práce ruční stírá se se zábavami duchovními!“ Bratřím zabývati se bylo

řemesly a orbou, vyučovati mládež a čítati dobré knihy; práce ty však rozdělovány jednotlivým mnichům podle jejich schopností tak, aby, konajíce práce přiměřené, působiti mohli ve spokojenosti a ku prospěchu kláštera i lidu okolního. Zachováváje velemoudrého a v pravdě křesťanského nařízení tohoto, Benediktinský řád po dlouhé doby byl dobrodincem světa křesťanského i stal se jedním z nejpřednějších faktorů v kulturních dějinách středověkých.

V příčině snažení vědeckého řeholi Benediktinskou doplnil Magnus Aurelius Cassiodorus (480—575), ministr Theodorichův. Složiv se sebe všechny důstojnosti a úřady světské, výtečný tento muž, jsa již kmetem sedmdesátiletým, dal se mezi klášterníky, a hle, působení mnichovo pro lidstvo mnohem bylo důležitější činností státníkovy. Odešed na statky své do Bruttia, Cassiodorus nedaleko města Scyllacia vystavěti dal klášter Vivarium a zřídil jej způsobem zcela zvláštním. Těžce nesa, že kněží nehrubě byli vzděláni, a že se nedostávalo učitelů, mnichy své přidržoval ke studování, a to ke studování napk netoliko posvátných, nýbrž i světských, i hlásal, že z prací tělesných nejzáslušnější jest opísování knih. Benediktinský řád, uvyklý již řeholí svou práci a činnosti usilovné, pravidla Cassiodorova přijav, dobyl si o vzdělání středověkého lidstva a o zachování spisů klassických nemalých zásluh. Jeho kláštery, založené v krajinách pustých a divokých, bývaly útočiště bidných a utištěných, semeniště věd a umění, kolébky civilisace. Z nich na vše strany šířily se zvedenost a osvěta, kolem nich všude vzrůstal se blahobyť, vzkvátaly orba, obchod a řemesla, vinařství a zahradnictví.

Frant. Šembera.

112. O mládí a vychování Císaře Pána.

V nejjasnějším našem rodě panovnickém věnuje se vychování princův a princezen ode dávna všeliká péče. I panovníci sebe pilněji zaměstnaní, jako císařovna Marie Teresie, císař Josef II. a j., nacházeli přece vždy tolik času, aby sami nade všemi podrobnostmi u vychovávání potomků nebo příbuzných osobně bděli. Děti rodu císařského nebývají nikdy rozmazlovány; naopak hledí se pilně k jejich otužení.

Skrovnější měrou nežli kterékoli dítě jiné těšívají se radostem a hram dětským; neboť netoliko vychovávání, nýbrž i vyučování jejich počíná se velmi záhy. Budoucímu císaři učiti se bývá kromě hlavních národních jazyků mocnářství našeho také řečem staroklassickým, latině a řečtině, i světovým jazykům francouzskému a anglickému. Tím činí se počátek již v útlých letech dětských. Později dostává se císařskému princovi učitelů, vyvolených co nejpečlivěji; ze-
vrubně rozvrhují se hodiny, věnované vzdělání obecnému, nauce náboženské, jazykům, konečně hram a tělesnému zotavení. S dospívajícími lety přibývá předmětův učebných; vedle studií universitních nastává studium nauk vojenských. Takového vychování dostalo se také vznešenému mocnáři našemu. 20

Náš Císař Pán narodil se 18. dne měs. srpna l. 1830. v letohradě Schönbrunnském u Vídně jakožto nejstarší syn arciknížete Františka Karla a Žofie, rodem princezny bavorské. Arcikníže František Karel byl druhý syn prvního císaře rakouského Františka, jenž r. 1804. dědičné země své povýšil na císařství. Starší bratr arciknížete Františka Karla, totiž Ferdinand Dobrotivý, jenž zesnul v Pánu dne 29. června l. 1875. na hradě Pražském, byl druhý císař rakouský. 26

Náš Císař Pán je tedy vnuk prvního a bratrovec druhého císaře rakouského a v řadě rakouských císařů třetí. 30

První léta jeho dětství uplynula ještě za císaře Františka, jenž zemřel 2. dne měs. března l. 1835.

Jakož čilí vnukové bývají největší radostí dědečka a babičky, tak bylo i mezi staříčkým císařem Františkem a mladounkým, vzkvétajícím arciknížetem Františkem Josefem. 35 Skvostné síně a velikolepé sady císařského zámku Laxenburského bývaly svědky nejdojímavějších výjevů, nejsrdečnější obapolné přítulnosti vznešeného děda a milovaného vnuka.

V dobách oněch (18. srpna 1834) udál se dojemný příběh, jež nám Václ. Štulc vypravuje ve své básni „Vnuk a děd“, a jenž svědčí o útlém soucitu mladistvého arciknížete *). 40

Vlídlost a dobročinnost, tyto vlastnosti tak prostomile při mladičkém arciknížeti se jevíci, jsou takoruka dědič-

*) Viz čl. 41. této Čítanky.

nými ctnostmi panovnického rodu našeho; i sami nepřátelé
45 vždy to uznávali. Neobyčejná dobrosrdečnost a vlídnost,
jakož i láska k uměním a náklonnost ke květinám, jižto
slynul arcikníže František Karel, otec našeho Císaře Pána,
jsou obecně známy, a památka jejich nevyhyne mezi lidem
ve Vidni ani v jiných městech, kdež arcikníže po delší dobu
50 obýval; nám pak v Čechách ještě kromě toho známo, že
dobrotivý arcikníže tento byl i dobrým znatelem českého
jazyka, skládáje jím i verše na oslavu otce svého. Při vy-
chování arciknížete Františka Josefa byl záhy pilný obracen
zřetel k našemu jazyku národnímu.

55 Františku Josefovi šlo na šestý rok, a již sbíral a su-
šil květiny. To pověděla hraběnka z Kolovrat učenému
českému hraběti Kašparu ze Šternberka a vybidla jej, aby
mladému arciknížeti poslal sušené květiny a k nim připsal,
kterak se nazývají po česku. Hrabě tak učinil, a princ měl
60 velikou radost; i poděkoval hraběnce i hraběti českým
listem, jehož písmo bylo složeno z liter tištěných a na papír
nalepených.

Vychovávání arciknížete Františka Josefa a jeho mladších
bratří Ferdinanda Maximiliana a Karla Ludvíka řídila s po-
65 čátku jejich matka, arcikněžna Žofie, sama; později byl
vrchním ředitelem vychovávání jejich Jindřich hrabě Bom-
belles, muž povahy šlechetné, vzdělání všestranného a bo-
hatých zkušeností, jehožto vlídné obcování získalo mu lásku
všech, kteří jej znali.

70 Každý z jmenovaných arciknížat měl mimo to ještě
vychovatelé zvláštního; arciknížete Františka Josefa vycho-
vával Jan hrabě Coronini, muž povahy přímé a ctné. Spó-
lečníky arciknížete v učení i při hrách jeho byli mladá
hrabata Marek a Karel Bombelles, František Coronini
75 a Edvard Taaffe.

Vychovávání mladého prince dalo se obezřele; dbáno
při něm ve všem všudy bedlivě příštího povolání jeho ja-
kožto nástupce trůnu státu velikého a rozmanitě složeného.
Jak vznešený, jak nesnadný čekal ho úkol!

80 A jak stkvěle připravil se k nesnadnému úkolu tomu!
Nejen že se naučil mlúviti jazyky národů mnohojazyčné říše
Rakouské; on vycvičil se i v řečech jiných předních ná-

rodův evropských, čerpaje zároveň ze zdroje starobylé vzdělanosti, došlé nás ve spisech krasocitných Řekův a mocných Římanů.

V umění vojenském počal se cvičiti, literního cvičení vedle toho nezanedbávaje, již r. 1842., maje tedy dvanácte let věku svého. Nejprv učil jej a jeho bratra, arciknížete Ferd. Maximiliana, ještě s 22 chovanci jinými v Schönbrunně myslivecký poddůstojník Becker, r. 1845. pak povolán výtečný plukovník Frant. šlechtic Hauslab, jenž přednášel arciknížeti o válečnictví. Arcikníže prošel ve vojště všemi stupni, počav od nejnižšího, ve všech oborech moci branné: v pěchotě, jízdectvě i dělostřelectvě. A jako prospíval, uče se rozličným jazykům, tak vynikal i v obratnosti tělesné, v jízdě a v bezpečném užívání střelné zbraně. A přece tyto výtečné vlastnosti jeho toliko znenáhla a takořka příležitostě a nahodile přicházely ve známost obecnstvu. Mladý arcikníže, tak nadějně prospívající a dospívající, byl napořád soukromou osobou, kterou sice znaly osoby císařskému dvoru nejbližší, avšak lid rakouský o těchto vzácných vlastnostech měl tehdy jen slabé tušení.

Než tu nastal rok 1848., a mladý arcikníže objevil se, jsa v nejkrásnějších letech mládeneckých, neočekávaně vojsku rakouskému a národům rakouským jakožto rek neohrožený.

Stalo se totiž řečeného roku jítření myslí národů v západní a střední Evropě, jež místy dostoupilo i činného nepřátelství proti řádům potavadním.

Sardinský král Karel Albert, vtrhl války neopověděv s vojskem nepřátelsky do rakouské horní Italie a zmocnil se bez nesnáze větší části její. Velitelem rakouského vojska v zemi této byl proslavený staříčkový náš krajan, polní maršálek Jos. hrabě Radecký. K tomužto vojevůdci byl na žádost svou poslán mladistvý arcikníže František Josef, aby v umění válečném se zdokonalil. Přišel právě v době, kdy Radecký soustřeďoval pluky své nedaleko pevného města Verony, aby se opřel postupujícím nepřátelům.

Nastal 6. den m. května r. 1848. Obě vojska srazila se u města nazvaného Santa Lucia v tuhém boji. Maršálek

sám dostavil se na bojiště, a s ním arciknížata František Josef a Albrecht i četní vysocí důstojníci. Mezi nimi nebylo nikoho, kdož by byl ustoupil střelám děl nepřátelských; zdálo se, jako by zejména mladistvý arcikníže František¹²⁵ Josef patrného nebezpečení ani si nevšiml; neboť i když dělová koule padla blízko něho, usmívaje se pobodl oře a jel podívat se ještě ke druhému křídlu šiku bojovného u Crocebianky, kde se bránil přesile nepřátelské udatný generál d'Aspre.

¹³⁰ Bitva jest rozhodnuta ve prospěch zbraní rakouských. Chladnokrevné chování arciknížete Františka Josefa na bojišti získalo mu nadšenou lásku veškerého vojska, ježto v měsíci červnu zarmouceno přijalo zprávu, že zpět povolán jest k císařskému dvoru do Innsbrucka. Rádo by¹³⁵ bylo vidělo, aby neohrožený a vlídný princ byl svědkem vytrvalosti, bojův a útrap udatné, věrné armády.

V Innsbrucku arcikníže strávil dva měsíce, jež věnoval dílem studiím, dílem vycházkám v okolí. Hrabata Bombelles a Coronini, vykonavše svou povinnost jakožto vychovatelé,¹⁴⁰ úřadů svých zproštěni.

Téhož ještě roku 1848. dne 3. prosince vznesen na mladého arciknížete slavný úkol, k němuž veškeré potavaďní vzdělávání jeho bylo směřovalo, a jemuž byl se zasvětil s veškerým zápalem šlechtné duše své. Panuje od té doby¹⁴⁵ jakožto laskavý otec národů svých J. cis. a král. apošt. Veličenství, císař František Josef I.

Podle J. Emmera a Pavla Jehličky.

Popisy a líčení vůbec.

III. Selský statek.

Stavení bylo prostranné a spořádáno tak, jak bývají dvory panské, byť i nebylo tak veliké. K cestě byly dvě zahrádky. Nehonosily se kvítím cizím; ale kvetly tam růže, karafiáty, isop, šalvěj, levandule, balšámek, lilie, pivoňky a jiné⁵ květiny letní, i po jarních byly ještě památky a pozdních naděje; mezi nimi však kuchyňské rostliny se vypínaly,

jako by chtěly říci: „To je pro nás! Vy, voničky, jste jen ledaco; ale my, česnek, cibule, kopr, pažitka, okurky a my jiné, my jsme zde doma.“ Ale bylo viděti v těchto zahrádkách, že dohlédá a panuje čilá mysl a pilná ruka, která 10 ne z rozkazu, ale z libosti udržuje pořádek. Mezi těmito zahrádkami vedla cesta dlážděná do dveří prostřed stavení; byly jen obyčejné dveře, kterými se vešlo v síni klenutou. Na levé straně byla kuchyně a čeledník neboli světnice, kde se společně jídalo a pracovalo, na druhé straně pak 15 zvláštní světnice hospodářova a vedle světnička, které říkali komora. Vedle kuchyně bylo viděti dveře do sklepa a vedle šlo se na dvůr, kde teprve statek bylo lze přehlédnouti.

Naproti na kopečku, na průvěži stála stodola a sýpka, po 20 bocích k bytu táhly se menší budovy, a to nejbliže ke stodole po obojí straně kolny, kde se uchovávalo rozličné náčiní a stroje, dále na levé straně malá stáj pro brav vepřový, potom větší pro ovce, dále pro dobytek hovězí a vedle stáj pro píce zelenou. Na druhé straně bylo staveníčko o trojím 25 patře, horní pro holuby, prostřední pro kuřata, při zemi pak pro husy a pro kačeny, vedle konírna a komora pro pacholka a skotáka. Takto byl ohrazen podlouhlý prostor čtverstranný; na prostředku pak naproti chlévům bylo ohrazené hnojiště, dobře nastlané slámou, po němžto se procházelo neb ležíc 30 přežvykovalo dvanácte kusů hovězího dobytka. Před bytem stála pumpa a podle ní čisté žlaby, kde se napájel dobytek. S obojí pak strany byla vrata; u výhodních byla budka pro psa, který však pečlivě se procházel po dvoře. Kolem stavení nasázeno bylo několik lip, které stínem a vůní kvě- 35 tovou oběrstvovaly hovějící si pod nimi nedělního času čeládku a sousedy k rozprávce docházející.

Božena Němcová.

114. S a d y.

Vydeme-li si na procházku do polí, vidíme mnoho rozmanitých věcí, na kteréž oko hledí se zálibou. Tu vedle cesty stojí košatý strom, v jehožto stínu příjemný chládek 40 požívá na posezenou, tam vine se lučinami stříbrný po-

5 tůček a napájí svou vlahou pestré kvítí, rostoucí po jeho břehu. Klidně plyne vlnka za vlnkou; avšak tu konec lučiny, a skála se vypíná, jako by chtěla brániti potůčku, aby netekl dále; ale potůček nedá se odstrašiti, odváživě vrhá se se skály, voda jeho rozestříkuje se v tisíce krůpějí, a milý 10 potůček tu zahyne. Jděme polem a obejděme skálu! Ejhle, tu svůj k svému: všecky ty kapky spojily se v jednom jezerku ovroubeném křovinami, a hned za nimi již začíná se tnavý les. Jak tu živo u vody na lučinách a v křovinách, jak mrtvo v hlubokém lese!

15 To všecko a ještě mnohem více můžeme spatřiti na procházce, ale tu bývá často třeba daleko se vzdáliti od domova a cestovati mnoho dní; neboť nejsou všude ty krásné věci tak pospolu, a mnohý má na blízku svého domova samá pole a nespátřuje široko daleko ni stromečku.

20 Člověk má však zalíbení v boží přírodě a proto zakládá jak moha sady a zahrady; kdo je bohat, činí to sám, v městech činí to obec, aby se lidé měli kde procházeti v zeleni čerstvým vzduchem.

Zahrady jsou rozdílné, malé i veliké. V jedněch sází 25 se zelenina pro kuchyni, a těm se říká *zelnice*; v jiných stojí řadami štěpné stromy, které nesou ovoce, a jen sem tam jest viděti nějakou květinu, a takové sady nebo zahrady slují *štěpnice*; v jiných zase pěstují se květiny pro ozdobu, a těm říkáme *květnice*; kde se chovají stromy pro užitek 30 a zároveň i rozličné květiny, to jsou zahrady v užším slova smyslu, a jsou-li v nich rostliny jen pro rozmanitost a pro poučení v bylinářství, nazývají se *zahradami botanickými*.

Rozsáhlé sady, zřízené pro pouhou kratochvíli, mají název *parkův* anebo slují prostě *sady*.

35 V takových sadech bývají cesty vysypány pískem, stro- mořadí, besídky, stromy a keře v rozmanitém skupení, zelené pažitky a záhony květin, často též uměle nastavené skály, vyzděné jeskyně a rozkošné besídky. Potok šumívá dolinou, čině onde a onde vodopády a rybníky, a jinde zase vzhůru 40 vystříkuje mocný proud krásným vodotryskem.

Bývají takové rozkošné sady u zámků, venkovských sídel šlechty a bohatých lidí, kteří však jiným obyvatelům přístupu nezabráňují, vystříhají-li se všeliké škody v sadech.

Obehlédněme se na chvílku v takovém parku! V pravo stojí silný strom mezi nižším křovím, a že jest už na podzim, 45 listí jest nažloutlé; v levo vyniká ze křovin zelená střecha úhledné besídky. Cesta, po nížto přichází hoch s kropáčem v ruce, vede k rybníku. Z dvou mužů, kteří v popředí pracují, jeden je zahradník a druhý pomahač; tento vyházal jámu, do nížto zahradník zasazuje strom, a čeká, jsa 60 o rýč podepřen, aby mohl dobré země na kořeny naházeti, až pak strom bude zasazen, jámu zase vyplniti; zatím přijde chlapec s vodou, aby se mohl nově zasazený strom dostatečně zaliti. Ujme-li se, vypučí z něho listí. Je to jenom, jak se říká, strom divoký, nikoliv ovocný; ovocné stromy 55 přesazují se později, když již skoro všecko listí se stromův a keřův opadalo. Na zemi jest ještě viděti hrábě, kterými cesty se upravují a záhon zarovnáva.

(„Svět v obrazech.“)

Pav. Jehlička.

115. Návštěva u rolníka.

Jan Novák ve Lhotě jest rolníkem. Má veliký kus pole, pěkné louky a také něco lesa. Vše to mu dává užitek; ale bez práce neměl by užitku žádného. Pracovati třeba i jemu i jeho domácím i mnohým ku práci zjednaným lidem, kterým se říká dílem čeled, dílem dělníci. Nejtěžší práci koná ovšem 5 tažný dobytek, volí a koně. Málo práce by se také vykonalo, kdyby nebylo po ruce příhodných nástrojů. Někdy je vidáme na jeho dvoře, jenž jest ohrazen dílem zdí, dílem hospodářskými staveními. Ta skládají se z vlastního obydlí hospodářova, jeho rodiny a čeledi, kravárny, konírny, ovčírny, chlévků 10 pro drůbež i pro vepře, ze stodoly, sýpky a všelikých kolen. Je-li po práci, nástroje jsou uloženy v kolnách. Všimněme si jich jednoho po druhém.

Nejprve vytáhněme si z vozárny vůz. Je jich tam sice několik; ale všechny srovnávají se v tom, že mají po čtyřech 15 kolech, dvou předních a dvou zadních. Uprostřed každého kola je píst neboli náboj, mající okrouhlý otvor, vyložený kruhem železným; jiný kruh železný objímá pístu z venku. V pístě je zaraženo dvanácte špic, a ty jsou obloženy šesti loukotmi, které skládají kruhový obvod kola a jsou po- 20 bity silným železným obručem.

Dvě a dvě kola otáčejí se vždy kolem jedné osy neboli nápravy, jejíž oba konce jsou také pobity železem. Nápravy spojuje rozvora, z přední nápravy strní dlouhé oje.

26 Aby se kola snadno otáčela, mazávají je kolomazí; aby se s náprav nesmekala, tomu zabraňují zákolesníky.

Má-li se na voze co vézti, opatřuje se buď prkny nebo řebřinami, které se podpírají o klanice, vyvstávající z náprav vzhůru. Mnohdy brávají se na místo prken a řebřin košatiny
30 neboli košiny.

Aby koně nebo volí vůz utáhli, připřahují se k vahám, upevněným na oji. K vahám koně řemeny se připřahují a prostranky, které jdou od chomoutu. Chomout má kůň na šíji, uzdu neb ohlávku na hlavě, udidlo v hubě.

35 Jede-li rolník na koni, nedává mu chomout na hrdlo, ale na hřbet sedlo, od něhož po bocích visí třmeny. Vespod spíná se sedlo popruhem.

Vedle vozu pluh je nejdůležitějším nástrojem rolnickým. Záleží z dvou klečí, krojidla, radlice, shrnovačky, slupice,
40 plazu a hřídela, připatého k nápravě pluhních koleček. Klečemi řídí orač pluh, aby šel přímo. Ke hřídeli připřahují se vahami koně. Části tyto jsou dřevěné a jsou jen na to, aby se mohlo pluhem vládnouti. Ostatní díly pluhu jsou železné. Krojidlem a radlicí rozrývá se země, shrnovačkou na bok
45 se shrnuje, plazem jest radlice spojena se shrnovačkou, slupice všechny tyto části připevňuje ke hřídeli.

Kromě toho vidíme u rolníka ještě mnohé nástroje jiné. Branami velké hrudy na poli se rozdrobují, motykou země se kope, rýčem ryje, lopatou vyhazuje; na kolečku, trakaři
50 nebo káře všelíké věci drobné se převážejí; srpem nebo kosou žne nebo seče se tráva i obilí; hráběmi se obrací, rozhrabuje a shrabuje seno, podávkami se nakládá a skládá; pavezou naložené obilí a seno vrchem se připevňuje; cepem obilí se mlátí; věječkou vymláčené zrní se přehazuje, aby
55 se oddělilo od plev; plevy odfukují se vějidlem; na sítě přesypává se dobré zrní od semene špatného. Ve chlévích vidíme kopáč na kopání, koště na metení a nosítka na vynášení hnoje, řezačku na dělání řezanky, kartáče a hřebilka

na čištění dobytka, dojačky na dojení mléka a stoličku, na niž se sedává při dojení.

60

Sběračkou sbírá se ustálá na mléce smetana, z nížto se v másnici vrtí nebo stlouká máslo.

(„Věcné učení.“)

Josef Sokol.

116. Listnatý les v létě.

První zvěstovatelky jarní květeny, růžokvětý lýkovec, modrosině podlétky a bílé sasanky, již odkvetly a zmizely na obrubě lesní. Na jejich místě planá růže houpá se na keři, v nějž zavěšuje lesní vikev své modročervené hrozny, a mezi to vplétá štíhlý zemolez sladkovonné květy své. Půda lesní potahuje se a bělá tisícerymi hvězdovitými květy mařinky vonné, mezi nimiž tu a tam zakvétají libovonné konvalinky. Mnohotvárné květy rostlin vstavačovitých jeví se oku jako okouzlené mouchy, včely, komáři a čmeláci. Jahodník kvete, zardívaje se spolu ovocem, kapradí hrdě vypíná veliké zelené vějíře své.

Okem však lesa zůstává květnatý luh, na kterém se téměř po celý rok u vlažném stínu utěšeně rozvíjí kvítí, po kterém těkají motýlové krásnobarví. Motýl citronový, krásný motýl žahavkový s nachovými stužkami řádovými na černých aksamitových křídélkách, motýl bodlákový, perlásek, motýl chmelový, motýl vlašťovčí neboli otakárek, motýl osykový neboli smutil a j. nyní z lesního chládku ven na osluněný luh vylétují, aby ssáli z květin mednou šťávu. — Temný stín lesní vábí k odpočinku posadit se buď na ztrouchnivělý pařez anebo na omšený balvan pod buky rozložitými. Jaká rozkoš, nezní-li okolo nás nižádný jiný šust, nežli chřest ještěrky vinoucí se travou, neb ulékané lesní myšky, skrývající se pod kořeny! Hle, nyní právě mezi hustým křovím zamihla se lasice, a na bukových větvích houpá se veverka jako nějaký kejklíř na provaze. Náhle skrývá se za kmenem, odkud vystrkuje zvědavě a úzkostlivě něžnou hlavičku! — V povětrné výši koluje luňák; zdá se, jako by dřímal prostřed letu; než on nedříme, nýbrž jako v moři dravá ryba, tak i tento pernatý dravec ve vzduchu číhá na kořist. Před brlohem svým mladé lišky vespolek laškují hrou se bavíce,

20

ježto stará pohlíží s libostí na jejich kratochvíli. Tyto směšné lesní žerty poutají pozornost luňákovu.

Parno letního dne tlačí a sklání vrcholky stromů. Ni-
žádný list se nehýbe, i ptáčkové umkli; jesti, jako by rost-
linstvo i všeliká zvíř ostýchala se dýchat, pojata jsouc stra-
chem náhlí bouře. Toliko slyšeti cvrkot jikavce a strnada
zvěstujících déšť; ptáčkům je teplo a dušno. — Již hřímá
z hluboka, hromobití blíží se; hle, kterak den skoro v noc
se proměňuje; zde onde v hustém křoví světluška temnem se
jiskří. Vítr hučí sehnutými vrcholky — všecken les chvěje se.
Bleskové prorážejí černými mraky, z nichžto se spouští nad
lesem šustící déšť. Les vodu děšťovou zelenými rameny
přijímá a ve svých skryších a komorách sebranou potom
po pramenech a bystřinách do nížin rozvádí: tudy po-
žehnanou vlahou svlažují se nivy a luhy, ježto z nadbytku
jejího vznikají zase páry a mlhy. —

Přehnal se bouře — nastala příjemná čerstvost. Slunce
zas usměvavě zelenými vršky stromů prosvítá. Na lupení
štovíkovém a na trávě lesní třpytí se krůpěje jako jiskry.
Milo nyní a rozkošno procházeti se lesem.

Karel B. Cisař.

117. Příprava na feriální cestování.

Když mému Zdeňkovi docházel osmý rok, podnikl se
mnou první cestu feriální z Berouna přes Tetín a Srbsko do
Karlštejna, odtud potom podél Berounky na Zbraslav a Závist,
po Vltavě potom zpět do Prahy. Byla to rozkošná.
Kdož by rád necestoval? Byli jsme po celou cestu veselí
a zdraví, a vše vydařilo se nám výborně.

Avšak aby nebylo při cestování choroby nebo jiných
obtíží, je potřebí připravit se na cestu. Nuže, a v čem záleží
tato příprava?

Chceš-li o prázdninách cestovati, uč se již od jara dobře
choditi, abys nezemdlával po půldenním pochodu nebo snad
ještě za dobu kratší. Také Zdeněk cvičil se v chůzi dřívě,
nežli jsme se vydali na cestu. Podnikali jsme totiž polodenní
výlety z Vinohradů do Krče a Kundratic, do Liboce nebo
do Chuchel. Téměř vždy konali jsme cestu pěšky, a to nejen

pro cvičení v pochodu, nýbrž i proto, že chodec má ze své cesty mnohem větší potěšení a poučení, nežli cestovatel v kočáře nebo dokonce v železničním voze. Vždyť na pochodě máme volný rozhled na všechny strany, vidíme každou horu a každý hrad již z daleka před sebou; máme dosti času, abychom porozprávěli o všem, co vidíme, a čeho třeba, o věci se dověděli dříve, nežli k ní přijdeme. Když potom mijíme předmět, spatřujeme jej od různých stran a tím nabýváme o něm mnohem lepšího názoru nežli při jízdě, když se nám před okem jen mihne. Cokoli na pochodě vidíme, pamatujeme si proto také mnohem lépe, že nám to déle na očích trvalo. Vzpomínka na pěší cestu je také později vždy velmi živá, ježto dojem jízdy nebývá ani hluboký, ani trvalý. —

Za příklad takové cesty přípravné uvedu zde jeden z největších výletů, jež jsme vykonali jedno odpoledne.

Vyjeli jsme o druhé hodině odpolední po dráze do Podbaby. O půl třetí jsme odtud vyšli do údolí Šareckého. Nejprve jde cesta souvislými ulicemi a později mezi letními byty Pražanů, kteří se tu přes léto zotavují. Asi za půl hodiny objeví se po levé ruce nade strmou strání kostelík sv. Matěje, stojící na témže místě, kde prý byl kníže Boleslav II. medvědem přepaden a svatým Matějem zázračně zachráněn. V této části Šárky je hostinec vedle hostince. Sem přichází v létě mnoho Pražanů se pobavit.

Znenáhla řídnu stavení, jen mlýn skrývá se tu onde pod olšinami. My pak přecházíme cestou několikrát přes potok. Asi za hodinu jest viděti po levé ruce silnici s pěkným stromořadím, sestupující po strání znenáhla do údolí. To je silnice od Prahy, vedoucí do Tuchoměřic a dále k Slanému. Kde se silnice křížuje s údolím, je zase několik stavení, mezi nimi kaple, hospodářský dvorec, hostinec „Jenerálka“ a rozsáhlé cihelny, v nichž ob čas se nalézají velmi zachovalé kosti vyhynulých zvířat.

Ačkoli nás „Jenerálka“ svůdně zvala pod příjemný stín hustého háje maďalového, odolali jsme tomuto lákání a statně kráčeli do Divoké Šárky, která se zde začíná a ještě na $\frac{1}{2}$ hod. dále se táhne. Odtud stává se údolí velmi ma-

lebným. Proti samé „Jenerálce“ vypíná se veliký balvan skalní
65 prostřed údolí a dělí je takto ve dvě ramena. O něco výše
jsou stráně lesnaté, místy ční holá skála téměř svisle vysoko
z lesa. Zahybáme ostře v levo (k jihu), a po několika krocích
skála brání dalšímu pochodu našemu po pravém břehu po-
toka. Jest nám přeskakovati na druhou stranu. Po chvíli
60 docházíme mlýna, jenž v této samotě jest velmi malebně
položen pod strmou skalní stěnou. Je to „Čertův mlýn“.

Zde si odpočineme a poněkud se posilníme. —

Za půl hodiny byli jsme zase na nohou. Přicházeli jsme
do nejdívočejší partie celé Šárky, blížili jsme se ke „Džbánu“.
65 Dříve však bylo přemoci nenadálou překážku: cesta před
námi byla zatopena. Nezbyvalo než obejítí toto dnešní jezero
po stráni skalnaté a strmé. Bylo to pěkné lezení, hned
vzhůru, hned zase dolů. Drali jsme se po čtyřech houšti-
nami, až jsme konečně měli schůdnou cestu pod nohama.
70 A již se také užilo údolí ve skalní štěrbinu strmých a
dilem i převislých stěn. Místy není vedle potoka ani tolik
místa, kam bys nohu postavil. A sotva překročíš na druhou
stranu potůčku, již se zase zaráývá voda pod samu skálu, že
hned zase musíš hledati užšího místa, kde bys přeskočil zpět.

75 Skály zde činí mocný dojem. Do úzkého „Džbanu“ slunce
jen krátce svítí, dole jdeš ve chladném stínu. Stěny skalní
jsou stále vlhké a porostlé mechem i lišejníky. Jsi jako ve
skalní sluji. Škoda jen, že „Džbán“ není delší. Jenom několik
set krokův — a již jsi zase venku na slunci. Po krátkém
80 stoupání příkrou pěšinou ocitli jsme se u nádraží v Liboci.
Potom jsme šli vesnicí do královské obory, v nížto stojí
bývalý letohrádek Hvězda. Procházka oborou trvala skoro
 $\frac{3}{4}$ hodiny. Hochům zvláště se líbily vlčí jámy, vyhloubené
do pískovce.

85 Když potom jsme vyšli z obory, byli jsme dvouhodi-
novým pochodem zase dosti zemdleni; pročež jsme zasedli
v blízkém hostinci k pivu a chlebu. Po nedlouhém odpočinku
vydali jsme se na poslední část dnešní cesty, totiž na zpá-
tečný pochod domů. Již se stmívalo, když jsme šli Velkým
90 Břevnovem vedle kláštera sv. Markety a dále silnicí podle
křížové cesty k bráně Strahovské. Aby se nám cesta poněkud

příkrátila, vypravoval jsem o založení Hvězdy arcivévodou Ferdinandem, jehožto choť, spanilá Filipina Velserová, nakreslivši prý do písku šestibokou hvězdu, projevila přání, bydliti v takovém letohrádku; pročež její manžel roku 1555. počal stavěti zvláštní tuto budovu. Stavba však zůstala nedokončena. Dále jsem vypravoval o pouti sv. Markety a klášteře Břevnovském, potom o Bělohorské bitvě, na jejíž památku založena křížová cesta od Strahovské brány až na Bílou Horu.

Za takového vypravování dostali jsme se do Prahy. Již bylo tma. A za další hodinu došli jsme Hlubokou cestou, Nerudovou ulicí, přes Karlův most a Františkovo nábřeží nejkratší cestou na Královské Vinohrady. Byl to pochod 20 km za půl dne jakožto hlavní zkouška před feriální cestou.

Avšak nedomnívej se, že by vycvičením v pochodu byla již vykonána celá příprava k cestě! Vždyť ještě bychom nevěděli, kam a kudy půjdeme, a co tam uvidíme. A takovýto rozvrh cestovní učiniti dovede jen dospělý člověk, který správně posoudí směr, průběh a rozsah cesty. Proto nelze vydati se na cestu malému žáčkovi, již také ne z té příčiny, že by snad ani cesty nenašel a neuměl si zjednatí přístupu ani do starého hradu, tím méně pak do továren, do dolů nebo hutí. Z takové cesty by nebylo ani mnoho zisku, nýbrž mohlo by vzejíti nejedno nebezpečení. Proto popros otce, aby s tebou vyšel do světa buď sám, aneb alespoň ať dovoli ti cestovati s panem učitelem nebo s jiným spolehlivým průvodcem.

Dostav pak tohoto dovolení, pouč se z knih o všech znamenitostech míst, jimiž tě cesta povede. A k tomu ti doporučuji Řivnáčova „Průvodce po království Českém“, jenž by neměl chyběti nikomu, kdo cestuje po Čechách. Přijsa potom na pamětihodné místo nebo starý hrad, přečti si v „Průvodci“ příslušnou odstavku, abys nabyl náležitého poučení. Takováto příprava vědecká dodává teprve našim cestám náležitého významu; naproti ní jsou všechny přípravy ostatní již podřízené.

Zbývá jenom ještě opatřiti si dobrý oblek, ne příliš lehký, a pevnou obuv, dosti pohodlnou, aby nikde netlačila,

130 přece však pevně na noze seděla. Příliš veliká bota, která se při každém kroku vyzouvá s paty, jest rovně špatná jako bota těsná. Kdo je zvyklý šněrovacím střevecům, nejlépe užije těch.

Mnoho zavazadel nebeř s sebou! Kromě vlněné košile 135 na těle vezmi jen jednu ještě ku převlékání na noc. Límec vůbec do zásoby nebeř; jediný na krku budiž kaučukový. Spíše potřebujeme dvou nebo tří kapesníkův a ručníku. K tomu hřeben, kartáček a mýdlo, mapu a „Průvodce“ — a výprava naše je hotova. Vše to zabalíme do vlněného plédu a se- 140 pneme do řemenův, abychom si mohli balíček na rameně sami nésti. Konečně je důležité, opatřiti se ochranou proti slunci i dešti, a to jednak kloboukem nebo čepicí se širokým stínidlem, jednak deštníkem, jenž nám zároveň poslouží za cestovní hůl.

145 Nyní již určíme den a hodinu odjezdu, zanecháme všech trudův a starostí a vydáme se vesele do světa na feriální cestu.

(„Naším dětem“)

Vilém Kurz.

118. Zimní květy.

Zamračilo se zimní nebe, nadul své měchy krutý sever, a již se chvělo všechno stvoření zimou. Pohroma přišla na jemné květinčky, spovýkané miláčky teplého slunce, na mladé traviny, které nedávno se vydraly z temného lůna země. 5 Jaká jim pomoc, kdy vládce zimy nejeví k nim milosti? Tož obracejí zkrchlé hlavičky k nebesům, ke Tvůrci vše-
vládnému, který v létě tak pestrým je rouchem přiodíval, tak vonnou napájel štavou, a prosí za ochranu. Smiloval se nad nimi Milosrdný, a již sype se s oblak měkké, jemné 10 peří sněhové, jež andělští sluhové derou s pilí laskavou: a za krátko kryje teplá pokrývka útlé údy rostlinek a chrání jich od povětrné zloby.

Tak vykládá si věčně mladá a bujná obrazivost národní původ sněhu, krystalových to drobounkých kapeček vodních, 15 které způsobem nejrozmanitějším se sdružující a spojující, skládají krásné květy niv polárních. Komu nebrání moderní

blaseovanost, prostým okem hleděti na krásně sestavené hlatičky vodní, nekalenou myslí pozorovati obletující je paprsky slunečné, volným srdcem podivovati se stkvělé hře barev v nich vznikajících, ten zajisté vyzná, že se jeví mnoho 20 půvabu v těchto mrtvých krystalech, zmrzlých květinách.

A kdo vyčaroval z té prosaické vody takové krásné tvary? Táž síla, která z umouněného uhlíku robí drahé diamanty, z pohazovaného křemíku tvoří šestiboké sloupce krystalové, která ovládá hmotu neladnou, k určitému ji nutíc 25 skupenstvu. Rozplynulá v oboru vzdušném voda sváží se působením této síly hlativé ve pravidelné tvary buďto šestibokých jehliček nebo šestihranných lupínek, které, spojující se hlavními směry pravidelného šestihranu, způsobují tvary složitější, hvězdovité. Čím větší je stupeň zimy, tím více 30 převládá tvar lupenovitý, tak že již z podoby padajícího sněhu lze souditi o stavu teploměru.

I rozmanitost sněžných tvarů podléhá tedy zákonům, a všechny ty steré podoby pravidelné, které byly dosud pozorovány a vykresleny, jsou vtělené zvláštní zákony přírodní. 35 A co nejpodivnějšího: čím větší zima, tím krásnější, tím odvážnější říkajíc jsou tvary, které příroda z téhož materiálu vyvádí. Kapitán Scoresby, který dlouho se zdržoval v krajinách polárních, vykreslil sto zvláštních podob sněžných, které každého překvapí svým harmonickým a uměleckým 40 skladem, kdo ponejprve je spatří; mnohé z nich vypadají jako rozmarné hříčky nevinné přírody, která, vědoma jsouc si své síly, žertuje s formou.

Bujará síla jara tvoří květy živé, krutá síla zimy tvoří ledové krystaly, květy mrtvé. Čím větší teplo, čím blíže 45 rovníku, tím bujnější jsou tvary rostlinné, tím větší květy, tím více převládá lupen nad jehličím; čím větší zima, čím blíže točnám, tím rozmanitější jsou podoby sněhové, tím odvážnější kombinace, tím více převládá tvar lupenovitý nad sněžnou jehličkou. Jaká tu podobnost! A ta není suad jen 50 povrchní. Dostí je známo, že největší krystaly prohledňové nalezeny jsou na temenech alpských, pokrytých věčným sněhem; mnohé vážily až do 800 kg. I zima honosí se zvláštní mocí tvořivou, i ona má květné luhy své.

55 Jiné mrtvé květy neméně podivné a krásné pozorovati často za rána zimního, když nastane obleva; vlhkost se tu srazí na povrch všech předmětů pod širým nebem se nalézajících ve způsobě stříbrobílého výkvětu. Louky jsou posety diamanty, stromy pokryty krystalovými závoji, všude třpyt, 60 lesk, svit a barev hra! Čarovného pohledu poskytuje tu les. Kamkoli vstoupíme, pod námi i nad námi a všude vůkol nás samý bělostkvoucí briliant! Větvičky nepatrné borovice byly by v krásném svém přestrojení nejkrásnější ozdobou plesového obleku, kdyby možno bylo ji vysvoboditi z kletby, 65 kterou na ně uvalilo teplo. Stříbrné guirlandy pnou se nad hlavami našimi, něžné agrafy houpají se na tenkých břízových větvičkách, krásné pyramidy sosen vypadají tak půvabně, že bychom jich s chutí nejmilejším svým přáli za vánoční stromky; tisícovým způsobem odrážené a lomené paprsky 70 sluneční rozlévají magické světlo po všem, jindy temném lese, které tak okouzluje žasnoucí oko naše, že muíme dlíti v nejkrásnějších krajinách rajských. Půvabnějších a utěšenějších obrazů nevymyslí si ani ohnivá obrazivost orientálská, a krásné krajiny v „Tisíci a jedné noci“ jsou holou 75 prosou proti těmto divům severní zimy. Kdyby obyvatel tropických krajin se ocitl v takovou dobu u nás, záviděl by nám zajisté, čarovných těchto krás, jichž mu nikdy neposkytuje překypující síla jeho vlasti.

Ale netřeba vycházeti ani ze světnice do širé přírody; 80 s pohodlné pohovky, v teplém bytě svém můžeme pozorovati na oknech zmrzlé květy, podobné to výrobky kruté zimy, tvary nejmělejší, arabesky, jakých ani Alhambra nemá. Tu hrdě vypíná se palma do výšky nad nízkým, zkadeřeným listím rostlin severních, na jiném skle vine se 85 podoba svlačce s krásnými, æsthetickou vlnkou připojenými větvičkami, a opět jinde proplétá se veliké množství mechovitých tvarů způsobem nejpodivnějším; zaokrouhlenější tvary rostlin tropických jsou tu vhodně spojeny s ostřejšími konturami rostlin polárních v lahodný celek; všude pak se jeví 90 bujná vniterní moc tvůrčí. Jak krásně stkví se miniaturní kytice taková v oknech našich, když vycházející slunce ji políbí prvním paprskem svým! Ale tu, ach, již jsou ty tam všecky půvaby zmrzlých květů těch!

Věčně živá a bujným životem žijící příroda tvoří teplem utěšené květy živé, které zimou vadnou, ale zároveň vyvádí mrazem neméně krásné květy mrtvé, které okamžitě se rozplývají teplým dechem. Protivý to, stále se rozbihající, stále se stýkající! Bez ustání tvoří i ničí příroda, nikdy nejsou s dílem hotova; a v tomto věčném položivotě a v této věčné polosmrti, v tomto současném rození a smrcení jeví se nezhubná její moc, spočívá její podivná bytost!

Frant. Jos. Studnička.

119. Ptactvo v zimě.

Umlkl a zpustl sad i háj i les, vymizel z nich ruch a čilý život, který nám je činí tak milými a vábí nás k nim silou a kouzlem neodolatelným. Pochmurné jedle a smrky ohýbají se pod sněhovými chomáči, a svislé chvoji jejich spuštěno ke zkřehlé zemi jako ramena dřímajících velikánů.

Vyděme si do polí. Chrupající pod nohama sníh jediným je zvukem, který doléhá k našemu sluchu, širá plaň leskne a třpytí se oslňujícími krystaly, ostrý vítr šlehá nám do tváří — a kolkolem vše mrtvo jako v zámku zakletém.

Není zde života. Příroda pozbyla svého půvabu; neboť ji opustil zpěvných opeřenců pestrý sbor, jenž jest její duší, a ona pokryla se přikrovem smutečným. Uletěli veselí zpěváci, a ti, kteří tu zůstali, dílem neumějí zpívat, dílem ztratili hlas. V zimě není jim do zpěvu. Ale buďme jim za to vděční, že nám zůstávají věrni a že nás neopustili, a poohlédněme se po nich, ať zvíme, kteří to jsou.

Především máme tu vrabce, druhá ze všech nejvěrnějšího; kdyby také ten nás opustil, věru by se nám po něm stýskalo nejvíce. Mezi ptáky jest ovšem uličníkem a darmotlachem, ale srdce má dobré, aspoň o mnoho lepší nežli hlas. S ním tu zůstal jeho bratránek strnad, jenž v létě o sedláka nehrubě dbá, ale v zimě, když se mlátí obilí, očumuje lačen okolo stodol, a tehdáž je mu „sedláček pán“! I skromný chocholouš nejraději se drží selských příbytků, k nimž také straka zhusta zalétá, sedajíc na ploty a skřehotajíc, „ať si přijdou hosté nebo nepřijdou“. Na zahradě spatřujeme sý-

korcu, kteráž v létě provolává: „Cici pán! cici pán!“ v zimě však přestává na pouhém cikání; kosa, který si pochutnává na zralých kalinkách, na dřívěném zubu; a konečně střízlíčka nebo králíčka, který se míhá ve křoví, netroufaje si ani teď z něho ven, aby ho druzí ptáci nestíhali za to, že chtěl býti králem, ačkoli jsou jeho strachy zbytečné. Nad vodami poletuje tajemný rybařík, a na větvích olšových a březových houpají se roztomilí zlatohlávci.

50 Zvláště pusto je v lese. Prochodíš jej kříž na kříž a živé duše nespatriš. Jen zřídka přeletí vyplašená sova s borovice na borovici, anebo žluva se přenesse houpavým letem přes paseku. Však poslyš: někdo kácí strom. Je to nejspíše zloděj, který páše lesní pých věda, že hajný dnes musil na zámek.
40 Tiše ubíráš se za zvukem, rány ozývají se vždy blíž a blíže; tu někde to musí býti, ale kde? Nikde nevidět ani človíčka, a klepot nepřestává. Posloucháš, díváš se, a hle, tamo na kmeni staré sosny sedí černý datel s červenou čepičkou klovaže do kůry, až třísky lítají. Má krušnou práci slídě po
45 hmyzu; kdyby v zimě rostla bylina otvírací, snadno by si pomohl, jako si pomáhá, když mu někdo hnízdo zatluče klínem: přinesl by ji, přiložil ke stromu, a kůra sama by odskočila. Byly by to pospasy! Ale takto — krušný výdělek!

Než vyjdeme již z lesa a rozhlédněme se po nivách!
50 Ani tu není mnoho života, toliko vrány a kavky krouží ve vzduchu, hledající potravu. Běda nebohému zajíčku, který, byv stížen krutým olovem, přikrčil se pod hromádku hnoje doufaje, že se mu rána zacelí. Teplá jeho krev přilákala černé hosti, kteří, puzeni jsouce hladem, slitování neznají.
55 Za nedlouho nezbude z něho kromě ohlodaných kostí nic.

Vysoko ve vzduchu vznáší se osamělý ostříž, bystrým zrakem pátraje, kde by ulovil postřelenou nebo vyhladovělou kuroptev aneb aspoň myšku, kterou vylákalo sluněčko. A máš-li zrak poněkud bystřejší, zpozoruješ tamo pod vy-
60 sokou mezi valně středlé hejno kuroptviček, any se choulí, na polo zahrabány jsouce do sněhu a vyhledávající si za potravu ozim uvadlou.

(„Výklady prostonárodní.“)

Primus Sobotka.

120. Jaro a mladost.

K novému živobyti probouzí se z jara celá příroda, zeleným kobercem zdobí se luhy, pole a háje, novými silami pučí vše, co v zemi dřímalo; příjemný větríček ovívá zemi, a slunko pyšně pohlíží na svěřence své, všemožně i nejukrytějším robátkům matky země ku vzrůstu a zdaru pomáhajíc. Tak i v mládí probouzejí se duševné i tělesné síly člověka, pěstovány jsouce pečlivým okem vychovatele nebo rodičů, kteří hrdě pohlížejí na vyvíjející se úkazy čilého ducha dítěte všemožně se přičiňující, aby sebe tajnější vlohy náležitým pěstováním budili a šlechtili. Krásně vzrůstající osení, pestrobarevný květ rozvitých pupenců, bujně rostoucí luka vzbuzují cit radosti a díky ke Svrchovanému, každého pozemšťana nadchnou blahou nadějí v úrodný rok, a důvěrně očekává každý štědrou, zlatou žeň. Podobně očekávají pěstouni, rodiče, přátelé a všickni lidé dobří velikou budoucnost nadějného mladíka, který všemi dary ducha nebem jsa obdařen, vzorným vychováním je přiveden až k tomu cíli, kde samostatně nastoupiti má na vytčenou sobě dráhu, aby nejen v počatém díle pokračoval, nýbrž aby všestranným požadavkům vyhověl a tak očekávání všech ne-li radostně překvapil, alespoň vyplnil. Ale jak často bývá naděje ve zlatou žeň zklamána! Jak často vlohy a vychování nedovedou mladíka k očekávanému cíli!

Ve přírodě panuje zákon nevývratný, jehožto směru ni žádný smrtelník změnit nemůže: u mladíka však mohou býti vychování a napominání starostlivých rodičův a učitelů velmi platna. V přírodě je vše podrobena vůli Nejvyššího, beze samostatnosti a volného působení věci samé; člověk však, maje svobodnou vůli, sám již v letech mladosti, aspoň poněkud, dráhu si vytknouti může, nedbaje rádců zlých. Jaro se všemi radostmi a nadějemi brzy opět se vrátí a může po druhé, po třetí očekávané naděje nejen vyplniti, nýbrž i překonati; ale mladost jednou zmařená nikdy se nevrátí, a darmo ji voláš zpět!

Smolíkova „Nauka o slohu“.

Čtení přírodopisné a přírodozpytné.

121. K ů ň.

Kůň je ssavec kopytnatý a náleží k nejužitečnějším zvířatům domácím. Veškeří nyní žijící ssavci kopytnatí tak určitě rozeznávají se od ostatních ssavců paznehtnatých, i jsou tak velice sobě podobní, že je zahrnujeme v jediný 15 toliko rod, jehožto předním znakem jest jediný na každé noze pazneht nerozpoltěný neboli kopyto. Názvy „kopytník“ a „kůň“ (v širším slova smysle) mají význam týž.

Kůň je vzrůstu vysokého a vyniká pěknou, souměrnou a štíhlou postavou nad ostatní zvířata domácí.

10 Hlava koně ušlechtilého je podlouhlá, čelo vysoké a ploské, obličej skoro bezmasý, oči veliké a vyčnívající, ale krásné a bystré, uši malé a velmi pohyblivé. Od čela táhne se nos trochu vypuklý a končí se širokýma nozdrama a horním pyskem; spodní pysk je pohyblivý. Kůň má v každé čelisti 15 po šesti zubech předních neboli řezacích, třenovních na každé straně každé čelisti také po šesti; kly n. špičáky (obyčejně čtyři) mívá z pravidla jenom hřebec a někdy jenom dva v horní čelisti. Mezi klem a třenovními zuby jest mezera, a do ní vkládá se udidlo, jímžto člověk koně řídí.

20 Hlavu s ostatním tělem spojuje táhlý klenutý krk, který jest ozdoben pěknou hustou hřívou. Trup koně jest válcovitý, hrud' široká a takový také kříž, úzký hřbet mírně prohnutý, pravá žebra dlouhá, nepravá krátká; ohon tlustý u kořene a čím dále ke konci tím tenší, dlouhými jsa porostlý žíněmi, 25 až po kotníky dosahuje.

Přední nohy jsou přímé, v kolenou ohebné, odtud až ke kotníkům tenčí; zadní jsou v kyčlích široké a mají ohyby kolenní vysedlé na zad. Nohy končí se tvrdými rohovitými kopyty.

30 Srst koňská bývá krátká, hladká a jemná, barvy rozličné: hnědé, bílé, vrané, ryšavé, višňové, plavé a j.

Pravlast koně jest nejspíše střední Asie, odkud se rozšířil již za starodávna po Evropě a po Africe; nyní žije zkrocený po celém skoro povrchu zemském. Na stepnatých 35 planinách asijských a afrických potulují se ještě v četných

stádech koňové divoci; mimo to žije ohromné množství zdivočelých koní na stepích amerických.

Usedlí národové chovají koně v konírnách; ale jen málo národův oceňuje jej tak, jak toho zaslouhuje vším právem. Mezi těmi mají přední místo Arabové. Arab pokládá koně 40 za zvíře nejdokonalejší a staví jej člověku na roveň, anobrž prokazuje mu druhdy úctu i větší. Kůň arabský žije a spává s pánem svým v témže staně. Láska ke koni takorůzka srostla s povahou arabskou. Arabové bdí úzkostlivě nad chovem svých koní, aby je udrželi stále dokonalými. Hříbě zvláště 45 pečlivě bývá vychováváno a za úda rodiny jmíno. V 18. měsíci počne se s jeho vychováváním, které trvá do úplné dospělosti. Z prvu zkouší se hoch v jízdě; vodí hříbě k napajedlu a na pastvu, čistí a ošetřuje je ve všech potřebách. Oba učí se zároveň: hoch stává se jezdcem, hříbě jízdným 50 ořem. Cvičení koně počíná se venku, ve staně se v něm pokračuje. Jezdec bdí nad každým pohybem jeho a zachází s ním laskavě a něžně, vzdorovitosti a zlomyslnosti však nikdy mu netrpí. Udidlo otočí se s počátku vlnou a pokropí slanou vodou, aby kůň snáze zvykl nepříjemnému v hubě 55 železu; sedlo bere se s počátku co možno nejlehčí. Když jest mu tři léta, uvyká znenáhla užívati všech svých sil, a teprve v sedmém roce pokládá se za úplně vycvičeného. Čím ušlechtilější kůň, tím dražší bývá rodině; vždyť i při nezbytném prodeji koně sprostého trvá smlouvání o cenu 60 několik hodin. Ušlechtilý oř bývá nejvěrnějším společníkem vojína, nejmávanějším sluhou mocného samovládcе, miláčkem rodiny.

Kůň bedlivě ošetřovaný může dožiti věku čtyřicíti let; avšak přechoasto nakládá se s koněm špatně, že sotva dvacítiletý k potřebě již nebývá. Věk koně určuje se v prvním desetiletí podle chrupu. Do třetího roku zůstávají mu všechny přední zuby, ve třetím roce vypadají mu oba prostřední, ve čtvrtém druhé a v pátém oba krajní. Nové řezáky mají na koncích černou jamku, které se říká jádro; to zůstává na zubě 70 po tři léta, potom se ošoupá; pročež bývá v 7. roce jádro prostředních dvou zubův ošoupáno, v 8. druhých dvou a v 9. jádro zubů krajních. Pozdější věk koně nelze na jisto určití.

Nejlepší píce jest koni oves a seno; lahůdkou jest mu
76 osolený chléb a cukr. V létě krmívá se také čerstvým je-
telem a travou nebo volně se pase.

Kůň je zvíře silné, rychlé a vytrvalé, i předčí před ji-
nými zvířaty domácími jako pes přichylností, věrností a po-
slušností k svému pánu. Mnohá zvířata mají sice bystřejší
80 zrak i sluch nežli kůň, ani čich a chuť jeho nejsou zvláště
jemné, a hmat jeví se jemnější jenom na pyskách; ale za
to rozeznává neobyčejně bystře, co mu bývá na blízku. Kůň
má výbornou paměť; rozeznává píci, obydlí, světlo a tmu,
barvy a podoby, prostor, čas, sousedy, přátele a nepřátele.
85 Cestu poznává zase, byť i toliko jednou po ní byl kráčel;
druhdy zná ji lépe nežli jeho pán. Kůň jest učeliv, miluje
hudbu a kráčí podle ní. Ve válce ni hřmění děl se neleká;
za to ho však někdy nenadálý šumot snadno poplaší. Jediná
pravá radost koně jest běžeti. Jest rozeným cestovatelem;
90 z pouhé radosti běhávají koně v ruských stepech za kočárem
několik hodin, anobř i den cesty jsouce jisti, že najdou
zpáteční cestu zase.

Kůň je člověku velmi užitečen. Při práci mu pomáhá,
táhaje vozy, pluhy, sáně a rozličné stroje, nosí jezdce na
95 hřbetě na procházku, na lov i do kruté vřavy krvavého boje.

Kůže koňská hodí se na zboží sedlářské a řemenářské,
žíněmi vycpávají se polštáře a sedadla, dlouhými potahují
se smyčce. Maso koňské lidé jídají; u nás požívá se ho
posud ovšem ještě po řídku. Sádlem maží se kože a stroje.
100 Ze hnátů dělají soustružníci, knoflíkáři a nožíři rozličné věci;
ostatní kosti pálivají se na uhel pro cukrovary nebo melou
se na prášek, jimžto se mrvívají pozemky.

Kůň může člověku ovšem též ublížiti, a zvláště je-li
podrážděn, kopytem nebo zuby nebezpečně jej poraniti. Zlým
105 nakládáním a škádlením mnohý kůň se pokazil. Nikdy není
radno, cizímu koni neopatrně se přiblížiti.

Kůň podroben bývá mnohým nemocem, zvláště nena-
kládá-li se s ním, jak náleží; nebezpečná nemoc koňská
je chřipěcí, což jest otok žlaz mizních kolem chřtánu,
110 z něhož někdy vzejde ozhrivka, prudký zánět sliznice no-
sové, i člověku nakažlivý; jankovitost jest nemoc mozková.

Rozeznáváme mnoho odrůd neboli plemen koňských, jmenovaných podle jich vlasti; někteří udávají jich přes 150. Arabský kůň jest nejkrásnější, maje do sebe svrchovanou měrou veškeré dříve řečené znaky koně ušlechtilého, a nej-¹¹⁵ rychlejší. Stává se, že Beduin se svým koněm 5—6 dní po sobě urazí denně 75 až 110 *km* cesty; popřeje-li mu potom po dva dni odpočinku, může za touž dobu po druhé touže cestu vykonati. Kromě koně arabského vyznamenává se jak ušlechtilostí těla, tak i lehkostí a rychlostí kůň berberský,¹²⁰ perský, turecký, španělský, anglický. Berbeři, Peršané a Turci jsou v chovu koňstva vyučenci Arabův, od nichž i nabyli výborných koní svých. Též ušlechtilý kůň anglický a španělský původu jsou arabského; Angličané vynikají chovem koní nad Peršany a jiné sousedy Arabů. Malý ale rychlý¹²⁵ jest kůň uherský, polský a ruský. Náš český kůň je dosti silný a vytrvalý. Nejpěknější čeští koně chovají se na Chrudimsku, na Moravě slyne Haná krásným silným koňstvem. Největší a nejsilnější koně odchovávají se na blatných nížinách, prostírajících se kolem břehů moře Německého a¹³⁰ Baltického. Na ostrovech Korsice a Sardinii, jakož i na některých ostrovech švédských a skotských bývá koník jen as tak veliký jako malý osel.

K. V.

122. Slepice a kohout.

První ptáče, které se přidružilo ke člověku, byla bezpochyby slepice. Spolu s užitečným skotem sleduje člověka všude jako věrná služka.

Sprostnost a poddanost je podíl její. Jak často obelstil ji ferina lišák a jak zle řádíval v posadách jejích! Ale se⁵ sprostností spojeny jsou též ostatní chvalnější vlastnosti její: dobrosrdečnost, horlivá pilnost a po vykonaných povinnostech i veselá krákoravost.

Mrav její řídí se mravem předků, prostý i domácí¹⁰ jako její kroj je všecken život její.

S prvním svitem ranním počínají se její starosti, při západě slunce může se odebrati pokojně na hřadu. Vyhledávši si ráno příhodné místo, snese tam vejce, a sama sebou

jsouc spokojena, hlasitě krákorá, aby o tom zvěděl všechen
15 dům. Jak radostně běží, našla-li žízalu! A což teprve, když
má kolem sebe hejno kuřat! Veškerá podoba její změní
se. Rozčechraná, s pootevřenými křídly, k ochraně vždy
hotovými, vodi svou rodinu, poučujíc a vábíc ji zvláštním
jemným kvočem; každé zrnko kuřátkům rozkousne, každý
20 drobet položí jim před zobáčky, o všecky se stará, na sebe
zapomíná. A jakkoliv oko její ni sebe menšího červíčka
nepřehlédne, nezanedbá bedlivosti na nebezpečí; spatří-li lu-
ňáka, an se vznáší vysoko v oblacích, úzkostlivým hlasem
svolává kuřata bezstarostně rozptýlená. A kuřata, rozumějíc
25 hlasu jejím, úprkem přiběhnou a kryjí se pod rozšířenými
křídly jako pod štítem, na nějž zobák lupičův naráží
marně. S jakou vřelou láskou opatřuje kačátko, které vy-
seděla! Nevědouc, že to podstrčené mládě cizí, vede je na
louku, aby mu tam semení hledala a hrabati je učila. Ale
30 běda! Tam klokotá potůček, a mladý žlutý plavec, nedbaje
poučení vychovatelčina, batolí se v radostném vytržení ke
spřízněnému živlu, vrhne se veň a směle hraje si ve vlnách.
Ubohá kvočna se leká, sem tam po břehu běhá, napomíná,
prosí a volá o pomoc!

35 Je to tklivá jistě známka věrné oddanosti, i pochopíme
z toho, kterak kvočna, ač ošumělá jako Popelka, od synův
a otců dochází chvály. Vážný Plutarch staví ji za vzor
lásky k rodičům a dětem, Arabové i Slované postavili ji
s kuřátky mezi hvězdy, a sám Kristus Pán srovnává svou
40 lásku k lidstvu s láskou slepice ke kuřátkům.

Čím prostší je slepice, tím stkvěleji oděn udatný a be-
dlivý kohout. Proto stojí také v bajce mezi prvními rádci
při dvoře krále lva. Vysoká mysl jeho jeví se již v nád-
herném rouše. Prsa klenou se jako krunýř, vousy rdí se
45 jako plamen, z oka září smělost, a chůze jeho je plna dů-
stojností.

Kohout věru zrozen jest k panování. Jde-li branou,
kudy by mohl jezdec projeti, sehne přece hlavu, aby
ozdobným hřebenem nenarazil. Ale nejlépe jeví se vážná po-
50 vaha jeho, když pěje. Podívav se zkušeným okem na za-
mračenou oblohu, vyletí na střechu, pravá noha kročí před

levou, levá zůstane polo vyzdvižena. Celá postava vztyčí se, peří na krku se zježí, prsa se nadmou, křídla tlukou o boky, oko mhouří se, a daleko rozléhá se kokrhání jako kovový zvuk polnice.

65

Od hlasu jeho prchají chmury noční. Pobožného budí k modlitbě; neboť

„již kohout zpívá,
Pána svého vzývá:
Vstaniž, člověče,
přičiniž péče,
bys chválil Boha,
jenž tvá ochrana!“

60

Učence budí k ranní práci, leká zlosyna, napomíná lenivce:

65

„Nechtěj bydleti lenivě s sebou,
ať zlý duch nevládne tebou,“

slibuje vláhu rolníkovi a těší toho, komu uplývá noc ve strastech:

„Ó, zpívejte, naši kohouti,
ať se mé srdečko nermoutí!“

70

Když nastoupí Orion na nebeskou stráž a na pernatém šatě jiných ptáků se ještě rosa perlí, již rozléhá se jásavý zpěv kohoutí.

Proto pobožní mistři upevnili podobu jeho vysoko na věže kostelní ke znamení kříže, aby vedle ochránitele stál napominatel a buditel; proto malovali kohouta na první lístek písmenový, připomínajíce mládeži tím, že záhy jesti počítí tomu, kdo chce dojít cíle blahého.

Vojínové brávali kohouta do ležení válečného, aby je v čas budil a. napomínal; a jak povznesl hrdinskou mysl jejich, když ve strašlivě krvavé bitvě mořské vyletěv na roztržštěný stožár korábu Nelsonova, v dešti kulí dělových vítězoslavně zakokrhál! A totě kohoutovo místo nejkrásnější, tam náleží; neboť on sám jest voják smělý, udatný, vytrvalý, své cti bedlivý, jako žádné zvíře jiné. Vnikne-li jiný kohout do dvora jeho, staví se mu směle v ústrety, otrásá křídly a doráží naň úprkem. Hřeben se naleje krví, peří na krku zježí se jako štít, z očí srší plamen, tuhá ostruha je připra-

80

85

90 vena, a mocným skokem snaží se odpůrce sraziti a rozšlapati. Je to boj dlouhý, tvrdošijný. Couvá-li jeden z nich, couvá jen na oko; brzo se počne boj tím krutější. Konečně umdlejí křídla i ozbrojené nohy; oba sáhnou k poslední strašlivé zbrauni. Jako krupobití padají rány zobákův, a brzo
95 řine se jim krev z krku a hlavy. Tu opouští srdnatost nepřitele, on couvá, prchá se sklopeným chvostem, zalézá do kouta, krákorá za milost a stíhán jsa útekem se chrání. Boj jest rozhodnut, a vítěz, byť i krvácel, vznese se na zeď a směle kokrhaje zvěstuje vítězoslávu svou.

100 Nedivme se tedy, že mnozí národové, nýbrž i vzdělaný a vážnomyslný národ anglický v bojích kohoutích zvláštní nacházejí kratochvíle. Již Themistoklés příkladem kohoutího boje, jež dal svéstí před vojskem, podněcoval kleslou mysl svých bojovníků. „Hle,“ pravil, „udatnost a tuhou bojovnost
105 těchto zvířat, jež bojují jenom o vítězství; ale vy, kteříž bojujete za vlast, za své rodiny, přátele, za hroby praotců, — chtěli byste zoufati?“ A Řekové, nadšeni jsouce touto řečí, barbarům vyrvali vítězství.

Ale posledním účelem zápasu není válka. Ani kohout
110 nebojuje leč jedině, aby se dodělal míru a aby udržel vládu svou.

Najde-li pochoutku, svolává hned zvučným hlasem všecku čeleď, neboť dělí se s družkami svými o kousek sebe menší; ale nižádná nesmí se dotknouti zrnka, pokud by
115 on sám nezačal. Totě docela podle starého přísného mravu našich předků. Pouhý pohled již stačí, aby všetečnou slepici uvedl do slušných mezi.

Proto sláva a čest kohoutovi, jehožto příklad u všeliké
120 příčině hoden jest následování. Sedmero ctností zdobívalo pravého rytíře, sedmero ctností zdobí také dokonalého kohouta: jest opatrný, moudrý, udatný, počestný, důstojný, plný vroucí lásky a ve vládě zkušený. Jan Krejčí.

123. Hranostaj a kolčava.

Byl jsem malý, veselý chlapec; rád jsem chodil do školy, v knize čísti a na obrázky se dívati byla rozkoš má. Ale neméně těšilo mě vyjítí si do zahrady, na pole, do

lesa. Jednou vyjdeme si s otcem do polí. Osení stálo bujně; tu vlnilo se žito, jak říkal můj otec, chlebiček — dar boží, 6 tam zlatá pšenička stála jako rákos, a vousinatý ječmen se ježil, jako by říci chtěl: „Vari ode mne!“ Na svislé mezi posadili jsme se pod planou třešni.

Otec podřimoval; já pak pohlížel jsem vzhůru na třešničky, a zuby mi rostly laskominou na dozrávajícím ovoce. 10

V tom zaslechnu vřesk, a dříve než otce probudím, vrávorá po mezi zajíc, pěkný to, silný mladák. „Tatínku, hle, hle!“ zvolám. Zajíc vrávoral zpět, jako by chtěl utéci; ale chudák neměl síly k útěku. Na šíji sedělo mu zvíře; tomu se oči jiskřily a zuby dravé tlamy zaťaty mělo v týle vřeštáka. 15

Otec vyskočí, napřáhne liskovku, a jednou ranou oba před námi leží zabiti.

„To je zajíc, toho znám,“ řekl jsem radostí, že jsme ulovili zvěřinku; „ale co je tohle zvíře?“

Otec řekl: „Vidíš, synku, to je chramostejl čili hranostaj. 20 Jako všecka zvířata kunovitá živí se vraždou. Co zmůže, to z malých zvířat přepadá a vraždí. Není zvířete, které by bylo krvežíznivější, které by malým zvířatům bylo nebezpečnější nad šelmu tuto. Na zemi, ve vodě, na stromě a pod zemí, vše se před ním třese. Tu zakousne veverku, tam vodní 25 krysou; zde vdere se do doupěte krtkovi, a veta po něm. Myš a křeček, sysel a ještěřice, žába i brouk, ryba i motýl: to vše hodí se na jeho stůl, a proto nemůže se říci o hranostaji, že by kuchyně jeho byla chuda.“

„To jsi tedy, drahý otče, dobře učinil, že's jej zprovodil 30 se světa; takový zbojník nezaslужuje nic lepšího.“

„Naopak, synu; zle jsem učinil, že jsem hranostaje zabil. On arci někdy na zajíce skočí nebo kuroptvičku přepadne, aby, překousna jim hlavní tepnu na šíji, krví jejich krutou žízeň svou uhasil a snad i na mozku jejich si pochutnal. 35 Ale hlavní jeho potravou jsou myši, hraboši polní a jiní škodliví hlodavci, a ježto obyčejně jen krev jejich vypije a leda ještě mozek jim vyžírá, patrně, jaké množství těchto škůdců denně zahubí a tak sad i pole, luka i lesy nepřátel těchto zbavuje. A že ni brouka ni motýle nočního nebo 40 můry neušetří, sluší jej spíše pokládati za přítele člověka,

nežli za šelmu, kterou třeba hubiti. Proto by polní hospodář měl mu dopřáti toho doupěte v staré kolně, ve stodole, v hromadě kamení, ve stráni skalnaté, v mezním břehu. Že
45 mu někdy zadává kuře, slepici nebo kachnu, to nemělo by ho k hněvu a ku pomstě popouzeti; spíše by bezpečným kurníkem nebo dobře zavřenou posadou měl svou havěť opatřiti. I zahradník i lesník má více příčiny hájiti ho pro veliký užitek, nežli pro ztrátu některého zajíce nebo něco
50 pernaté zvěři pálení mu do vzácného kožíšku.“

Tu jsem řekl: „Tak-li tomu, milý otče? Zachovám se dle tvé rady a vždy a všude budu jej bráti pod ochranu; ale co jsi řekl o vzácném kožíšku, to, prosím, abys mi vysvětlil.“

55 „Jeho srst,“ dí otec, „jak ji vidíš nyní v létě, jest arci bez ceny; větší hodnoty nabývá v zimě. Hranostaj tento rudohnědý kožíšek na podzim svleče, a štíhlé, asi 37 cm dlouhé válcovité tělo dostane na zimu zcela jinou barvu. Bílá barva, kterou nyní vidíš jenom na břiše, na vnitřních stranách noh
60 a kolem horního pysku, pokryje jako sníh celé jeho tělo až na ocas, kterýž maje téměř třetinu délky celého těla zvířete, konec v délce asi 4 cm v zimě v létě černý podržuje. Tu jest kožíšek jeho vzácný a od jakživa hranostaji nejvíce škodil.“

65 „Toté divná věc, otče; to jest mi nepochopitelno.“

„Hned to pochopíš,“ odvece otec; „právě pro pěknou bílou srst zimní člověk od jakživa hranostaje pronásleduje. Ve starém věku byla a ještě nyní jest hranostajová kožíšina čili hermelín odznakem královské hodnosti, v Asii a v Rusku
70 vzácní páni a vznešené paní veliké peníze nakládají na pláštiky a obruby hranostajové. Bělosrstné kůžičky uměle se sešijí, černé konečky ocáskův upevní se do bílé kožíšiny v pravidelných odstavcích a máš vzácný hermelín. V severní Rusi, zejména v Sibiři, kde hranostaj bývá větší než
75 u nás, je zvíře to předmětem lovu dosti nebezpečného.“

„K této veliké lasici,“ pokračoval otec, „přičísti třeba jakožto příbuznou lasičku malou neboli kolčavu.“

„Kolčava jest o něco menší; ale táž barva a výměna srsti, táž těla štíhlost, rovněž i poměrná délka jeho, táž

nížkost hbitých noh, ozbrojených ostrými drápy. Jen že 80
o kožišek její nestojíme a ještě z jiných příčin ji pronásle-
dujeme.“

„Viděl jsem již lasičku, otče; víš-li, na jaře, jak ji
náš dělník zabil u staré sýpky? Byla strakatá, rudobílá,
ocásek měla mnohem menší nežli tento hranostaj, a ne tak 85
huňatý; neměl ani černého konce. Ale tvar trojhranné hlavy
a lžicovitých boltců byl týž. Prosim, pověz mi, otče, odkud
ta odchylka v barvě, a pro kterou ještě příčinu pronásledují
kolčavu?“

„Strakatost srsti,“ přejal slovo otec, „není stálá; ví- 90
dáme ji na lasicích velkých i malých jenom z jara a na
podzim, když vyměňují kožišky: na jaře, kdy část bílé srsti
vylínala a rudý chlup ještě úplně nepronikl, a na podzim,
když rudohnědá srst bílé ještě docela neustoupila. Že pak se 95
domnívá nevědomý člověk, že by lasice krávy a koně mohla
nadechnouti a jim tak uškoditi, nebo že přisuzuje její kůži
rozličné kouzelné vlastnosti, proto ji zabíjí, kde se mu na-
mane.“ — „To jest ovšem nerozumné a zasluhuje pokárání,“
doložil jsem.

Otec zdvihl potom zajíce a já hranostaje; on, aby při- 100
nesl domů pečení, já, abych požádal pana učitele, by pa-
mátné zvíře to vycpal a dobře mohl spolužáky mé s ním
seznámiti. Domů však jsme ještě nešli; otec pojav mě za
ruku, vedl mě k starému, vyschlému rybníku, jehož vysoká,
vydlažená hráze křovím hustě byla porostlá. „Sem si 105
sedneme za tuto křovinu,“ řekl; „snad nám štěstí bude přát,
a spatříme, co jsi ještě nikdy neviděl.“

Sotva že jsme se tiše usadili, již mi otec šeptal, abych
pohlédl hustým křovím dolů, a hle, spatřím hejno čtveračivých
lasiček, any vylézají z rozličných děr. Nejprve hlavičky vy- 110
strčily, potom směle obloukovitými lehkými skoky do hromady.
Skok hned sem, hned tam; hned čtverácky sedají panáčkem,
hned na vzájem se fackují. Hle, tam dvě se popadly, zuby
do kožíšků si zaťavše, a válejí se po zemi. V tom šust
suchého listí — a všechny střelhbitě pádí do děr. 115

Dříve než se naděješ, jsou tu zase; nejprve jedna, potom
druhá a hned všech deset. Najednou stanou všechny — pisk,

a stará lasice přináší živou myš. I pustí ji mezi svá mláďata. Ubohá myš dá se na útěk; ale v tom okamžení má
120 ji malá ferina, a zase ji pustí, a tak s ní tropí hru krutější, nežli to dělává naše kotě. Z lítosti nad ukručenstvím tímto hnu se ve křoví, a vše zmizí jako blesk. —

Jako sen mihá se v paměti mé divý rej lasiček. Od té doby uplynulo třicet let; lasic ubylo, však i nevědomých
125 lidí. Bodejž takové divadlo zase často se naskýtalo rozmnožením těchto užitečných, jakkoli krutých zvířátek!

Vojt. Lešetický.

124. Levhart.

Levhart je bez odporu nejdokonalejší šelma na celém božím světě; nižádná šelma jiná nehonosí se takovou souměrností těla a pestrostí kožichu, takovou půvabností a pružností pohybů, takovou chytrostí a odvážlivostí jako levhart.
15 On jest výlupek všech lupičů, nejpodařenější kvítko v zahrádce šelem kočkovitých; nebo co do chtivosti krve a zuřivosti rovná se nejbližšímu druhovi svému, lotrovskému tygru.

Ano, levhart je tygr v druhém vydání, menší sice, ale tím jadrnější. Tělo jeho jest ovšem jen asi 1.25 metru
10 dlouhé; pro svou štíhlost zdá se však být o mnoho delší, k čemuž přispívá též ohon, maje délku skoro 1 metru; tlapy, pazoury a zuby jsou poměrně velmi silny.

V pravdě nádherný má kožich a po americkém pardalu jest nejkrásnější všech šelem kočkovitých. Základní barva
15 je světle pomorančová; na ní spatřujeme dílem skvrny tmavohnědé, podoby prstenovité, dílem pěkné kruhy z černých teček; tyto kruhy zavírají tmavější střed, nežli je barva základní, a táhnou se podle hřbetu ve 3—4 řadách, jsouce po obou stranách těla nepravidelně roztroušeny; ostatní tělo je
20 dílem tečkováno, dílem kroužkováno, a všecka barvitost srsti shoduje se velice s pestrostí půdy africké, která jest levhartu domovem.

Levhart miluje řídké lesy hustého podrostu a zdržuje se rád v hornatých krajinách, kde hojně lesův a zvěří; tam
25 umí šibal před zraky lidskými tak výborně se skrývatí, že jej obyčejně prozrazují jenom rýhy na kmenech stromových,

kteře leza svými pazoury učinil. Nikdy nepoutá se k jedné krajině, ale mění obydlí podle potřeby; stalo se již často, že levhart na věčných potulkách svých zahnízdl se na blízkou obydlí lidských, anobř i v nich samých, když mu v tom nic nepřekáželo. Tak vypravuje Brehm, že v městě Adově v Habeši měla levhartice mláďata ve dvoře, kde se již dříve po delší dobu skrývala, nejsouc pozorována; obstarávání mláďat učinilo ji však smělejší a odvážlivější, a tím šelma se prozradila.

Pln jsa opatrnosti, chytrosti a lsti, levhart je strašlivým nepřitelem zvířat i lidí, ačkoli se s lidmi nerad příliš zabývá; chytrost jeho a vypočítavost jsou tak veliké, že uloví sebe opatrnější zvěř a nejrychlejší sajkku; čeho nemůže vykonati násilím, dokáže lstí a obratností. Levhart není sice rychlý běhoun, za to však dokonalý mistr ve skoku a šplhání; stíhán jsa člověkem, hledí vždy uklouznouti na strom, a neposkytuje-li mu strom úplné bezpečnosti, skáče jako veverka na jiný a ukryje se konečně tak chytře, že velmi nenasnadno bývá jej vypátrati; veškeré jeho pohyby jsou velice pružné a také tou měrou krásné, že znatel, pohlížejícímu na prchajícího levharta, srdce rozkoší plesá, ačkoli by jej jinak milerád vyloupl z kůže.

V Africe jest levhart po lvu šelma největší; avšak tuzemci lekají se ho ještě více nežli lva, který přestává vždy aspoň na jediné oběti. Levhart dávi, co může a kolik může, buď mu toho třeba nebo nebuď. Proto jej Arabové nazývají tygrem, spojující s názvem tímto představu největší vzteklosti a zuřivosti zvířecí. Nižádné zvíře, ať malé nebo veliké, není bezpečno před loupeživým levhartem; on loví i po zemi sajkky, kozy, ovce a paviány, i po stromích ptáky a opice. Ani ježatého dikobraza neuchrání dlouhé ostny před ostrými zuby toho lotra, který velmi vytrvale číhá na tohoto hlodavce, skočí naň jako kočka na myš, udeří jej ve skoku tlapou do čenichu a rozdrťí mu lebku dříve, nežli se chudás může vzpamatovati.

Ve stádech skotu a bravu způsobuje levhart nezřídka ohromné škody; stalo se již, že za jednu noc zadával 30 až 40 ovec anebo jiných drobných dobytčat; také děti Arabův a Negrů bývají vítanou kořistí tomuto zběsilému lidožroutu.

66 Přírodoppytec Rüppell, který cestoval dlouho po Africe, po-
dává o ošemetnosti levhartí tyto doklady: „U Gondaru bydlil
jsem v domě evropského osadníka; jedné noci procitnuv ze
sna, slyším mekot kozy, kteráž byla na dvoře uvázána. Vy-
skočím rychle k oknu a vypálím jednu hlaveň své bambitky,
70 ovšem do větru; neboť byla noc velice tmavá, a viděti ne-
bylo ničeho. Lidé vyběhli z domu a shledali brzy, že levhart
přešel zeď přes 3 metry vysokou a že zaškrtil kozu, která
mu náhodou do pazourů se dostala. Lidé odnesli kozu do
světnice a nadávajíce lotru šli zase spat. Po dvou hodinách
75 vrátil se však levhart, a jda po krvavé stopě, vrazil až do
světnice, kde ležela zabitá koza; ztracenou kořist na novo
popadnuv, vlekl ji rychle ke dveřím, při čemž pak, vrazil
do stolice, učinil šramot, který jednoho z lidí probudil ze
spánku. Člověk ten domnívaje se již, co by to mohlo býti,
80 dal se hned do křiku, jenž tak polekal šelmu, že po druhé
odtáhla s nepořízenou. Sedm dní po tom jsme na novo ze
sna vyburcováni, a to křikem slepic, které seděly v síni na
hřadě, upevněné při samém stropě; věda již, co to znamená,
vyskočil každý z nás a rychle chopil se zbraně. Sluha můj
85 Abdallah shlédł sice levharta plížiti se kolem zdi, nesoucího
v tlamě dvě slepice; ale vystřeliv chybil se cíle, protože byla
noc příliš tmavá; já pak dívaje se na zeď, přes kterou se
musil lupič ubírat, zahlédł jsem tři levharty, kteří se mi
však před očima jen kmitli, tak že nebylo možno na ně vy-
90 páliti. Poněvadž se jim lup podařil, byli jsme jisti, že přijdou
následující noci opět; i stalo se v skutku tak, a můj sluha,
který je očekával, sprážil jednomu kožich tak notně, že zůstal
na místě ležeti, vzav spravedlivou mzdu za škodu nám
učiněnou.“

95 O neohroženosti levhartově vypravuje také Brehm případ
z vlastní zkušenosti. „Jednoho dne jedouce na mezích ho-
rami Bogošskými, uslyšeli jsme na skalách, nad hlavami na-
šimi do výšky strmicích, vyzývavý štěkot velikých pavíanův.
Ihned připravili jsme se k honbě na tyto ohyzdné opice;
100 nechavše mezků svých v údolí pod dozorem tří sluhů, vy-
lezli jsme sami po příkré stráni na širokou skalní stěnu,
odkud jsme poslali na uvítanou několik kulí mezi opice.
Mnoho jsme jim asi neublížili; neboť teprv asi po desáté

ráně zpozorovali jsme starého mandrila sestupovati kolisavým krokem přímo v údolí, kde čekali sluhové naši; domnívajíce se, že poraněný opičák tam někde složí kosti, nevšímalí jsme si ho již a stříleli jsme znova na zuřící paviány; mezi těmito povstal však náhlý poplach, a to předmětem nám nepovědomým; tváře všech opic obracely se zděšeně do údolí, v němž brzy potom slyšeti bylo úzkostlivý křik našich lidí. Nevěděli jsme, co by to mělo znamenati; běžíme tedy rychle ke kraji skály, odkud jsme mohli do údolí hleděti. A co to bylo? Veliký levhart jel po skále dolů přímo mezi naše sluhy; seděl na něčem, čeho jsme s vrchu dobře nerozeznali; brzy potom padla rána a po ní druhá; křik lidí se utišil, ale psi štěkali tím zuřivěji. Celý ten shon trval ledva několik vteřin; nevědouce, oč vlastně jde, slezli jsme opatrně do údolí, kde všichni naši sluhové byli vyděšeni, a to každý na místě jiném: egyptský kuchař stál na balvaně skalním, a drže křečovitě pušku v rukou, zíral ani nemrkaje na blízké křoví, před nímžto štěkali psi v úctyplné vzdálenosti; Abysiňan držel a krotil mezky, kteří byli velice poplašeni; třetí pak sluha, mladý chlapík, vyšplhal se na skálu, jež mu poskytovala nejen úplné bezpečnosti, nýbrž i pěkného rozhledu.

125

„Ve křoví leží levhart,“ zvolal Egyptan, vida nás přicházeti, „mějte se na pozoru; střílel jsem naň.“

„On přijel se skal na opici,“ dodal Abysiňan, „a chtěl nás tu roztrhati.“

„Běžel nahoře vedle vás;“ vysvětloval mladík, „viděl jsem jej, když na opici skočil.“

Opatrně blížili jsme se, majíce kohoutky nataženy, ke křoví; ale nemohli jsme vypátrati ničeho. Konečně když sluha slezl se skály a nám naznačil v křoví určitě tmavé místo, kde prý se levhart skrývá, spatřil jsem jej též; avšak nedýchal již — byl mrtev. Několik krokův od něho ležel také mrtvý veliký pavián. Nyní se nám teprv celý příběh vysvětlil. Lezouce na skálu, šli jsme nepochybně vedle lože levharta, který sebou však nehnul, ani když jsme vedle něho šplhali, ani když jsme nahoře stříleli; teprve když postřelený pavián kolísal se dolů, skočil levhart na něj, a nic nedbaje

140

střelby, křiku lidí a štěkotu psů, jako jezdec na koni jel na něm se skal do údolí, přímo mezi naše sluchy, kteří na všechny strany se rozprohli. Kuchař chopiv se dvojky, která zůstala
145 dole, vyskočil na balvan a střelil po levhartovi náhodou tak šťastně, že mu koule projela srdcem, druhou pak ranou dorazil opici, jež mu neměššího strachu byla nahnala. Jak potom se ukázalo, popadl levhart paviána předními tlapama za tlamu, v níž zůstavily pazoury jeho hluboké rány, zad-
150 níma nohama hleděl pak zachytiti se na zádech opice, co se mu také podařilo na některých místech neobyčejné té jízdy; nepochopitelným zůstalo nám z celé události jen to, že se pavián nebránil a že neužil strašlivých zubů svých k obraně proti šelmě.

155 Nejraději levhart navštěvuje obydlí lidská, postavená blízko lesův, a odnáší z nich před očima majetníků slepice, psy, kočky, ovce a kozy; ať lidé volají, křičí, kamením házejí — nic naplat: levhart si jich nevšímá, ale provádí s ošemetnou neustupností to, co se vylíhlo v lotrovské jeho lebce.
160 Hodnověrní pozorovatelé povídají, že levhart psy, kterým svěřeno stříci obydlí a stájů, dříve chytrým způsobem odstavení odláká a potom teprve dům s jiné strany přepadá a kde co může odnáší.

Kněz Filippini pobil za svého dlouhého pobytu v Ha-
165 beši a v zemi Bogošské velmi mnoho levhartů; chytal je nejvíce do velikých pastí, podobných našim pastem na myši; avšak mimo to míval s nimi rozličné šrůtky, z nichž tuto podáváme podle vypravování Brehmova.

V Keerách, hlavním to místě země Bogošské, založila
170 katolická missie pevné bydliště, a kněží chovají si tam jako všechno ostatní obyvatelstvo stáda dobytka, z nichž alespoň ovce a kozy na noc zavírají do pevných stájí. Missionář dříve jmenovaný spával v chatrči, blízko níž byla slaměná stáj s kozami, které pásal a opatroval chlapec asi patnácti-
175 letý; chlapec ten měl na spaní v koutě stáje vyvýšené lože, kozy pak ležely, kde se které líbilo. Jednou za deštivé noci probudil se pater Filippini ze sna a div že leknutím nezdrěvěněl! Kozy vřeštěly jako posedlé, a pastucha řval plným hrdlem pomoci se dovolávaje. Statečný kněz brzy se vzpa-

matoval a již také věděl, co asi znamená celý ten pekelný hlomoz; vzal rychle svou švýcarskou kulovnici a honem běžel k ohrožené stáji.

„Co se tam děje, chlapče?“

„Ach, milý otče, levhart jest ve stáji; jednu kozu již zardousil a nyní číhá na mne; očima svítí strašlivě.“ 185

„A jak se tam dostal?“

„Udělal si na druhé straně díru do stěny a tou sem přišel.“

Náš pater jsa zkušený lovec, pospíšil na druhou stranu a našed otvor zatarasil jej kamenem; zameziv takto lupiči, aby snadno neuklouzl, spěchal nazpět k polekanému chlapci.

„Slyšíš, Talo? Nyní mi rozžehneš, abych toho lotra mohl shlédnouti.“

„Nemám svíčky, ani ohně!“ 195

„Tedy ti je přinesu.“

Po chvílce vrátil se kněz se svíčkou a se sirkami, udělal do slaměné stěny rukou díru a podával oboje pastuchovi, aby mu svíci rozžehl. Ale milý Talo nechtěl pod kůžemi, do kterých se zahrabal, ani se hnouti, a našemu pateru nezbývalo, než učiniti do stěny ještě druhý otvor; potom prostrčil jím ruce a rozžehl si svíčku sám. Nyní dal se pastucha pohnouti aspoň k tomu, že natáhl ruku a světlo podržel. Jakmile stáje se ozářila, levhart ulekl se a táhl se vedle stěny zpátky k díře, kterou si udělal; ale pro slabé světlo nebylo možno vzítí jej na mušku. Chlapec pohybuje úzkostlivě světlem sem a tam; levhart nalezna otvor zatarasený, stává se nepokojným a počne slabě kňučeti. Tu nenadále padne paprsek světla na lesknoucí se oči levhartovy, a za ním jako hrom po blesku padne rána. Ve chlévě stane strašlivý zmatek; kozy vrhají se jedna na druhou a všechny do jednoho kouta; Talo pustí leknutím svíci na zem a schová se zase do koží; svíčka zhasla, a stáj náhle se zatemnila.

„Je levhart mrtev, Talo?“ 215

„Nevím, otče; ale kozy se utišily.“

„Nuže, tedy má také levhart dosti,“ pravil srdnatý kněz, nabil znova pušku, rozsvítil opět, otevřel dveře a vstoupil do stáje.

220 U protější stěny ležel levhart mrtev; koule byla mu roztránila lebku zrovna mezi očima.

Člověka samého nechává levhart obyčejně na pokoji; je-li však postřelen anebo jinak podrážděn, pozbývá jako jiné šelmy ostýchavosti a vrhá se na člověka, kterému za-
225 rážívá pazoury do hlavy, překusuje svazy a žíly na krku a počíná si vůbec tak vztekle, že usmrcuje i lidi dospělé.

Člověk vidí v levhartu jednoho ze svých největších nepřátel a vede proti němu vždy a všude válku. Nejlepší zbraň proti této šelmě je dobrá ručnice a smečka vycvi-
230 čených psů. Kdo má pevnou ruku a taženou kulovnici, nemá se čeho báti; psi vyruší obyčejně levharta s lože, zaštěkají jej na některý strom a ponechávají potom střelci dosti času, aby mohl šelmě buď kouli nebo několik srnčích broků vpáliti do kožichu. Kde nemají zbraně střelné, lapají
235 levharty do želez a jiných pastí, které však třeba zaříditi velmi chytře a opatřiti nejlepšími vnaqidly, aby se šelma ošidila.

Mláďata jsou prostomilá zvířátka krásných barev a jako naše kotata spolu nebo se samicí laškují a dovádějí, nejroz-
240 manitější šprýmy provádějící; na svobodě ukrývá je matka v jeskyních, dutých stromech nebo jiných doupatech a brání jich co nejsrdnatěji. Když jsou tak veliká jako naše kočka, brává je samice již na lov, cvičíc je ve svém řemesle loupežném methodou tak mistrnou a s prospěchem tak zname-
245 nitým, že mladí ničemové již za několik neděl dostávají za vyučenou.

Ačkoli mladé levharty nesnadno jest vybrati ze hnízda, přece spatřujeme šelmy tyto ve všech všudy zvěřinách, kde pro krásnou barvitost kožichu a hadovitou pružnost těla
250 vzbuzují podiv obecnstva; kulatá hlava jejich s krátkýma, nazpět položenýma ušima, jejich veliké, ohnivé, zlatozeleně se lesknoucí oči prozrazují i zde každému ošemetnou lstivost a nebezpečnou zuřivost. Jsou-li v dobré míře, vyvádějí v klecích zvláštní umělé skoky, které činí kruhy všelijak do sebe

vpletené, a provozují tyto své kejkle tak rychle, že oko di-²⁵⁵
váka sotva je postihuje; tělo protahují do té míry, že vy-
padají dvakráte tak dlouzí nežli jsou.

Zcela mladé levharty lze rozumným vedením ochočiti tak, že jsou jako naši psi a kočky. Rádi nechávají se zná-
nými osobami hladiti, při čemž velmi spokojeně otírají se²⁶⁰
buď o své příznivce neb o mříže své klece, předouce způ-
sobem domácích koček. Spatří-li svého strážce, skákají proti
němu, vystrkují tlapy mřížemi, chtějí jej k sobě přitáhnouti;
podá-li jim ruku, lízají mu ji jako psi, a když si dá od nich
podati tlapku, jest měkká jako hedvábi, o pazourech ani²⁶⁵
památky. S jinými levharty snášejí se v kleci velmi dobře
a přivývají také psům, s nimiž se sdílejí potom bez závisti
o potravu.

Zabití levharta mají Kafrové i Negrové za velikou
událost, maso jeho je jim vzácnou lahůdkou. Bojovník²⁷⁰
kaferský, který zabije levharta, odívá se koží jeho, a každý,
kdo se nemůže pochlubiti podobným vítězstvím, závidí jemu.
Zuby levhartí zavěšují se mezi perly na šňůru, a řetěz takový
zdobí tmavou pleť negří ku podivu všem soukmenovcům;
též ohon levhartí bývá vítězi k oslavě; může-li si Kafr osm²⁷⁵
nebo deset ohonů levhartích uvázati kolem těla, domnívá se
býti králem a pohlíží pohrdlivě na své krajany, kteří jen
ocasy opičí mívají na pasech zavěšeny.

Evropané rádi kupují kože levhartí a platí je po 10 až
15 tolarech; vydělaných pak užívají dílem za oděv, dílem²⁸⁰
za pokryvky na nohy při jízdách na saních anebo za koberce
do pokojů.

(„Život zvířat.“)

Karel Starý.

125. Příhoda s mladým slonem.

Jel jsem ve střední Sumatře za služebními záležitostmi
skrže Padang-Pandang. Tam jsem nocoval u staříčkého
setníka ve výslužbě Schultze.

Časně ráno, krátce před šestou hodinou, kdy v tropech
bývá svěží vzduch, sedím na verandě, maje šálek vonné⁶
černé kávy před sebou. Ohromná sopka Merapi vévodí nad
krajem, vysílajíc ustavičně k modré obloze kadeřavý popelavý
dým; očima jej provázím ničeho si nemysle. Asi hodinu

jsem si tak hověl v pohodlném křesle, nohy maje vodorovně
10 nataženy.

Tu najednou běží po silnici — maličký slon, něco přes metr vysoký. Běží vesele, neohrabaně jako mladý pes, jemně hrubé hnáty překázejí, a zrovna tak vesele a rozpustile hledí kolem sebe. Před hostincem se zastavil, tvoře cho-
15 botkem znamená otázku a upíraje dobromyslné dětinské oči na verandu. Patrně se tu zastavil někoho očekávaje.

„Co je libo?“ oslovil jsem ho. — Velmi rychle zahýbal několikrát ušima; bylo to, jako když malý slunečník otvíráš a zavíráš. Hodiny v hostinci právě odbíjely osmou. Jakmile
20 poslední rána udeřila, vyšel z hostince starý Schultz, nesa v ruce banán (okurkovité ovoce příjemné chuti melounové) a podával jej z verandy sloničkovi volaje: „Vítám tě, Boy! Zde máš!“ — Sloniček pozorně vzal chobotkem banán a snědl jej. Chvilku postál a potom běžel dále. Hledím za „klu-
25 činou“ *) — v dáli se zastavil před obydlím plukovníkovým. I tam podávali mu z verandy banán. Od nich opět běžel dál a tak oběhl několik obydlí důstojnických, až opět mimo nás velmi vážně domů se ubíral.

„Boy přichází si každé ráno pro banány,“ vypravoval
30 setník. „U mne bývá před udeřením osmé hodiny; podiyno, jak vždy ví, kolik uhodilo. Na verandu nejde, i kdybyste ho táhali; je si vědom své tíže a bojí se, aby se neprovalil. Jednou postavil již nohu na verandu a zkoušel, zdali podlaha jej udrží. Ale jak zaslechl skřípěti prkna, hned vztáhl
35 nohu zpět.“

„A jeho věk?“ ptám se.

„Patnáct měsíců. Zdejší adsistent-resident (místní úředník civilní) dostal jej darem od malajského pohlavára ze sousedního území.“

40 „Působí-li svému pánovi radost?“

„Ovšem, ale nesnáze také. Boy mnoho spotřebuje, jedl by od rána do večera; neboť roste vůčihledě. Dva javanští trestanci, určení zvláště pro něho, nestačí nažítí mu trávy. V okolí všechnu štavnatou trávu pro něho vyžili. Již teď
45 sní sena za dvacet koní. Zdejší Evropané jej překrmují, ale

*) Anglické slovo „boy“ znamená hochá.

to nic nevydá. Boy je zvíře dobré, přítulné; kdo je k němu laskav, dobře si ho pamatuje, jest uznalý, vděčný.“

Přesvědčil jsem se o vděčnosti Boyově ještě téhož dne. K večeru, který trvá v tropech od páté hodiny do šesté, procházejí se hlavní silnicí, uzřel jsem malého přítele svého v situaci zcela jiné. Dováděl se zástupem uličníků. Laškoval jako bujné hříbě. Honil se s nimi, štouchal je chobotem a někdy, když ho pleskli silněji, dával jim citelné rány, až se malí Malajci mrzutě šklebili. Utíkal jim, ale vždy tak, aby ho mohli dohonit, potom se náhle obrátil a chobotem je uhodil — potom pádil dále. Byl pohyblivý jako rtuť a vesel jako veverka. Sloničkovi očka jen hrála šelmovstvím. Hoši davem za ním se hnali a odevšad na něho se nahrnuli, pleskajíce jej dlaní. Velmi obratně se jim bránil, rozdával rány chobotem a vzpíral se na pravo i na levo; ale chytrost nepřátel zvítězila. Jeden čtverák ho zalehtal ze zadu na břicho tak silně, že náš Boy zadní nohy nad míru skrčil a rovnováhy pozbyl; kluci toho užili a na zemi ho převalili, stále jej dlaněmi tlukouce; mstili se za ty poněkud citelnější rány, jimiž je dříve častoval. Dva hoši sedli si na něj obkročmo jako na koně, posmívajíce se mu, ostatní křičeli radostně. V této chvíli přišel jsem na místo děje. Ubohý Boy cítil asi mravní ponížení své; bylo mu jistě líto, že se dal této nezvedené mládeži povaliti. Alespoň z očí mu vytryskly bohaté třpytivé slzy, a hleděl na mne tak žalostně a prosebně, jako by chtěl říci: „Pohleď, jak ti darebové se mnou nakládají! Není možná, abys to schvaloval!“

Rázné hollandské vzkřiknutí — a kluci se rozlétli, jako bych byl mezi ně hodil kámen. Boy vstal a pomalu se blížil ke mně, ke svému osvoboditeli. Prstovitým koncem svého chobotu dotýkal se potom několikrát mé ruky tak jemně, že jemnější nemůže býti něžné políbení.

„Ubližovali malému Boyi, ti nezdarové!“ pravím k němu soucitným hlasem zpěvavým, hladě ho po čelisti. On jako by rozuměl těmto slovům proneseným česky, ovinul chobotkem mou ruku a svíral ji tak něžně a hleděl na mne tak dobrácky malýma, dobrýma očima, pořád ještě zaslzenýma, že jsem bezděky políbil zaprášený a umazaný chobot jeho. Cítil jsem radost, že zvíře tak důvěřivě ke mně lne. Hledí mi

⁸⁵ přímo v oči, chce mi něco říci. Je to nemá tvář, bez řeči — ale chápu, co se v něm děje. Rozumíme druh druhu. Srdece naše jsou dostupna týmž způsobem citům, a v té příčině není rozdílu mezi mnou a jím

Čtyři měsíce později vracel jsem se skrze Padang-Pandang.

⁹⁰ Setník Schultz zatím umřel, a našeho Boye marně jsem tam hledal. Pán jeho nechtěl takového žrouta již krmiti a pustil ho do lesů. Že Boy nyní požívá zlaté svobody v lesích sumatranských, děkuje jenom svému neskonalému apetitu! Jak mu asi bylo, jak asi otvíral oči a zpřimoval uši, když po ⁹⁵ prvé potkal stádo svých krajanů! Přijali ho hned mezi sebe jakožto oprávněného člena? Nebo mu při tom činili s počátku obtíže, takže bylo mu podati důkladné svědectví o tom, kde své útlé mládí strávil, jak byl rodičům ukraden a jak se ocitl mezi lidmi a odkud se tu vzal? Snad jeví ¹⁰⁰ k němu shovívavost vzhledem k jeho neobyčejnému osudu a vzhledem k tomu, že byl ještě tak malý; neboť v jeho útlém věku sloni běhají ještě s matkami, které, jak zkušenost učí, ujímají se každého mladičkého slona, svého vlastního i cizího, vždy s touž něžností a náklonností.

¹⁰⁵ Také našeho slona jistě se ujala některá milosrdná a lítostivá slonice a poskytla mu ochrany jako vlastnímu synkovi. Boy dovedl jistě aspoň částečně oceniti péči a laskavý dohled mateřský. Běhá nyní v širé přírodě a snad již málokdy si vzpomene na lidi, kteří ho vychovali, na ¹¹⁰ kluky, kteří ho zlobili, na domy, k nimž si přicházel každého rána pro ovoce a do nichž váhal vstoupiti, aby se neprobořil. Avšak tolik lze říci s jistotou, že pobyt mezi lidmi velmi přispěl k vývoji duševních jeho vlastností, takže krajané své předstihne rozumem a důmyslem, i není pochybnosti, ¹¹⁵ že během doby bude mu svěřen důležitý a velmi čestný úkol, býti vůdcem celého stáda, jehož potom ostatní slonové slepě poslouchají. A za vůdce bývá vždy vyhlédnuto zvíře nejrozumnější; vůdcovství mu jistě neujde.

(„Příroda a zvířata na Sumatře.“)

Pavel Durdík.

126. Kočky a sovy.

Šelmy kočkovité vyznačují se vesměs hlavou kulatou, očima hodně do předu postavenými. Oči jejich jsou veliké,

lesklé a po tmě světélkují. Zřítelnice koček jest ve dne podobna šterbině, k večeru zaokrouhluje se a v noci je kulovitá. Práví se, že Čiňané podle rozšířené zřítelnice kočiči určují i hodiny denní. Prsty jejich jsou ozbrojeny ostrými, zahnutými drápy, které kočkám výborně slouží k zákeřnickému přepadávání kořisti, i k obratnému šplhání. 5

Měkké, poduškáms podobné nášlapky, porostlé jemnou srstí, působí jejich nad míru tichou chůzi. Kočky kradou se tiše, tisknouce pružné, měkkou srstí porostlé tělo k zemi, a kořist octne se v jejich drápech dříve nežli tušiti může blízkého nepřitele. Celé tělo jejich nám praví, že jsou to zvířata noční. 10

Mezi ptáky netřeba obdobu koček dlouho hledati. Jsou to sovy. 15

Podobná okrouhlá hlava, veliké, ku předu obrácené oči, které též jen stěží snášejí světlo denní, drápy ostré, dva ku předu, dva do zadu obrácené, i k lezení i k rozdíráni kořisti výborně způsobilé. Měkké peří sovy neprozradí se ni šumotem sebe menším, vznáší-li se sova ve vzduchu; jen světélkující oči její prozrazují po tmě její přítomnost. 20

Již mnohého nočního chodce vystrašil příšerný hlas soví v lese. Podobá se brzy táhlým vzdechům, brzy chechtotu lidskému neb úpěnlivému volání. Každý zajisté vzpomene podobných koncertů nočních, které na jaře a v srpnu naše kočky zadarmo provozují v zahradách, na půdách i střeších našich obydlí. — „Co se z kočky narodí, myši chytá“; přísloví to mohlo by se nahraditi větou: „Co se v sovím hnízdě vylíhne, myši chytá“; neboť od výra až do nejmenšího kulíška není sovy, která by myši pohrdla. Nelze upříti, že tvář kočky i tvář sovy má výraz moudrý, tváří lidské poněkud podobný, což působí oči ku předu postavené. 30

Tiché plížení koček, jejich noční potulky, svítivé oči: vše to udělalo z nich v pověrečné mysli zvířata tajemná. Právě tak staly se sovy člověku nevzdělanému předmětem pověrečné hrůzy. 35

Bohumil Bíba.

127. Vlaštovka obecná a jirička.

Vlaštovka obecná a jirička jsou ptáci povahou těla i způsobem života sobě velice podobní.

Vlaštovka obecná má kratičký, ploský a velmi tenký, ale široce rozeklaný zobáček černé barvy; takový též má 5 jiříčka: obě náležejí ke klanozubečům. Obě mají dlouhá křídla, vidličnatý ocas a krátké, slabé nohy o čtyřech prstech. Peří obou jest nahoře tmavé s leskem kovovým, spodek těla je světlý.

I vlaštovka obecná i jiříčka jsou zpěvaví ptáci, kteříž 10 u nás tráví podletí a léto, v jeseni pak táhnou v hejnech za moře do vzdáleného jihu. Obě létají velmi obratně, rychle a vytrvale. Hnízda stavějí si z drobtů hlíny, které slinami slepují a měkce vystylají. Oba ptáci žijí se pouze hmyzem, jež lapají létající; letmo také se koupají a pijí. 15 Na vajíčkách, kterých snášejí čtyři až šest, sedí pouze samičky.

Přes tuto podobnost, pro kterou bývá druhdy nesnadno oba ptáky zvláště létající od sebe rozeznati, liší se jiříčka od vlaštovky obecné nejen barvou a některými znaky vnějšími, 20 nýbrž i způsobem života.

Vlaštovka obecná je 18 *cm* zděli, jiříčka pouze 14 *cm* a má ocas značně kratší; jiříčka má však silnější zobáček. Nohy vlaštovky obecné jsou lysé, jiříčka má nohy opeřené. Peří vlaštovky obecné je na čele a na hrdélku rudohnědé, 25 ostatní svršek těla je modročerný, bělavou hrud dělí příčný pruh načernalý od bělavého spodku poněkud nažloutlého; peří jiříčky má nahoře barvu černomodrou, ale nad samým ocáskem bílou, vespod je všecko sněhobílé. Samička vlaštovky obecné má na čele a na hrdélku bledší barvu rzi- 30vnohrou, peří se jí tak neleskne a krajní péra rejdivací jsou kratší než u samečka; samičku jiříčky po barvě peří od samce nerozeznáš.

Vlaštovka obecná staví si hnízdo ve stájích, na půdách, v průjezdech, v síních, ve světnicích neobydlených, z pravidla 35 na krokvi, na trámu, na drsném prkénku, odkudkoli vyčnívající, ale vždycky v koutech, takže mívá na rozdíl od ostatních druhů podobu dolejší čtvrtiny koule; nahoře je vždycky docela otevřeno, má okraj tam, kde ke zdi je připraveno, trochu vyvýšený, a tu také bývá nejtlustší a nej- 40pevnější. Jiříčky na rozdíl od vlaštovek stavějí vždy hnízda

pohromadě, a to venku na zdech lidských obydlí a budov vůbec, ale vždycky pod římsou, pod trámem a jakýmkoli výstupkem, tak že mají skoro podobu polokoule a nejsou nahoře otevřena, nýbrž kromě okrouhlého vchodu zavřena. Vejce vlaštovky obecné jsou ozdobena tečkami popelavými a hnědými, jiříčka snáší vejce sněhobílá. 45

Vlaštovka obecná přilétá k nám z jihu již v první polovici měsíce dubna; jiříčka vrací se k nám trochu později, totiž až ve druhé polovině jeho. Jiříčka žije v týchže zemích starého světa jako družná příbuzná její, bývá však pozorována ještě dále na severu. Již latinské její jméno druhové (urbica, t. j. městská) dává na jevo, že žije počtem hojnějším ve městech, než na vesnicích; že pak ji tu má člověk ještě spíše na očích nežli vlaštovku, větší se těší oblibě. Povahou jest klidnější a opatrnější, ale ne tak plachá jako vlaštovka obecná. Lítá méně rychle ale za to do větší výše, tak že jí oko ani nedostihuje. Jiříčky již v srpnu se shlukují u veliká hejna a kolem svátku narození Panny Marie ulétají do Asie a do Afriky; vlaštovky obecné v některé z posledních nocí měsíce září nebo z prvních nocí říjnových vydávají se na pout až do jižní Afriky. 50 55 60

Podle Fr. Bayera.

128. O tělesnosti vzduchu.

Učiňme zkoušku: vezměme láhevku a nálevku. Nálevku oviňme dole pomokřeným papírem a vstrčme ji do láhve. Nyní lejme do nálevky vodu, abychom láhev naplnili. Teče-li do láhve? — Neteče. Vždyť je díra skrze nálevku otevřena; co brání vodě, že do láhve neteče? 5

Vzduch jí brání, vzduch zavřený v láhvi. Kde je vzduch, nemůže býti voda. Postaví-li se kdo do koutka a někdo jiný chce na jeho místo, nebude moci, leč první ustoupí; neustoupí-li však nebo nemůže-li, první mačkej jak mačkej, přece na jeho místo se nedostane. 10

Totéž jest medle i s naší láhvi. Nalítá svrchu voda tlačí se ovšem nálevkou dolů, ale v láhvi je vzduch, a vzduch nedá vodě tam vstoupiti; on by sice rád ustoupil — jest velmi ústupný — ale není kudy. Jediná díra, kudy by mohl, díra v nálevce, je zastoupena vodou. 15

Kterak pomoci? Co činiti, aby voda do láhve tekla? Pomoc velmi snadná: třeba jen vzduchu z láhve zjednati nějaký východ. A východ ten vzduchu zjednáme, nadzdvihneme-li nálevku trochu; však to hospodští jinak nedělají, nalévajíce
20 do láhví pivo nebo víno. Tím, že nálevku trochu nadzdvihnou, může vzduch vedle ucházeti, a kapalina může do nádoby prouditi. Leč nechceme-li nadzdvihovati, založme, než nálevku zastrčíme, do hrdla něco, třeba kousek motouzu: způsobenou tudy skulinou bude moci vzduch též ucházeti.

25 Avšak i viditelným stává se takové utíkání vzduchu. Každý ví, pohrouzi-li do vody džbánec nebo láhev, aby nabral vody, jaké hází blabuně. Blabuně ty nepocházejí, než ze vzduchu, který vodou jsa vyháněn z nádoby uchází.

Nuže, co si z toho vybrati? Ovšem to, že vzduch je
30 cosi tělesného. Kdyby vzduch neměl do sebe tělesnosti, nemohl by vodě přístupu brániti. Jenom těleso může zase tělesu na odpor se postaviti.

A pak, což není nad to ještě jiných důkazův o tělesnosti vzduchu? Co je to, když měchýř nadmeme? Měchýř
35 nadme a vyplní se vzduchem tak, jako kdybychom do něho nalili vody nebo pískem nebo čímsi jiným jej naplnili.

Smáčkneťme jenom nadutý měchýř, držíce jej otvorem proti tváři; oč, že tělesnost proudícího se z něho vzduchu též ucítíme?

40 A což vítr! Co jest vítr? Vítr není než rozprouďený vzduch. Tichý vzduch je podoben stojaté vodě a vítr proudící vodě. Nuže, kdo viděl, kterak vítr stromy klátí, ba je i vyvrací, kdo viděl, jak kloubouky sráží, ba i střechy odnáší, ten nemá věru proč o tělesnosti vzduchu pochybovati.

45 Arciže vzduchu není viděti a cítiti ho též nebývá: ale to je tím, že vzduch je hmota nad míru řídká, snadno ustupující, a za druhé, že vzduch jest úplně průhledný a tudy neviditelný. Vypustíme-li ve světnici vrabce, ten také nepomyslí, že sklená tabule v okně je cosi tělesného: on na
50 to nemyslí, až když na ni narazí.

Naproti tomu jsou zase věci, kteréž, ač viditelné, přece tělesné nejsou. Stín stromu nebo člověka jest viděti a přece

nemá těla. Podívá-li se kdo do zrcadla a vidí tam svůj obraz, ani ten obraz není nic tělesného.

Slovem, vzduch jest věc tělesná, a že vzduch je tělesný, 55
mohou v něm ptáci létat, mohou v něm oblaky se vznášeti.

Létání ptactva vzduchem není nic jiného, nežli co plování ryb ve vodě. Pták létá vzduchem jenom tím, že křídly má se oč opírat, má se oč odstrkovat.

Vzduch ovšem je všude na zemi; kamkoli přijdeme, 60,
všude je vzduch; všude můžeme dýchat, všude vidáme ptáky létat neb aspoň oblaky se vznášeti. Náš vzduch je jako moře — moře ovšem velmi řídké, obklopující celou naši zem i dokola ji obalující. Na dně moře toho žijeme my i všeliká zvíř — žijeme jako raci na dně vody. 65

Vzduchové to moře sáhá velmi vysoko do výšky — počítá se, že sáhá až na 150 km zvýši. Ještě výše není vzduchu, tam teprve jest opravdivé prázdno. V nadvzduchové té výši nemůže již ani oblak, ani pták se vznášeti, tam by nemohl ani člověk, ani zvíře dýchat, tam by nemohl ani oheň hořeti. 70

Na zemi pak i pokud vzduch sáhá do výšky, vyplňuje všecko, vyplňuje každou díru nebo skulinu, každou otevřenou nebo prázdnou nádobu i každé místo prázdné; vzduch vyplňuje všecko tak, jako voda v rybníce nebo v moři vyplňuje celé koryto. Kdyby z rybníka v jednom místě 75
vody ubral, hned se vyplní to místo vodou: tak i kdyby vzduchu někde ubral, hned naběhne do toho místa nový.

Filip Stan. Kodym.

129. Teploměr.

Není-li vám zde chladno? Jeden pravíte: „Jest,“ druhý: „Není.“ Jak je tu tedy vlastně, teplo-li nebo studeno? Což není míry na teplo, abychom je změřili? Mám takovou míru, ale ne zde; což abychom si ji udělali? Udělejme!

Mám zde sklenou trubičku. Jest asi 40 cm dlouhá, 5
o něco silnější nežli brk a vnitř uzounká jako vlásek. Na jednom konci jest otevřena, na druhém vydutá v baničku. Rád bych do ní vpravil trošku rtuti. Ale kterak? Nálevky nastrčiti nelze, a bez nálevky by tekla rtuť mimo. Kdyby byla trubička aspoň úplně prázdná! Pravíte, že v ni ničeho 10

není? I je tam něco, a to vzduch. Je to pravý všudybyl ten vzduch, on je všude, v každé na oko prázdné nádobě. Vypudí-li se odněkud, hned se tam zase tlačí, tak je dotěrný. Kterak jej vypuditi z té trubičky?

- 15 Teplem vzduch ředne, to již víme, a zředěný vzduch vznáší se vzhůru. Což abychom nahřáli trubičku zde nad líhovým plamenem? Tím zajisté aspoň trochu vzduchu z ní vypudíme. Ale zahříváme zvolna, aby nám trubička nepraskla! A co nyní? Trubka je již horká, veliká část
20 vzduchu je již venku. Čím ji zacpáti, aby nám tam ten všudybyl zase nevnikl? Ponoříme ji otevřeným koncem do rtuti! Bude-li se do ní vtíratí vzduch, počene rtuť před sebou. Vskutku, hleďte, jak ji tam žene! Vidíte-li, jak jí v baňce přibývá? Už je baňka plna a trubice skoro do polou.
25 Vyndejme trubici ze rtuti!

Přece jsme na ten vzduch vyžrali. Sám nám musil vehnati rtuť do trubice, a to svou dotěrností. Ale ještě ho tam je zbytek nade rtutí. Kterak s tím? Ohřejme rtuť, ona se roztáhne po celé trubici a vzduch vypudí. Tak. A nyní
30 s otevřeným koncem do ohně, sklo se rozleje horkem, a dírka se zaleje, aby tam nikdy víc ani za mák vzduchu nemohlo.

Nyní máme v trubce samou rtuť. Ona chladne a patrně klesá, smršťuje se tou měrou, kterou jí ubývá tepla. Již je
35 jí krátký sloupec. Výškou tohoto sloupece rtutí můžeme měřiti teplo. Čím vyšší sloupec, tím větší teplo, a naopak.

Dal jsem přinéstí kousek ledu. Roztlučeme jej a položíme do něho tuto trubičku. Led taje, voda odtéká, sloupec rtutí scvrknuje se víc a více, klesá níž a níže. Nyní stojí,
40 níže se mu nechce. Poznamenanáme si místo, kde se rtuť zastavila, poznamenanáme si je nulou a nazveme je „bodem mrazu“.

Zde máme plechovou nádobu s vodou. Dáme do ní trubičku se rtutí a budeme vodu zahřívati, pokud vřítí
45 nepočne. Ejhle, kterak rtuť stoupá; čím více se zahřívá voda, tím výše vystupuje rtuť. Už voda vře, rtuť se zastavila. Poznamenanáme si také to místo na trubičce, kam rtuť vystoupila ve vroucí vodě, a nazveme je „bodem varu“.

Nyní rozdělme trubici mezi bodem mrazu a bodem varu na 80 rovných dílů. Tyto rovné dílky slovou „stupně teploty“. Několik stupňů takových přeneseme kružidlem pod nulu, a to budou „stupně mrazu“.

Vidíte, nadarmo jsme si tou sklenou trubičkou nehráli; máme nyní míru na teplo, máme „teploměr“. Klesne-li kde rtuť teploměru na nulu, víme, že je tam studeno jako v tajícím ledě. Vystoupí-li kde po 80, víme, že je tam horko jako ve vroucí vodě. Klesne-li rtuť pod nulu, jest větší mráz, nežli když led taje.

Za tuhé zimy padává u nás rtuť až k 16. stupni pod nulu. V této síni školní ukazuje teploměr 15 stupňů tepla. Za teplého dne letního ukazuje v stínu 16 až 20 a za velkého parna až 28 stupňů.

Takový teploměr nazývá se po původci svém teploměr Réaumurův. Mimo něj uvidíte teploměr Celsiův, ten má na bodu varu číslo 100, a Fahrenheitův 212.

Jos. Pažout.

130. Příhody kapky vodní.

Na klíně širého moře skákalo na statisíce drobných kapek vodních, kteréž, veselíce se v záři sluneční, sem a tam svévolně ve vlnách se kolébaly. Zvláště pak jedna kapka bujně si vedla: vyskakovala po hřebeni vlny nejvýš a roztožila se, ve vzduch vysoko se vyšvihnouti, se sluncem modrou oblohou putovati a s ním na zem shlížeti. I prosila slunce, aby ji vzalo k sobě nahoru, vysoko do moře vzdušného. A slunce vyslyševši prosbu její, poslalo několik paprsků svých, aby vyprostily neposednou kapku s povrchu mořského, a to ještě s přčetnými kapkami jinými, aby za nastávajícího cestování jedné po druhé se nestýskalo.

Přoměněny jsouce v neviditelnou páru vodní, milé kapky stoupaly do závratné výše, odkud byly zahánány větrem daleko od moře, nad zemi. I patřily s úžasem na zem pod sebou: zřely zelené louky, vlnící se žlutá pole obilná, tmavé lesy, světlé silnice, rozsáhlá města, rozptýlené vsi, stříbrolesklé pasy řek, vysoko strmicí vrcholy horské. Tu rolník kráčel za pluhem, tu jezdec na koni bujně uháněl, jindy

železniční vlak jako černý had střelhitě se šinul, tu hejna
20 ptactva s křikem nahoru se vznášela, ob čas i orel ke kapkám
vzletěl. Ve své radosti ani neznamenaly, že slunce stále níže
k obzoru se kloní a že stává se vzduch chladnějším. Ko-
nečně slunce kleslo úplně pod obzor, a studenost stala se
ještě citelnější. Marně ohlížela se naše kapka po útulku ně-
25 jakém ve výši větrné i myslila si, že přenocuje na zemi.
Scvrkla se z duté kuličky parní v plnou kuličku ještě drob-
nější, klesala tiše níž a níže, až posléze vklouzla do pou-
pěte růžového.

Probuzena jsouc ranními červánky, bujná kapka sedla si
30 na pokraj vonného listku růžového a znovu žádala slunce,
aby opět nad zemi ji vyneslo a daleko široko putovati dovo-
lilo. Také tenkrát vyhovělo slunce prosbě kapky, jež zase
ve způsobě páry vzhůru byla vyzdvižena jeho mocí. Avšak
když k poledni veliké horko úpalné nastalo, umdlená kapka
35 si přála, aby dlela raději v domovině své, ve chladném moři.
Ale v tom již studený vítr sháněl množství kapek ve tmavý
mrak; ještě ani se nevzpamatovaly a již byly z neviditel-
ných dutých bublinek proměněny ve viditelné, plné kapky
vodní, a rychle bylo jim spěchati k zemi, tak že to hezky
40 šumělo a šustilo. Lidé pravili: „Prší.“

Naše kapka padla na horu; potom hbitě sklouzla se
stráně horské, a v patách za ní hrnuly se kapky ostatní jako
vojínové za svým vůdcem. Za nedlouho valné množství jich
utvořilo šumivý a pěnivý potok. Rychle cestující dostaly se
45 k domu, před nímžto muž, všecek bíle poprášený, na osly
pytle nakládal; z domu ozývalo se hučení, způsobované ve-
líkým kolem mlýnským, přes něž potok pospíchal. Naší kapce
nebylo pomoci! Též ona musila spolu s jinými přes kolo,
s něhožto spadla do veliké hloubky. Avšak pádem tím si ne-
50 ublížila; hbitě utíkala dál, až vklouzla do rybníka. Tu byla
polapena do konve, již hospodyně nabírala z rybníka vody,
aby na plátno byla vylita; na plátně však naší kapce dlou-
hého pobytu nebylo, protože slunce opět ji vybavilo a do
výše poslalo.

55 Tenkrátě však zahnal vítr kapku daleko na sever, kde
s družkami počala si stěžovati do notné zimy. V tom, hle,

byly již proměněny v bílé hvězdy stříbrolesklé, složené ozdobně z jemných jehliček. Veliké množství těchto hvězd spadalo, a lidé říkali: „Padá sníh.“ A kapky zmrzlé ve sníh jako měkký šat zimní chránily osení od krutých mrazů po několik měsíců. 80

Z dlouhého spánku zimního probudilo je opět slunce: vybavilo je ze strnutí, i odtékaly praménkem, jenž spolu s jinými stekl se v potok a potom v říčku. Říčky spojily se v mohutnou řeku, která na svých kapkách vodních do- 85
nášela pěkné koráby až ku přístavu mořskému. Tu bylo úžasné množství lodí s praporečky a prapory všech barev; námořníci, nakladači a obchodníci mluvili rozličnými jazyky, a nejrozmanitější zboží nakládáno na koráby.

Jednoho dne slyšela naše kapka, která námořníci mluví: 70
„Ráno vydáme se na moře.“ Uchváčena jsouc touhou k domovu, vyskočila na kormidlo a s ním záhy z rána opustila přístav; i mizelo město přístavní, jeho domy a věže, až posléze země úplně ztratila se z obzoru — koráb byl na široširém moři, a kapka ocitla se ve vlnách, z nichž byla vyšla. 76
Vesele byla uvítána od sester svých a dlouho jim vyprávěla o svých dobrodružstvích a osudech. —

Kdo se prochází za tichého večera letního na břehu mořském, slyší tiché bubláni a tajemné ševelení. To kapky vyprávějí si podivuhodné příhody o svých cestách. Daleko 80
široko sluncem a větrem byvše zaneseny, podstoupily proměny přerozmanité, ale ni jediná není ztracena v světě široširém; každá vždy, byť i po příhodách často přepodivných, nalezla domov svůj.

(„Silozpyt pomůckou vyuč. jazykového.“) Jos. Klika (podle Grubého).

Č t e n í z e m ě p i s n é.

131. Rozhled s Bezděze.

Dokročiv temene hory, ocitl jsem se na otevřené prostoře před druhou branou vedoucí do hradu. Prostora tato byla snad někdy nádvořím hradním. Usedl jsem si do trávy, a zraky mé dychtivě těkaly po širých krajinách milé vlasti.

6 Ještě byla mhlá rozprostřena po dolinách, ale po některé chvíli počala se vytráceti, až konečně docela zmizela. Jak rozsáhlý a krásný rozhled otvírá se s hory Bezděze! V nejbližším okolí jsou veliké lesy chvojnaté hraběte z Valdštejna; jen ve směru jihovýchodním počíná se otevřená rovina hned od paty hory, a dlouhé lány polí táhnou se k městečku Bělé.

Avšak dále za lesy stavějí se před zraky naše pozeňnané krajiny naší vlasti a táhnou se do šedé dálky: na jihu rovina mezi Mělníkem a Mladou Boleslaví, něco jižněji Polabina, ještě dále na jih roviny kolem Prahy, na východě krajiny jizerské, vesměs poseté osadami, obydlené boдрým a probudilým lidem venkovským, chloubou našeho národa.

I několik měst možná s hory přehlédnouti: tak na západě při velkém rybníce město Doksy, na straně jihovýchodní blízko hory město Bělou, na rovině malebně rozložené. Bělá, za starodávna také Nový Bezděz řečená, má znamenitý zámek hrabat z Valdštejna, v němž od roku 1855. jest lesnická škola. Poskytují zajisté rozsáhlé lesy valdštejnské chovancům dosti příležitosti, aby se k budoucímu povolání s dobrým spěchem připravili. Mimo zámek dodávají městečku Bělé také farní chrám, klášter augustiniánský s kostelem sv. Václava, radnice s dvěma věžemi dosti zajímavosti. Skoro v témže směru, ale ovšem mnohem dále viděti v malebných skupeních budovy a věže živého a průmyslného města Mladé Boleslavě.

Obrátíme-li se docela na východ, zahlédneme poněkud za lesy Mnichovo Hradiště a Klášter Hradiště. Město Mnichovo Hradiště leží také nad Jizerou, má velkolepý zámek hrabat z Valdštejna s krásným parkem, děkanský chrám, kostel sv. Anny s hrobkou Albrechta z Valdštejna, vévody Fridlandského. Nedaleko Mn. Hradiště je Klášter Hradiště, nyní ves, někdy slavný klášter, jež Husité pobořili. V klášteře, později na zámek přestavěném, jest nyní velkolepý pivovar hr. z Valdštejna. Na severu možno zahlédnouti města Mimoň a Zákupy s bílým zámkem. Uchvacující však je divadlo, jehož poskytuje pohled na nescíslné hory a kopce každému, kdo stojí na vrchole Bezdězu. Mnohé vrchy

nesou na svých temenech zbytky starých hradů; tak vidíme na východní straně za Mn. Hradištěm hrad Valečov, mnohem dále v téže směru památné Trosky, na severu na vysoké hoře hrad Ralsko, na západě hrad Jestřebí, něco jižněji od něho zříceniny hradu Perštýna, konečně blízko Ml. Boleslavě zbytky hradu Michalovic.

Některé hory, ježto s Bezděze přehlédnouti lze, zasluhují zvláštního povšimnutí. Na východní straně za Mn. Hradištěm táhne se mohutná stěna podlouhlé vysočiny, a na té vysočině stojí homolovitý kopec Mužský.

Za Mužským ve směru severovýchodním stojí značně vysoká hora Kozákov, známá pro drahé kamení, které se na ní nalézalo. Hledání těchto drahokamenů zavdalo asi podnět k tomu, že se v blízkém městě Turnově vyvinul dosti živý průmysl broušení drahých kamenů, spojený se značným obchodem až do dalekých zemí.

Za Kozákovem zahlédneme již jen jako světlomodré stíny vrcholky hor krkonošských.

Na severu vidíme podlouhlý hřbet Ještědský. Horu Ještěd, vystupující jihozápadně od Liberce, daleko je z vnitřních Čech viděti.

Na jižním svahu ještědském leží nejsevernější vesnice národnosti české. Jsou to Paseky a Světlá. Toto jméno oblibila si jedna z nejslavnějších našich spisovatelek, Karolina Světlá. Strávivši mnohé léto v tomto zákoutí naší vlasti, zamilovala si krajinu a lid náš, v ní obývající; líčí ve mnohých povídkách a románech horu Ještěd, mravy a obyčeje, které si tamější náš lid věrně po otcích zachoval. Dál od Ještěda k severu a k západu těká zrak náš s hory na horu, které v této straně naší vlasti v nesčíslném počtu vystupují. —

Dlouho jsem seděl, nemoha nabažiti se rozkošného rozhledu. Zatím oživily se tiché prostory starého hradu; přicházeli nábožní poutníci a vstupovali do hradu. Vzchopil jsem se a šel za nimi.

132. O vodách na pevné zemi.

Vody na pevnině pocházejí ze sraženin, totiž z deště nebo ze sněhu, a to dvojím způsobem: buď shromažďují se

vody ze sraženin v nížinách a tekou po povrchu tam, kam pozemí svahem svým se kloní, buď voda dešťová nebo sněhová vniká do kypré půdy, až k pevným, neprosákavým základům pronikne, tam v podzemních hlubinách se shromažďuje a ve způsobě pramenů na zemský povrch vychází.

Všecko vodstvo na pevné zemi vůbec dělíme na vody tekoucí a vody stojaté. Říkáme, že z mokřin a lučin vody se vyvíjejí, z pramenů že se prýští, z jezer vytékají a z ledovců se vyřinují. Kde se dvě vod spojuje, pravíme, že se tam vody stékají, nebo že voda jedna vtéká do druhé. Místo, kde voda do druhé vtéká, nazýváme vtokem (ústím).

Potok je tekoucí voda, která není ani mnoho široká ani hluboká; bystřice jsou potoky horské, ve kterých za deště nebo tání sněhu za krátko neobyčejně mnoho vody se nashromažďuje a pak bystrým spádem do nížiny se valí. V jedno-li se několik potoků spojí, povstane říčka, je-li větší, řeka. Veletokem jmenujeme mohutnou, širokou a hlubokou řeku, která má četné menší nebo větší přítoky a do moře vtéká.

Prohlubeň, kudy voda teče, nazýváme řečištěm, povrch vody hladinou, kolmou výšku ode dna až ke hladině hloubkou, vzdálenost od břehu ku břehu šířkou vody. Břehy jsou oba svahy, mezi nimiž voda teče. Postavíme-li se obličejem na stranu, kam voda teče, máme po levé ruce levý, po pravé pravý břeh. Proud řeky v řečišti je ten pruh, kudy voda nejrychleji teče, a rychlostí proudu vyrozumíváme rychlost, kterou voda na některém kuse vyměřené dráhy za vteřinu urazí. Směr, kam voda teče, nazýváme spádem.

Brody jsou v řekách mělčiny, kde voda bývá asi 63—95 centimetrů, tedy jen tolik hluboka, že pěším vojákům lze vodou se přebrodit, jezdecku a povozům přejetí.

Toky velkých řek nezhůdko se dělívaly na několik ramen. Rameno, kudy se valí proud hlavní, sluje ramenem hlavním, ostatní sluji rameny vedlejšími.

Pevnou půdu, dvěma říčními rameny obklopenou, nazýváme ostrovem, je-li ostrov porostlý stromovím a křovím, luhem; ostrov písčité nebo pokrytý drobným šterkem sluje písčinou.

Nepatrné prohlubně s vodou stojatou jmenujeme louže, 40
kaluže nebo kalužiny. Stojatá voda, v rozsáhlých kotlinách
a dolinách nashromážděná, nazývá se jezero. Je-li stojatá
voda umělou hrází nebo stavidly opatřena, aby se dle libosti
buď k chovu ryb nebo k jiným účelům nadržovala a vy-
pouštěla, nazývá se rybníkem. 45

Bahnem jmenujeme vůbec půdu v nížinách, je-li pro-
sáklá vodami a nemá-li spádu, tak že voda odtékati ne-
může. Močály podobají se bahnům, mívají nežřidka vlastní
své prameny a bývají porostlé třtinou. Zvláštní druh
močálů jsou slatiny; jsou to stlučeniny různých zemín 50
a zbytků rostlinných a skládají se hlavně z rašeliny.

133. Korunní princ Rudolf Rakouský na cestách po zemích Východních.

Předčasně zesnulý korunní princ Rudolf Rakouský vy-
konal za svého života mnoho cest po dalekých krajinách.

Mezi jinými navštívil také některé země africké a malo-
asijské a napsal o nich poutavý cestopis, vydaný také v naší
milé řeči české. Přeložil jej doktor Jos. Štolba. 5

Cestopis ten má název: „Cesta po zemích Východních.“

Východními zeměmi nazývají se obyčejně Turecko, Pa-
lestýna, Syrie, Egypt a jiné. Zkratka říká se těm zemím
pouze Východ neboli Orient.

Jeho Výsost zvěčnělý korunní princ Rudolf líčí cestu 10
po zemích východních velmi nadšeně. Kéž by se vám do-
stalo do rukou také toto dílo, abyste mohli nahlížeti do
jeho krásných obrazů, tak pěknými slovy provázených!

O cestě po Palestýně vypravuje J. V. korunní princ
Rudolf asi v tato slova: 15

„V Joppe sestavili jsme velikou karavanu, abychom se
s ní vydali na cestu po Palestýně. V této směsici najatých
Orientálů bylo též velmi mnoho židů. Oddělení turecké jízdy
předcházelo karavanu. Za karavanou následovali jsme my
a naši šluhové a za námi opět několik vojáků. 20

V pořádku tom brali jsme se několika těsnými ulicemi po hladkých deskách kamenných, potom okolo tržiště z města ven.

S počátku vede cesta mezi krásnými zahradami. Pomo-
25 rančové stromy prohýbaly se tíží své bohaté úrody. Ale
vonné zahrady záhy zmizely, a my ocitli jsme se v šedo-
zelené jednotvárné rovině. Špatně zdělaná role se střídala
se studnicemi, osamělými palmami a hromadami kamení.

Ve veliké vzdálenosti ukazovaly se výšiny modravých
30 hor judských. Stáda velbloudův a koz, opatrovaná lidmi
pestře oděnými, a zmrzačení žebráci bylo to jediné, s čím
jsme se setkávali.

Kromě čápů jiných zvířat jsme neviděli.

Brzy dostihli jsme několika malých a bídných vesnic.
35 Cesta vedla nás podle pohřebiště a strážnic tureckých hlídek
četnických, a po třech hodinách byli jsme v Ramle, malém
to městečku zřícenině podobném.

Ramle bývá noční stanicí poutníkův, ubírajících se do
Jerusaléma. Avšak my, nemajíce chuti nocovati poblíž města,
40 pověstného svou nečistotou, ustanovili jsme jeti dále až
k vesnici Latrunu, na úpatí hor položené.

Krajina se znenáhla měnila. Silnice skláněla se do
dlouhé úžlabiny. Na polích válely se kameny a balvany,
místy zelenalo se křoví.

45 Brzy po západu slunce dostihli jsme vesnice Latrunu,
jež leží malebně mezi skalami a zelenými keřiky na úpatí
horského svahu.

Podél zříceniny staré pevnosti Latrunské rozložili jsme
se táborem. Naše stany k tomu cíli postavené byly sestrojeny
50 z nejkrásnějších látek a opatřeny vším pohodlím.

V Palestýně chraniž se každý bydliti pod střechou
dusného domu, zvláště z jara. Naši sluhové, mezci a koníci
povalovali se vedle ležení mezi kameny. Podnikatel naší
výpravy, pan Howard, osvědčil se znamenitě.

55 Téhož večera šli jsme, můj strýc, já a arabský průvodčí
na čekanou. Chtěli jsme uloviti nějakého šakala. Přes ploty
a zdi dostali jsme se okolo vesnice k cisterně. Ale měsíc té

noci nevycházel, a nastala úplná tma, pročež vrátili jsme se opět stále klopytajíce do ležení.

Vesnice Latrun obdržela prý své jméno od latinského latro, to jest lotr. Vypravuje se, že lotr Dismas, v té vesničce se narodivší, s Kristem zároveň byl ukřižován a od něho přijat na milost.

Jeden stan našeho ležení upraven byl v jídelnu. V ní připraven byl pro nás výborný oběd a po obědě turecká káva.

Druhého dne již časně z rána panoval v ležení čilý život. Stany se strhovaly a nakládaly opět na soumary. Za obvyklého zvonění koňů a mezků a za pokřikování jejich vůdců počala se karavana hýbati a vydala se na pochod.

Další cesta vedla nás těsnými žlaby horskými. V pravo i v levo skláněly se k nám srázné stráně, pokryté balvany a porostlé zeleným křovím. Krajiny ty podobají se svým vzezřením krajům španělským, řeckým, vlašským a severo-africkým, zvláště pak marockým.

Z husta vidali jsme rozpadlé domy a zříceniny. Četní supové a orlové kroužili ve vzduchu. Jiného ptactva pozorovali jsme málo.

Potom přestoupili jsme horský hřbet. Kraj byl velice pustý. Keře ustupovaly suché trávě a malebné skály drobným valounům. Před námi otvíralo se veliké údolí.

Minuli jsme několik hospod pro poutníky. Všecky podobaly se rozvalinám, stojíce uprostřed neutěšených, kamenitých zahrad olivových.

S každým krokem, v posvátných těchto místech učiněným, spojeny jsou starobylé pověsti z časů biblických. Průvodci vypravují jich tolik, že si jich ani pamatovati nelze.

Příchod náš do Jerusaléma byl ustanoven na odpoledne. Času, jenž nám zbýval, užili jsme tedy k proslídění horských strání; ale kromě černohlavé sojky a šedého zajíce syrského nespátřili jsme nic jiného.

Před slavnostním vjezdem do Jerusaléma oděli jsme se všickni v šat sváteční a tak blížili jsme se k posvátnému místu.

Cesta, kterou jsme se brali k samému Jerusalému, byla velmi smutna a všeho křoví prosta, podobajíc se kamenité

95 poušti. Při tom všem zmocňovaly se nás zvláštní city, jimž jsme se nemohli ubrániti.

Před samým Jerusalemem přicházeli nám mnozí, dově-
děvše se o našem příchodu, vstříc. Mezi těmi byli též dva
mnichové františkánského kláštera. Jeden z nich pocházel
100 z Čech a nemohl se ani radostí vzpamatovati, když naskytla
se mu příležitost, mluvit se mnou opět ve své mateřštině.
Oba mniši pozdravili nás co nejsrdečněji a připojili se k na-
šemu průvodu.

Františkáni jsou v zaslíbené zemi velmi horlivými bo-
105 jovníky katolické církve a hájí vytrvale práv jejich proti
ostatním vyznáním.

Když jsme vystoupili na návrší jerusalémské, viděli jsme
před sebou jenom neutěšenou, pustou vysočinu. V dáli zve-
daly se velehory údolí Jordánského. Žlutozelená barva a ne-
110 dostatek všeho rostlinstva jsou známky vysočiny jerusalémské.

Hned po té ukázala se nám hora Olivetská a některé
chrámy a kláštery jerusalémské.

Přes cestu, již jsme se ubírali, klenula se slavnostní
brána, a vedle ní stáli jerusalémští židé s prapory. Byli jsme
115 přivítáni za velikého hluku. Židé ti již se nás nespustili
a doprovázeli nás až do města. Přišly též ženy křesťanské
v oblecích velmi malebných, potom vyznavači víry Mahome-
dovy, venkované z blízka, zdraví i nemocní. Všecko mačkalo
se k nám ze samé zvědavosti.

120 Na místě, odkud lze spatřiti Jerusalema co nejlépe,
čekal nás největší zástup lidí. Když jsme se k nim přiblí-
žili, všickni poklekli a s obnaženými hlavami měli se
k modlitbě.

Město, z něhož vyšla naše víra, město, odkudž vyšel
125 počátek mnohých dějin světových, město, v němž uloženy
jsou tolikéřé upomínky dějin biblických, město, na jehožto
kamenech lpí krev našich předkův a hrdinných křižáků,
leželo před námi.

134. O Africe.

Afrika, jež byla ještě středověku taková obrovskou
zkamenělou hádankou, odhaluje nyní vždy víc a více tajemné

závoje své a vystupuje co den jasněji a určitěji z mlhavého šera, v němžto se skrývala po drahně věkův.

Ačkoli moře, dělící ji od Evropy, místy je tak úzké, že s jižního cípu španělského pouhým okem lze dohlédnouti severního pobřeží jejího, přece dlouho byla nepřístupna netoliko evropské vzdělanosti, nýbrž i vědecké snaživosti badavého ducha učenců. — Jednotvárnost a namnoze i nepřístupnost afrických břehů, žhavé pouště a písčiny, vzduch, nezřídka jedovatými výpary otrávený, surové, místy i krvežiznivě obyvatelstvo hrozí posud záhubou každému, kdo se odvažuje dále nežli na pokrají. Nešťastný cestovatel Dr. Edvard Vogel přirovnává Afriku k domu podivína, o němžto se vypravuje na tisíce divných věcí, který však, nikoho k sobě připustiti nechtě, všechna okna a všechny dveře zazdil.

Hérodot, starý dějepisec řecký, mnohé a pamětihodné po sobě zůstavil zprávy o Africe, poznav ji částečně z vlastní zkušenosti. Zdržuje se v krajinách severních, pilně vypytał se kupců, kteří přicházeli z nitra, a ze zpráv takto sebraných vzniklo jeho rozdělení Libye (kterýmžto jménem nazýval hned celou Afriku, hned zase jen Afriku bez Egypta) na tři rovnoběžné pruhy: na pruh obydlený lidmi, pruh dravců, ve kterém je plno dravé zvěři, a pruh písčitý. Obydleným pruhem nazval severní pobřeží, kde prý obýval jediný národ Garamantů; v písčitém pruhu neboli v dnešní Sahaře připomíná Hérodot několik oas a za nimi černý národ, který si hleděl sadašství a měl jedno město. Od Egypta na jih, podél Arabského zálivu až k Indickému moři, vyčítá národy, kteří se živili rybářstvím a vynikali velikou silou tělesnou; u těch byly prý zázračné prameny, jako na př. „Sluneční studánka“ na blízkou oasy Jova Ammona, v níž prý byla o polednách voda studená a o půlnoci vřelá. V témže pásmě prý byli rychlonozí lidé, kteří požírali hady a místo řeči štěbetali jako ptáci. — Z podobných povídek Hérodotových a jiných skládala se za starého věku známost Afriky.

Válečné výpravy a cesty obchodní v pozdějších dobách objevily ovšem mnohou ještě krajinu africkou; ale sami Římané znali toliko nejsevernější část Afriky, nemajíce

o mohutné její rozsáhlosti ni pojmu, ni tušení. Římané vnikali vůbec do Afriky jen potud, pokud stačila jejich zbraň, a nabývali vědomostí svých o vnitřních krajinách jejich hlavně ze zpráv severoafrických kupců, kteří, ziskem
45 jsouce lákáni, ovšem nejdále se pouštěli do nitra. Některé zprávy tyto novými výzkumy se potvrdily; ale veliká jich část byla plodem bujné obrazivosti a ovocem dobrodružných smyšlenek. Tak vypravovali si Římané o přepodivných lidech a zvířatech, o nestvůrách, složených z údů lidských a zvířecích, jakož i o potvorách složení pouze zvířecího.

Teprve když Arabové, kulturní národ středověký, severního pobřeží afrického se zmocnili a s úchvatnou rychlostí slovem i mečem víru svou (mahomedánskou) hluboko do Afriky šířili, počali se ji s úspěchem zkoumati a popisovati, a vědo-
55 mosti o Africe, pohádkami znetvořené, třibily a zdokonalovaly se. Nejvíce však jest obohacena zeměpisná známost Afriky výpravami plavců portugalských v první polovici XV. století. Než i to byla známost pouze povrchní; teprv objevením jižního konce Afriky, mysu Dobré Naděje, r. 1486. poznala
60 Evropa žasnouc ohromnou velikost své sousedky. Než i potom přestávala známost Afriky na krajinách pobřežních, Evropany osídlených. Až našemu století podařilo se z větší části prozkoumati tu zemi tajuplnou tak, že každým dnem báchoroky ustupují vědě a domněnky jistotě. Nejvíce zpráv společ-
66 hlivých máme o Africe severní a jižní; ale ve středu pevniny této ještě mnoho je záhadného, mnoho zcela neznámého. Přece však dávno již minula doba, kdy na mapách vnitřní Afrika celá báječnými jmeny se vyplňovala nebo zcela prázdnou zůstávala, doba, kdy povrch měsíce zevrubněji
70 znám byl nežli střední Afrika, a kdy celá ta pevnina přirovnávala se k motýli antiopě, kterýž jsa veskrz temný, toliko na krajích křídel má pruh světlý.

Afrika jest odevšad obklopena mořem; šije Suezská, ježto ji spojuje s Asií, je prokopána. Mimo to liší se Afrika
75 od ostatních zemědílů tím, že nemá žádných skoro zálivův a výstupků, podobajíc se obrovskému trupu bez údů. Celá pobřežní obruba je skoro všude nehostinná a nepřívětivá, spíš odstrašujíc nežli lákajíc; v severní polo-

vici jsou také břehy nízké a písčité, nebo mělčinami nepřístupné, v jižní pak z pravidla svažné a příkré. Dobrých a bezpečných přístavů je tu velmi málo. Povrch Afriky činí 300.000 μm^2 , tedy třikrát tolik co povrch Evropy. Skoro $\frac{4}{5}$ celé Afriky náleží zemskému pasu horkému neboli tropickému, kde bývají největší horka a dni i noci rovně dlouhé. V Africe stýkají se největší protivy vedra i mrazu, sucha i vlhka: ve dne parno horoucí, průměrně až 50° C. a v noci chladno, nýbrž i mrazivo; hned prahnoucí sucho a hned zase přehojné deště, mrtvé ticho ve vzduchu a hned po něm strašné vichřice. Nejparnější pasy neleží pod rovníkem, jak se mnohý snad domnívá, než o něco dále na sever, kde krajiny jen málo nad hladinu mořskou jsou vyvýšeny a jen řídké horami prostoupeny. Tam bývají největší vedra, jaká známe vůbec. O Nubii kterýs Arab vhodně se vyjádřil, že tam země jest oheň a vítr její plameny. I bývají v Africe parna taková, že cestující, chtějí si uvařit kaši, hrnce zabořují do písku sluncem rozpáleného, v Senegambii pak a v horním Egyptě vejce v samém písku na tvrdo se uvaří neb upekou. V noci však nebývají ni tam ledové kůry na vodě nic vzácného. Africké horko stalo se tedy vším právem v pořekadlech pravzorem vedra nesnesitelného. — Pobřeží mořská, kde se střídají rozmanitě větrové pozemní s mořskými, mají povětrnost mnohem mírnější; za to však v nížinách, kudy se valí řeky k moři, hojně bažiny, výpary svými vzduch otravující, mnohého cizince zabíjejí.

Hornaté krajiny mají celkem podnebí příjemné, mírné, zvláště okraje jihoafrických vysočin, které vysokou polohou zasahují do vrchních, chladnějších vrstev vzduchu. K tomu také nemálo přispívají husté lesy, z nichžto vystupují ochlazující výpary. Ano, některé vysočiny a hornaté krajiny mají polohu tak vysokou, že se vrcholy jejich skoro každým rokem na krátkou dobu pokrývají sněhem, ačkoli skoro celá Afrika leží v pase, kde celou zimu jen prší.

Skoro ve všech krajinách afrických jest roční počasí jen dvoje: suché, v němž poskytuje pouze noční rosa nějaké vláhy, a deštivé, které v horkém pase jižním trvá od října do dubna, v severním od dubna do října. Přechod z jednoho

počasí ke druhému činívají prudké větry a bouře. Avšak i tu působí místní poměry rozmanité výjimky. Tak na př. v nejbližších krajinách, ležících od pasu tropických dešťů na jih
120 a na sever, vždy jenom jasná obloha se ukazuje, a jedno počasí, věčné léto, panuje, kde mnohdy 4—5 let ni krůpěj deště neskápne. Za to však pozorovati bývá (ovšem velmi slabě) v nejsevernějších a nejjihnějších krajinách čtvero počasí.

V horkém pase závisí všechno rostlinstvo výhradně na
125 tropických deštích. Za suchého počasí odumírá veškeré rostlinstvo v krajích, které nemají živých pramenův ani vod stojatých; jen četné cibuliny a takové rostliny, jejichžto kořeny mají silné bamboly, potažené tlustou kůží, odolávají žáru slunečnímu. Jakmile však nastanou deště, pučí a roz-
130 víjí se rázem ve vši kráse bujné rostlinstvo tak, že člověk téměř vidí, „kterak tráva roste“.

Servác Heller.

135. A k r o p o l i s.

První návštěva v Athénách koná se na Akropoli. Jdeme tam poklonit se šedým dějinám, démantovým ctnostem občanským, nedostiženému umění.

Attické hory vybíhají jako v polokruh. Potom je pl-
6 nina, šířící se východně k moři, k Faleru, a jižně také k moři, k Piraeu, asi hodinu dlouhá, tolikéž široká. V severním konci polookrouhlé planiny té stojí Athény nové, částečně na témže místě, co Athény staré; jsou tedy na hodinu vzdáleny od svého přístavu Piraea, s nímž je pojí silnice
10 a železnice. Návrší, na němž trůní Akropolis, jako by si bylo odskočilo od ostatních hor trochu dále do planě, vypíná se samostatně asi jako náš Říp z roviny. Ke dvěma stranám je dosti strmé, lákalo tedy k opevněnému sídlu. V našich dnech jeho výška byla by arci výhodou jen
15 skrovnou; ale staří neznali prachu, a již Pelasgové měli tam opevněné sídlo.

Za králův attických, za tyranů Peisistratovců byla Akropolis jaksi vrchem zámeckým, Vyšehradem nebo Hradčany, později za nejkrásnějšího rozkvětu i nejvytříbenější
20 vzdělaností byla sídlem krásy, podivu hodným bydlištěm

umění, věnovaného bohům, jejich palácem — „nevyrovnaným, posvátným darem nebes“.

Po mírném svahu západním, vedle bílého mramorového divadla Dionysova a odeia Hérodova vyjíždíme ku prostrannému vchodu. Projdeme klenutým průjezdem, nádvořím, vysokou zdi, zase dvorkem, potom malými schůdky a jsme v propylajích.

Jsme na místě, kde se stkvěl křišťál šťastného jónského ducha, a kam upínají se pověsti nejstarší, až homérské; na místě, kde rozkvetla ústava Solónova, kde lid po prvé slouchal seřaděným zpěvům Homérovým, kde pěl Anakreon, kde vanul duch vznešené bohyně Athény Parthenos. Mžikem jako by tě ovanuly věky a věky: vidíš děje, postavy, slyšíš zpěv, rostou ti myšlenky. Miltiadés, vítěz marathónský, Themistoklés, vítěz salaminský, byli tu věnčeni. „Zlatý vládce“ Periklés sídlil zde, kdy tragédie sotva po stoletém trvání povznesla se již na Aischyla, Sofokléa, Euripida, komedie na Aristofana, kdy pěl Théban Pindar a psal Hérodot, „otec dějepisu“. Zde stkvěla se úchvatná díla Feidiova, zářily propylaje Mnesikléovy, pyšnil se chrám „neokřídleného vítězství“, vznášelo se nedostižné Parthenon, stálo čarokrásné Erechtheion.

Na velmi mírném povrchu Akropole, sotva tak velikém jako pražské náměstí Staroměstské, bylo vše stlačeno, a ze všeho zbylo sotva dvacet sloupů celých, ani jediná celá římsa mramorová. Ostatek jest rozvalina, drobty, písek. Železité části mramorův oxydovaly, povrch zbytků je pokryt rezem červenavým. Rez je tu na všem všude, uléhá i na naše myšlenky, které by se tak rády vryly do zářící minulosti té. Vždyť vše tak naléhavě šepce k nám!

Jaký rozhled! Pod námi přísny Areiopag, kde sami bohové rozhodovali již nad Arétem, bohem války, v levo od nás šíří se Pnyx, na němž po věky bývaly nejdůležitější schůze Athéňanův, a kde řečnil Demosthenés. Tamhle skalní vězení, kde zemřel Sókratés, o kousek dále hrob vojévůdce Kimóna, zde Theseův chrám a tamhle za Ilissem stadion, sláva athénských zápasův. Onde na jihu zahrady zámecké učil Aristotelés v Lykeu svém, onde zase na cestě

k vinohradům vesnice Kefissia, rodiště Menandrova, rozklá-
 00 dalo se sídlo kynikův, a nedaleko od Kefissu vyschlého
 a smutného zelená se škola Platonova. Vidíte tu malý pa-
 hrbek Kolonos, na němž dotrpěl nešťastný Théban Oidipús,
 a vesničku Patissii, jejímž občanem byl Sofoklés. A zase
 vesnice, Ampelokipos, stará Alopeké, kde se narodili Aristides
 05 a Sókratés, tamhle Lakiadai, odkud posli vojevůdcové Mil-
 tiades a Kimón, a tu někde k východu Halimos, rodiště
 Thukydidovo. Ale ni památky již po místě tom, pusto a
 mrtvo po celé pláni až k Faleru, mrtvo na Faleru, mrtvo
 v Piraeu, pusto na moři a němo na těch hornatých ostrovech,
 20 po kterých rozlito fialové světlo, krásné, že ho popsati nelze.
 K jihu za planí hora, kde se skrývá svatyně Dafnidina, kde
 Theseus Prokrusta na vlastním loži jeho umučil, a za níž
 truchlí Eleusis, sídlo víry v nesmrtelnost duše a — pomí-
 jejicnost všeho tělesného!

(„Obrazy z ciziny.“)

Jan Neruda.

136. Ř í m.

Bylo mi málokdy tak okolo srdce, jako když jsem dne
 23. listopadu r. 1856. večer přijížděl k Římu. Všecka veliká
 minulost věčného města stála tu přede mnou: ti strašní
 bojovníci, před nimiž se třásl veškeren svět; ti chytří státníci,
 6 kteří uměli krajiny dobyté poutati zákonem mocněji nežli
 bojovníci mečem; ti velicí náměstkové Rybáře galilejského,
 kteří vštěpivše náboženství lásky na strom tvrdé politiky
 starořímské, metali do všechněch končin blesky světla i blesky
 hněvu. — ti všichni stáli živi před mými zraky, naplňu-
 10 jíce mysl mou jakousi posvátnou hrůzou. Hovor můj se
 vzdělaným kupcem z Florencie, jenž se mnou z Città Vecchie
 do Říma jel, všeliké poměry italské obšírně a výmluvně mi
 vykládaje, přerušil se, a trvalo slavné mlčení, až jsme se
 octli před branou Porta Cavallegieri, kdežto mne dobro-
 15 myslný průvodce ze snění vyburcoval zvolav náhle: „Ecco
 la copula di San Pietro!“ (Vizte kopuli Svatopetrskou!)

A přede mnou vypínala se hrdě v šeru večerním k nebi
 nejslavnější budova na světě. Užaslý patřím na ni — tu
 stane vůz ve bráně, otevře se okno, a do něho zní napolo

velitelsky, napolo zdvořile: „Passaporti, signori!“ (Pánové, 20
pasy!) Pasy byly hned doručeny, dali nám za ně lístky,
a jeli jsme dále podle nádherného sloupení, jež objímá se
dvou stran náměstí Svatopetrské, a osvětleno jsouc plynem,
čarovně dojmá diváka. Projevše těsnou ulicí, hledíme tu
v. levo na velikou stavbu kruhovou; je to hrad Andělský, 25
někdy náhrobek císaře a poutníka Hadriana. A již jdeme
krásným mostem Andělským na levou stranu plavého Ti-
bera a brzo staneme před domem poštovským a v hospodě.
Blažící vědomí, že tu sedím v Římě, ukolébalo mě brzy
v libý spánek, tím libější, že jsem minulou noc na parní 30
lodi z Livorna do Città Vecchie strávil a bouřlivý vítr listo-
padový mi hrubě spáti nedal.

Hned druhého dne z rána putoval jsem dlouhou a nád-
hernou hlavní ulicí římskou, Corso nazvanou, k nejslavněj- 35
šímu místu v Římě a snad na světě, ke Kapitoliu. Podle
vysoké sochy císaře filosafo Marka Aurelia, na jehož místě
nyní stojí filosof apoštol Pavel, a rozsáhlého palazzo di Ve-
nezia, který jako středověký hrad zasmušile hledí a na němž
viděti rakouského orla na znamení, že tu sídlo vyslancovo,
a dále několika krátkými těsnými uličkami ocitil jsem se 40
pod slavným Kapitoliem. První dojem památného místa
toho není tak mocný, jakého mysl, starými básníky a děje-
pisci připravená, očekává. Obrazivost postavila si tu horu —
vždyť ji Římané tak nazývali — a v skutku tu vidíš ne-
patrný pahrbek. Na něj kráčí se po širokých schodech dvojích: 45
jedny v levo příkřejší, vedoucí ke chrámu františkánskému,
druhé v pravo znenáhla vystupující, po kterých přicházíme
na náměstí Campidoglió. Prostranství neveliké, pravidelně
čtyrstranné, na severní stranu, odkud jsme přišli, otevřené,
s ostatních stran však pěknými, ač nevysokými paláci ob- 50
kličené; uprostřed náměstí usmívá se na nás jízdecká socha,
jediná toho druhu, ušlechtilého císaře Marka Aurelia, jehož
mocná zbraň se ozývala kdysi také po hranicích našich.
Palác vystupující za ním na straně jižní je ze všech tří
nejvyšší, nad ním vypíná se štíhlá věž, odkudž jest nejpěk- 55
nější rozhled po celém Římě. Tam na ni tedy vystupují,
a pod nohama mýma leží celé to město sedmipahorkové.

Jsme tu zrovna na rozhraní města starého, pohanského, a nového, křesťanského; na straně severovýchodní prostírá se po pahrčku Quirinalském, Viminalském a Zahradním (Monte Pincio) a pod nimi na někdejší poli Martově město živé; na straně jižní vidíme na bývalém fóru, na blízkém Palatině, za ním na Aventině a na protějším Coelii město pohanské, město zašlé, zříceniny, mezi nimi kláštery, chrámy a zahrady, jen sem tam nějaké obydlí obyčejné, přístřeší nejchudší třídy lidu. Zrak můj utkvěl na této straně jižní, tomto pomniku velikých lidí a velikých činů.

S Kapitolia, kde vítězův Říman vzdával díky bohům za podmanění národů vzdálených, zřím pod nohama to pověstné fórum, kde se rozléhal hlas věhlasných státníků, kdež obyvatelstvo římské rozhodovalo nad osudem tří dílů zemských — nyní hromada zřícenin, Campo Vaccino (Kravské náměstí) nazvaná, z nížto se pyšně vypíná v levo dobře zachovaný vítězný oblouk Septimia Severa, tu v pravo od něho několik pěkných sloupů přečkalo všecky strasti dvoutisícileté a hledá smutně druhů bývalé slávy své; o něco dále tam stojí zbytky chrámu, zasvěceného Markovi Aureliovi a jeho manželce Faustině, a tam o sto kroků dál oblouk Titův, postavený na památku zboření Jerusaléma. Podnes vyhýbá se rozptýlený rod Israelský příšernému místu tomu. Za ním ten velkán mezi zříceninami římskými, Colosseum, jehož asi třetina dobře zachována, ostatní rozvezeno po Římě: mnohé paláce jsou vystavěny z kamene tu nalámaného. Nad fórum ční na západní straně Palatinus, zelenající se posud asi tak přirozeně, jako když tu Romulus a Remus město zakládali; bývalé sídlo Romulovo, bývalý zlatý dům Neronův — to vše zmizelo, na jich místě rostou všeliké zeleniny; jen hromady zřícenin svědčí, že tu bývaly mohutné stavby.

Tam na druhé straně mezi Palatinem a Aventinem bývalo veliké rejdiště, Circus maximus; užitkářský věk tam postavil plynárnu. Aventin, někdejší tvrz lidu proti zpupné šlechtě — nyní tam kláštery, kostely a zahrady! Od něho na přič od západu k východu táhne se Coelius, s něhož pohlíží k nám chrám sv. Řehoře Velikého, opravdového velíkána mravního, a kolem něho mnoho klášterův a chrámův.

Od něho k východu stojí prostřed zahrad ostrov budov, z nichž vyniká Lateránský chrám sv. Jana Křtitele, dle důstojnosti své první v křesťanstvě, kde nově vyvolený papež slavně bývá korunován. Odtud vraceje se mezi zahradami k foru, máš prastarý velebný chrám sv. Klimenta; zastav se tam a mysl svou vděčně povznes do výše: tam odpočívají kosti muže o veškeré Slovanstvo zasloužilého, sv. Cyrilla.

Hledě odtud více k severu, spatříš tam na nejvyšším místě Esquilina kostel Santa Maria Maggiore, třetí v Římě a první kostel Panny Marie na světě, a odtud týmže směrem po pahrbcích a pod nimi celé nynější město živé. A obrátíš-li zraky své na západ přes řeku, spatříš tam nejvyšší z pahorků římských, Janiculum, na němžto někdy stával hrad Anka Martia a kde nyní vábí oko chrám S. Pietro di Montorio a S. Onofrio, kdež odpočívá libezný, nešťastný pěvec Torquato Tasso a s ním podivný ten muž, jenž obdržel dar jazyků ještě za našich dnů, kardinál Mezzofanti. A dále tam k severu, na úbočí nepatrného pahrbku Vatikánského zdvihá se velebná kuple sv. Petra, div umění a chlouba římská. Téměř opojené spočívalo oko mé na té budově!

Nemohl jsem rozloučiti se s tímto velkolepým obrazem, až mě mrazivý vítr podzimní napomenul, že jsem tu již přes dvě hodiny, a že poledne již dávno minulo.

Podle Václ. Zeleného.

137. Arabie a polouostrov Pyrenejský.

Jak Evropa, tak Asie mají na jihu po třech velikých polouostrovech, jež po dvou sobě navzájem se podobají tak, že polouostrov Pyrenejský mnohými znaky podoben jest Arabii, Apenninský Přední Indii a Balkánský Zadní Indii.

Všimněme si místněji podobnosti Pyrenejského polouostrova k Arabskému.

Oba jmenované polouostrovy od ostatních liší se patrně již polohou svou v zemědělech, z jejichžto trupů jako členové vybíhají na jih; nejen že polouostrov Pyrenejský je z tří jihoevropských nejzápadnější jako Arabie z tří jihoasijských; oba polouostrovy přiléhají také blízko k Africe,

s níž Arabie šíjí Suezskou souvisí, ježto polouostrov Pyrenejský jest od ní oddělen průlivem Gibraltarským; mimo to podobá se průlivu tomuto při Arabii průliv Adenský.

16 A blízkost obou polouostrovů k Africe věru na pouhém sousedství nepřestává; neboť jeví se i velikou podobností fysickou i příbuzností historickou ve mnoha příčinách.

Jakož Afrika má vodorovnou členitost skrovnou, břehy namnoze téměř přímé, zálivův a polouostrovů málo, tak 20 i oba polouostrovy sousedních dvou zemských dílův, Africe nejbližší, pohřešují na rozdíl od ostatních dvou jihoevropských a jihoasijských bohaté členitosti vodorovné: ani polouostrov Hesperský, ani Arabie nemají značných členů, v moře vybihajících, zálivů velmi po skrovnou, dobrých pří- 25 stavů málo. Východní břeh arabský je však členitější západního; totéž říci lze o východním břehu španělském, srovnaném se západním břehem polouostrova Iberského. Ostrovů je při obou polouostrovech (zejména při Arabii) jako při Africe málo, největší při břehu východním.

30 Ve shodě s chudou členitostí vodorovnou jest na obou polouostrovech jednotvárná členitost kolmá neboli rozloha půdy: tu i tam převládá tvar planiny, a také tím podobají se oba polouostrovy Africe, v níž má tolikéž převahu tvar planiny.

35 Podobná kolmá členitost, k nížto se druží podobné namnoze poměry geognostické a podnebí rázu kontinentálního, mají za účinek podobnost i v poměrech jiných. Polouostrov Pyrenejský nemá sice pouští jako Arabie; ale rozsáhlé, v létě vyhořelé stepi planin Kastilských jsou jakous obdobou 40 pusté Arabie. Za to však úrodné pobřežní úžiny španělské, honosíce se již některými plody tropickými (jako je bavlna), připomínají květenu severní Afriky a Štastné Arabie.

Pomíjejíce jiných podobností, jež bylo by vyhledati mezi Arabií a polouostrovem Iberským, nemůžeme na konci 45 pomlčeti o jejich příbuznosti historické, jevíci se tím, že polouostrov Pyrenejský stal se druhou vlastí Arabů, když se tento národ prodlením jednoho století po vystoupení pro-roka svého Mahomeda vítěznou zbraní z původní vlasti své byl rozšířil netoliko po Přední Asii, nýbrž i přes Afriku

severní až po sloupy Hérakléovy na půdu evropskou; zde pak dostoupila jeho vzdělanost, zplozená kulturou egyptskou, perskou a řeckou, stupně tak vysokého, že hispanští Arabové stali se ve mnohých věcech učiteli Evropy křesťanské.

Podle Jos. Šimka.

Články obecně poučné.

138. Výklady některých pojmův a slov.

a) Pravda, lež, omyl.

Antonína poslal otec, by došel ke strýčkovi, aby mu něco vyřídil.

Na ulici potkal svého bratrance Kašpara.

„Je strýček doma?“ táže se ho.

Kašpar věděl, že jest otec jeho doma; ale chtěl slyšeti, co mu Antonín má vyříditi. Pročež odpověděl: „Tatínek není doma; ale co náš říci jemu, řekni mně, já mu to vyřídím.“

Antonín však neřekl Kašparovi nic a šel dále, kam byl poslán. Tu potká druhého bratrance svého Melichara.

„Je strýček doma?“ ptá se ho.

Melichar zaslechl ráno, že otec odejde před polednem, a myslil, že již odešel skutečně; proto pravil: „Zdá se mi, že odešel.“

Antonín však ubíral se přece ještě dále, kam byl poslán. Před samým domem strýcovým potká svého třetího bratrance Baltazara.

„Je strýček doma?“ táže se.

Baltazar věděl, že otec nikam neodešel, a řekl, jak věděl: „Jest.“

A to bylo *pravda*. Co řekl Melichar, nebylo pravda, než *omyl*. Melichar se mýlil. Co však tvrdil Kašpar, bylo *holá lež*. Kašpar byl tak nehodný, že se opovážil lháti.

Kašpar i jindy lhával. Dával si psáti od jiných žáků školní úkoly a říkával panu učiteli, že je psal sám. Když vyvedl něco doma, svádíval to na své bratry; avšak brzo se poznalo, že Kašpar lhává, a potom ho nikdo neměl rád

a nikdo mu nevěřil. Baltazarovi však, který vždy mluvil pravdu, věřili ve škole i doma. Věřil mu každý, kdo jej 80 znal, a všichni jej měli rádi za to, že mohli spoléhati na jeho slova.

Melicharovi, jenž často se mýlíval, radíval otec i pan učitel, aby se hleděl vždy o všem náležitě přesvědčiti, nežli co vyřkne.

(„Zrněčka do srdéčka.“)

Jos. Sokol.

b) Dráha, cesta a jiná slova souznačná.

Slova: *dráha, cesta, silnice, ulice, střída, stezka, pěšina, chodník, úvoz, meze, průhon, železnice* jsou názvy ploch na zemském povrchu, ustanovených k tomu, aby lidé i zvířata domácí pohybující se na nich měnili místo. Slova „*dráha*“ 5 i „*cesta*“ znamenají také směr pohybu. Významu nejobecnějšího je slovo „*dráha*“: mluvíme zajisté též o dráze zemské, o drahách těles světových vůbec. Jinak říká se „*dráha*“ cestě široké a rovné, na př. železná dráha (= *železnice*). Místo, kudy se chodí nebo jezdí, nejčastěji „*cesta*“ 10 slove. *Silnice* je široká (valná) cesta, kudy se jezdí a vozí, zvláště je-li vydlážděna nebo šterkována, jsouc tudíž pevná neboli silná (též „*hlučnice*“). Silnici nebo vůbec prázdnou prostorů mezi dvěma řadama domů říká se *ulice*. Široká a dlouhá ulice slove *střídou* (na př. „Dlouhá střída“ v Praze). 15 Úzké cestě, ustanovené pouze pro chůzi pěší, říká se *pěšina* n. *stezka* (také *stezník**); je-li hodně ušlapána nebo je-li vydlážděna jako v městech stezky vedle domů, *chodník***). Hluboká, těsná cesta, kudy se pracně vozí, jest *úvoz*. Cesta, obyčejně porostlá travou, která běží vedle pole nebo mezi 20 poli, jest *meze*. Meze nebo dráha, kudy honí dobytek na pastvu, slove *průhon*.

(„Stylistika.“)

K. Vorovka.

*) „Kdo má právo k vodě, má i právo k *stezce*, ale ne k *cestě*, t. j. kdož svobodnou chůzi k studnici má, tomu tam s vozem jezdit nesluší.“ (Brikeho z Licka „Práva městská“.)

***) „Nespouštěj se *silnice* pro nejistou *pěšinu*“ (Příslovi.) „Pro *stezku cesty* neopouštěj, leč by třený byl *chodník*“ (Komenského Janua linguarum.) — „Pro *stezku*, není-li to ušlapáný *chodník*, ať se nespouští *silnice*“ (Kom. Orbis pictus.)

139. Chléb v názorech našeho lidu ve Slezsku.

Co znamená slovo chléb? Nejen chléb ve vlastním slova smyslu, nýbrž i majetek, výživu, živobytí. „Už je na chlebě,“ praví se o člověku, když dopracoval se vlastního, náležitého postavení. Je „bez chleba,“ kdo výživy pozbyl. „Máš-li grunt, i čeládka se najde,“ pronáší lid, i obrazně: „Nůž se už najde, jenom když je chléb.“

Před přípravou těsta požehná se díže kopistí. Když pak těsto zkysalo, zavrtává se do něho kříž opět, a tak i když jej sázejí do peci. A kdo v ten čas přijde do domu, říkává: „Naspoř Pán Bůh!“¹⁰

Napočínaje chléb, učiní kraječ na spodní kůrce tři kříže nožem, aby dar boží přinesl požehnání. Obvykle krájí chléb hospodyně, a to vždy na rovno; neboť „kdo se nerovná s chlebem, nebude se rovnatí s lidmi“. Stane-li se, že děti nerovný krajíc ukrojily, hned je kárá hospodyně: „Kdo si neumí ukrojit, ten neumí si naň zarobit.“ Když drobtý chleba spadnou na zem, mají se uctivě všecky sebrati; když spadne krajíc, ten, kdo jej upustil, má jej políbiti.

To vše děje se z velké vážnosti k chlebu. Lid ví, jak těžko je si ho dobývati; proto se mu lichotí i zdobně jmeny, jako pecenek, a zvláště stařenky mu říkají jen chlebiček nebo bochníček. Místo jeho jest na stole, a dopouští se hříchu každý, kdo by si sedl na stůl, na místo určené pro chléb. Přijde-li host, podá se mu nejdříve chléb se solí.

Není divu, že toho, kdo se proti chlebu prohřeší, stihne trest. Když odrobinky padnou na zem a dítě je svévolně pošlape, praví se nejen, „že dušičky v očistci pláč“ ale i kdo jich nesebere, „bude jich po smrti s rozžatým prstem hledati“.

Chléb má chutnati tak jak jest, i bez přímastku. Proto, nechutná-li dětem suchý chléb a žádají-li přímastku slovy: „A co k němu?“ odpoví jim matka: „Zuby. Děkujte Bohu, že jenom je.“ Když se sousedky navzájem s dětmi navštěvují a děti dostanou chleba, jsou odbývány jemnějším způsobem hned napřed, aby nemyslily na nějaké mazání. Sousedka budí chuť jejich slovy: „Jezte, je s kokotím (kohoutím) mlékem.“ Ostatně děti samy vědí, že chléb je zdravý, že nebolí po něm zuby, říkajíce:

40 Koše, koše, košany,
pojeděme do mamy
a od mamy do taty,
je tam Pán Bůh bohatý,
dá nám chleba se solú,
ať nás zúbky něbolú.

Kdo chce býti červený v tváři, ten ať jí kůrky chlebové.

O svatbě je neštěstím, kdyby u stolu nebylo chleba,
45 neboť potom ho nebudou novomanželé míti dosti. Nevěsta,
jdouc do domu ženichova, bere s sebou dva pecny. V jednom
je zapečeno koření všeho druhu, zrní, hořké věci, které ji
mají pamatovati, jak hořké je dobývání chleba; druhý pecen
je však dobrý, aby věděla, jak sladce nám chutná, když
jsme si ho pracně dobyli.

(„Český lid“.)

140. O lásce k vlasti.

Zemi, v nížto jsme se narodili a vychováni byli, nazýváme svou vlastí. Ve vlasti dostává se každému obyvateli, čehož mu potřebí jest na vyživenou; zde každý učí se potřebným a užitečným věcem, vzdělává se a vychovává; zde
6 má ochranu a bezpečnost živobytí a jmění, jakož i prostředky, kterými se dopídí snadněji svého vznešeného určení věčného. Každý bere tedy od vlasti mnoho velikých dobrodiní a je za to vlasti vděčností, láskou a oddaností povinen. Tato vděčnost, láska a oddanost zove se jedním slovem
10 vlastenectví neboli láska k vlasti. Vlastenectví je tedy povinností každého občana.

Jak medle počíná si ten, kdož miluje vlast? — Kdo miluje vlast, ze všeho se raduje, co jí prospívá; zabolí jej srdce, když ji potkají nehody a neštěstí. Máme tedy, aby
15 dokázali lásku k vlasti, srdečné účastenství míti ve všem, cokoli ji potká dobrého neb zlého. Prorok Jeremiáš srdečně kormoutil se nad truchlivým osudem vlasti, kvíle poplenění jejího v žalozpěvech svých, a Pán Ježíš plakal nad Jerusalemem.

20 Kdo miluje vlast, všeho jí z upřímného srdce přeje, co by jí bylo k dobrému. Máme tedy také my své vlastenectví dávatí na jevo tím, že přejeme vlasti všeho dobrého.

Nebylo by však na tom dosti, abychom toliko v radostných a truchlivých osudech a příhodách vlasti účastenství měli a jí všeho dobrého přáli srdečně; dobrý občan 25 bude též ochoten, aby slovem i skutkem k dobru vlastenskému podle možnosti přispíval, a vynasnaží se, aby vše odstraňoval a všemu bránil, co by vlasti škodlivé a záhubné býti mohlo. Máme tedy vlastenectví své prokazovati i tím, že činíme ochotně všecko, co prospěchu vlasti napomáhá 30 snažíce se, abychom jí všeliké škody uchránili.

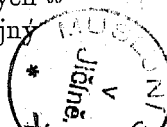
Co je vlasti opravdu užitečné nebo škodlivé, co může jejím prospěchu napomáhati nebo překážeti, nejlépe uvážiti může ten, komu potřeby celé vlasti jsou známy, a jenž o prospěch všech občanů pečuje, a ten je zeměpán. Kdož 35 tedy miluje svou vlast, bude zákony a nařízení zeměpanské rád, věrně a vždy zachovávatí.

Abychom všech možných prospěchů ve vlasti mohli býti účastni, jsou ústavy a zařízení rozličná; a poněvadž ústavy a zařízení tato jsou k dobru celé vlasti a ku prospěchu 40 každému jednotlivci, každý, kdo vlast miluje, má rád a ochotně k jejím potřebám přispívati. Písmo sv. praví: „My, co nás jest, jsme jedno tělo a jedni druhých údové. Hledme tedy všem ostatním býti k užítku!“

Kdo miluje vlast, bude rád, jsa k tomu dožádán, anebo 45 z dobré vůle, veřejné a soukromé služby konati i tehdáž, kdyby při tom nasaditi měl živobytí. Máme tedy, abychom osvědčili lásku k vlasti, ochotně služby konati ve prospěch její. Má-li kdo úřad, konej svědomitě práce své. Kdo ustanoven jest učitelem, pilen buď vyučování! Je-li kdo před- 50 staveným, budiž jím s horlivostí a se vši svědomitostí.

Kdo vlast opravdu miluje, i všecky své žádosti za prospěch vlasti na Boha vznáší, často a ze srdce se za ni modlí. Máme tedy vlastenectví prokazovati i tím, že často za vlast a za zeměpána Bohu se modlíme, od něhož jedině 55 všecko dobré pochází.

To jsou povinnosti, které plniti máme všichni vždy a svědomitě, které plniti máme v každém, i sebe menším a sebe sprostějším stavu, ve všech příhodách a okolnostech života, rádi a ochotně; neboť hřeší, kdo příhod vlastenských 60 si nevšímá, kdo při všem, cokoli potkává vlast, lhostejný

jest a necitelný. I ten se prohřešuje, kdož o zřízeních vlastenských potupně mluví a je haní, kdo k potřebám vlasti přispívati nechce a prospěšných ústavů veřejných nepodporuje, kdo toliko po vlastním zisku baže, lichvou prospěch spoluobčanů podkopává a hubí. Konečně prohřešuje se i ten, kdo v zahálce živ jest a vlasti nižádnou příčinlivostí a pilností nijak neprospívá, kdo ve veřejném jsa úřadě, dopouští se podvodu nebo nevěrnosti, kdo vlasti, když jí hrozí nebezpečenství, s nasazením života hájiti se zdráhá.

Milujme tedy vlast a spolu s ní všechny obyvatele její jako bratří, mějme se druh k druhu jako dítky jednoho otce a přispívejme ze vši síly upřímně ku blahu celé vlasti.

Jan Havelka.

141. Některé pokyny ze zdravotvdy.

Zdraví jest největší pozemský statek člověka; proto jest každý povinen toho vzácného daru přírody bedlivě šetřiti a všeho se vystříhati, co by na újmu zdraví býti mohlo. Který člověk, statku, po otcích zděděného neb jinak nabytého, moudře nevynakládá, alebrž marně jej rozhazuje, nazýván bývá všemi rozšafnými lidmi marnotratníkem; a přece jsou všeliké pozemské statky ostatní proti zdraví nepatrné: jmění pozbytého možno příčinlivostí, byt i namáhavě, přece snáze opět nabyti, nežli zdraví ztraceného.

Nemoci a neduhy bývají často následky nerozumného vychování v mládí, nemoudrého živobytí u věku jinošském a mužném, nemírného namáhání duševního nebo tělesného a nešetření některých pravidel a zkušeností zdravotních, jež tu proto stručně uvedeme.

Pohybování těla. Přiměřeným pohybováním a namáháním síli se tělo. Čím který úd více se namáhá, tím stává se silnějším; přílišné namáhání při nepřiměřené stravě ovšem neprospívá, nýbrž škodí zdraví lidskému. Pohybováním těla pobádá se oběh krve, plíce dýchají plněji, tělo lépe se vypařuje i očisťuje. Každý ze zkušeností ví, jak člověku chutná, když se hodně vychodil nebo vypracoval. Po pohybování žaludek lépe tráví, výživa a obnova těla děje se dokonaleji. Avšak nejen tělo, nýbrž i duch kořistí z toho. Každý snad

již měl příležitost zkusiti, když byl starostmi obtížen anebo jinak na duchu sklíčen a prošel se — kterak po takové procházce duch se zotavil, mysl se vyjasnila, chutě i směle v život se pustil anebo hrozícímu nebezpečí vstříc se postavil. Slovem: přiměřeným pohybováním těla, zvláště na čerstvém vzduchu, stává se tělo i duch zdravějším, pružnějším, jadrnějším.

Opak toho spatřujeme na člověku, který málo vychází, málo se pohybuje, mnoho doma sedí: žaludek málo tráví, a co stráví, stráví špatně. V tom vězí příčina nedokonalé krve, nedokonalé výživy i obnovy těla. Kromě toho vznikají z nedostatečného pohybování rozličné nervové nemoci, křeče, souchotiny, u dětí krtice, všelijaké osutiny a j.

Nejlépe prospívá pohybování, které se koná na čerstvém vzduchu. Dělníkům v dílnách bývá též mnoho se pohybovati a pracovati, a přece jim to ne vždycky ke zdraví slouží, a to proto, že pohybování to neděje se vždy v čistém vzduchu.

Kdo se pro své zdraví procházíš, hleď si pohybování takového, jímž by se namáhaly všechny údy, všechny svaly; anebo konáš-li pohyb takový, kde by jen jisté údy se namáhaly, střidej s pohybováním jiným, při čemž by také druzí údové pohybovati se musili. Dáváš-li se v nějaký pohyb, nezačínej nikdy příliš zprudka, nýbrž poněmhu. Příroda nemiluje skoků, každý přechod náhlý od jednoho ke druhému škodí.

Velmi užitečné pohybování je chůze, zvláště venku na volném vzduchu. Kdo můžeš, vyjdi si každý den! Nedbej nic toho, je-li zima neb větrno; v zimě je procházka právě nejzdravější, a vítr také nic neškodí. Koho z takové procházky vyjmouti třeba, to jest leda člověk churavý, dušný, souchotinář. Máš-li na vybranou, vybeř si k procházce raději nějaké návrší; nížin a bažinatých míst se varuj. Zvláště prospěšno jest lézti do vrchův a po stráních; neboť tu se namáhají údy všestranněji. Jdeš-li procházkou, vyjdi si raději do daleka než na cestu krátkou. V procházkách hleď střídati — dnes sem, zítra tam, později jinam. Máš-li na procházce společníka, tím lépe, ale měj společníka milého, stejně smýšlejícího; jinak jdi raději sám. Skoro všichni, již dožili vysokého stáří, byli výborní chodci a chodili mnoho a daleko.

Čistota vzduchu i těla. Naši otcové říkali: „Čistota půl zdraví“ — a měli pravdu. Kdyby se každý řídil touto moudrou radou, vyhnul by se mnohé nemoci a tělesnému neduhu. Ke zdraví lidskému je především třeba čistého vzduchu; nic neškodí zdraví našemu tou měrou, jako zkažený vzduch v příbytcích a dílnách. Jak nemoudře jednají, kteří přebývají ve vlhkých a podzemních bytech! Nikde není šetrnost tak nemístná a škodná jako u příbytku a u dílen; tu se dává pro úsporu několika zlatých v nebezpečí zdraví všech, kteříž odkázáni jsou, v takových nezdravých místnostech dlouhou dobu meškati, i zapomíná se při tom, že nemocmi daleko více se prozahálí a zbytečných výdejů způsobí, než co lze na bytu ušetřiti.

Proto vystříhej se každý vlhkých příbytků, hlediž co možno nejčastěji v zimě v létě provětrávaní a nešetři trochu toho paliva, kteréhož více potřebovaní budeš — a nejde-li jinak, snášej spíše zimu, než abys ve smrdutém a zkaženém vzduchu pobývaní měl. Odstraňuj též všeliké věci, které hnilobou nebo vypařováním zápach vydávají; při topení a osvětlování pak pozorně přihlížej, aby dým vzduchu neotravoval. V té příčině jeví se potěšitelný ruch za našich časů; neboť pozorujeme, že se v městech nyní více přihlíží k čistotě vzduchu, než kdykoli jindy, že se zakládají náležitě stoky, a všeliké věci, kteréž by hnilobou vzduch otravovaly, se odstraňují a neškodnými činí.

Kromě čistého vzduchu zdraví naše vyžaduje, aby též tělo a šatstvo vždy chováno bylo v čistotě. Kdo hned z mládí je k tomu veden, velmi snadno čistotě zvykne, a nic věru není snadnějšího, jako čistotu těla a šatstva udržovati. Studená voda je všude, a užíváním vody lze každému snadno čistotnu býti. Z nečistoty těla pocházejí mnohé neduhy. Co je tu svrbivých a neplechých nemocí, lišejů, suchého lámání, co všelikých neduhů v hlavě, očích, prsou a jině, které všechny počátek brávají ze zadržovaného výparu, z nečistoty!

Každému je známo, že, když ráno se umyje studenou vodou, cítí se po té občerstven, tvář a ruce se zahřejí, zčervenají. Avšak nejen ve tváři a rukou má se člověk mytí; je třeba také, aby se často, možno-li každý týden, celým tělem ve studené vodě vykoupal.

Pobyl-li kdo ve vodě jen krátce a potom se hned ustrojil, cítí se občerstven, po těle rozlévá se příjemné teplo; jest mu lehká a mílo. Po dlouhém pobytě v lázni není člověku ani mílo ani lehká. Z toho jde, že jen krátká lázeň studená sílí a občerstvuje, dlouhá však že oslabuje a umrtvuje. Kou- 106
pající se nechať zůstane ve studené koupeli potud, aby mu, když z vody vyjde a se ustrojí, bylo příjemně teplo. Potom shlédá, že není na světě nad studené lázně lepšího prostředku nejen k zachování zdraví, nýbrž i k jeho navrácení a k zapuzení rozličných nemocí. Neboť studenou vodou kůže 110
tak jako teplou se očišťuje, a tím se brání nemocem, pocházejícím z nečistoty; ale kůže se zároveň i sílí a utužuje, tak že člověk snadno se nenastudí a je tím způsobem proti kašli i všelikým zánětům pojištěn.

Ještě třeba připomenouti, že mytí a koupání ve studené 116
vodě dítí se má v místnosti teplé a zavřené; též potřebí jest, aby tělo nebylo vychladlé, nýbrž přirozeně teplé. Kdo takto se myje a koupá, mnoho svému zdraví prospěje.

Pokrm a nápoj. Obého, pokrmův i nápojů, požívejme mírně; nemoudře činí, kdo všelikými pokrmy žaludek si 120
přepřňuje, čímž nejen zdraví svému neprospěje, ale spíše mu uškodí; neboť žaludek, nemoha nadbytek pokrmů strávit, přichází v nepořádek, a opakuje-li se to častěji, vypoví služby. Kdo chceš tedy býti zdrav, požívej jen tolik pokrmů, kolik k ukojení hladu potřebuješ; vše, co pojiš více, na 126
škodou ti bude. Při jídle nehleť a pokrm zuby rozmělnuj na kaši, aby se slinou dobře se smíchal, čímž dokonale zažívání se podporuje. Časté požívání pokrmů v menších dávkách za den je zdraví přiměřeno, i rozmanitost v jídlech tělu našemu prospívá. 130

K pití hodí se pro každého, ať mladého nebo starého, nejlépe čistá voda; napomáhá k zažívání a prospívá vůbec zdraví. Mírné požívání jiných nápojů, jako piva a vína, sluší starším lidem ponechat, pro děti a mladíky naprosto se nehodí. Škodlivé a nade vše záhubné jsou každému všeliké 135
líhoviny. Těch varuj se každý jako největšího nepřitele, a to vším právem; neboť líhoviny připravují člověka o peníze, o čest, o blaho rodinné, o zdraví, vůbec o všechno!

Zlosyn vraždí tělo, líhoviny však vraždí nejen tělo, nýbrž
140 i ducha lidského!

Kouření tabáku nedospělým mladíkům škodí na zdraví, avšak i u starších osob je to neprospěšný zvyk, působící zbytečné vydávání peněz.

Šetření zraku a sluchu. Všech pět smyslů slouží člověku
145 k užítku, a třeba jich šetřiti; nejušlechtlejší a nejprospěšnější z nich jest bez odporu *zrak*. Čím je člověk nemající zraku? Pro něho ztraceno je tisícero krás přírodních a uměleckých, jest odkázán na pomoc jiných, bez průvodce nemůže samostatného kroku učiniti. A přece tak mnoho vědomě
150 i nevědomě proti zraku se hřešívá! Již z mládí kazívají si děti zrak tím, že čtouce a pišice hlavu ke knihám a sešitům příliš blízko sklánějí, za soumraku nebo za nedostatečného světla oči namáhají a v pozdějším věku namnoze zbytečným bděním nočním zrak si oslabují a kazí. Kouř, prach, ne-
155 čistota a prudké světlo dráždí útlé a citlivé ústrojí zrakové, působíc mnohé nemoci. Dbej tedy každý svého zraku, nedotýkej se očí ani rukou ani rouchem nečistým, varuje se vůbec všeho, co by tě o tento drahý klenot připraviti mohlo.

160 I *sluch* je smysl pro člověka předúležitý; bez něho byli bychom zbaveni přemnohých dojmů, kterých nám jazyk lidský, hudba a zpěv poskytují, a stali bychom se ke mnohým výkonům úplně nezpůsobilými. Varujme se tedy prudkých a silných nárazů, kterými se bubínek ušní snadno poškodí;
165 též prach a zastaralá nečistota v uších sluchu překáží; pročež i tu hleděti třeba čistoty.

Onemocnění. Ze všeho tvorstva nejvíce podroben všelikým nemocem je člověk, a to proto, že nedbá vždy náležitě zákonů přírodních, jsa lehkovážný v požitcích svých.

170 Stane-li se, že se někdo z jakékoli příčiny roznemůže, neodkládej a vyhledej zkušeného lékaře, varuje se všeho mastičkářství a dryáčnictví. Mnohý pozbyl zdraví jedině proto, že se obrátil dříve k mastičkáři a potom teprve, když bylo již pozdě, hledal pomoci u řádného lékaře.

Listy.

142. List poučný.

Milý mladý příteli!

Těší mě velice, že jste nezrušil posvátného svazku, který nás poutal po celých šest let, a pamětliv jsa posledních mých slov při odchodě svém, abyste se o rady ke mně obracel, toho učiniti jste neopominul. Myslím, že prosbě Vaší za radu, která se učiti a cvičiti, abyste se dodělal svého účelu, nejlépe učiním zadost, seznámím-li Vás s radou znamenitého muže, o němžto jsme spolu již často hovořili, totiž Daniele Adama z Veleslavína, kterou všem jako Vy se tážícím dává. On praví: „Buď že sám sobě něco čteš anebo jiného posloucháš, čiň to s pozorem a bedlivě. Neďej myslí potulovati sem a tam, ale přinuť ji, ať jest tu přítomna, a dělá to, což jest před rukama, ne něco jiného. Jestliže jinam počíná odcházeti, tichým návěstím zase ji k sobě povolej, odlože do jiného času všech myšlení jiných, učení tomu odporných.“

„Věz o tom, že čas i práci zmrháš, nebudeš-li bedlivě pozorovati toho, co čteš nebo slyšíš.“

„Udělej si zvláštní knihu, do kteréž by poznamenával, kdež by četl neb slyšel jaké propovědění kratochvilné, ozdobné neb moudré, nebo slovo některé vybrané, neobyčejné, užitečné k všednímu mluvení, abys je měl v čas potřeby na hotově. Přičiň se, aby netoliko samým slovtm rozuměl, ale také a nejvíce, smyslu. Co jsi četl nebo slyšel, o tom jiným vypravuj: buďto spolunčeníkům svým latině anebo jiným tobě přirozeným jazykem a snaž se, aby to sám také tak ozdobně, tak krásně a srozumitelně vyslovil, jak jsi sám slyšel neb četl. Tím způsobem i vtíp svůj zostříš, i jazyk vycvičíš.“

„Hleď také se cvičiti a obíratí v častém spisování a z jednoho jazyka do jiného překládání; nebo ten jest nejvýbornější mistr výmluvnosti. Piš často, vypisuj, přepisuj a poznamenávej; skládej ob den něco, anebo každého třetího dne piš k někomu list, kdož by zase odpověď dal. Nedávej paměti své žádného odpočinutí. Nic není, což by si tak práci libovalo a jí rostlo. Každého dne něco jí k schování dej. Čím do ní více vložíš, tím věrněji všecko zachová; čím ty méně, tím ona skoupějí. Když jí něco svěříš, ponech jí, ať poodpočine, a potom někdy požádej od ní zase toho jako základu.“

„Nedávej žádnému dni pomínouti, v němž by aneb nečetl něčeho aneb neslyšel aneb nepsal, což by buďto umění, buďto soudu nebo ctuosti přidati mohlo. Nic zajisté vymyšleno býti nemůže milejšího nad známost mnohých věcí; nic užitečnějšího nad pochopení a rozumnost ctuosti. Umění oslazuje štěstí lidské, neštěstí umenšuje, všetečné vášně mládeže zdržuje, starosti oblehčuje, doma, vně, v obci, v soukromí, na poušti, v zástupu, v zahálce, v práci nás provází,

nám jest přítomno, anobř spravuje, vede nás a pomáhá nám. Umění jest opravdový pokrm vtípu, tak že nehodné jest, krmiti tělo, když duše lační. Z umění pocházejí potěšení a rozkoše opravdové, stále a věčně trvajíc, kteréžto ustavičně rodice se jedny z druhých a samy
46 se obnovujíce, nikdá nás ani neopouštějí ani neobtěžují.“

Dle tohoto navedení, milý mladý příteli, pokračujte, a jistě zdaru se neminete.

Buďte zdrav, oznamte mi opět výsledek pilnosti své a zpo-
meňte si na svého věrného přítele a někdejšího učitele

V Chlumci, 20. dne měs. září l. 1897. *Bohumila Soukupa.*

(Smolíková „Nauka o slohu.“)

143. Josef Jungmann Antonínu Markovi.

Milovaný příteli!

Vzpomenutí Vaše na mé jméno bylo mi ku vzácnému prospěchu; neboť jsem, ještě máje před sebou jedno psaní Vaše, již opět druhého účastným se stal. Račte to věděti, že listy Vaše jsou nám jakousi
5 domácí radovánkou; vždyť každý z nás je o sobě čítá, třeba i ve-
spolek již čteny byly. Z Vašeho přání dobrého a laskavého srdečně
děkuji a přeji i já, aby Vás prozířetelnost Páně obdařila vším, co Vám
a skrze Vás vlasti prospěšno býti může, i prosím o další přízeň a lásku
Vaši, nad kterou mi pod sluncem nic dražšího není ani milejšího.

10 Panu kaplanu Šolcovi, jenž zakladatelem „Maticе České“ se stal,
račte od „Maticе“ naší díky oznámiti za příspěvek jeho. Bez obětí
našich nenůžeme očekávati rozkvětu národní literatury; ale to nám
k potěše buď, že ty oběti nadarmo se nepřinášejí. Věc jest tak již
zavedena, že, budou-li nástupníci naši tak smýšleti jako my, vždy
15 jistina „Maticе České“ poroste a spolu duchovní užitek ploditi bude.
Než ne samých peněz jest potřebí, ale i knih! — Jest si přátí, aby
všeho druhu spisové chystání byli, aby literatura do všech stavů
sáhala a v krev i tuk národa přecházela.

Někteří zdejší páni vlastenci mně domlouvají, abych se dal ma-
20 lovati — tak velice nadsazují cenu „Slovníka“ mého, že i obrazu
spisovatelova u něho žádají! Běda mně, jestliže se zmyl v očekávání
svém, jakož se v pravdě toho bojím, věda nejlépe, jak mnoho nedo-
statků „Slovník“ má. S druhé strany má-li býti podobizna při něm
toho, kdo o něm pracoval, musil bych tam celou galerii podobizen
25 umístiti, tolik pomocníků jsem měl a mám, zvláště pak Váš obraz
by mému po boku státi musil. Nevím tedy, mám-li dáti se přemluvit
k tomu marnému postupu. Učiním-li, již se napřed stydím za tu slabost.

Račte se na všem dobře míti.

Se vší srdečnou láskou zůstávám

V Praze, 20. června 1832.

upřímný přítel a citel

Josef Jungmann.

144. Beneš Třebizský příteli svému V. B. . . , statkáři ve Třebizi.

Milý Příteli!

Přijmiž ke dni 28. září upřímné ruky stisknutí s vřelým přáním všeho nejlepšího do budoucích dnů: buď zdrav, šťasten, spokojen a blažen ve svém kruhu rodinném, a ke všemu tomu dejž Ti Pán Bůh požehnání svého měrou nejnepnější.

Domníval jsem se, že se v tomto měsíci podívám do Třebize; ale nebylo při nejlepší vůli možno. Měli jsme s P. Kačerem zaměřeno velmi daleko; ale uskutečnili jsme jen polovici, také hlavně pro nedostatek času . . . Avšak i tato cesta měla mnohé půvaby. Viděl jsem Alpy — ony obrovské, nebetyčné hory s tím věčným sněhem a ledem na vrcholcích, poznal jsem jiný lid, jiné zvyky, jiné obyčeje. I ve Vídni jsme se zdrželi několik dní. Ale konec ke konci jsem již byl rád, když jsme se zase octlí na domácí české půdě. Takto jsem, díky Bohu, až na malé výjimky dosti dobře zdrav. Na Klecanech život jako vždy jindy.

A jak se daří vám? — U nás žně teprve nedávno zakončeny, a den za dnem skoro prší. Obvyklé mé zaměstnání jest: papír před sebou, péro v ruce a kalamář po straně. Slíbil jsem Ti jednou opět další své knihy; nezapomněl jsem a pošlu či přivléknu je s sebou při nejbližší příležitosti.

Zatím zůstávám se srdečným pozdravením všech Tvých drahých a milých a ještě jednou s přáním vřelým všeho nejlepšího

Tobě vždy oddaný

Na Klecanech, 26. září 1883.

Václav Beneš.

(Slovesná práce. Literatura. Poésie a prosa. Základní tvary prosy.)

Řada vět, obsahem spojených tak, že se všechny vztahují k jedné společné myšlence hlavní neboli základní, je práce slohová n. slovesná. Úhrn slovesných plodů, jimiž se jeví vzdělanost národa v různých dobách, z nichž pocházejí, slove literatura n. písemnictví.

Hledíce k obsahu a k účelu plodů slovesných, rozeznáváme dvě hlavních oborů literatury, totiž literaturu básnickou (krásnou) a písemnictví naukové; že pak výtvořiny písemnictví naukového téměř výhradně skládány bývají řečí nevázanou n. prostomluvou (prosou), slovo prosa přeneseno vůbec na slovesné práce naukové. Užívá se

tedy názvu „prosa“ významem dvojm: hledíc totiž jednak ku formě, jednak k obsahu prací slovesných.

Předmětem literatury naukové je skutečnost, účelem jejím sdělování myšlenek a šíření vědomostí, básnictví n. poesie má obsah buďto částečně nebo zcela smyšlený, účelem jeho jest libě baviti obrazivost.

Budíme-li řadou vět v mysli posluchačově nebo čtenářově řadu představ o dějích, které splývají v jednu událost (buďto skutečnou, buď smyšlenou), vypravujeme. Vypravování je slovesná práce, která seznamuje s řadou dějů, splývajících v jeden celek. Užívá se ho hlavně v dějepřevě; v poesii jeví se všemi druhy epiky.

Popis je slovesná práce, vytýkající části a znaky, po kterých některý předmět poznáváme. Děje-li se slohem živým a ozdobným, aby obrazivost libě bavil, říká se mu líčení. Popisu užívá se hl. v naukách přírodních a v zeměpise.

Příměr (srovnání, přirovnání) vytýká buď toliko shodné, nebo shodné i rozdílné znaky dvou nebo více předmětů (nebo dějů).

Vytýká-li slovesná práce přemýšlením poznané vztahy některého předmětu ku předmětům jiným, říká se jí rozjímání neboli úvala.

Vypravování, popis (sem hledí z pravidla také příměr) a rozjímání jsou základní tvary prosy, které se však v objemnějších pracích slovesných střídávají. V dlouhém vypravování obsažen bývá často popis; v dlouhém líčení obsaženo bývá často také vypravování, alebrž i celé líčení se nese druhdy slohem vyprávěcím. Tak i rozjímání obsahuje někdy části vypravující a líčící a naopak vypravování n. líčení části rozjímavé.

O b s a h.

I. Poésie.

Básnictví epické.

a) Povídky prostomluvou.

	Strana
1. Ruka ruku myje. (Sokol)	3
2. Malé věci — veliké účinky	4
3. O třech groších. (Str. Slavoš)	5
4. Osamělý kvítek. (Kosmák)	7
5. Obět chudobné matere. (Rais)	11
6. Víra blaží. (Heritos)	14
7. Praporečník Prokop Louda. (Beneš Třebízský)	19
8. Smutný štědrý večer. (Klostermann)	22
9. Robinson hrnčičem. (Defoe-Moser)	26
10. Z kroniky Kocourkovské. (Sobotka)	30
(Povídka prosaicná)	31

b) Bájé.

11. Stvoření člověka. (Erben)	32
12. Den a noc. (Neruda)	—
13. Héraklés na rozcestí. (Xonofon)	—
14. Zimní pohádka. (Vrchlický)	35
15. Sněženka. (Štastný)	36
(Báje)	—

c) Pohádky (báchorky).

16. Zlatovláska. (Erben)	37
17. Smrt kmotřenka. (Kulda)	42
18. O dvanácti měsíčkách. (Němcová)	45
19. Len. (Andersen)	51
20. Pohanka. (Jesenská)	55
(Pohádka)	56

d) Pověsti.

21. O Přemyslovi. (Jirásek)	57
22. O Vojtěchovi z Pernštejna. (Sedláček)	60
23. Košťálský poklad. (Hraše)	62
24. Růžový palouček. (Kořenský a Tykač)	64
25. Curtius. (Macháček)	65
26. Pánoční mše na Karlštejně. (Rais)	67
27. O korunu. (Vrchlický)	69
(Pověst)	70

e) Legendy.

28. V hojnosti zapomínáme na Boha. (Kulda)	71
29. Jak Maria Panna obilí sela. (Kahlík)	72
30. Petrklíč. (Pažout)	74
31. Domine, quo vadis? (Mokřý)	—
32. Získaná duše. (Herder-Čelakovský)	75
33. Stín. (Vrchlický)	77

	Strana
34. Legenda o sv. Martinu. (Říha)	78
35. Legenda o sv. Zlě. (Vrchlický)	79
(Legenda)	81

f) Bájce zvířecké.

36. Staré pohostinství se zapomíná. (Afanasjev-Vymazal)	82
37. Smrt komárova. (Slovenská)	84
38. Vánoce ptáků. (Česká)	—
39. Spor ptáků. (Česká)	85
40. Veliký trh ptačí. (Čelakovský)	—
(Báje zvířecká)	88

g) Povídky básnické.

41. Vnuč a děd. (Štule)	88
42. Tři pěvci. (Vrchlický)	91
43. Meč a pluh. (Ant. Kosina)	98
44. Země. (Leger)	94
45. Před hajnicí. (Heyduk)	98
(Povídka básnická)	100

h) Básně dějpravné.

46. Z dob slávy řecké. (Kosina)	101
47. Spartakus. (Vrchlický)	103
48. Čochové u moře Baltického. (Vocel)	104
49. Mikuláš Zrinský. (Bohumil Čermák)	106
(Básně dějpravné)	107

i) Idylly.

50. Růt. (Dvořák)	107
51. Stará idylla. (Pakosta)	111
52. Jesličky mé báby. (Vrchlický)	112
(Idylla)	114
(Básnictví epické vůbec)	115

Bajky, paraboly, paramythie, allégorie.

53. Zajíc a lev. (Bidpaj)	116
54. Kohout a perla. (Aesop)	117
55. Kavka a krkavci. (Aesop)	118
56. Liška a hrozen. (Aesop)	—
57. Pes, nesoucí maso přes řeku. (Phaedrus-Chmela)	119
58. Zajíc a žáby. (Heyduk)	119
59. Páv a kohout. (Lessing)	120
60. Jelen u potoka. (Lessing)	121
61. Štuka. (Krylov-Čelakovský)	—
62. Liška a veverka. (Zahradník)	122
63. Tesař a Merkur. (Puchmajer)	—
64. Heraklit a Demokrit. (Zahradník)	124
65. Fialka. (Havelka)	—
66. Rozsevač a sítě. (Štule)	—
67. Tré přátel. (Herder-Čelakovský)	125
68. Koník. (Jelínek)	126
69. Bandaska (Doucha)	—
70. Štěstí. (Jelínek)	129
71. Ctnosti klášternice. (Šťastný)	—
(Bajka, parabola, allégorie)	132

Básnictví lyrické.

a) Lyrika lidová.

	Strana
72. Mořena. (Česká)	184
73. Jaro a babička. (Česká)	—
74. Počkej, růžičko! (Česká)	185
75. V máji. (Česká)	—
76. Anděl a dítě. (Moravská)	—
77. Kačena. (Česká)	—
78. Vlaštovička. (Hanka)	186
79. Chléb svůj tvrdě dobývám. (Sládek) (Píseň národní)	—

b) Lyrika umělá.

α) Lyrika situační.

80. Píseň ranní. (Sušil)	187
81. Sluníčko Boží. (Hálek)	188
82. Planá růže. (Chmelenský)	189
83. Jarní. (Vrchlický)	—
84. Starý dům. (Neruda)	—
85. Vánoční. (Čech)	140

β) Lyrika popisná.

86. Jde jaro. (Hálek)	140
87. Pramen. (Krásnohorská)	141
88. Horská chýše. (Heyduk)	—
89. Tichá noc. (Krásnohorská)	143
90. Východ slunce. (Heyduk)	—

γ) Lyrika dějová.

91. Na silnici. (Kallus)	144
92. Dolorosa. (Klásterský)	—

δ) Lyrika rozjímavá.

93. Večer v lese. (Šmilovský)	145
94. Nikdy dosti. (Krásnohorská)	146
95. Pluh. (Klásterský) (Lyrika umělá)	147

c) Lyrika didaktická.

96. Jezerní hladina. (Jablonský)	148
97. Lásky ku přírodě. (Jablonský)	149
98. Kvetoucí jablono. (Ant. Kosina)	—
99. Starý a mladý věk. (Doucha)	150
100. Práce tichá a společná. (Čelakovský)	—
101. Úkoly. (Čelakovský) (Lyrika didaktická) (Básnictví lyrické vůbec)	151
102. Přísloví a pořekadla	152
(Přísloví a pořekadla)	156
103. Dětské hádanky. (Bartoš)	—

II. Prosa.

Vypravování dějepisná.

104. Šalomoun a Hiram. (Bible)	159
105. O řeckých osadách. (Fr. Šembera)	160

	Strana
106. Kroisos a Solón. (Hérodot)	162
107. Leonidas. (Petrů)	165
108. Mládí Démosthenovo. (Novotný)	170
109. Cincinnatus. (Lívius)	172
110. Cornelia, matka Gracchů. (J. Zahradník)	176
111. Řehole sv. Benedikta. (Šembera)	177
112. O mládí a vychování Císaře Pána. (Dle Emmera a Jehličky)	180

Popisy a líčení vůbec.

113. Selský statek. (Němcová)	184
114. Sady. (Jehlička)	185
115. Návštěva u rolníka. (Sokol)	187
116. Listnatý les v létě. (Čisář)	189
117. Příprava na feriální cestování. (Kurz)	190
118. Zimní květy. (Studnička)	194
119. Ptactvo v zimě. (Sobotka)	197
120. Jaro a mladost. (Smolík)	199

Čtení přírodopisné a přírodopytné.

121. Kůň. (K. V.)	200
122. Slepice a kohout. (Krejčí)	203
123. Hranostaj a kolčava. (Lešetický)	206
124. Levhart. (Starý)	210
125. Příhoda s mladým slonem. (Pavel Durdik)	217
126. Kočky a sovy. (Bohumil Bíba)	220
127. Vlaštovka obecná a jirlička. (Podle Bayera)	221
128. O tělesnosti vzduchu. (Kodym)	223
129. Teploměr. (Pažout)	225
130. Příhody kapky vodní. (Grube-Klika)	227

Čtení zeměpisné.

131. Rozhled s Bezděže	229
132. O vodách na pevné zemi. (Český)	231
133. Korunami prince Rudolfa Rakouského na cestách po zomřích východních. (Košenský)	233
134. O Africe. (Heller)	236
135. Akropolis. (Neruda)	240
136. Řím. (Zelený)	242
137. Arabie a polouostrov Pyrenejský. (Jos. Šimek)	245

Články obsahu obecně vzdělávacího.

138. Výklady některých pojmv a slov. (Sokol a Vorovka)	247
139. Chléb v názorech našeho lidu ve Slezsku	248
140. O lásce k vlasti. (Havelka)	249
141. Některé pokyny ze zdravotvdy. (Podle Fil. St. Kodyma)	251

Listy.

142. List poučný. (Smolík)	256
143. Josef Jungmann Antonínu Markovi	257
144. Beneš Třebízský příteli svému V. B. . . . , statkáři v Třebízi (Slovesná práce. — Literatura. — Poésie a prosa. — Základní tvary prosy)	259

